คำปรารภ สุนทรพจน์บางเรื่อง ของ นายปรีดี พนมยงค์
และบางเรื่องเกี่ยวกับขบวนการเสรีไทย

อนุสรณ์

ในงานพระราชทานเพลิงศพ

ร.ท.อู๊ด นิตยสุทธิ ต.ช.ต.ม.

อดีตผู้แทนราษฎร จังหวัดนครราชสีมา

ณ ฌาปนสถาน วัดใหม่อัมพร

อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา

๒๐ เมษายน ๒๕๑๗

คำปราศรัย สุนทรพจน์บางเรื่อง ของ นายปรีดี พนมยงค์
และบางเรื่องเกี่ยวกับขบวนการเสรีไทย

อนุสรณ์

ในงานพระราชทานเพลิงศพ

ร.ท.อู๊ด นิตยสุทธิ ต.ช.ต.ม.

อดีตผู้แทนราษฎร จังหวัดนครราชสีมา

ณ ฌาปนสถาน วัดใหม่อัมพร

อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา

๒๐ เมษายน ๒๕๑๗

เจ้าภาพขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างยิ่งต่อ ฯพณฯ รัฐบุรุษอาวุโส อาจารย์ปรีดี พนมยงค์ ที่ได้กรุณาเขียนคำระลึกถึง ความสัมพันธ์อันดีในอดีตกับ ร.ท. อู๊ต นิตยสุทธิ และทั้งยังได้ให้ความอนุเคราะห์ในการจัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้ เพื่อเป็นบรรณาการแก่ท่านที่ได้ให้เกียรติมาร่วมงานพระราชทานเพลิงศพในวันนี้

หาก ร.ท. อู๊ต นิตยสุทธิ จะสามารถทราบด้วยญาณวิถีใด ก็คงจะมีความปลาบปลื้มและชื่นชมโสมนัสเป็นอย่างยิ่ง ในความกรุณาของ ฯพณฯ ครั้งนี้

PRIDI-PHOONSUK
ปรีดี - พูนศุข พนมยงค์
www.pridi-phoonsuk.org
ChangeFusion OPENBASE.in.th
เครือข่ายจิตอาสา
เนื้อหาทั้งหมดใน OpenBase ถูกเผยแพร่ภายใต้สัญญาอนุญาต Creative Commons Attribution-Noncommercial-Share Alike 3.0 Unported License ท่านสามารถนำเนื้อหาทุกชิ้นไปใช้และเผยแพร่ต่อได้ โดยต้องอ้างอิงแหล่งที่มา ห้ามนำไปใช้เพื่อการค้า และต้องใช้สัญญาอนุญาตชนิดเดียวกันนี้เมื่อเผยแพร่งานที่ดัดแปลง เว้นแต่จะระบุเป็นอย่างอื่น

เจ้าภาพ ขอขอบพระคุณทุกท่านที่ได้กรุณาแสดง มุทิตาจิต ให้เกียรติมาร่วมบำเพ็ญกุศลทักขิณานุปทาน นับแต่วันถึงแก่มรณกรรมของ ร.ท. อู๊ต นิตยสุทธิ ตลอดจนได้กรุณาให้เกียรติมาร่วมงานพระราชทานเพลิงศพในวันนี้ และขอได้โปรดอภัยต่อความบกพร่องอันอาจจะมีขึ้นด้วย

อนึ่ง ขอขอบพระคุณ คุณปราโมทย์ พึ่งสุนทร อดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและพฤฒสภา และ คุณนวลจันทร์ ณ บ้อมเพชร แห่งกระทรวงศึกษาธิการ ที่ได้กรุณาช่วยให้การจัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้ สำเร็จลุล่วงไปด้วยความเรียบร้อย

ระลึกถึง ร.ท.อุ๊ด นิตยสุทธ์

ด้วยเจ้าภาพปรารถนาจะพิมพ์หนังสือบางเรื่องที่ข้าพเจ้าเขียนขึ้น และที่มีบางท่านได้เขียนเกี่ยวกับข้าพเจ้านั้น เพื่อตอบแทนบรรดาญาติมิตรที่มาร่วมงานพระราชทานเพลิงศพ ร.ท.อุ๊ด นิตยสุทธ์ ข้าพเจ้าเห็นว่า ร.ท.อุ๊ด นิตยสุทธ์ เป็นศิษย์ที่รักคนหนึ่งของข้าพเจ้า ซึ่งเคยช่วยเหลือในการพิทักษ์ระบบรัฐธรรมนูญประชาธิปไตย อีกทั้งได้เคยร่วมงานในรัฐสภาและงานเสรีไทย จึงสมควรนำคำปราศรัยของข้าพเจ้าต่อธรรมศาสตร์บัณฑิต และเนติบัณฑิตที่ได้มาเยี่ยมข้าพเจ้า ณ บ้านพักชานกรุงปารีส เมื่อวันที่ ๒๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๔ กับสุนทรพจน์บางเรื่องของข้าพเจ้าเกี่ยวกับระบบรัฐธรรมนูญ และบางเรื่องเกี่ยวกับขบวนการเสรีไทย ซึ่งเคยมีผู้พิมพ์ไปก่อนแล้วเป็นจำนวนน้อย จึงมีผู้ต้องการที่จะได้อ่านอีกหลายรายนั้น รวมขึ้นเป็นเล่มต่างหาก เพื่องานพระราชทานเพลิงศพนี้ โดยให้ชื่อหนังสือเล่มนี้ว่า "คำปราศรัย สุนทรพจน์บางเรื่องของนายปรีดี พนมยงค์ และบางเรื่องเกี่ยวกับขบวนการเสรีไทย" หวังว่าหนังสือเล่มนี้คงจะอำนวยประโยชน์ตามสมควรแก่ท่านผู้อ่านที่ต้องการศึกษาหาสัจจะเกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ ข้าพเจ้าขออนุโมทนาในการที่เจ้าภาพของ ร.ท.อุ๊ด นิตยสุทธ์ บำเพ็ญกุศลเพื่อกตัญญูกตเวที ร.ท.อุ๊ด นิตยสุทธ์ ในงานพระราชทานเพลิงศพนี้ด้วย

ความคุ้นเคยระหว่างข้าพเจ้ากับ ร.ท.อุ๊ด สืบมาจากเหตุการณ์สำคัญวันหนึ่ง ที่ข้าพเจ้าจำอยู่เสมอ คือเมื่อวันที่ ๑๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๖ เวลาประมาณ ๑๗.๐๐ น. ร.ท.อุ๊ด ฯ ได้รีบมาพบเจ้าคุณพหลพลพยุหเสนา กับข้าพเจ้าที่วังปารุสกวัน แจ้งข่าวสำคัญว่าทหารที่นครราชสีมาขณะนั้นเรียกว่า "โคราช" ภายใต้การนำของนายทหารกองหนุนได้ชุมนุมกันที่สถานีรถไฟ เตรียมพร้อมที่จะเคลื่อนที่โดยขบวนรถไฟพิเศษ ส่วนขบวนรถไฟสำหรับคณะโดยสารธรรมดาที่ ร.ท.อุ๊ด ฯ โดยสารจากโคราชนั้น เป็นขบวนสุดท้าย จึงเสนอให้รัฐบาลรีบดำเนินการป้องกันเหตุร้ายที่จะเกิดขึ้นได้ เมื่อเจ้าคุณพหลฯ ได้ทราบจาก ร.ท.อุ๊ดฯ เช่นนี้ จึงเชื่อแน่ว่าข่าวที่ทางราชการได้รับมาว่ามีนายทหารกองหนุนได้ระเตรียมจะโค่นล้มรัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้นเป็นความจริงแล้ว ดังนั้น ท่านจึงสั่งให้หลวงพิบูลสงคราม ขณะนั้นเป็นรองผู้บัญชาการทหารบกรีบจัดกำลังฝ่ายรัฐบาลเพื่อป้องกันสถาน-

การณ์ และได้สั่งให้หลวงอดุลเดชจรัสขณะนั้นเป็นรองอธิบดีกรมตำรวจจัดส่งตำรวจ , หมวด ภายใต้บังคับบัญชาของพระกลาโหมกลางสมรขึ้นรถไฟขบวนพิเศษจากกรุงเทพไปยังโคราชเพื่อระงับเหตุ โดยที่ฝ่ายกบฏมีพรรคพวกอยู่ในกรมรถไฟซึ่งแจ้งการเคลื่อนกำลังตำรวจของฝ่ายรัฐบาลให้ฝ่ายทหาร ฉะนั้น เมื่อขบวนทหารของฝ่ายกบฏภายใต้การนำของพระองค์เจ้าบวรเดชได้เคลื่อนจากโคราชมาถึงสถานีปากช่อง จึงได้หยุดขบวน ต่อมาเมื่อขบวนการรถไฟที่บรรทุกหมวดตำรวจรัฐบาลถึงทางโค้งก่อนที่จะถึงสถานีปากช่อง ฝ่ายกบฏได้ใช้อาวุธปืนระดมยิงมายังขบวนรถไฟตำรวจนั้น ตำรวจเสียชีวิตหลายคน ส่วนที่ยังมีชีวิตอยู่ รวมทั้งพระกลาโหมกลางสมรถูกฝ่ายกบฏจับตัวไป อย่างไรก็ตาม ผลแห่งการนั้นเป็นประโยชน์แก่ฝ่ายรัฐบาลที่ฝ่ายกบฏมิอาจเคลื่อนขบวนรถไฟมาถึงกรุงเทพได้ ภายในกำหนดตามแผนการ และช่วยให้ฝ่ายรัฐบาลมีเวลาพอที่จะวางแนวกำลังต่อต้านฝ่ายกบฏที่จะยกมาจากโคราช นับว่า ร.ท.อุ๊ด ฯ เป็นผู้หนึ่งที่ทำความชอบในการพิทักษ์ระบบรัฐธรรมนูญประชาธิปไตย ข้าพเจ้าก็ได้มีความสนิทสนมกับ ร.ท.อุ๊ด ฯ ตั้งแต่นั้นมา

เมื่อได้ตั้งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองขึ้นแล้ว ร.ท.อุ๊ด ฯ และนักเรียนกฎหมายที่โอนไปขึ้นคณะนิติศาสตร์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่ยังเรียนไม่จบตามหลักสูตรก็ได้โอนมาเป็นนักศึกษาในมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ครั้นแล้ว ร.ท.อุ๊ด ฯ ก็สอบไล่ได้ปริญญาธรรมศาสตร์บัณฑิต

ในระหว่างที่พวกนิยมลัทธิเผด็จการแบบฮิตเล่อร์กับมุสโสลินีคุกคามระบบประชาธิปไตยสมบูรณ์ของราษฎรนั้น ข้าพเจ้าเห็นว่านักศึกษาธรรมศาสตร์ซึ่งมีถิ่นอยู่ในกรุงเทพกับธนบุรีมีจำนวนหลายพันคน สมควรที่จะมีการทดลองระดมพลชนิดที่เรียกว่า "ระดมพลเรือน" (Mobilisation civile) ในกรณีฉุกเฉินที่อาจจะต้องใช้เป็นกำลังต่อต้านลัทธิเผด็จการ ดังนั้น ข้าพเจ้าจึงได้ปรึกษากับเนติบัณฑิตและธรรมศาสตร์บัณฑิตบางคนที่เคยเป็นนายทหารและนายร้อยมาแล้วแต่มีอุดมคติประชาธิปไตย ซึ่ง ร.ท.อุ๊ด ฯ เป็นผู้หนึ่งนั้น วางวิธีการระดมนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่อยู่ในกรุงเทพและธนบุรีเลือกเอาวันประสาทปริญญาให้เป็นหน้าที่ของนักศึกษาทุกคนที่จะต้องมาชุมนุมพร้อมกัน เนื่องจากนักศึกษามีความรู้ต่างกัน

ในวิชาทหารและในการจัดระเบียบแถว ซึ่งมหาวิทยาลัยไม่มีหลักสูตรเช่นนั้น ฉะนั้น จึงได้เริ่มทดลองโดยวิธีจัดเป็นกองบังคับการโดยตั้งเนติบัณฑิตและธรรมศาสตร์บัณฑิตบางคนซึ่ง ร.ท.อูด ฯ เป็นผู้หนึ่ง ทำหน้าที่เสมือนเป็นเสนาธิการของกองกำลังพลเรือน ผู้ที่ได้ปริญญาแล้วก็สวมเสื้อครุยปริญญา ธรรมศาสตร์บัณฑิตที่เคยเป็นนายร้อย นายตาบ นายสิบ ทำหน้าที่เป็นผู้บังคับหมวด ส่วนหน้าที่ผู้บังคับหมู่นั้นได้จัดโดยวิธีฉุกเฉินดังนี้ คือ เมื่อนักศึกษาได้เข้าประตูมหาวิทยาลัยมาครบจำนวน ๙ คนแล้วก็จัดเป็น ๑ หมู่ โดยเจ้าหน้าที่กองบังคับการคอยควบคุมดูแลและถามว่าในหมู่ ๙ คนนั้นใครเคยเป็นทหารมาบ้าง ผู้ใดเคยเป็นทหารก็ถือตามลำดับอาวุโสมอบให้เป็นผู้บังคับหมู่ ถ้าในหมู่นั้นไม่มีใครเคยเป็นทหารเลย ก็ให้ถามว่าใครเคยเป็นลูกเสือมาบ้าง ก็แต่งตั้งให้เป็นผู้บังคับหมู่ตามลำดับยศลูกเสือ จำนวนนักศึกษาประมาณ ๕ พันคนที่ต้องมาชุมนุมในวันประสาทปริญญาอันเป็นการชุมนุมใหญ่ของมหาวิทยาลัยด้วยนั้น ก็ปรากฏว่ามีผู้เคยเป็นนายทหารและพลทหารนายหมู่ และลูกเสือกันเป็นจำนวนมากพอแก่การจัดตั้งนักศึกษาเป็นกองกำลังพลเรือนได้หลายหมู่หลายหมวดหลายกองร้อยหลายกองพันหลายกรม ส่วนอาวุธที่จะใช้นั้นฝ่ายนักศึกษาไม่มีอาวุธทันสมัย คือมีแต่มือเปล่า แต่โดยอาศัยกำลังใจยึดมั่นอยู่ในอุดมคติประชาธิปไตย และทำเพื่อประโยชน์ของมวลราษฎรทุกชนชั้นวรรณะ ก็หวังว่าจะได้รับความร่วมมือสนับสนุนของมวลราษฎรทั่วไป

ต่อมาเมื่อ ร.ท.อูด ฯ ได้รับเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎร ก็ได้สนับสนุนระบบรัฐธรรมนูญประชาธิปไตยอย่างเข้มแข็ง จึงทำให้ตำรวจบางคนที่สนับสนุนอำนาจเผด็จการพยายามที่หาหลักฐานเท็จใส่ร้าย ร.ท.อูด ฯ ว่าคิดจะโค่นล้มรัฐบาล ทั้งนี้ก็ประกอบกับการที่ ร.ท.อูด ฯ เป็นผู้หนึ่งในกองเสนาธิการของกำลังพลเรือน นายตำรวจบางคนได้ให้ญาติของเขาขู่เข็ญเอาเงินจาก ร.ท.อูด ฯ ซึ่งทำให้ ร.ท.อูด ฯ ต้องเสียเงินให้แก่ผู้ขู่เข็ญนั้น

ร.ท.อูด ฯ ได้ร่วมในขบวนการเสรีไทย ซึ่งได้ช่วยทำประโยชน์หลายประการแก่ขบวนการนั้น

ข้าพเจ้ามีความเสียดายที่ ร.ท.อูด ฯ ได้จากไปโดยที่ข้าพเจ้ายังไม่มีโอกาสที่จะได้ชดตามที่ข้าพเจ้าได้ตั้งใจไว้ เมื่อข้าพเจ้าได้ออกจากประเทศจีนมาอาศัยอยู่ในประเทศฝรั่งเศส

จึงมีแต่ความระลึกถึงท่านผู้นี้ และในคุณความดีที่ท่านผู้นี้ได้อุทิศตนให้แก่ชาติ และระบบรัฐธรรมนูญประชาธิปไตย ข้าพเจ้าขอตั้งสัตยาธิษฐานให้ผลานิสงส์แห่งคุณความดีที่ ร.ท. อุด นิตยสุทธิ์ ได้บำเพ็ญดังกล่าวมาแล้วจงดลบันดาลให้เกียรติประวัติของ ร.ท.อุด - นิตยสุทธิ์ คงอยู่ตลอดกาลนานเทอญ.

ปรีดี พนมยงค์

๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๑๖

173 Av.A. Briand,

92160 ANTONY, FRANCE.

ชานกรุงปารีส

17 ธันวาคม 2516

เรียน คุณสมุล นิตยสุทธิ

ได้รับจดหมายของคุณลงวันที่ 12 เดือนนี้แล้ว ผมมีความยินดีอนุญาตให้คุณจัดพิมพ์ปาฐกถาและบทความของผม 4 เรื่องเพื่อแจกในงานพระราชทานเพลิงศพคุณอุ๊ด นิตยสุทธิตามที่คุณขอมานั้นได้คือ ปาฐกถาวันที่ 28 ก.ค. 2516 , ปาฐกถาวันที่30 ส.ค. 2516 ,บทความ"บางเรื่องเกี่ยวกับการก่อตั้งคณะราษฎร, บทความเรื่อง"จงพิทักษ์เจตนารมณ์ประชาธิปไตยสมบูรณ์ของวีรชน 14 ตุลาคม"

อนึ่งถ้าคุณเห็นสม-ควร ผมอนุญาตให้พิมพ์ "ข้อเสนอของนายปรีดี พนมยงค์ ต่อ พณฯ สัญญาธรรมศักดิ์ นายกรัฐมนตรี เรื่องวิธีส่งเสริมให้ราษฎรสนใจประชาธิปไตย" อีกเรื่องหนึ่งด้วย

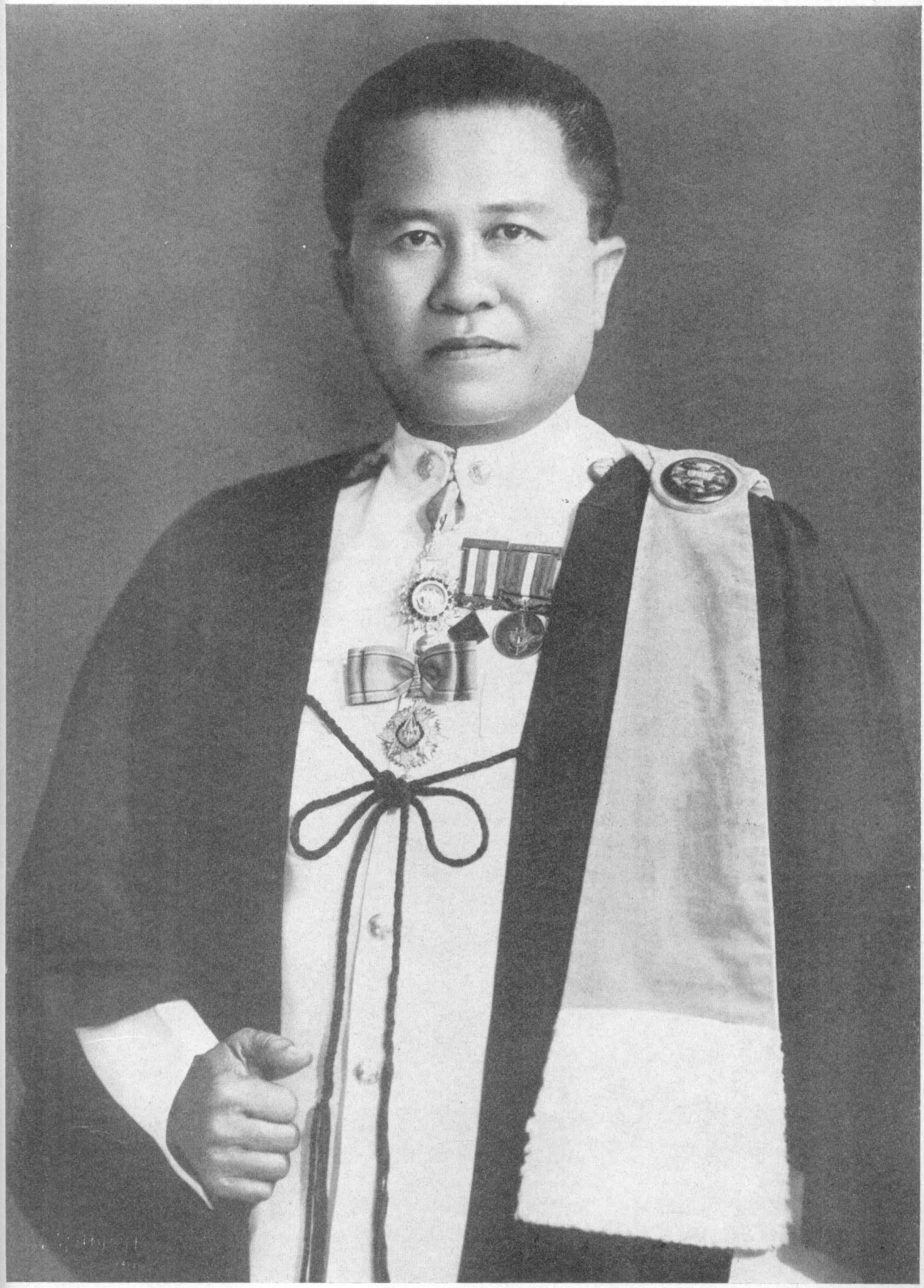
โอกาสนี้ขอส่งความปรารถนาดีมายังคุณและบุตรทุกคน

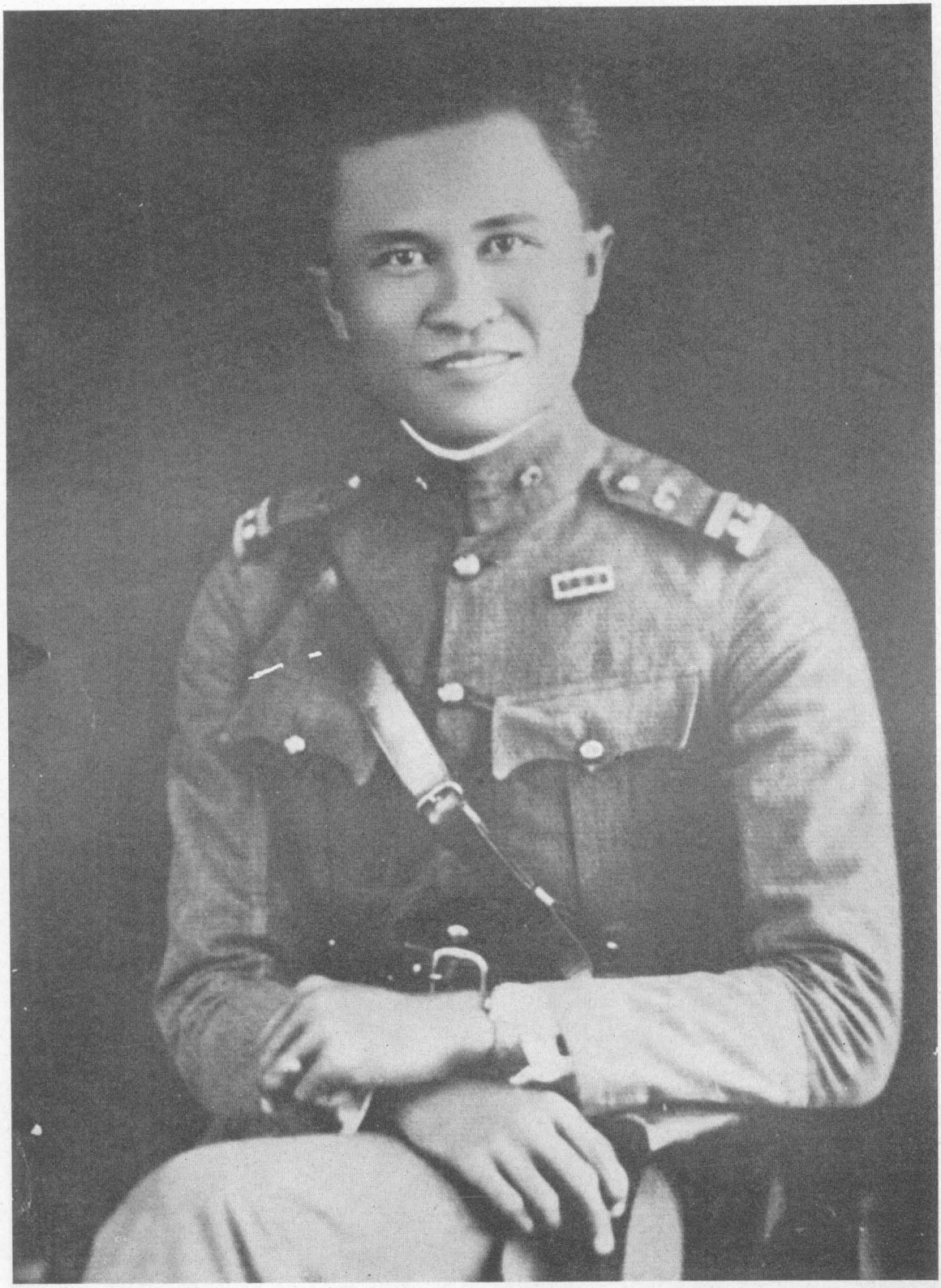
ปรีดี พนมยงค์

ร.ท. อู๊ต นิตยสุทธิ ต.ช. ต.ม.

ชาตะ ๑๕ ตุลาคม ๒๔๔๕

มรณะ ๖ พฤษภาคม ๒๕๑๖

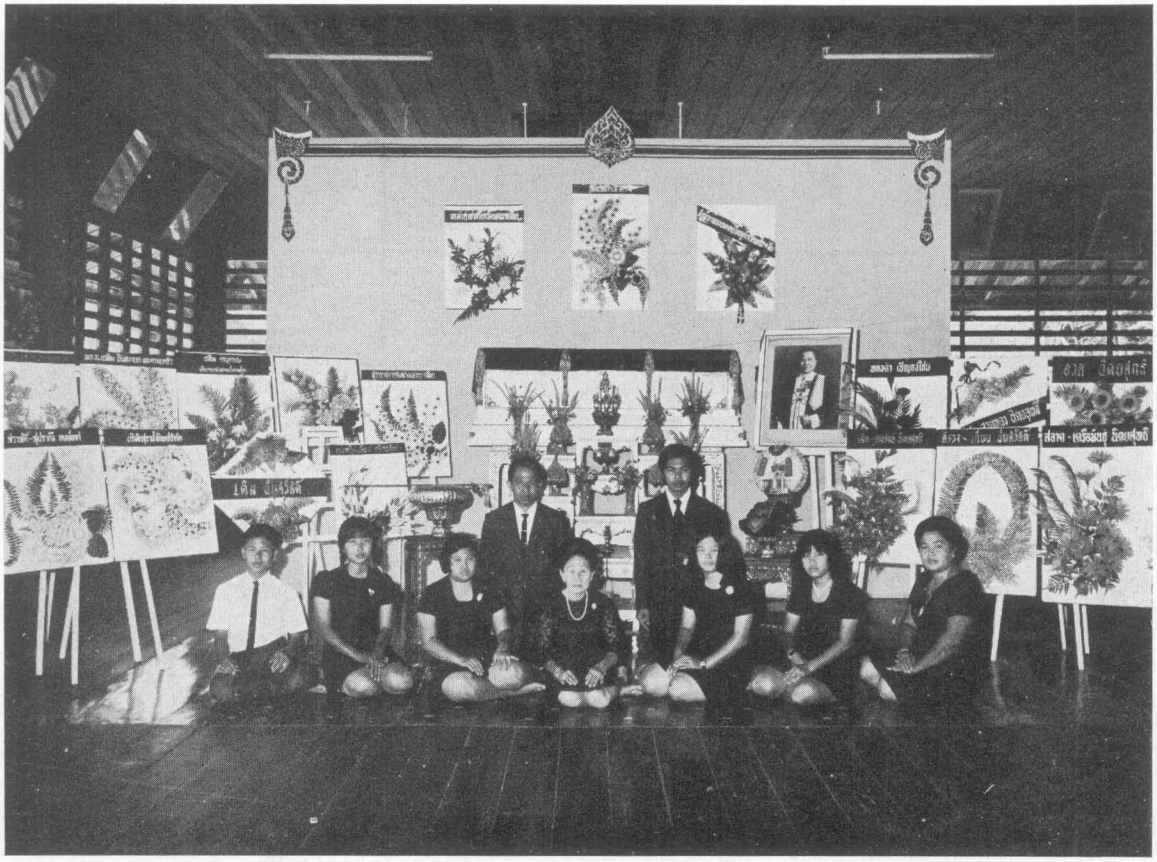

ตั้งศพ บำเพ็ญกุศล ณ วัดใหม่อัมพร

อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา

ครอบครัว ภรรยา บุตร และ หลาน

ประวัติ

ร.ท. อู๊ต นิตยสุทธิ เกิดเมื่อวันที่ ๑๙ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๔๕ ตรงกับปีขาล วันอาทิตย์ เดือน ๑๑ ที่บ้านสูงเนิน ตำบลสูงเนิน อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา เป็นบุตรนายชื่น นางนกแก้ว นิตยสุทธิ มีพี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกัน ๑๐ คน คือ:–

๑.	ร.ท. อู๊ต	นิตยสุทธิ	ธ.บ.
๒.	นางทองคำ	เชิญธงไชย	
๓.	ด.ช. อั๋น	นิตยสุทธิ	(ถึงแก่กรรม)
๔.	นางสายทอง	นิตยสุทธิ	
๕.	นายอวล	นิตยสุทธิ	ธ.บ.
๖.	นางเทียบ	นัยสวัสดิ์	
๗.	นายสอาด	นิตยสุทธิ	ธ.บ.
๘.	ด.ญ. ทับทิม	นิตยสุทธิ	(ถึงแก่กรรม)
๙.	นายเล็ก	นิตยสุทธิ	ธ.บ.
๑๐.	นายประวิง	นิตยสุทธิ	น.บ.

เมื่อเยาว์วัยได้เรียนหนังสือที่วัดใหม่อัมพร อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา จน. ถึงอายุ ๑๒ ปี ได้เดินทางไปกรุงเทพมหานคร เข้าศึกษาต่อที่โรงเรียนมัธยมบ้านสมเด็จเจ้าพระยา (บริเวณวงเวียนเล็ก และโรงเรียนศึกษานารี ธนบุรี ปัจจุบันนี้) เป็นนักเรียนประจำ ซึ่งขณะนั้น พระยาประมวญวิชาพูล ดำรงตำแหน่งอาจารย์ใหญ่ และทางโรงเรียนแบ่งการปกครองนักเรียนประจำออกเป็นคณะต่าง ๆ **รวม** ๓ คณะ คือ คณะพระยาประมวญวิชาพูล คณะหลวงแจ่มวิชาสอน และคณะขุนบูรณเวทย์ ร.ท. อู๊ต เข้าอยู่ในคณะพระยาประมวญวิชาพูล เมื่อศึกษาอยู่ชั้นมัธยมปีที่ ๖ ได้รับเลือกเป็นหัวหน้าคณะใหญ่ทั้ง ๓ คณะ และเป็นนักฟุตบอลของโรงเรียน ทำการแข่งขันกับโรงเรียนต่าง ๆ จนชนะเลิศ ได้รับรางวัลโล่ห์ของกระทรวงธรรมการในสมัยนั้น เมื่อสำเร็จชั้นมัธยมปีที่ ๗ จึงลาออกจากโรงเรียนมัธยมบ้านสมเด็จเจ้าพระยา เข้าศึกษาต่อที่โรงเรียนนายร้อยทหารบก (โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเจ้า ปัจจุบันนี้) หมายเลขประจำ

ตัว ๓๔๑๙ ขณะที่ศึกษาอยู่นั้นสอบไล่ได้ที่ ๑ ได้รับรางวัล **"ที่เชี่ยบุหรี่หัวเสือ"** พร้อมทั้งจารึกชื่อ จากโรงเรียนนายร้อยทหารบก ทั้งได้รับแต่งตั้งให้เป็น **"หัวหน้าตอน"** และได้รับประทวนยศ ดังนี้:--

๑. วันที่ ๑๔ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๔ ได้รับประทวนของเสนาธิการทหารบกเป็นนายสิบตรี ในกรมยุทธศึกษาทหารบก

๒. วันที่ ๑๙ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๖ ได้รับประทวนของเสนาธิการทหารบกเป็นนายสิบโท ในกรมยุทธศึกษาทหารบก

สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนนายร้อยทหารบก เมื่อ ปี พ.ศ. ๒๔๖๖ ได้รับพระราชทานยศ และดำรงตำแหน่ง ดังนี้:--

วันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๗ เป็นนักเรียนทำการนายร้อย ประจำกรมทหารราบที่ ๕ จังหวัดนครราชสีมา

วันที่ ๒๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๗ ได้รับพระราชทานยศเป็น นายร้อยตรี ประจำกรมทหารราบที่ ๕

วันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๒ ได้รับพระราชทานยศเป็น นายร้อยโท ประจำกองพันที่ ๒ กรมทหารราบที่ ๕

ขณะที่รับราชการทหารอยู่ที่จังหวัดนครราชสีมานั้น ได้เข้าศึกษาวิชาปืนกลเพิ่มเติมที่จังหวัดสระบุรี แล้วย้ายไปจังหวัดอุบลราชธานี และย้ายกลับมายังจังหวัดนครราชสีมาอีกครั้งหนึ่งแล้วจึงย้ายไปเป็นผู้บังคับหมวดเสนารักษ์ ณ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ กรุงเทพมหานคร หลังจากนั้นจึงย้ายไปจังหวัดนครสวรรค์

พ.ศ. ๒๔๗๕ ประเทศไทยเกิดภาวะการณ์ทางเศรษฐกิจตกต่ำ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ ทรงมีพระราชประสงค์จะหาทางแก้ไขวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจของประเทศให้ดีขึ้น จึงมีการดุลย์ข้าราชการส่วนใหญ่ทั่วประเทศออกจากราชการ ร.ท. อู๊ต เป็นผู้หนึ่งที่ถูกดุลย์ออกจากราชการ เมื่อวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๕

ภายหลังจากถูกดุลย์ออกจากราชการทหารแล้ว ได้เข้าศึกษาวิชากฎหมายที่โรงเรียนกฎหมายกระทรวงยุติธรรม ต่อมาโรงเรียนกฎหมายนี้ โอนไปขึ้นอยู่กับ คณะนิติศาสตร์ จุฬา

ลงกรณมหาวิทยาลัย มีหลักสูตรการศึกษากฎหมาย ๓ ภาค ร.ท. อู๊ต สอบไล่ได้ภาค ๒ ขณะนั้นมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช มาเป็นระบอบประชาธิปไตย ฯ พณ ฯ รัฐบุรุษอาวุโส นายปรีดี พนมยงค์ ได้เป็นผู้ก่อตั้งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองขึ้น และดำรงตำแหน่งผู้ประศาสน์การเป็นคนแรก คณะนิติศาสตร์จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย จึงโอนมาขึ้นอยู่กับมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ร.ท. อู๊ต จึงเข้าศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง จนสำเร็จปริญญาเป็นธรรมศาสตร์บัณฑิต เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๙ และเป็นสามัญสมาชิกแห่งเนติบัณฑิตยสภา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๙ หลังจากนั้นได้ดำเนินอาชีพทนายความ โดยเปิดสำนักงานทนายความ ที่อาคารหน้าเมรุปูนวัดสระเกศ ถนนบำรุงเมือง กรุงเทพมหานคร รับว่าความทั่วราชอาณาจักร

โดยปกติ ร.ท. อู๊ต มีความสนใจในวิชาเศรษฐศาสตร์ และลัทธิเศรษฐกิจเป็นอย่างมากอันเป็นเหตุให้มีความสนใจในทางการเมือง เลื่อมใสในการปกครองระบอบประชาธิปไตย จึงได้เริ่มดำเนินวิถีชีวิตทางการเมือง โดยการสมัครเข้ารับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดนครราชสีมา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๑ เป็นครั้งแรก และได้รับการเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ๓ สมัย คือ.–

สมัยที่ ๑ ได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เขต ๒ จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ ๑๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๑ ถึง วันที่ ๑๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๘๘

สมัยที่ ๒ ได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ ๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๙ ถึง วันที่ ๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๙๐

สมัยที่ ๓ ได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๙๕ ถึง วันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๐๐

ขณะดำรงตำแหน่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรนั้น ร.ท. อู๊ต ได้ตั้งกระทู้ถามรัฐบาล (เฉพาะที่ตอบในสภาผู้แทนราษฎร) มีดังนี้.–

๑๖ กรกฎาคม	๒๔๘๒	กระทู้ถามเรื่อง	โรคเรื้อนในภาคอีสาน
๒๓ กรกฎาคม	๒๔๘๒	,,	ถนนไปพิมาย
๑๒ กันยายน	๒๔๘๓	,,	สร้างถนน จ. นครราชสีมา

๑๗	กันยายน	๒๔๘๓	กระทู้ถามเรื่อง	ส่งเสริมเรื่องการออมทรัพย์
๑๗	กันยายน	๒๔๘๓	,,	หาตลาดการค้ายามสงคราม
๑๔	พฤศจิกายน	๒๔๘๓	,,	การขยายเขตเทศบาลไปตามท้องถิ่น
๑๔	พฤศจิกายน	๒๔๘๓	,,	การอุปถัมภ์ศาสนา
๕	ธันวาคม	๒๔๘๓	,,	การตั้งนายอำเภอ
๕	ธันวาคม	๒๔๘๓	,,	โรคระบาดสัตว์ในภาคอีสาน
๕	ธันวาคม	๒๔๘๓	,,	การศึกษาผู้ใหญ่
๕	ธันวาคม	๒๔๘๓	,,	การปรับปรุงคุณภาพเจ้าหน้าที่ปกครอง
๖	ธันวาคม	๒๔๘๓	,,	การปลูกฝังหลักธรรมและแนววัฒนธรรมแก่ยุวชน
๑๗	กรกฎาคม	๒๔๘๔	,,	การทุจริตในกรมพลาธิการ
๗	สิงหาคม	๒๔๘๔	,,	สนับสนุนให้มีทางท้องถิ่นและการบูรณะทางเกวียน
๑๔	สิงหาคม	๒๔๘๔	,,	การกำจัดหญ้างนครโสเภณี
๑๔	สิงหาคม	๒๔๘๔	,,	ซ่อมแซมบึงทะเลหญ้าให้เป็นที่เก็บน้ำสาธารณะ
๒๑	สิงหาคม	๒๔๘๔	,,	ขยายการสุขาภิบาลตามชนบท
๒๑	สิงหาคม	๒๔๘๔	,,	การเพิ่มหน่วยสาธารณสุขเคลื่อนที่
๑๑	กันยายน	๒๔๘๔	,,	ขอให้รัฐบาลแถลงเรื่องการตั้งเอกอัครราชทูตไปต่างประเทศ
๑๑	กันยายน	๒๔๘๔	,,	ปรับปรุงค่าระวางรถไฟให้เป็นธรรมแก่สังคม
๑๑	กันยายน	๒๔๘๔	,,	การส่งสินค้าไปขายต่างประเทศ
๑๘	กันยายน	๒๔๘๔	,,	นโยบายและหลักการเสนอคำวิงวอนสันติภาพ
๑๙	กันยายน	๒๔๘๔	,,	การสร้างนิคมสร้างตนเองและนิคมกสิกรใน จ. นครราชสีมา
๒๓	กันยายน	๒๔๘๔	,,	ฝนแล้งราษฎรไม่ได้ทำนา
๑๖	กรกฎาคม	๒๔๘๕	,,	การสร้างรถจักรและรถบรรทุก
๑๖	กรกฎาคม	๒๔๘๕	,,	การขนส่งทางทะเล

๑๓	สิงหาคม	๒๔๘๕	กระทู้ถามเรื่อง	ทรัพย์สินและหนี้สินของรัฐบาล และเอกชนที่มีอยู่ในประเทศอังกฤษและสหรัฐอเมริกา
๒๐	สิงหาคม	๒๔๘๕	,,	การ บำรุง หนอง และ บึง ให้ เป็น ที่ เพาะ และ แพร่-พันธุ์ ปลา
๒๐	สิงหาคม	๒๔๘๕	,,	การหาตลาดสินค้าไทยนอกประเทศ
๓	กันยายน	๒๔๘๕	,,	สงเคราะห์นักเรียนส่วนภาคภูมิและปรับปรุงหลักสูตรแบบเรียน
๑๗	กันยายน	๒๔๘๕	,,	ให้รัฐบาลสร้างนิสัยคนไทยให้สามารถทำการค้า และหาหนทางอุปการะคนไทย
๕	พฤศจิกายน	๒๔๘๕	,,	การสร้างโรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ
๑๒	พฤศจิกายน	๒๔๘๕	,,	ขอให้รัฐบาลทำการค้าสินค้าที่จำเป็นของประชาชน-พลเมือง
๒๖	พฤศจิกายน	๒๔๘๕	,,	การตั้งโรงงานอุตสาหกรรมต่อเรือ
๒๔	ธันวาคม	๒๔๘๕	,,	ตั้งองค์การ หรือ กรมสารวัตร เพื่อ ตรวจผล ของการปฏิบัติงานของข้าราชการ
๓๑	ธันวาคม	๒๔๘๕	,,	ผดุงสมรรถภาพ ฐานะ และการครองชีพของนักหนังสือพิมพ์
๒๖	สิงหาคม	๒๔๘๖	,,	ย้ายคู่สมรสซึ่งรับราชการคนละจังหวัด ให้มารับราช-การในจังหวัดเดียวกัน
๓๑	สิงหาคม	๒๔๘๖	,,	การบำรุงพันธุ์ ม้าและการแข่งม้าในส่วนภูมิภาค
๙	กันยายน	๒๔๘๖	,,	การค้นคว้าหาสร์รพคุณยาสมุนไพรมาดัดแปลงเป็นยาแผนปัจจุบัน
๑๑	กันยายน	๒๔๘๖	,,	ส่งเสริมให้เด็กเกิดมามีนิสัยดี
๑๖	กันยายน	๒๔๘๖	,,	ขอให้รัฐบาลพิมพ์ธนบัตร สิบสตางค์ ห้าสตางค์ และหนึ่งสตางค์

๑๘	พฤศจิกายน	๒๔๘๖	กระทู้ถามเรื่อง	ปรับปรุงโรงเรียนราษฎร์
๒๕	พฤศจิกายน	๒๔๘๖	,,	ปศุสัตว์ และ สัตว์ พาหนะ เสียหาย ในคราว อทุกภัยปี ๒๔๘๕
๒	ธันวาคม	๒๔๘๖	,,	ส่งเสริมการคมนาคมทางบก และการปรับปรุงการปกครองในส่วนภูมิภาค
๑๖	ธันวาคม	๒๔๘๖	,,	หลักเกณฑ์ การก่อ สร้างโรงงาน ที่จำเป็น สำหรับการดำรงชีพของประชากร
๓๐	ธันวาคม	๒๔๘๖	,,	การกวดขันสินค้าที่รัฐบาลทำการควบคุม และการแจกบัตรปันส่วนซื้อยาให้แก่ราษฎรในส่วนภูมิภาค
๕	ธันวาคม	๒๔๘๗	,,	การตั้งองค์การเตรียมการเจรจาภายหลังสงคราม
๑๒	ธันวาคม	๒๔๘๗	,,	การพระราชทานอภัยโทษแก่ผู้กระทำความผิดในทางการเมือง
๙	สิงหาคม	๒๔๘๘	,,	นโยบายการสงคราม

นอกจากกระทู้ถามที่ขอให้รัฐบาลตอบในสภาผู้แทนราษฎรดังกล่าวแล้ว ยังมีกระทู้ถามที่ขอให้รัฐบาลตอบในราชกิจจานุเบกษา อีกหลายกระทู้

ร.ท. อู๊ต ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งกรรมาธิการของสภาผู้แทนราษฎร เพื่อปฏิบัติหน้าที่ในการร่างกฎหมาย (พระราชบัญญัติ) ต่าง ๆ และรวมทั้งเป็นกรรมาธิการของสภาผู้แทนราษฎร ดังต่อไปนี้.–

๘	กรกฎาคม	๒๔๘๒	กรรมาธิการสามัญพิจารณาร่าง พ.ร.บ. เวนคืนอสังหาริมทรัพย์ เพื่อสร้างท่าเรือกรุงเทพ ฯ พ.ศ. ๒๔๘๒
๙	กันยายน	๒๔๘๒	กรรมาธิการสามัญพิจารณาร่าง พ. ร. บ. แก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายลักษณะอาญา (ฉบับที่ ๘) พ.ศ. ๒๔๘๒
๑๖	กันยายน	๒๔๘๒	กรรมาธิการสามัญพิจารณาร่าง พ.ร.บ. จดทะเบียนครอบครัว พ.ศ. ๒๔๘๒

๑๖	กันยายน	๒๔๘๒	กรรมาธิการสามัญพิจารณาร่าง พ.ร.บ. โอนที่ดินตันหยงกาเมง ซึ่งเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน ต. อาซ่วง อ. รามัญ จ. ยะลา ให้แก่ราษฎร พ.ศ. ๒๔๘๒
๒๖	กันยายน	๒๔๘๒	กรรมาธิการสามัญพิจารณาร่าง พ.ร.บ. ลูกเสือ พ.ศ. ๒๔๘๒
๓	ตุลาคม	๒๔๘๒	กรรมาธิการสามัญพิจารณาร่าง พ.ร.บ. ปรับปรุงกระทรวง ทบวงกรม (ฉบับที่ ๘) พ.ศ. ๒๔๘๒
๓	ตุลาคม	๒๔๘๒	กรรมาธิการสามัญพิจารณาร่าง พ.ร.บ. การบัญชี พ.ศ. ๒๔๘๒
๑๐	ตุลาคม	๒๔๘๒	กรรมาธิการสามัญพิจารณาร่าง พ.ร.บ. ไพ่ พ.ศ. ๒๔๘๒
๑๐	ตุลาคม	๒๔๘๒	กรรมาธิการสามัญพิจารณาร่าง พ,ร.บ. การสวนครัวและเลี้ยงสัตว์เพื่อประโยชน์แห่งครัวเรือน พ.ศ. ๒๔๘๒
๑๘	กันยายน	๒๔๘๔	กรรมาธิการสามัญพิจารณาร่าง พ.ร.บ. บำเหน็จบำนาญข้าราชการฝ่ายพลเรือน (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๔๘๔
๑๘	กันยายน	๒๔๘๔	กรรมาธิการสามัญพิจารณาร่าง พ.ร.บ. บำเหน็จบำนาญทหาร(ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๔๘๔
๑๙	กันยายน	๒๔๘๔	กรรมาธิการสามัญพิจารณาร่าง พ.ร.บ. จัดระเบียบทรัพย์สิน (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๔๘๔
๒๖	กันยายน	๒๔๘๔	กรรมาธิการสามัญพิจารณาร่าง พ.ร.บ. โอนอำนาจและหน้าที่เกี่ยวกับกรรมกร พ.ศ. ๒๔๘๔
๒	ธันวาคม	๒๔๘๔	กรรมาธิการสามัญพิจารณาร่าง พ.ร.บ. ควบคุมสถานพยาบาล พ.ศ. ๒๔๘๔
๓	กันยายน	๒๔๘๕	กรรมาธิการสามัญพิจารณาร่าง พ.ร.บ. บำเหน็จบำนาญข้าราชการฝ่ายพลเรือน พ.ศ. ๒๔๘๕
๓	กันยายน	๒๔๘๕	กรรมาธิการสามัญพิจารณาร่าง พ.ร.บ. บำเหน็จบำนาญทหาร (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๔๘๕
๓	กันยายน	๒๔๘๕	กรรมาธิการวิสามัญพิจารณาร่าง พ.ร.บ. จัดตั้งสำนักงานอาคารสงเคราะห์ พ.ศ. ๒๔๘๕

๑๐	กันยายน	๒๔๘๕	กรรมาธิการวิสามัญพิจารณาร่าง พ.ร.บ. กู้เงินในประเทศ พ.ศ. ๒๔๘๕
๒๘	กันยายน	๒๔๘๕	กรรมาธิการวิสามัญพิจารณาร่าง พ.ร.บ. รัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติม ว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. ๒๔๘๕
๒๙	ตุลาคม	๒๔๘๕	กรรมาธิการวิสามัญพิจารณาร่าง พ.ร.บ. การพนัน (ฉบับที่ ๔) พ.ศ. ๒๔๘๕
๑๒	พฤศจิกายน	๒๔๘๖	กรรมาธิการวิสามัญพิจารณาร่าง พ.ร.บ. งบประมาณประจำปี งบประมาณ พ.ศ. ๒๔๘๖
๑๙	พฤศจิกายน	๒๔๘๕	กรรมาธิการวิสามัญพิจารณาร่าง พ.ร.บ. บำเหน็จบำนาญทหาร
๕	ธันวาคม	๒๔๘๕	กรรมาธิการวิสามัญพิจารณาร่าง พ.ร.บ. ที่ดินในส่วนที่เกี่ยวกับคนต่างด้าว พ.ศ. ๒๔๘๕
๗	มกราคม	๒๔๘๖	กรรมาธิการวิสามัญพิจารณาร่าง พ.ร.บ. ภาษีชั้นใน (ฉบับที่ ๔) พ.ศ. ๒๔๘๕
๗	มกราคม	๒๔๘๖	กรรมาธิการวิสามัญพิจารณาร่าง พ.ร.บ. ยาสูบ พ.ศ. ๒๔๘๕
๑๔	มกราคม	๒๔๘๖	กรรมาธิการวิสามัญพิจารณาร่าง พ.ร.บ. ควบคุมการอุตสาหกรรมกระดาษและการค้ากระดาษ พ.ศ. ๒๔๘๖
๒๑	มกราคม	๒๔๘๖	กรรมาธิการวิสามัญพิจารณาร่าง พ.ร.บ. ลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๔๘๖
๔	กุมภาพันธ์	๒๔๘๖	กรรมาธิการวิสามัญพิจารณาร่าง พ.ร.บ. ธนาคารเพื่อการสหกรณ์ พ.ศ. ๒๔๘๖
๑๙	สิงหาคม	๒๔๘๖	กรรมาธิการวิสามัญพิจารณาร่าง พ.ร.บ. ควบคุมเครดิตในภาวะคับขัน พ.ศ. ๒๔๘๖
๒	กันยายน	๒๔๘๖	กรรมาธิการวิสามัญพิจารณาร่าง พ.ร.บ. แก้ไขเพิ่มเติมประมวลรัษฎากร (ฉบับที่ ๕) พ.ศ. ๒๔๘๖

๔	พฤศจิกายน	๒๔๘๖	กรรมาธิการวิสามัญพิจารณาร่าง พ.ร.บ. งบประมาณประจำปี งบประมาณ พ.ศ. ๒๔๘๗
๑๘	พฤศจิกายน	๒๔๘๖	กรรมาธิการวิสามัญพิจารณาร่าง พ.ร.บ. ควบคุมการเรี่ยไร พ.ศ. ๒๔๘๖
๑๖	ธันวาคม	๒๔๘๖	กรรมาธิการวิสามัญพิจารณาร่าง พ.ร.บ. ภาษีชายโสด พ.ศ. ๒๔๘๖
๓๑	สิงหาคม	๒๔๘๗	กรรมาธิการสามัญพิจารณาร่าง พ.ร.บ. ปรับปรุงกระทรวงทบวงกรม (ฉบับที่ ๘) พ.ศ. ๒๔๘๗
๑๔	กันยายน	๒๔๘๗	กรรมาธิการวิสามัญพิจารณาร่าง พ.ร.บ. แก้ไขเพิ่มเติมประมวล ก.ม. อาญาทหาร พ.ศ. ๒๔๘๗
๑๔	กันยายน	๒๔๘๗	กรรมาธิการสามัญพิจารณาร่าง พ.ร.บ. ขยายกำหนดเวลาอยู่ในตำแหน่งสมาชิกสภาผู้แทน ฯ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๔๘๗
๙	พฤศจิกายน	๒๔๘๗	กรรมาธิการวิสามัญพิจารณาร่าง พ.ร.บ. งบประมาณเพิ่มเติมประจำปีงบประมาณ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๔๘๗
๙	พฤศจิกายน	๒๔๘๗	กรรมาธิการวิสามัญพิจารณาร่าง พ.ร.บ. งบประมาณประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๔๘๘
๑๘	พฤศจิกายน	๒๔๘๗	กรรมาธิการสามัญพิจารณาร่าง พ.ร.บ. เวนคืนอสังหาริมทรัพย์ในท้องที่ อ. ท่าข้าม อ. ท่าขนอน กิ่ง อ. พนม จังหวัดสุราษฎร์ธานี อ. พังงา กิ่ง อ. ท้ายเหมือง อ. ตะกั่วทุ่ง อ. ทับปุด จังหวัดพังงา และ อ. อ่าวลึก จังหวัดกระบี่ เพื่อสร้างทางรถไฟ พ.ศ. ๒๔๘๗
๑๘	พฤศจิกายน	๒๔๘๗	กรรมาธิการสามัญพิจารณาร่าง พ.ร.บ. เวนคืนอสังหาริมทรัพย์เพื่อสร้างทางหลวงสายไชยวิบูลย์ ในท้องที่ อ. เมืองเพชรบูรณ์ อ. วิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ และ อ. โคกสำโรง อ. ไชยบาดาล จังหวัดลพบุรี พ.ศ. ๒๔๘๗
๑๘	พฤศจิกายน	๒๔๘๗	กรรมาธิการสามัญพิจารณาร่าง พ.ร.บ. เวนคืนอสังหาริมทรัพย์เพื่อสร้างทางแยกจากทางหลวงลงสู่แม่น้ำเจ้าพระยาตอนวัดศรีมงคล ในท้องที่ อ. สรรพยา จังหวัดชัยนาท พ.ศ. ๒๔๘๗

๒๓	พฤศจิกายน	๒๔๘๗	กรรมาธิการวิสามัญพิจารณาร่าง พ.ร.บ. กฎอัยการศึก (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๔๘๗
๒๓	พฤศจิกายน	๒๔๘๗	กรรมาธิการวิสามัญพิจารณาร่าง พ.ร.บ. ธรรมนูญศาลทหาร (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๔๘๗
๑๒	ธันวาคม	๒๔๘๗	กรรมาธิการสามัญพิจารณาร่าง พ.ร.บ. ผ่อนผันการปฏิบัติตามมาตรา ๕๐ แห่ง พ.ร.บ. เรือไทย ๒๔๘๑–๒๔๘๗
๑๒	ธันวาคม	๒๔๘๗	กรรมาธิการวิสามัญพิจารณาร่าง พ.ร.บ. เงินทดแทนพนักงานเทศบาล พ.ศ. ๒๔๘๗
๑๙	ธันวาคม	๒๔๘๗	กรรมาธิการวิสามัญพิจารณาร่าง พ.ร.บ. ครู พ.ศ. ๒๔๘๗
๑๙	ธันวาคม	๒๔๘๗	กรรมาธิการวิสามัญพิจารณาร่าง พ.ร.บ. โรงเรียนราษฎร์ (ฉบับที่ ๔) พ.ศ. ๒๔๘๗
๑๙	ธันวาคม	๒๔๘๗	กรรมาธิการวิสามัญพิจารณาร่าง พ.ร.บ. ให้อำนาจในการป้องกันประเทศในภาวะคับขัน พ.ศ. ๒๔๘๗
๑๒	กรกฎาคม	๒๔๘๘	กรรมาธิการสามัญพิจารณาร่าง พ.ร.บ. อนุมัติพระราชกำหนดนิรโทษกรรมแก่ผู้กระทำผิดฐานกบฏและจลาจล พ.ศ. ๒๔๘๘
๑๙	กรกฎาคม	๒๔๘๘	กรรมาธิการวิสามัญพิจารณาร่างญัตติ ขอให้ตั้งกรรมาธิการวิสามัญพิจารณา ค้นคว้า ตรวจสอบการแก้ไขรัฐธรรมนูญ
๙	สิงหาคม	๒๔๘๘	กรรมาธิการวิสามัญพิจารณาร่าง พ.ร.บ. ยกเลิก พ.ร.บ. ให้อำนาจเจ้าหน้าที่ในการเข้าครอบครอง อสังหาริมทรัพย์ที่เวณคืน และการกำหนดเงินค่าทำขวัญ ในภาวะคับขัน พ.ศ. ๒๔๘๕–๒๔๘๖
๑	ตุลาคม	๒๔๘๘	กรรมาธิการวิสามัญพิจารณาร่าง พ.ร.บ. แก้ไขเพิ่มเติมประมวล ก.ม. วิธีพิจารณาความอาญา พ.ศ. ๒๔๘๘
๔	ตุลาคม	๒๔๘๘	กรรมาธิการวิสามัญพิจารณาร่าง พ.ร.บ. บริหารการคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๘
๓๐	ตุลาคม	๒๔๘๘	กรรมาธิการวิสามัญพิจารณาร่าง พ.ร.บ. การธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. ๒๔๘๘

๒๙	สิงหาคม	๒๔๘๙	กรรมาธิการสามัญชุดที่ ๒
๑๒	กันยายน	๒๔๘๙	กรรมาธิการสามัญพิจารณาร่าง พ.ร.บ. ยกเลิก ก.ม. ว่าด้วยคอมมิวนิสต์ พ.ศ. ๒๔๘๙
๓	ตุลาคม	๒๔๘๙	กรรมาธิการสามัญพิจารณาร่าง พ.ร.บ. ยกเลิก พ.ร.บ. เกลือ พ.ศ. ๒๔๘๑–๒๔๘๙
๑๐	ตุลาคม	๒๔๘๙	กรรมาธิการวิสามัญพิจารณาร่าง พ.ร.บ. ยกเลิกเงินช่วยชาติในภาวะคับขันและภาษีอากรบางประการ พ.ศ. ๒๔๘๙
๑๐	ตุลาคม	๒๔๘๙	กรรมาธิการวิสามัญพิจารณาร่าง พ.ร.บ. แก้ไขเพิ่มเติมประมวลรัษฎากร (ฉบับที่ ๕) พ.ศ. ๒๔๘๙
๑๗	ตุลาคม	๒๔๘๙	กรรมาธิการวิสามัญพิจารณาร่าง พ.ร.บ. แก้ไขเพิ่มเติมประมวล ก.ม. วิธีพิจารณาความอาญา พ.ศ. ๒๔๘๙
๑๒	ธันวาคม	๒๔๘๙	กรรมาธิการวิสามัญพิจารณาร่าง พ.ร.บ. จัดตั้งศาลจังหวัด อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี พ.ศ. ๒๔๘๙
๑๔	ธันวาคม	๒๔๘๙	กรรมาธิการวิสามัญพิจารณาร่าง พ.ร.บ. ประกาศใช้ประมวล ก.ม. อาญา พ.ศ. ๒๔๘๙ และร่าง พ.ร.บ. ประมวล ก.ม. อาญา พ.ศ. ๒๔๘๙
๒๑	กรกฎาคม	๒๔๙๐	กรรมาธิการวิสามัญพิจารณาร่าง พ.ร.บ. ป้องกันการค้ากำไรเกินควร พ.ศ. ๒๔๙๐
๑๐	เมษายน	๒๔๙๕	กรรมาธิการเศรษฐกิจ
๒๔	กรกฎาคม	๒๔๙๕	กรรมาธิการสามัญพิจารณาร่าง พ.ร.บ. ยกเลิก พ.ร.บ. ยกเว้นการเรียกเก็บเงินค่าธรรมเนียมหยุดการทำเหมืองแร่ดีบุก พ.ศ. ๒๔๗๖ พ.ศ. ๒๔๙๕
๒๔	กรกฎาคม	๒๔๙๕	กรรมาธิการสามัญพิจารณาร่าง พ.ร.บ. ยกเลิก พ.ร.บ. สำรวจปริมาณแร่ดีบุกในครอบครอง พ.ศ. ๒๔๘๙–พ.ศ. ๒๔๙๕
๔	กันยายน	๒๔๙๕	กรรมาธิการวิสามัญพิจารณาร่าง พ.ร.บ. ประกาศใช้ประมวล ก.ม. อาญา พ.ศ. ๒๔๙๕ และร่างประมวล ก.ม. อาญา พ.ศ. ๒๔๙๕

๖	พฤศจิกายน	๒๔๙๕	กรรมาธิการวิสามัญพิจารณาร่าง พ.ร.บ. งบประมาณประจำปี งบประมาณ พ.ศ. ๒๔๙๖
๒๐	พฤศจิกายน	๒๔๙๕	กรรมาธิการสามัญพิจารณาร่าง พ.ร.บ. เงินคงคลัง (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๔๙๕
๒๗	พฤศจิกายน	๒๔๙๕	กรรมาธิการสามัญพิจารณาร่าง พ.ร.บ. เวณคืนอสังหาริมทรัพย์ ในท้องที่ อ. ตาคลี และ อ. ท่าตะโก จังหวัดนครสวรรค์ พ.ศ. ๒๔๙๕
๔	ธันวาคม	๒๔๙๕	กรรมาธิการสามัญพิจารณาร่าง พ.ร.บ. เวณคืนอสังหาริมทรัพย์เพื่อสร้างทางหลวงสาย บางแพ–ดำเนินสะดวก–สมุทรสงคราม ในท้องที่ อ. บางแพ อ. ดำเนินสดวก จังหวัดราชบุรี และ อ. บางคณที อ. อัมพวา อ. เมืองสมุทรสงคราม จังหวัดสมุทรสงคราม พ.ศ. ๒๔๙๕
๑๐	มกราคม	๒๔๙๖	กรรมาธิการวิสามัญพิจารณาร่าง พ.ร.บ. แก้ไขเพิ่มเติมประมวล ก.ม. วิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ ๕) พ.ศ. ๒๔๙๖
๙	กรกฎาคม	๒๔๙๖	กรรมาธิการตรวจรายงานการประชุม
๒๒	มกราคม	๒๔๙๗	กรรมาธิการวิสามัญพิจารณาร่าง พ.ร.บ. กองอาสารักษาดินแดน พ.ศ. ๒๔๙๗
๒๓	มกราคม	๒๔๙๗	กรรมาธิการวิสามัญพิจารณาร่าง พ.ร.บ. สำรวจการกักตุนโภคภัณฑ์ พ.ศ. ๒๔๙๗
๑	กรกฎาคม	๒๔๙๗	กรรมาธิการตรวจรายงานการประชุม
๑๑	กันยายน	๒๔๙๗	กรรมาธิการวิสามัญพิจารณาร่าง พ.ร.บ. แก้ไขเพิ่มเติมพระธรรมนูญศาลยุติธรรม (ฉบับที่ .) พ.ศ. ๒๔๙๗
๑๑	พฤศจิกายน	๒๔๙๗	กรรมาธิการวิสามัญพิจารณาร่าง พ.ร.บ. ระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. ๒๔๙๗
๗	กรกฎาคม	๒๔๙๘	กรรมาธิการ การศึกษา การสาธารณสุข และการสาธารณูปการ

๑๕ กันยายน ๒๔๙๘ กรรมาธิการวิสามัญพิจารณาร่าง พ.ร.บ. ธรรมนูญศาลทหาร

๒๙ ธันวาคม ๒๔๙๘ กรรมาธิการ การศึกษา การสาธารณสุข และการสาธารณูปการ พิจารณาร่าง พ.ร.บ. ปรับปรุงกระทรวงทบวงกรม

๒๙ สิงหาคม ๒๔๙๙ กรรมาธิการวิสามัญพิจารณาร่าง พ.ร.บ. กำหนดความผิดเกี่ยวกับห้างหุ้นส่วนจดทะเบียน ห้างหุ้นส่วนจำกัด บริษัทจำกัด สมาคม และมูลนิธิ

ในขณะเกิดสงครามโลกครั้งที่ ๒ (สงครามมหาเอเซียบูรพา) ร.ท. อู๊ด ได้ร่วมในขบวนการเสรีไทย ซึ่งมี ฯพณฯ รัฐบุรุษอาวุโส นายปรีดี พนมยงค์ เป็นหัวหน้า

ปี พ.ศ. ๒๔๙๗ รัฐบาลอนุมัติให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เดินทางไปดูงานรัฐสภาในต่างประเทศหลายประเทศ ร.ท. อู๊ด ได้เดินทางไปดูงานด้วย อาทิเช่น ประเทศอังกฤษ ฝรั่งเศส อิตาลี สวีเดน เดนมาร์ค เบลเยี่ยม ฯลฯ

โดยเหตุที่ ร.ท. อู๊ด เป็นผู้ยึดมั่นอยู่ในระบอบประชาธิปไตย ฉะนั้น ขณะที่ดำรงตำแหน่งผู้แทนราษฎรจังหวัดนครราชสีมา บางสมัยเมื่อ ร.ท. อู๊ด เห็นว่าการกระทำใด ๆ ของรัฐบาลในขณะนั้นเป็นเผด็จการ ร.ท. อู๊ดก็ไม่เห็นด้วยและได้ต่อสู้โดยเป็นฝ่ายค้านรัฐบาลในสภาผู้แทนราษฎรอย่างเข้มแข็งผู้หนึ่ง ผลอันเกิดจากการค้านของ ร.ท. อู๊ดดังกล่าวนี้ได้ถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจควบคุมตัว และสอบสวนในข้อกล่าวหาว่าคิดกบฏเพื่อโค่นล้มรัฐบาล ทั้งยังถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจติดตามดูความเคลื่อนไหวพฤติการณ์ต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา ยิ่งไปกว่านั้นยังต้องสูญเสียเงินเป็นจำนวนมากแก่ผู้ที่ขู่เข็ญ (ต่อมาปรากฏว่าบุคคลผู้นี้ได้ไปอุปสมบทเป็นพระภิกษุปฏิบัติในทางวิปัสสนา เมื่อก่อนที่ ร.ท. อู๊ดป่วยเข้ารักษาตัว ณ โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า วันหนึ่งบังเอิญได้พบพระภิกษุรูปนี้ ณ วัดแห่งหนึ่ง ต่างก็ได้โอภาปราศรัยกันแล้วต่างก็ขออโหสิกรรมต่อกัน ดังนี้.....“เวรย่อมระงับด้วยการไม่จองเวร”)

เนื่องด้วยเหตุดังกล่าว จึงทำให้ ร.ท. อู๊ด ไม่สามารถจะปฏิบัติหน้าที่ผู้แทนราษฎรได้โดยอิสระเสรี อย่างไรก็ตาม แม้ว่า ร.ท. อู๊ดจะได้พบอุปสรรคดังกล่าวแล้วก็ดี แต่ ร.ท. อู๊ดก็ได้

พยายามปฏิบัติงานในหน้าที่ เช่น การอภิปรายในสภาผู้แทนราษฎร การตั้งกระทู้ถามรัฐบาล การดำรงตำแหน่งกรรมาธิการของสภาผู้แทนราษฎร เพื่อปฏิบัติหน้าที่ในการร่างกฎหมาย (พระราชบัญญัติ) ต่าง ๆ และแปรญัตติขออนุมัติเงินงบประมาณแผ่นดิน เพื่อนำมาสร้างสรรความความเจริญแก่ท้องถิ่น ซึ่งทำให้เกิดประโยชน์แก่จังหวัดนครราชสีมาพอควร และนอกจากนั้นก็ได้ก่อให้เกิดผลประโยชน์แก่ประเทศชาติ ซึ่งเป็นส่วนรวมทั้งทางตรงและทางอ้อม

นอกจากงานในตำแหน่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแล้ว ร.ท. อู๊ต ยังได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งสมาชิกสภาจังหวัดนครราชสีมา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๘ และได้รับเลือกจากสมาชิกสภาจังหวัดให้ดำรงตำแหน่งรองประธานสภาจังหวัดนครราชสีมาอีกด้วย

ร.ท. อู๊ต ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ดังนี้.–

วันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๘ เหรียญบรมราชาภิเษก รัชกาลที่ ๗

พ.ศ. ๒๔๗๕ เหรียญฉลองพระนคร ครบ ๑๕๐ ปี

พ.ศ. ๒๔๗๕ เหรียญพิทักษ์รัฐธรรมนูญ

วันที่ ๑๕ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๔ เหรียญช่วยราชการเขตภายใน สงครามอินโดจีน

วันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๙๘ ตริตราภรณ์มงกุฎไทย

วันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๙๙ ตริตราภรณ์ช้างเผือก

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๘ ได้ทำการอุปสมบท ณ วัดใหม่อัมพร อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา

ร.ท. อู๊ต ได้ทำการสมรส กับ นางสาวลมุล หงษ์เทศ ธิดานายนกเทศ นางแตงอ่อน หงษ์เทศ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๘ ที่บ้านถนนโพธิกลาง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา มีบุตรธิดา รวม ๒ คน คือ.–

๑. นายวีระวงษ์ นิตยสุทธิ

๒. นางสาวนงค์นวลฉวี นิตยสุทธิ (ถึงแก่กรรม)

ปกติ ร.ท. อู๊ต เป็นผู้มีสุขภาพร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์ ทั้งมีจิตใจเข้มแข็งอดทนต่ออุปสรรคทุกอย่าง เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๙ ได้เริ่มป่วยเป็นโรคหัวใจ และเข้ารับการรักษาตัวที่โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า อาการค่อยทุเลาขึ้นจนเป็นปกติ ต่อมาราวเดือนธันวาคม ๒๕๑๔

โรคหัวใจได้กำเริบขึ้นอีก จึงต้องเข้ารักษาในโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้าจนอาการดีขึ้นเป็นลำดับ แต่ก็เพียงชั่วระยะหนึ่งเท่านั้น

ต่อมา เมื่อคืนวันที่ ๓๐ เมษายน ๒๕๑๖ ร.ท. อู๊ ต ได้เริ่มมีอาการด้วยผิดปกติระบบการหายใจไม่สะดวก จึงรีบนำส่งโรงพยาบาล แพทย์ได้ทำการตรวจรักษาอย่างรีบด่วน ปรากฏว่าโรคหัวใจได้กำเริบหนักขึ้นกว่าทุกครั้ง แพทย์พยายามรักษาจนสุดความสามารถ จนถึงวันที่ ๖ พฤษภาคม ๒๕๑๖ เวลา ๑๐.๓๖ น. ร.ท. อู๊ ต จึงได้ถึงแก่กรรม ด้วยอาการสงบ ศิริรวมอายุได้ ๗๐ ปี.

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และ สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ

เสด็จประพาส จังหวัดนครราชสีมา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๗

ร.ท. อู๊ต นิตยสุทธิ์ ผู้แทนราษฎร นำเสด็จพระราชดำเนิน

เพื่อทรงเยี่ยมราษฎร ที่บริเวณสนามหน้าศาลากลาง

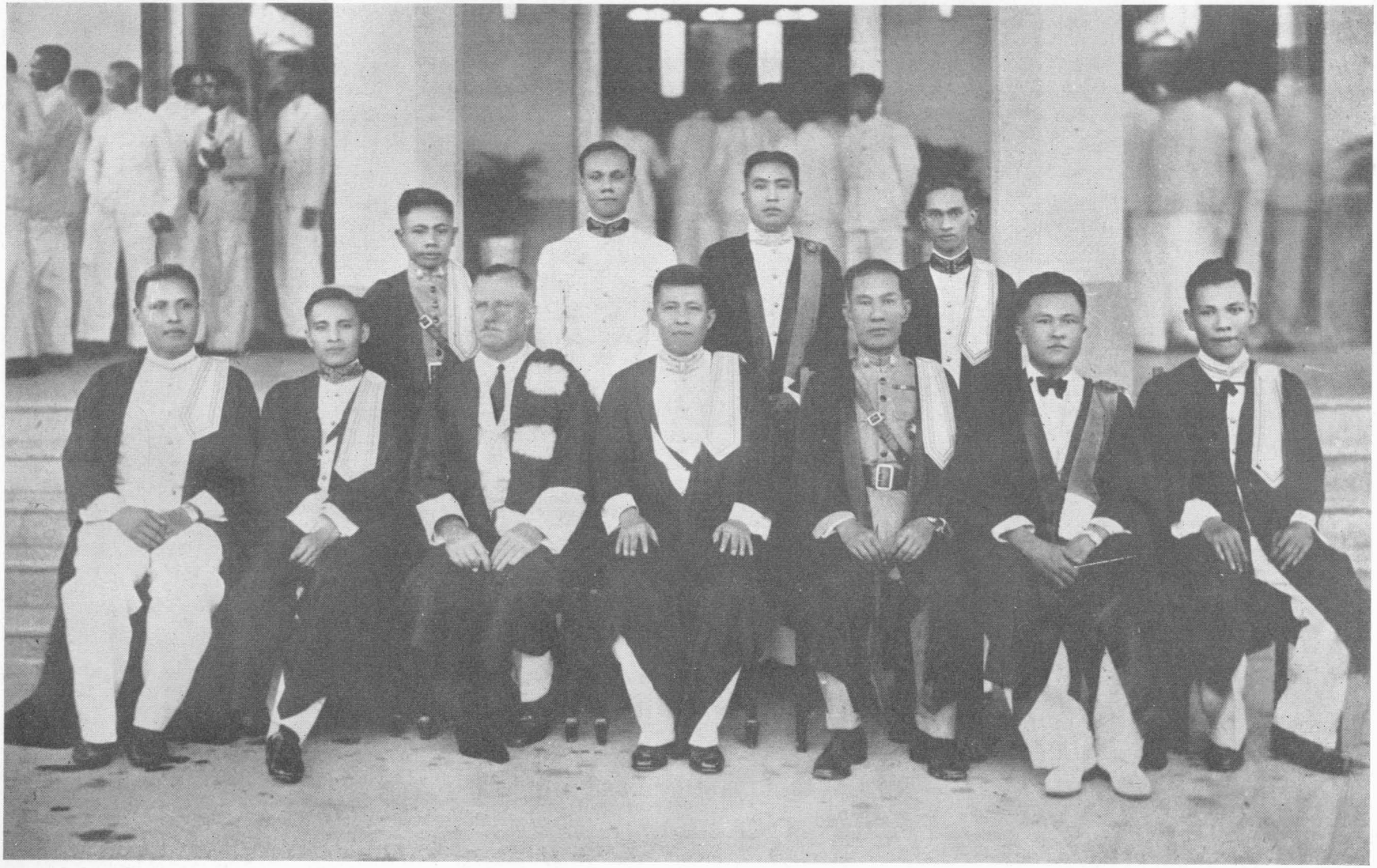
จังหวัดนครราชสีมา

ฯ พณ ฯ รัฐบุรุษอาวุโส นายปรีดี พนมยงค์

กับ ร.ท. อู๊ต นิตยสุทธิ ผู้แทนราษฎรจังหวัดนครราชสีมา

ด้วยความอาลัยถึงคุณ

แม้ว่าการมรณกรรมของคุณ จะเป็นไปตามสภาพของกฎธรรมดา ที่ทุกคนจะหลีกเลี่ยงไม่พ้นก็ตาม แต่การจากไปก็นับว่าเป็นการสูญเสียที่สร้างความโทมนัสเศร้าสลดสะเทือนใจ มาสู่ครอบครัวตลอดจนบรรดาญาติมิตรทุกคนให้อาลัยถึงมิรู้วาย แม้ดิฉันจะทราบดีอยู่ว่าสิ่งเหล่านี้ย่อมจะเป็นไปตามธรรมดาในวิสัยของมนุษย์ทุกรูปทุกนาม ซึ่งไม่มีใครจะล่วงพ้นไปจากความชรา–พยาธิ–มรณะ และความพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รักเสียได้ เพราะทุกชีวิตย่อมจะหมุนเวียนเปลี่ยนไปตามสภาวะของความเป็นอนิจจัง แต่ในส่วนลึกของจิตใจแล้ว ดิฉันก็ได้พบกับความอ้างว้างว้าเหว่ใจสุดที่จะพรรณาได้ เพราะตลอดเวลาที่ได้ร่วมทุกข์–สุขกันมานั้น ดิฉันทราบดีว่าคุณเป็นผู้ที่มีอุดมการณ์อันสูง ได้วางแนวทางและจุดหมายของชีวิตในอนาคตด้วยความรอบคอบ คุณมีความเชื่อมั่นในตนเองที่จะสร้างสมเกียรติคุณให้แก่วงศ์ตระกูล มีความปรารถนาดีต่อบรรดาพี่น้องและญาติมิตรทุกคน แม้แต่พันธกรณีต่าง ๆ ตลอดจนความสัมพันธ์ในระหว่างครอบครัว หากจะเกิดมีปัญหาชีวิตใด ๆ คุณก็จะขจัดสิ่งเหล่านั้นให้ผ่านพ้นไปด้วยดี คุณได้สร้างความอบอุ่นและมั่นใจต่อการปฏิบัติภารกิจให้เป็นที่พึ่งพาอาศัยของครอบครัว แม้แต่ในบรรดาญาติพี่น้อง คุณก็ได้ให้ความเมตตาโอบอ้อมอารีแก่ทุกคนด้วยความสุจริตใจ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ย่อมจะจารึกอยู่ในความรู้สึกและทรงจำของดิฉันตลอดไปอย่างไม่มีวันจะเสื่อมคลาย

เมื่อการจากไปของคุณอย่างคาดไม่ถึงเช่นนี้ ก็เป็นธรรมดาที่ฉันจะต้องทนรับกับความระทมใจและอาลัยถึงอย่างสุดซึ้งเสียมิได้ ซึ่งในบั้นปลายของชีวิตดิฉันก็ระลึกอยู่เสมอว่าหลักธรรมของพระพุทธองค์เท่านั้น ที่จะเป็นแสงสว่างนำทางให้ได้พบกับความเป็นอมตของรสพระธรรมอันล้ำเลิศซึ่งเราจะยึดถือไว้เป็นสรณะอันสูงสุด และเป็นแนวทางของการปฏิบัติตนไปตามหลักสัจจธรรมอันประเสริฐสุดของพระพุทธองค์ เพื่อให้เราได้ล่วงพ้นความทุกข์ไปจากโลกนี้เสียได้ และหากว่าผลแห่งวิบากกรรม ซึ่งยังจะต้องทำให้มนุษย์ได้เวียนว่ายอยู่ในวัฏฏสงสารอันยาวนานแล้ว ดิฉันก็ขอให้กุศลเจตนาอันดีที่ได้ตั้งสัจจะไว้นี้ จงเป็นปัจจัยหนุนนำให้ดิฉันได้ไปพบกับคุณอีกในภพหน้า ณ แดนสุคติในอนาคตนั้นเถิด.

ในวาระสุดท้ายของงานพระราชทานเพลิงศพครั้งนี้ เพื่อเป็นสิ่งเตือนให้ระลึกถึงคุณงามความดีของคุณ ดิฉันและวีระวงษ์จึงได้สร้างถาวรวัตถุ และบริจาคเงินสมทบทุนเพื่อเป็นการอุทิศส่วนกุศลให้แก่คุณในสถานที่ต่าง ๆ ดังนี้

๑. สร้าง "ฌาปนสถาน ร.ท. อู๊ต นิตยสุทธิ อนุสรณ์" โดยบริจาคเงินเป็นค่าก่อสร้างรวมทั้งอุปกรณ์ทั้งสิ้นจำนวน ๔๑๑,๓๒๔ บาท (สี่แสนหนึ่งหมื่นหนึ่งพันสามร้อยยี่สิบสี่บาทถ้วน) สร้างถวายไว้เป็นสาธารณสมบัติในพระพุทธศาสนา ณ วัดใหม่อัมพร อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา

๒. บริจาคเงินบำรุงสถานีอนามัยชั้นหนึ่ง "นกแก้ว นิตยสุทธิ อนุสรณ์" อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา (ซึ่งบุตร ธิดา นางนกแก้ว นิตยสุทธิ ร่วมกันสร้างอุทิศกุศล เนื่องในงานฌาปนกิจ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๐) จำนวน ๓,๐๐๐ บาท

๓. บริจาคเงินสมทบทุนให้แก่มูลนิธิส่งเคราะห์อำเภอสูงเนินจำนวน ๑,๐๐๐ บาท

๔. บริจาคเงินสมทบทุนให้แก่มูลนิธิ "นกเทศ–แตงอ่อน หงษ์เทศ อนุสรณ์ ๑" (ซึ่งเป็นบิดามารดาของดิฉัน และได้ล่วงลับไปแล้ว) ของโรงพยาบาลจังหวัดขอนแก่น จำนวน ๒,๐๐๐ บาท

๕. บริจาคเงินสมทบทุนให้แก่มูลนิธิ "นกเทศ–แตงอ่อน หงษ์เทศ อนุสรณ์ ๒" (ซึ่งเป็นบิดามารดาของดิฉัน และได้ล่วงลับไปแล้ว) ของโรงพยาบาลจังหวัดนครราชสีมา จำนวน ๒,๐๐๐ บาท

๖. บริจาคเงินบำรุงสโมสรไลอ้อนจังหวัดนครราชสีมา จำนวน ๑,๐๐๐ บาท

๗. บริจาคเงินบำรุงเหล่ากาชาดจังหวัดนครราชสีมา จำนวน ๑,๐๐๐ บาท

๘. บริจาคเงินบำรุงเหล่ากาชาดจังหวัดขอนแก่น จำนวน ๑,๐๐๐ บาท

ขอผลานิสงฆ์และกุศลกรรมแห่งคุณงามความดี ที่คุณได้บำเพ็ญเพียรสร้างสมไว้ในพระพุทธศาสนา ตลอดจนกุศลบุญราศีที่ดิฉันพร้อมด้วยวีระวงษ์และน้อง ๆ ทุกคนรวมทั้ง

ญาติมิตร ได้ร่วมกันบำเพ็ญอุทิศให้คุณในครั้งนี้ ขออำนวยผลให้แก่คุณซึ่งได้ล่วงลับดับขันธ์ไปสู่ปรโลก จงได้รับทราบและอนุโมทนาในส่วนกองการกุศล ทั้งสัมฤทธิผลและประสบแต่อิฏฐคุณมนุญผลในมหากุศลอันยิ่งใหญ่นี้ และเป็นพลวปัจจัยดลบันดาล ให้ดวงวิญญาณอันบริสุทธิ์ผุดผ่องของคุณ จงได้สิงสถิตอยู่ ณ แดนสุคติในสัมปรายภพ ตามควรแก่คติวิสัยจงทุกประการเทอญ.

ลมุล นิตยสุทธิ

๕๓๒ ถนนโพธิ์กลาง
จังหวัดนครราชสีมา.
๑๕ มีนาคม ๒๕๑๗

ระลึกถึงพระคุณ

● ▲ ●

เพราะความไม่จีรังยั่งยืนของชีวิต สังขารทั้งหลายจึงต้องเสื่อมสลายไปตามกฎของธรรมชาติ เช่นเดียวกับคุณพ่อก็ไม่สามารถจะเลี่ยงพ้นไปจากความจริงนี้เสียได้ ซึ่งนับว่าเป็นการสูญเสียที่สร้างความโทมนัสใจให้กับลูกได้อาลัยถึงอย่างสุดซึ้ง เพราะพระคุณอันเหลือล้นที่คุณพ่อมีต่อลูกนั้นสุดที่จะคณานับ ลูกยังซาบซึ้งถึงความเมตตาที่คุณพ่อได้พร่ำสอนด้วยความห่วงใยในอนาคต แต่ลูกก็ได้สนองความปรารถนาดีของคุณพ่อ โดยยึดถือหลักธรรมเป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติตน จนลูกได้รับความสงบสุขร่มเย็นในวิถีทางของชีวิตตลอดมา

โดยปกติคุณพ่อเป็นผู้ที่มีอุดมการณ์และคุณธรรมประจำใจอันสูง มีความเชื่อมั่นในจิตใจของตนเองอย่างแน่วแน่ แม้ว่าในบางครั้งจะได้พบกับอุปสรรคและความผันแปรในวิถีทางของการดำเนินชีวิตก็ตาม แต่ด้วยเป็นผู้ที่มีพลังจิตอันเข้มแข็ง และมีประสบการณ์ในด้านต่าง ๆ ของชีวิตมาทุกระดับ คุณพ่อจึงขจัดปัญหาที่เกิดขึ้นให้ผ่านพ้นไปด้วยดีเสมอ ลูกทราบดีว่าโดยจิตใจและความรู้สึกอันแท้จริงแล้ว คุณพ่อเป็นผู้ที่มีความปรารถนาดีทั้งให้ความเมตตาจิตและเอื้ออารี ต่อบรรดาญาติพี่น้องทุกคนตลอดทั้งครอบครัวด้วยความสุจริตใจยิ่ง คุณพ่อมักจะปรารภกับลูกอยู่เสมอว่า แต่ละชีวิตของมนุษย์เรานั้น ย่อมมีความเหลื่อมล้ำอยู่บนความทุกข์–สุข–ดี–และชั่วไม่ทัดเทียมกันเลย ทั้งนี้ก็เพราะวิบากกรรมที่ตัวเราได้เป็นผู้สร้างไว้แต่ในอดีตชาติ จึงได้บันดาลมาให้เราได้รับผลและชดใช้หนี้ของกรรมเก่าในปัจจุบันชาติ ทุกอย่างไม่มีอะไรที่แน่นอนเลย และสิ่งที่สร้างความทุกข์ทรมานให้แก่จิตใจอย่างเหลือล้น ก็คือความพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รักดังดวงใจ ซึ่งไม่มีใครจะหลีกเลี่ยงได้ ทั้งนี้ก็เพราะคุณพ่อได้พบกับความทุกขเวทนาและเศร้าสลดใจ ในการจากไปของน้องนงค์นวลฉวีอย่างคาดไม่ถึง ว่าจะพลัดพรากจากกันแต่อายุยัง

น้อยเพียง ๒๗ ปีเท่านั้น ซึ่งเป็นครั้งแรกที่คุณพ่อได้พบกับความโทมนัสใจและอาลัยถึงอย่างสุดซึ้ง คุณพ่อได้พยายามหาทางที่จะดับความทุกข์ในด้านจิตใจ จึงได้ค้นคว้าศึกษาหลักธรรมในพระ-พุทธศาสนาด้วยความสนใจยิ่ง จนแสงสว่างแห่งรสพระธรรม ได้นำให้คุณพ่อได้พบกับความจริงอันประเสริฐสุดของพระพุทธองค์ คุณพ่อได้เกิดศรัทธาประสาทะจนมีความเชื่อมั่นว่า สรรพสิ่งทั้งหลายในโลกนี้ เมื่อมีความเกิดขึ้นก็จะตั้งอยู่แล้วก็ดับไป ทุกอย่างจะต้องหมุนเวียนแปรเปลี่ยนไปตามสภาพของกฎแห่งกรรม อันเป็นไปตามวิสัยธรรมดาของสังขารร่างกายที่จะหาอะไรเป็นแก่นสารไม่ได้เลย สิ่งที่มีชีวิตจะถูกกำหนดให้ดำรงคงอยู่ด้วยกาลเวลาเพียงชั่วคราวเท่านั้น แล้วเราก็จะต้องพบกัน ณ จุดสุดท้ายของชีวิต คือความพลัดพรากจากกันในที่สุดตามกฎของความเป็นอนิจจัง เมื่อคุณพ่อได้ลิ้มรสของพระธรรมแล้ว จิตใจจึงได้ผ่อนคลายความเศร้าสลดและอาลัยถึงน้องนงค์นวลฉวีลงเสียได้

ในวาระสุดท้ายเมื่อคุณพ่อได้จากลูกไปอย่างไม่มีโอกาสจะกลับมาพบกันอีกในชั่วชีวิตนี้ ลูกจึงมีความมั่นใจว่าด้วยกุศลเจตนาอันดีงามที่คุณพ่อได้เข้าถึงหลักพระสัจจธรรมอันเป็นอมตของพระพุทธองค์ ตลอดจนภารกิจต่าง ๆ ที่คุณพ่อได้ประพฤติปฏิบัติแต่คุณงามความดีไว้ในปัจจุบันชาติทั้งทางโลกและทางธรรมนั้น ลูกจึงขอตั้งสัตยาธิษฐานแผ่อุทิศส่วนกุศลผลบุญทั้งมวลทั้งที่เป็นส่วนของคุณพ่อได้บำเพ็ญเพียรสร้างสมไว้แล้วนั้น ตลอดทั้งกุศลบุญราศีที่คุณแม่และลูกได้ร่วมกันก่อสร้างถาวรวัตถุ คือ “ฌาปนสถาน ร.ท. อู๊ต นิตยสุทธิ อนุสรณ์” โดยถวายไว้เป็นสาธารณสมบัติแก่วัดใหม่อัมพร เพื่อเป็นอนุสรณ์เตือนความทรงจำให้รำลึกถึงคุณงามความดีของคุณพ่อ ตลอดจนความดีอันทรงคุณค่าที่เกิดจากหนังสือ ของ ๆ พณ ๆ รัฐบุรุษอาวุโส อาจารย์ปรีดี พนมยงค์ ซึ่งท่านได้มีความกรุณาเมตตาจิตมอบให้จัดพิมพ์ เพื่อเป็นอนุสรณ์และแจกเป็นบรรณาการ ในงานพระราชทานเพลิงศพของคุณพ่อครั้งนี้ หากคุณพ่อจะทราบได้ด้วยญาณวิถีอันใดแล้ว ลูกก็ขอน้อมอุทิศส่วนกุศลให้คุณพ่อจงได้รับทราบและอนุโมทนาในกองการกุศลนี้ และแม้ว่าชีวิตของสรรพสัตว์ทั้งหลายยังจะได้เวียนว่ายอยู่ในวัฏฏสงสารอันยาวนานก็ตาม

หากว่าลูกจะไปเกิด ณ ชาติและภพใด ก็ขอให้ลูกจงได้ไปพบและเกิดร่วมกับคุณพ่อทุก ๆ ชาติและภพเถิด ทั้งให้คุณพ่อจงได้ประสบแต่อิฏฐคุณมนุญผล ตลอดจนสัมฤทธิผลในมหากุศลอันยิ่งใหญ่นี้ เพื่อเป็นพลวปัจจัยดลบันดาลให้ดวงวิญญาณอันบริสุทธิ์ของคุณพ่อ จงได้สิงสถิตอยู่ ณ แดนสุคติในสัมปรายภพ ตามควรแก่คติวิสัยจงทุกประการเทอญ.

ลูกขอกราบระลึกถึงพระคุณด้วยความอาลัยยิ่ง

วีระวงษ์ นิตยสุทธิ

๑๙๕ ถนนกลางเมือง
จังหวัดขอนแก่น
๑ เมษายน ๒๕๑๗

ฌาปนสถาน ร.ท. อู๊ต นิตยสุทธิ อนุสรณ์

ร.ท. อู๊ต นิตยสุทธิ ผู้แทนราษฎรจังหวัดนครราชสีมา เดินทางไปดูงานรัฐสภาในต่างประเทศ เช่น อังกฤษ ฝรั่งเศส อิตาลี สวีเดน เดนมาร์ค เชลเยี่ยม ฯลฯ เมื่อ ปี พ.ศ. ๒๔๕๗

สารบัญ

หน้า

คำปราศรัยของนายปรีดี พนมยงค์ ต่อ ธรรมศาสตร์บัณฑิต และเนติบัณฑิต นักสันติภาพ ที่ได้มาเยี่ยม ณ บ้านพักชานกรุงปารีส ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๑๔ .... ๒

สุนทรพจน์ ของนายปรีดี พนมยงค์ แสดงในสภาผู้แทนราษฎร เมื่อ ๗ พฤษภาคม ๒๔๘๙ .... ๙

คำกล่าวตอบ ของประธานสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. ๒๔๘๙ .... ๑๓

พิธีขอพระราชทานอภัยโทษ ของคณะราษฎร เมื่อธันวาคม ๒๔๗๕ .... ๑๕

ประกาศวันที่ ๙ มิถุนายน ๒๔๘๙ เรื่องอัญเชิญเจ้าฟ้าภูมิพลอดุลเดช– เป็นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว.... .... ๑๘

คำเบิดเผยของ ลอร์ด เมาท์แบตแตนท์ ต่อหนังสือพิมพ์ไทม์ ซึ่ง เซอร์ แอนดรู– กิลคริสต์ นำมาลงไว้ ในหนังสือบางกอกท๊อปซีเคร็ต ๑๙

คำแปลจดหมายของสโมสรกองกำลังพิเศษแห่งอังกฤษ เชิญ ฯพณฯ ปรีดี พนมยงค์ เป็นสมาชิกกิติมศักดิ์ ๒๒

คำแปลภาษาไทยจากหนังสือวิเทศสัมพันธ์ของสหรัฐอเมริกา ระหว่างปี ๑๙๔๓, ๑๙๔๔ และบางส่วนของปี ๑๙๔๕ .... ๒๕

นายปรีดี พนมยงค์ กับคนไทยในลอนดอน ๒๘

จดหมายจากปารีส ถึงคณะผู้จัดทำมหิดลสาร ๓๓

คำสัมภาษณ์ นายปรีดี พนมยงค์ ให้แก่สำนักข่าว เอ.เอฟ.พี. ที่กรุงปารีส เมื่อ ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๑๔ .... ๓๗

การถวายความปลอดภัยแด่สมเด็จพระศรีสวรินทรา ฯ ในระหว่างสงครามโลก ๔๐

พระบรมวงศานุวงศ์ และขบวนการเสรีไทย.... .... ๔๕

หน้า

ความเป็นไปภายในคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ๔๙

นายควง อภัยวงศ์ ได้พูดที่คุรุสภา ๗๕

คำชี้แจงเพิ่มเติมประกอบ "บางเรื่องเกี่ยวกับพระบรมวงศานุวงศ์
ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒" ๘๐

คำปรารภ และคำแปลจดหมายของผู้สื่อข่าวทำเนียบขาว ๘๔

คำแปลบันทึก ของกรมกิจการปาซิฟิคภาคตะวันออกเฉียงใต้.... .... ๘๘

คำแปลจดหมาย ร.ม.ต. ว่าการต่างประเทศอเมริกัน ถึงรองผู้อำนวยการสำนักงานบริการ–
ยุทธศาสตร์ประเทศไทย ๙๐

หลักฐานคำสั่งประธานาธิบดีรูสเวลส์ ให้ทหารญี่ปุ่นในไทย–
ยอมจำนนต่อผู้บัญชาการสูงสุดสัมพันธมิตร แห่งเอเซียอาคเนย์ ๙๑

คำแปลเรื่องปัญหาแบ่งเขตรับผิดชอบปฏิบัติการ ๙๒

บางเรื่องเกี่ยวกับการก่อตั้งคณะราษฎรและระบบประชาธิปไตย ๙๓

ปาฐกถาของนายปรีดี พนมยงค์ ในการชุมนุมสนทนาที่สามัคคีสมาคม-
ประเทศอังกฤษ ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๑๖ .... ๑๓๒

ปาฐกถาของนายปรีดี พนมยงค์ เรื่อง "จะมีทางได้ประชาธิปไตย
โดยวิธีสันติหรือไม่" ๓๐ สิงหาคม ๒๕๑๖ .... ๑๔๗

คำขวัญ และบทความของนายปรีดี พนมยงค์ (ในงานสังสรรค์ชาวธรรมศาสตร์–
ในสหราชอาณาจักร (อังกฤษ) ประจำปี ๒๕๑๖).... .... ๑๖๑

ข้อเสนอของนายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส ต่อ ฯพณฯ สัญญา ธรรมศักดิ์
นายกรัฐมนตรี เรื่องวิธีส่งเสริมให้ราษฎรสนใจประชาธิปไตย.... .... ๑๙๕

“ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจารึ

ธรรมย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม”

คำปราศรัย สุนทรพจน์บางเรื่อง

ของ

นายปรีดี พนมยงค์

และ

บางเรื่องเกี่ยวกับขบวนการเสรีไทย

คำปราศรัยของนายปรีดี พนมยงค์

ต่อ

ธรรมศาสตร์บัณฑิตและเนติบัณฑิต นักสันติภาพ ที่ได้มาเยี่ยม ณ บ้านพักชานกรุงปารีส เมื่อวันที่ ๒๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๔

● △ ●

ท่านธรรมศาสตร์บัณฑิตและเนติบัณฑิต นักสันติภาพ ผู้เป็นกัลยาณมิตรของผมทั้งหลาย

โอกาสนี้เป็นโอกาสหนึ่งที่ผมมีความปลาบปลื้มเป็นอย่างยิ่งในการที่ท่านทั้งหลายผู้ใฝ่ในสันติภาพของชาติไทยที่จะคงอยู่ด้วยกันอย่างสันติกับประเทศต่างๆ ที่มีระบบสังคมต่างๆ กัน ได้อุตสาหะเดินทางจากกรุงเทพฯ หลายพันกิโลเมตรมาประชุมที่กรุงเบลกราดเพื่อแสวงหาสันติภาพโดยวิถีทางกฎหมายซึ่งเป็นวิถีทางอันหนึ่งซึ่งท่านทั้งหลายมีความรู้และความชำนาญ และเมื่อเสร็จภาระกิจแล้วก็ยังได้เสียสละโดยไม่เห็นแก่ความเหนื่อยยากเดินทางต่อมาจนถึงกรุงปารีสเพื่อทัศนาจรสิ่งที่เพิ่มความรู้ในทางประวัติศาสตร์และความรู้ทั่วไป ซึ่งองค์การที่เป็นธุรในการเดินทางได้กำหนดรายการไว้แทบจะหาเวลาว่างเป็นของส่วนตัวได้ยาก แม้กระนั้นท่านทั้งหลายก็ยังได้อุทิศเวลาอันมีค่าส่วนหนึ่งของท่านมาเยี่ยมผมจนถึงที่พัก ณ ชานกรุงปารีส ผมจึงขอขอบคุณท่านทั้งหลายในไมตรีจิตอันแสดงออกซึ่งความเป็นกัลยาณมิตรของผม

เมื่อเราได้พบกันก็เป็นธรรมดาที่เราต้องสนทนากัน แต่การสนทนาของเราไม่เป็นภัยต่อผู้ใด เราได้สนทนากันส่วนมากถึงความระลึกถึงแต่หนหลังเมื่อครั้งท่านทั้งหลายได้เริ่มเข้าเรียนตั้งแต่เมื่อครั้งเรายังมีเตรียมปริญญาของมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง และบางท่านก็ได้เรียนจนเสร็จชั้นปริญญาตรีและปริญญาโทและบางท่านซึ่งมีอายุมากจัดอยู่ในรุ่นน้องของผมที่โรงเรียนกฎหมายกระทรวงยุติธรรม แม้จะมิได้เรียนจากผมโดยตรงแต่ก็ได้อ่านคำสอนและตำราของผมอยู่บ้างจึงเรียกผมว่าอาจารย์เหมือนดังรุ่นน้อง ๆ และก็เป็นธรรมดาที่ผู้รักชาติอันแท้จริงทั้งหลายไม่อาจอดเว้นแสดงออกถึงความเป็นห่วงใยในชาติไทยอันเป็นที่รักยิ่งของเราเกี่ยวข้อง

กับบางสิ่งบางอย่างของหลัก ๖ ประการที่คณะราษฎรได้แถลงไว้เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พศ. ๒๔๗๕ ในการขอพระราชทานรัฐธรรมนูญจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งท่านทั้งหลายยังจำได้ และบางท่านก็คงยังจำเพลง ๒๔ มิถุนา ที่ราษฎรไทยได้ร้องกันมาเป็นเวลาช้านานและเป็นที่ยอมรับกันมากว่า ๒๐ ปี หลัก ๖ ประการย่อ ๆ ก็คือ **ความเป็นเอกราชสมบูรณ์ของชาติ, การรักษาความปลอดภัยในประเทศเพื่อให้การประทุษร้ายต่อกันให้ลดลงให้มาก, การบำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจให้ราษฎรมีสิทธิเสมอภาคและมีเสรีภาพอันเป็นสิทธิของมนุษยชน และ** ก็ดังที่ท่านทั้งหลายได้ทราบแล้วว่าสหประชาชาติได้มีปฏิญญาในเรื่องนี้ เมื่อ ค.ศ. ๑๙๔๘ และหลักประการที่ ๖ คือให้การศึกษาอย่างเต็มที่แก่ราษฎรซึ่งท่านทั้งหลายที่เป็นนักศึกษามาแล้วนั้น ก็ได้กล่าวถึงสภาพการณ์แต่หนหลังที่ท่านทั้งหลายได้ประสบมาในระหว่างที่ท่านศึกษาอยู่ที่สถาบันของเรา และทุกท่านก็ยังมีความทรงจำในเรื่องนี้ได้ดีอยู่ว่ามหาวิทยาลัยของเราได้เอาใจใส่ที่จะให้ผู้ต้องการศึกษาได้มีโอกาสศึกษาอย่างเต็มที่

บางท่านก็ได้ระลึกว่าเมื่อครั้งกระทรวงธรรมการสมัยนั้น ได้จัดระบบการศึกษาใหม่ให้มีเตรียมอุดมศึกษาแทนมัธยม ๗ และ ๘ ซึ่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองของเราเรียกว่าเตรียม–ปริญญา เราได้ยอมรับหลักการที่มีการสอบแข่งขันให้เข้าเรียนตามจำนวนที่กำหนด แต่เนื่องจากมีผู้สมัครมากเกินกว่าจำนวนที่จะรับเป็นนักศึกษาเตรียมปริญญา ทางผมซึ่งเป็นผู้ประศาสน์การก็คิดว่าพวกที่สอบได้เกินกว่าจำนวนที่กำหนดไว้จะไปเรียนที่ไหนก็ไม่มีที่เรียน จึงได้จัดให้เขาเหล่านั้นเป็นนักเรียนสมทบเตรียมปริญญา และเรียนหลักสูตรเหมือนกันกับเตรียมปริญญา ในการนี้ต้องเตรียมสถานที่ให้พอ คือในชั้นแรกก็ดัดแปลงอาคารเก่า ซึ่งกรมช่างแสงเก็บอาวุธยุทธภัณฑ์ไว้ในบริเวณวังหน้าที่มหาวิทยาลัยซื้อมานั้น ให้เป็นที่เรียนแม้จะเป็นพื้นดินหรือพื้นอิฐแต่ที่สำคัญก็คือได้มีที่เรียน

ต่อมาเมื่อมหาวิทยาลัยมีทุนขึ้นก็ได้สร้างอาคารเพื่อให้นักศึกษามีที่เรียน แต่ในปีหลัง ๆ ตึกก็ไม่พอที่จะให้เรียน เพราะต้องการช่วยผู้ซึ่งไม่มีที่เรียน ดังนั้นจึงได้สร้างโรงไม้มุงหลังคาจากบนพื้นดินในบริเวณมหาวิทยาลัย ซึ่งยังมีที่ว่างอยู่เพื่อช่วยให้ผู้ประสงค์ศึกษาได้มีสถานที่ศึกษา **เพราะเราเห็นว่าสาระแห่งการศึกษามีความสำคัญแม้สถานที่จะเรียนภายใต้หลังคาจาก**

ใน วันนี้ ผมมีความยินดีที่ธรรมศาสตร์บัณฑิตบางคนที่มาพบผมซึ่งมีตำแหน่งเป็นตุลาการชั้นผู้ใหญ่แจ้งว่าได้เคยศึกษาในโรงที่มุงด้วยหลังคาจากในฐานะศิษย์เก่าที่ละการเรียนภาษาฝรั่งเศสมาเกือบ ๓๐ ปีแล้ว ไม่เคยมาเมืองนอกก่อนเลย เพิ่งจะมาคราวนี้ท่านผู้นั้นเปรียบตนเองเหมือนดังลูกทุ่ง ผมจึงได้ทดลองนำจดหมายภาษาฝรั่งเศสซึ่งองค์การแห่งนี้เขียนมาถึงให้ดู แล้วให้ลองอ่านให้ฟังก็ยังอ่านให้ผมฟังได้มีคลาดเคลื่อนเพียงเล็กน้อยเท่านั้น และก็ยังสนทนาถึงวิชาอื่น ๆ ที่เคยเรียนมาเมื่อยังเป็นวัยรุ่นอยู่ที่แผนกเตรียมปริญญา ฯ **ก็ทำให้ผมยินดี ที่ธรรมศาสตร์บัณฑิตบางคนที่ผ่านเตรียมปริญญา ฯ ใต้หลังคาจากยังมีพื้นความรู้เบื้องต้นอันเป็นความรู้ทั่วไปดีอยู่มาก** จึงขอสรรเสริญ ส่วนธรรมศาสตร์ผู้อื่นที่ได้เรียนบนตึกก็เป็นเพราะเมื่อสอบแข่งขันเข้าเรียนเตรียมปริญญา ฯ ได้ที่ดีกว่าก็เป็นธรรมดาว่าได้เรียนบนตึกและก็ได้มีความรู้ตามหลักสูตรเหมือนกับเพื่อนนักศึกษาอื่น ๆ **โดยมิได้มีความดูหมิ่นดูแคลนว่าใครได้เรียนที่ตึกและใครได้เรียนใต้หลังคาจาก**

ความสามัคคีที่แสดงให้ผมเห็นในการที่ร่วมเดินทางมาด้วยกัน และที่ได้ต่อสู้เพื่อความเป็นธรรมของธรรมศาสตร์บัณฑิต จนบรรลุสำเร็จที่ให้ธรรมศาสตร์บัณฑิตและนิติศาสตร์บัณฑิตได้เป็นวิสามัญสมาชิกแห่งเนติบัณฑิตยสภา ก็แสดงถึงความสามัคคีของธรรมศาสตร์บัณฑิตส่วนมากที่สุดที่ได้ต่อสู้เพื่อความยุติธรรม ผมจึงขอถือโอกาสสรรเสริญและขอบใจไว้เป็นอย่างมาก ณ ที่นี้ด้วย

ขอกล่าวถึงสถานที่เรียนกฎหมายอีกสักเล็กน้อยว่า ในสมัยที่ผมเรียนที่โรงเรียนกฎหมายกระทรวงยุติธรรมและเนติบัณฑิตอีกท่านหนึ่งซึ่งมาด้วยวันนี้ แม้จะเป็นรุ่นน้องแต่อาจเคยเรียน ณ สถานที่เดียวกันก่อนที่จะย้ายไปเรียนที่อาคารห้างแบดแมนเก่า ซึ่งต่อมาเป็นอาคารกรมโฆษณาการ หรืออาจมีคนแจ้งให้ทราบว่า โรงเรียนกฎหมายเดิมนั้น เป็นอาคารไม้สองชั้นตั้งอยู่ระหว่างศาลสถิตยุติธรรมเก่าและเก๋งจีนที่ชั้นล่างเป็นศาลอาญา ชั้นบนเป็นที่ทำการเนติบัณฑิตยสภา โรงเรียนกฎหมายเป็นเรือนไม้ดังกล่าวนั้น ก็เป็นสถานที่เพาะเนติบัณฑิตรุ่นเก่าหลายรุ่น เวลาสอบไล่ก็ไปสอบกันที่ระเบียงวัดพระแก้ว คือในสมัยนั้นมีสถานที่ ๆ พอเรียนพอสอบไล่ที่ไหนได้ก็เรียนและสอบกันที่นั่น มิได้เปลืองงบประมาณของแผ่นดินที่จะต้องถือเอาอาคารโอ่อ่าเป็นเงื่อนไขสำคัญ

บางท่านได้ถามถึงความเก่าเรื่องการศึกษาของเนติบัณฑิตยสภาว่าจัดแบบใด เอาหลักมาจากประเทศไหน ผมก็ได้ชี้แจงว่า **เสด็จในกรมหลวงราชบุรี** ท่านได้ทรงเริ่มจัดขึ้น **โดยหลักความเหมาะสมแก่สภาพของไทยเป็นส่วนใหญ่** แม้ว่าจะมีหลายสิ่งหลายอย่างท่านได้เอาหลักแห่งการศึกษาที่บาร์ของอังกฤษมา แต่ท่าน**ไม่ได้เอามาทั้งดุ้น** ขอให้ท่านทั้งหลายเมื่อกลับประเทศไทยแล้วให้เอาหลักสูตรโรงเรียนกฎหมายตั้งแต่สมัยในกรมพระองค์นั้น มาเทียบดูกับหลักสูตรของบาร์ในอังกฤษสมัยนั้น ก็จะเห็นได้ว่าในสมัยนั้นบาร์ของอังกฤษไม่มีการสอนกฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีเมือง แต่นักเรียนกฎหมายไทยรุ่นที่ ๑ ได้เรียนกฎหมายระหว่างประเทศคดีเมือง โดย **เจ้าพระยาอภัยราชาสยามานุกรกิจ** (โรแลงส์ จักแมง) เป็นผู้สอน ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๖๒ ซึ่งเป็นปีที่โรงเรียนกฎหมายกระทรวงยุติธรรมแบ่งการสอนออกเป็น ๒ ภาค ในภาคที่ ๑ ก็มีวิชาที่เรียกว่า "ธรรมศาสตร์" หรือ จูริสปรูเดนซ์ ในภาษาอังกฤษซึ่งที่บาร์อังกฤษสมัยนั้นไม่มีการสอน ก็นับว่าโรงเรียนกฎหมายกระทรวงยุติธรรมได้มีหลักสูตรที่ก้าวหน้าขึ้นมาอีกก้าวหนึ่ง (วิชาธรรมศาสตร์นั้นเมื่อได้ตั้งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองแล้ว ได้เปลี่ยนชื่อเรียกว่า ความรู้เบื้องต้นแห่งกฎหมาย)

บาร์ของอังกฤษนั้น เป็นประเพณีของอังกฤษโดยเฉพาะ ซึ่งแต่เดิมเป็นสถาบันที่ผูกขาดการว่าความและอบรมทนายความ แม้ผู้เสร็จจากมหาวิทยาลัยมีปริญญาสูงเพียงใดก็จำต้องมาศึกษาซึ่งเป็นประเพณีเฉพาะของอังกฤษ ส่วนในประเทศไทยสมัยที่ผมยังเป็นนักเรียนกฎหมายอยู่ก็ปรากฏแก่ตนเองว่า **เนติบัณฑิตยสภาสมัยนั้นไม่ผูกขาดการเป็นทนายความตามแบบอังกฤษ** คือผู้ใดที่พอมีความรู้ในทางกฎหมายก็ขออนุญาตเป็นทนายความเฉพาะเรื่องได้ เช่นผมเมื่อครั้งเป็นนักเรียนกฎหมายก็เคยขออนุญาตพิเศษเป็นทนายความในคดีระหว่าง **อัยการสมุทรปราการ** โจทก์ **นายลิมซุ่นหง่วน** จำเลย ซึ่งถูกฟ้องว่าเรือใบเดินทะเลของตนไปชนพลับพลาในหลวงที่ปากน้ำ ผมในฐานะทนายต่อสู้ว่าเป็นภัย **นอกอำนาจ** เวลานั้นยังไม่มีประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่ใช้ศัพท์ใหม่ว่า **เหตุสุดวิสัย** ผมจึงต้องใช้ศัพท์เก่าที่ปรากฏใน**กฎหมายลักษณะเบ็ดเสร็จ** อ้างคดีตัวอย่างสมัย**พระเอกาทศรถ** ในคดี **จีนเก๋งเซ่ง** ที่เป็นผู้เช่าสำเภาไปค้าขายและถูกพายุ**อัป**ปางลงกลางทะเลเจ้าของเรือได้ฟ้องเรียกค่าเสียหาย คดีว่ากันจนถึงฎีกาต่อ

พระเอกาทศรถ ซึ่งทรงวินิจฉัยว่าเป็น**ภัยนอกอำนาจ** ผู้เช่าเรือไม่ต้องใช้ค่าเสียหายขอให้ท่านทั้งหลายไปตรวจดูคำพิพากษาฎีกาในปี พ.ศ. ๒๔๖๓ ผมได้กล่าวเลยไปถึงฎีกาเก่า ๆ ดังกล่าวแล้วออกจะมากไปแต่สาระก็อยู่ที่ว่า

เนติบัณฑิตยสภาของไทยสมัยนั้นมิได้เอาอย่างอังกฤษมาทั้งดุ้น ท่านผู้ใหญ่สมัยนั้นถือว่า **ชาติไทยเป็นชาติเอกราชไม่ใช่เป็นเมืองขึ้นของอังกฤษ ที่อังกฤษทำอย่างไรเราต้องทำอย่างนั้น หรือฝรั่งเศสทำอย่างไรเราจะต้องเอาอย่างนั้น เราเอาสิ่งที่ดีของเขามา โดยสมานกับสภาพท้องที่กาลสมัยให้เหมาะสมแก่ไทยเรา**

มีบางคนเคยกล่าวไว้ว่า ผมได้นำหลักสูตรของฝรั่งเศสมาวางไว้ในแผนกเตรียมปริญญาและการศึกษาปริญญาของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง ผู้ที่เคยกล่าวเช่นนั้นไม่พิจารณาให้รอบคอบว่าในประเทศฝรั่งเศสเอง มีหลักสูตรอย่างใดและที่ผมได้นำไป สำหรับมหาวิทยาลัยของเรานั้น เป็นการเอาอย่างของประเทศฝรั่งเศสหรือประเทศใดมาทั้งดุ้น **ผมได้กล่าวแล้วว่าสิ่งใดของอังกฤษหรือฝรั่งเศสหรือของประเทศใดซึ่งเป็นวิธีการที่ดี เราก็ย่อมที่จะเอาแต่เพียงเป็นเยี่ยงแล้วปรับปรุงให้เหมาะสมแก่สภาพท้องที่กาลสมัยของไทยและมีส่วนที่เราเห็นว่าเหมาะสมของเราเองปรุงแต่งขึ้นเพื่อของไทยเราโดยเฉพาะ** ก็ผู้ที่เคยกล่าวตำหนิเช่นนั้นรังเกียจหลักสูตรที่อ้างว่าเอามาจากฝรั่งเศส เขาจะให้เอาหลักสูตรอะไรที่มิได้มีตัวเยี่ยงมาจากประเทศอื่นบ้าง

แต่ใครจะว่าอย่างไรก็ช่างเถิดปัญหาก็อยู่ที่ว่าผู้ที่สำเร็จการศึกษาเตรียมปริญญาก็ดี ผู้ที่เป็นธรรมศาสตร์บัณฑิตก็ดีมีความพอใจในความรู้ที่ได้ศึกษามาจากหลักสูตรนั้นหรือไม่และได้ใช้ความรู้นั้น ๆ ประกอบอาชีพได้หรือไม่ เท่าที่ผมได้รับทราบจากท่านทั้งหลายที่มาในวันนี้และจากเพื่อนของท่านที่มิได้มาในวันนี้ก็แสดงความพอใจ ซึ่งมิใช่แสดงความพอใจเพื่อจะเอาใจผม แต่ความสำเร็จในการงานที่ท่านได้บรรลุผลสำเร็จเป็นบทพิสูจน์คำพูดอันจริงใจของท่าน ในส่วนผมซึ่งเป็นผู้ประศาสน์การได้วางหลักสูตรโดยคำนึงที่จะให้นักศึกษาที่สำเร็จการศึกษา มีโอกาสได้ประกอบอาชีพได้อย่างกว้างขวาง โดยมิได้จำกัดอยู่เพียงกฎหมายแต่อย่างเดียวเพราะอาชีพนี้มีอยู่จำกัด ดังนั้นในขั้นเตรียมปริญญาจึงพยายามให้ได้ศึกษาวิชาหลาย ๆ อย่างซึ่งไม่มีในมหาวิทยาลัยฝรั่งเศส แต่เพื่อที่จะให้ผู้สำเร็จเตรียมปริญญาแม้จะมิได้เป็นธรรมศาสตร์บัณฑิตก็ไป

ประกอบอาชีพลูกจ้างในวิสาหกิจหรือไปประกอบอาชีพอิสระได้ ซึ่งผมมีความยินดีที่หลายคนได้มีความสำเร็จในการค้าและการเศรษฐกิจต่าง ๆ และบางคนก็อาศัยวิชาดนตรีที่ตามหลักสูตรเตรียมปริญญาบังคับให้เล่นเครื่องดนตรีได้อย่างน้อยคนละหนึ่งอย่างนั้น เมื่อนักศึกษาผู้นั้นไม่สามารถเรียนชั้นปริญญาตรีได้สำเร็จก็ไปเล่นเครื่องมือดนตรีร่วมกับวงดนตรีแล้วในที่สุดก็เป็นหัวหน้าวงดนตรีถือเอาการดนตรีเป็นอาชีพสำคัญ ส่วนผู้สำเร็จชั้นปริญญาตรีซึ่งมีการเรียนทั้งกฎหมายเอกชนและกฎหมายมหาชนรวมทั้งเศรษฐศาสตร์ด้วยนั้น นอกจากเป็นผู้พิพากษา อัยการและทนายความแล้ว ก็เป็นนายอำเภอ ผู้ว่าราชการจังหวัด นายตำรวจ สหกรณ์ และเจ้าหน้าที่ในกระทรวงการคลัง, การเศรษฐกิจ, การทูต และอื่น ๆ อีกมากหลาย ดังนั้นถ้าผมจะให้นักศึกษาชั้นปริญญาตรีเรียนแต่กฎหมายอย่างเดียว ก็คงจะต้องคอยตำแหน่งว่างซึ่งมีอยู่จำกัดเฉพาะในทางกฎหมายเท่านั้น ที่กล่าวมาแล้วนี้เป็นบทพิสูจน์ในทางปฏิบัติ ซึ่งท่านทั้งหลายเป็นผู้แสดงให้ประจักษ์แก่ราษฎรไทยแล้ว

บัดนี้จะขอกล่าวในทางทฤษฎีของวิทยาศาสตร์สังคมว่า การที่ผมได้กำหนดให้นักศึกษาชั้นปริญญาตรีเรียนเศรษฐศาสตร์ด้วยนั้น ก็มีเหตุผลว่า **มนุษยชาติที่ร่วมกันอยู่เป็นมนุษยสังคมนั้นก็โดยต้องมีเศรษฐกิจเป็นรากฐาน** คือจำต้องมีปัจจัยในการดำรงชีพและออกแรงงานทางกาย หรือทางสมองเพื่อผลิตปัจจัยในการดำรงชีพนั้นขึ้นมา และในการนั้นก็จำต้องมีความสัมพันธ์ระหว่างกันในการผลิตชีวปัจจัย **เศรษฐกิจจึงเป็นรากฐานสำคัญของมนุษยสังคม** ส่วนสังคมใดจะเป็นไปโดยวิธีใดนั้น ก็สุดแท้แต่ความสัมพันธ์ในการผลิตชีวปัจจัย คือถ้าเป็นความสัมพันธ์ฉันพี่น้องอย่างระบบปฐมสหการ สถาบันการเมืองของสังคมก็เป็นไปเช่นนั้น ถ้าเป็นไปตามระบบทาสหรือระบบศักดินาระบบทุนหรือท่านทั้งหลายไปกรุงเบลกราดมาซึ่งที่นั่นเขาเรียกว่าสังคมนิยมตามแบบของเขา สถาบันของสังคมนั้น ๆ ก็เป็นไปตามความสัมพันธ์ในทางเศรษฐกิจของเขา และประเทศจำต้องมีกฎหมาย **กฎหมายนั้นก็บัญญัติขึ้นตามระบบของแต่ละสังคมซึ่งมีรากฐานมาจากระบบเศรษฐกิจของสังคม**

ฉะนั้น การที่ให้นักศึกษาชั้นปริญญาตรีซึ่งแม้จะดำเนินอาชีพกฎหมายได้**เรียนเศรษฐศาสตร์ก็เพื่อให้รู้ถึงพื้นฐานของสังคมซึ่งเป็นที่มาแห่งสถาบันการเมืองและกฎหมายของสังคม** และก็ให้มีความรู้กว้างขวางในทางเศรษฐกิจแม้ผู้ที่ดำเนินวิชาชีพทางกฎหมาย ภาษิตโบราณเคย

กล่าวไว้ว่า **"รู้ไว้ใช่ว่าใส่บ่าแบกหาม"** ท่านทั้งหลายที่มาในวันนี้ก็ดีหรืออีกหลายคนที่มาพบผมก็ดีไม่เคยมาร้องอุทธรณ์ต่อผมว่า ท่านถูกแบกวิชาที่ผมให้ไว้จนหามไม่ไหวแล้ว แต่ตรงกันข้ามกลับบอกผมว่าอยากจะหาความรู้เพิ่มเติม ผมก็ชรามากแล้วจึงขอให้ท่านทั้งหลายได้ค้นคว้าศึกษาด้วยตนเองต่อไป ตามแนวที่ผมเคยให้การอบรมไว้เมื่อก่อนแจกปริญญาบัตรว่า

> ปริญญาที่มอบให้นั้นเปรียบประดุจเพียงแต่ยื่นกุญแจให้เท่านั้นขอให้ท่านนำกุญแจนั้นไปไขคลังมหาศาลแห่งความรู้ของมนุษยชาติที่ได้สะสมมา และกำลังพัฒนาอยู่ในทุกวันนี้ และกำลังจะพัฒนาต่อไปในอนาคต
>
> ขอให้ท่านทั้งหลายได้เดินก้าวหน้าต่อไป โดยไม่ต้องกังวลบุคคลใด ๆ ที่จะมารั้งให้ถอยหลัง **ความก้าวหน้าของวิทยาศาสตร์และสรรพวิชาทั้งปวงตลอดจนความก้าวหน้าของมนุษยสังคมอาจถูกรั้งไว้ได้บางระยะเท่านั้น แต่ในที่สุดก็ไม่มีพลังใด ๆ ที่จะยับยั้งไว้ได้ชั่วกัลปาวสาน คือความก้าวหน้าจะต้องมีชัยต่อความล้าหลัง**

ในโอกาสนี้ ขออวยพรให้ธรรมศาสตร์บัณฑิต เนติบัณฑิต ผู้ใฝ่ในสันติภาพซึ่งเป็นกัลยาณมิตรของผมทั้งที่มาในวันนี้ และมิได้มาในวันนี้ จงประสบสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคลพร้อมด้วยความเจริญก้าวหน้า **และบำเพ็ญคุณประโยชน์เพื่อความยุติธรรมของราษฎรและความเป็นเอกราชประชาธิปไตยของชาติไทย อันเป็นที่รักยิ่งของเราทุกคนนั้นเทอญ.**

สุนทรพจน์

ของ

นายปรีดี พนมยงค์

แสดงในสภาผู้แทนราษฎร วันที่ ๗ พฤษภาคม ๒๔๘๙

□ △ □

ท่านผู้เป็นประธาน

ในวาระที่การประชุมของสภาผู้แทนราษฎรตามรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. ๒๔๗๕ จะได้สิ้นสุดลงในวันนี้ ข้าพเจ้าขอถือโอกาสเชิญชวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งหลายให้**ระลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว** ซึ่งเป็นพระมหากษัตริย์ที่ได้พระราชทานรัฐธรรมนูญเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ พระราชประสงค์ของพระองค์ซึ่งมีมาแต่ก่อนพระราชทานรัฐธรรมนูญนั้น คณะราษฎรพึ่งทราบเมื่อ ๖ วัน ภายหลังที่ได้เปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว คือเมื่อวันที่ ๓๐ มิถุนายน ได้มีพระกระแสร์รับสั่งให้พระยาพหลพลพยุหเสนา พระยาปรีชาชลยุทธ พระยามโนปกรณ์นิติธาดา พระยาศรีวิสารวาจา พร้อมทั้งข้าพเจ้าไปเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทและเจ้าพระยามหิธร ซึ่งเป็นราชเลขาธิการขณะนั้นเป็นผู้จดบันทึก มีพระกระแสร์รับสั่งว่า มีพระราชประสงค์จะพระราชทานรัฐธรรมนูญ แต่เมื่อได้ทรงปรึกษาข้าราชการมีตำแหน่งสูงในขณะนั้นก็ไม่เห็นพ้องกับพระองค์ ในสุดท้ายเมื่อเสด็จกลับจากประพาสอเมริกา ได้ให้บุคคลคนหนึ่งซึ่งไปเฝ้าในวันนั้นพิจารณา บุคคลนั้นก็ถวายความเห็นว่ายังไม่ถึงเวลา และที่ปรึกษาก็กลับเห็นพ้องด้วยกับบุคคลนั้น คณะราษฎรมิได้รู้พระราชประสงค์มาก่อน **การเปลี่ยนแปลงได้กระทำโดยบริสุทธิ์ ไม่ได้ช่วงชิงดั่งที่มีผู้ปลุกเสกข้อเท็จจริงให้เป็นอย่างอื่น** ความจริงทั้งหลายปรากฏในบันทึกการเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทในวันนั้นแล้ว และโดยที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ฯ ทรงมีพระราชประสงค์มาก่อนแล้ว หากมีผู้ทัดทานไว้ ฉะนั้น เมื่อคณะราษฎรได้ขอพระราชทานรัฐธรรมนูญ พระองค์จึงพระราชทานด้วยดี **พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระมหากรุณาธิคุณแก่ชาวไทย** ข้าพเจ้าจึงขอให้ท่านทั้งหลายที่อยู่ ณ ที่นี้ และบรรดา

ชาวไทยทั้งหลาย จงระลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณ และเทอดพระเกียรติของพระองค์ไว้ชั่วกาลปาวสาน

บัดนี้ผู้ก่อการขอพระราชทานรัฐธรรมนูญและผู้ที่ได้ร่วมมือช่วยเหลืออันประกอบเป็นสมาชิกประเภท ๒ ก็จะสุดสิ้นสมาชิกภาพลงแล้ว ข้าพเจ้ารู้สึกว่ามีความจำเป็นที่จะต้องชี้ชวนความเข้าใจถึงหลักประชาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญ ซึ่งคณะราษฎรได้ขอพระทานมาจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ฯ ว่าระบอบประชาธิปไตยนั้น **เราหมายถึงประชาธิปไตยอันมีระเบียบตามกฎหมายและศีลธรรม และความซื่อสัตย์สุจริต** ไม่ใช่ประชาธิปไตยอันไม่มีระเบียบ หรือประชาธิปไตยที่ไร้ศีลธรรม เช่น การใช้สิทธิเสรีภาพอันมีแต่จะให้เกิดความปั่นป่วน ความไม่สงบเรียบร้อย ความเสื่อมศีลธรรม ระบอบชนิดนี้เรียกว่า **อนาธิปไตย** หาใช่ประชาธิปไตยไม่ ขอให้ระวัง **อย่าปนประชาธิปไตยกับอนาธิปไตย** อนาธิปไตยเป็นภัยอย่างใหญ่หลวงแก่สังคมและประเทศชาติ **ระบอบประชาธิปไตยจะมั่นคงอยู่ได้ ต้องประกอบด้วยกฎหมาย ศีลธรรม และความซื่อสัตย์สุจริต** หรือในครั้งโบราณกาลเรียกว่าการปกครองโดยสามัคคีธรรม การใช้สิทธิโดยไม่มีขอบเขตภายใต้กฎหมายหรือศีลธรรม หรือใช้สิทธิโดยไม่สุจริต ไม่ใช่หลักของประชาธิปไตย ไม่ใช่หลักซึ่งคณะราษฎรขอพระราชทานรัฐธรรมนูญ และพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ฯ พระราชทานรัฐธรรมนูญให้แก่ประชาชนชาวไทยนั้น ไม่มีพระราชประสงค์ให้เป็นอนาธิปไตย ข้าพเจ้าขอยกตัวอย่างประเทศอิตาลีเมื่อก่อนสมัยมุซโซลินี ซึ่งประชาธิปไตยของอิตาลีในขณะนั้นเข้าขีดที่ไม่มีระเบียบ มีความอลเวง จึงเป็นเหตุหรือให้พวกฟาสซิสต์อ้างเป็นเหตุในการสถาปนาระบอบเผด็จการในประเทศอิตาลี ข้าพเจ้าไม่พึงประสงค์ที่จะให้มีระบอบเผด็จการในประเทศไทย **ในการนี้ก็จำเป็นต้องป้องกัน หรือขัดขวางมิให้มีอนาธิปไตยอันเป็นทางที่ระบอบเผด็จการจะอ้างได้**

ข้าพเจ้าเชื่อว่า ถ้าเราช่วยกันประคองให้ระบอบประชาธิปไตยนี้ได้เป็นไปตามระเบียบเรียบร้อยอย่างที่ข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้ว ระบอบเผด็จการย่อมมีขึ้นไม่ได้ ข้าพเจ้าเป็นผู้หนึ่งที่ได้ร่วมกับเพื่อนคณะราษฎรขอพระราชทานรัฐธรรมนูญ ข้าพเจ้าได้ประคับประคองระบอบประชาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญนี้ตลอดมา **แม้ในการต่อต้านญี่ปุ่น ซึ่งในการต่อต้านนั้นอาจจะมีความจำเป็นที่จะต้องตั้งรัฐบาลชั่วคราว แต่ข้าพเจ้าก็เลือกเอาทางที่จะตั้งรัฐบาลตามระบอบรัฐธรรมนูญที่ใช้อยู่ ข้าพเจ้าไม่มีเหตุผลอันใดที่จะกลายมาเป็นศัตรูของระบอบประชาธิปไตย** ข้าพเจ้าสังเกต

ว่ามีผู้เข้าใจระบอบประชาธิปไตยผิด โดยเอาระบอบอนาธิปไตยเข้ามาแทนที่ ซึ่งเป็นภัยต่อประเทศชาติอย่างร้ายแรง ข้าพเจ้าไม่ประสงค์ที่จะให้ผู้ใดเชื่อข้าพเจ้าโดยไม่มีค้าน ข้าพเจ้าต้องการให้มีค้านแต่ค้านโดยสุจริต ไม่ใช่ปั้นข้อเท็จจริงขึ้น ทางธรรมนั้นการกล่าวเท็จหรือมุสาวาทก็เป็นผิด **ในทางการเมืองการใช้สิทธิตามระบอบประชาธิปไตยต้องทำโดยความบริสุทธิ์ใจ มุ่งหวังผลส่วนรวมจริง ๆ ไม่ใช่มุ่งหวังส่วนตัว หรือมีความอิจฉาริษยาอันเป็นมูลฐานเนื่องมาจากความเห็นแก่ตัว** (เอโกอิสม์) ความสามัคคีธรรมหรือระบอบประชาธิปไตยอันแท้จริง จึงจะเป็นไปได้ ผู้ใดมีอุดมคติของตนโดยสุจริต ข้าพเจ้าเคารพในผู้นั้น และเราร่วมมือกันได้ **ข้าพเจ้าเชื่อว่าถ้าต่างฝ่ายต่างสุจริตมุ่งส่วนรวมของประเทศชาติ ไม่ใช่มุ่งหวังส่วนตัว แม้แนวทางที่จะเดินไปสู่จุดหมาย จะเป็นคนละแนว แต่ในอวสานต์เราก็พบกันได้** ข้าพเจ้าขออ้างเจ้านายหลายพระองค์ ซึ่งเดิมท่านมีแนวทางอย่างหนึ่ง และข้าพเจ้ามีแนวทางอีกอย่างหนึ่ง **แต่เจ้านายหลายพระองค์นั้น ท่านก็มีจุดหมายเพื่อส่วนรวมของประเทศชาติ ไม่ใช่ส่วนพระองค์ ผลสุดท้ายเราก็ร่วมมือทำงานด้วยกันมาเป็นอย่างดีในการรับใช้ประเทศชาติ** และรักใคร่กันสนิทสนมยิ่งเสียกว่าผู้ซึ่งเอาประเทศชาติเป็นสิ่งกำบัง แต่ความจริงมุ่งหวังในประโยชน์ส่วนตัวมาก ผู้ที่คอยอิจฉาริษยาเมื่อไม่ได้ผลสมหวังแล้ว ก็ทำลายกิจการอันเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ แทนที่จะเสริมก่อให้เป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติอันเป็นส่วนรวม ผู้ที่ทำการปฏิปักษ์ต่อคณะราษฎรแต่โดยมีอุดมคติซื่อสัตย์ต่อองค์พระมหากษัตริย์ ข้าพเจ้าเคารพในความซื่อสัตย์ ซึ่งมีตัวอย่างอยู่มากหลายที่ผู้ซื่อสัตย์เหล่านี้ได้ร่วมกิจการรับใช้ชาติกับข้าพเจ้า ท่านเหล่านี้ไม่ต้องวิตกกังวล **แต่ผู้ซึ่งแสดงว่าซื่อสัตย์ต่อองค์พระมหากษัตริย์ในภายนอก ส่วนภายในหวังผลส่วนตนหรือมูลสืบเนื่องมาแต่ความไม่พอใจเป็นส่วนตนเช่นนี้แล้ว ก็เกรงว่าผู้นั้นก็อาจหันเหไปได้สุดแต่ว่าตนจะได้รับประโยชน์ส่วนตนอย่างไหนมากกว่า**

ข้าพเจ้าหวังว่า ท่านสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งหลายคงจะใช้สิทธิของท่านด้วยความบริสุทธิ์ใจ และอาศัยกฎหมายและศีลธรรมความสุจริตเป็นหลัก ไม่ช่วยกันส่งเสริมให้มีระบอบอนาธิปไตย ข้าพเจ้าขอฝากความคิดไว้ต่อท่านผู้แทนราษฎรทั้งหลาย โดยเป็นห่วงถึงอนาคตของชาติ ข้าพเจ้าปรารถนาที่จะได้เห็นประเทศชาติปลอดจากระบอบเผด็จการและปลอดจากระบอบอนาธิปไตย คงมีแต่ระบอบประชาธิปไตยอันพรั่งพร้อมไปด้วยสามัคคีธรรม **ระบอบประชาธิปไตยโดยพรั่งพร้อมไปด้วยสามัคคีธรรมนี้ เป็นวัตถุประสงค์ของคณะราษฎรที่ขอพระราชทาน**

รัฐธรรมนูญ และเป็นพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่พระราชทานรัฐธรรมนูญ

ข้าพเจ้าขอขอบคุณสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่ได้ให้ความร่วมมือ และช่วยเหลือรัฐบาลนี้ด้วยดี ขออวยพรให้ท่านทั้งหลายประสบความสุขความสำราญ และในอวสานต์ขอเชิญชวนท่านทั้งหลายขออวยพรให้ระบอบประชาธิปไตย พรั่งพร้อมด้วยสามัคคีธรรมตามรัฐธรรมนูญ จงสถิตย์สถาพรอยู่ในประเทศไทยชั่วกาลปาวสาน

คำกล่าวตอบ

ของ

ประธานสภาผู้แทนราษฎร

(พระยามานวราชเสวี ปัจจุบันดำรงตำแหน่งองคมนตรี)

ในโอกาสเปิดสมัยประชุมสภาสามัญแห่งสภาผู้แทนราษฎร

พุทธศักราช ๒๔๘๙

□ ■ □

ท่านนายกรัฐมนตรี

วันนี้ เป็นวาระสุดท้ายที่จะได้มีการประชุมของสภาผู้แทนราษฎร สภาผู้แทนราษฎรเกิดขึ้นก็ดังที่ท่านนายกรัฐมนตรีได้กล่าว เพราะเหตุที่สมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานหรือมีพระราชประสงค์ที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญให้แก่ประเทศชาติ พระราชประสงค์ที่ได้ทรงตั้งพระทัยไว้ตามที่ท่านนายกรัฐมนตรีได้แจ้งให้เราทั้งหลายทราบนั้น เป็นเหตุอันหนึ่งที่ทำให้การบ้านเมืองได้เป็นมาอย่างราบรื่น และการดำเนินงานในหัวเลี้ยวหัวต่อเป็นไปอย่างที่ไม่มีชาติใดกิดหวังว่าจะทำมาได้ เพราะฉะนั้นที่ท่านนายกรัฐมนตรีขอให้ท่านผู้มีเกียรติทั้งหลายที่นั่งอยู่ในที่นี้ ระลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณที่ได้ทรงมีพระทัยที่จะพระราชทานให้ก่อน แต่ที่ไม่มีโอกาสจะพระราชทานและได้มาพระราชทานในตอนหลังนี้ ก็สมควรอย่างยิ่งซึ่งท่านผู้มีเกียรติทั้งหลายควรจะจารึก และในนามของสมาชิก ข้าพเจ้าขอให้จารึกไว้อีกวาระหนึ่ง

เมื่อได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาแล้ว คณะราษฎรได้ทำหน้าที่มาอย่างไร ข้าพเจ้าได้รับเชิญเข้ามาไม่อยู่ในฐานะที่จะยกย่อง แต่ขอเรียนให้ทราบว่า ก็ได้ทำงานทุกสิ่งทุกอย่างจนเป็นผลเอาตัวรอดมาเป็นไทยได้อยู่ทุกวันนี้ก็เพราะคณะราษฎร หรือผู้ที่เป็นหัวหน้าคณะราษฎร และที่ท่านนายกรัฐมนตรีบอกว่า ท่านได้ตั้งใจไม่ใช่แต่บัดนี้ เป็นเวลานานมาแล้ว ที่จะรักษาและจะหามาซึ่งประชาธิปไตยให้ประเทศไทยนั้น ข้าพเจ้าขอเรียนด้วยความเคารพว่า ท่านสมาชิกทั้งหลายที่นั่งอยู่ในที่นี้ก็ได้ทราบซึ้ง ไม่ฉะเพาะแต่คำพูดของท่าน ได้ทราบซึ้งในการ

กระทำของท่านตั้งแต่เดิมมาจนบัดนี้ ไม่เป็นที่สงสัยแต่ประการใดเลย และขอเรียนให้ทราบในที่นี้ว่า ถ้าแม้ว่าอยู่เย็นเป็นสุข ความคิดระลึกที่จะไปหาท่านนายกรัฐมนตรีอันเป็นที่เคารพนับถือนี้ก็น้อย แต่เมื่อมีทุกข์มีร้อนมีความจำเป็นยุ่งยากแล้ว ข้าพเจ้าเองเป็นผู้อื่นที่ถูกเรียกเข้ามาใช้ได้ไปรบกวนท่าน ท่านไม่เคยปฏิเสธแม้แต่เวลาเดียว คนที่เคยช่วยเหลือนอกจากผู้ก่อการก็มีเป็นจำนวนมาก ข้าพเจ้าขอเป็นพยานในที่นี้ว่า ท่านได้ดำรงตัวของท่านมาอยู่ในความสัตย์ความจริงในความบริสุทธิ์ สมควรที่เราจะเคารพนับถือ และแม้ในคราวสุดท้ายที่หานายกรัฐมนตรีไม่ได้ ข้าพเจ้าก็ได้รับความเดือดร้อนเป็นอย่างยิ่ง แต่เมื่อได้ไปหาท่านได้รับมอบหมายจากท่านผู้มีเกียรติทั้งหลายนี้ ท่านยินดีรับ ก็ทำให้ข้าพเจ้าผู้มีหน้าที่ในฐานะที่เป็นประธานสภาผู้แทนราษฎร หมดความห่วงใยและยังมีหวังว่าท่านจะแก้ไขอุปสรรคต่างๆ ของการกระทำที่ได้เป็นมาแล้วให้ตลอดรอดฝั่ง และท่านก็ได้แก้ไขสัญญาการให้ข้าวเปล่าได้เป็นการซื้อขาย และแก้ไขรัฐธรรมนูญจนได้มีกิตติศัพท์ว่า ไทยเรานี้เป็นคนแปลกเวลาทำเถียงกันเสียเกือบแย่ทุกแง่ทุกมุม แต่ถึงเวลาเอาจริงเอาจังในวาระที่ ๓ มาให้คะแนนเสียง ซึ่งคนต่างประเทศพูดกับข้าพเจ้าว่าไม่เคยคิดเคยฝันเลย การทั้งนี้สมาชิกทั้งหลายย่อมระลึกเสมอว่าเป็นด้วยผู้ที่เป็นหัวหน้าคณะซึ่งมีเสียงข้างมากในสภาฯ จึงจะทำได้ ผู้ที่สามารถทำได้ก็ไม่ใช่คนอื่น คือ ท่านนายกรัฐมนตรีคนนี้ เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงขอเรียนต่อท่านด้วยความจริงใจมิใช่ยกย่องว่า ถ้าไม่ได้ท่านนายกรัฐมนตรีแล้วรัฐธรรมนูญไม่มีโอกาสจะแก้ไขให้เป็นไปได้เลย แต่ที่แก้ไขมาได้ทั้งนี้ไม่เฉพาะแต่เป็นเกียรติของสภาผู้แทนราษฎร เป็นเกียรติศักดิ์ของชาติไทย และเป็นเกียรติศักดิ์ของท่านทั้งหลายที่นั่งอยู่ในที่นี้ด้วย

เพราะฉะนั้น ในวาระสุดท้ายนี้ ในนามของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ข้าพเจ้าขออวยพรให้ท่านนายกรัฐมนตรีผู้ที่ข้าพเจ้าเคารพนับถือ ให้เจริญยิ่งๆ ขึ้นไป และขอให้ท่านรัฐมนตรีทั้งหลายอยู่เย็นเป็นสุข และขอให้มีโอกาสทำงานเพื่อประโยชน์แด่ชาติบ้านเมืองในเวลาต่อไปให้มากยิ่งกว่าที่เคยได้ทำมาแล้ว ให้สมตามความปรารถนาของคนโดยมาก

กรมโฆษณาการ

๘ พฤษภาคม ๒๔๘๕

พิธีขอพระราชทานอภัยโทษของคณะราษฎร เมื่อเดือนธันวาคม ๒๔๗๕

คณะราษฎร เพิ่งทราบเมื่อวันที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๔๗๕ ถึงพระราชดำริที่จะพระราชทานการปกครองตามรัฐธรรมนูญซึ่งพระองค์ปรารถนาให้เป็นไปทีละขั้น ๆ หากถูกอำมาตย์บางคนทัดทานไว้ว่ายังไม่ถึงเวลา ดังนั้นเมื่อก่อนวันประกาศพระราชทานรัฐธรรมนูญฉบับ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ สมาชิกคณะราษฎรจึงขอพระราชทานเข้าเฝ้าที่พระตำหนักจิตรลดาเพื่อขอพระราชทานอภัยโทษโดยนำดอกไม้ธูปเทียนทูลเกล้า ๆ ถวายตามประเพณี ครั้นแล้วหัวหน้าคณะราษฎรได้กราบบังคมทูลดังต่อไปนี้

ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

การที่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายได้เริ่มทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองครั้งนี้ ก็ด้วยมุ่งหวังประโยชน์แก่ชาติโดยเห็นด้วยเกล้าด้วยกระหม่อมว่า ทุก ๆ ประเทศที่เป็นเอกราช ก็มีธรรมนูญการปกครองกันทั่วไปแล้ว หากประเทศสยามได้มีกับเขาบ้าง ก็จะได้เป็นโอกาสให้ราษฎรเป็นจำนวนมาก ได้มีส่วนช่วยเหลือใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทในราชการแผ่นดินเต็มกำลังความสามารถจริง ๆ การณ์ได้เป็นไปโดยเรียบร้อยด้วยประการทั้งปวง ก็เนื่องด้วยใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ได้ทรงตั้งพระราชหฤทัยต่อประชาชนชาวสยาม และทรงพระกรุณาช่วยเหลือส่งเสริมทุกประการ ตลอดจนพระราชทานอภัยโทษแก่พวกข้าพระพุทธเจ้า โดยพระราชกำหนดนิรโทษกรรมนั้นด้วยพระมหากรุณาธิคุณ ทั้งนี้ย่อมตระหนักอยู่แก่ใจพวกข้าพระพุทธเจ้าแล้ว

การที่พวกข้าพระพุทธเจ้าได้ประกาศกล่าวข้อความในวันเปลี่ยนแปลงด้วยถ้อยคำอันรุนแรงกระทบกระเทือนถึงใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท และพระบรมวงศานุวงศ์ ก็ด้วยมุ่งถึงผลสำเร็จทันทีทันใดเป็นใหญ่ **สมเด็จพระมหากษัตราธิราชในพระบรมวงศ์จักรี ตลอดจนพระบรมวงศานุวงศ์หลายพระองค์ ได้ทรงมีส่วนนำความเจริญมาสู่ประเทศสยามตามกาลสมัย บัดนี้**

ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้พวกข้าพระพุทธเจ้ามาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายจึงขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาสนี้ กราบบังคมทูลขอพระราชทานอภัยโทษอีกครั้งหนึ่ง เป็นคำรบสองในถ้อยคำที่ได้ประกาศไป

การจะควรประการใดแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ขอเดชะ

พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

เมื่อ คณะราษฎรได้กราบถวายบังคมทูลขอพระราชทานอภัยโทษเสร็จสิ้นลงแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงมีพระราชดำรัสตอบดังต่อไปนี้.–

ข้าพเจ้า ขอขอบใจท่านทั้งหลายเป็นอย่างยิ่งในการที่ได้มากระทำพิธีขอขมาต่อตัวข้าพเจ้าและพระราชวงศ์จักรีในวันนี้ การกระทำของท่านในวันนี้ให้รู้สึกยินดีเป็นอย่างยิ่ง ไม่ใช่ยินดีที่ท่านมาขอขมาแก่ตัวข้าพเจ้าโดยเฉพาะ เพราะข้าพเจ้าเองก็ให้อภัยโทษแก่ท่านทั้งหลายนานมาแล้ว เพราะเข้าใจในความประสงค์ของท่านดี ท่านกระทำการในคราวนี้ ก็เพื่อหวังประโยชน์ต่อชาติจริงๆ ข้าพเจ้าได้ตั้งใจช่วยเหลือท่าน ให้ท่านทำการเป็นผลสำเร็จเรียบร้อยดีอย่างที่สุดที่จะเป็นได้ โดยที่ข้าพเจ้ามีความเห็นใจในความคิดของท่าน ข้อที่ข้าพเจ้าดีใจมากนั้น คือในคำขมานั้น **ท่านได้กล่าวถึงสมเด็จพระมหากษัตราธิราช และเจ้านายในพระราชวงศ์จักรี ว่าได้ทรงมีส่วนในการนำความเจริญมาสู่ประเทศสยามด้วยหลายพระองค์ด้วยกัน นั่นเป็นความจริง** ในคำประกาศวันที่ ๒๔ มิถุนายนนั้น ข้อความที่ทำให้ข้าพเจ้าเองและสมาชิกของพระราชวงศ์จักรีรู้สึกโทมนัสอย่างยิ่ง คือในข้อที่ทำให้เข้าใจว่าพระราชวงศ์จักรีไม่ได้ทำความเจริญให้ประเทศสยามอย่างหนึ่งอย่างใดเลย ข้อนั้น, ทำให้สมาชิกในพระราชวงศ์จักรีทั่วไปโทมนัสน้อยใจและแค้นเคืองมาก เมื่อท่านได้กล่าวแก้ไขในวันนี้แล้ว **ข้าพเจ้าหวังว่า จะเป็นผลสมานไมตรีระหว่างพระราชวงศ์จักรีกับพวกท่านและราษฎรทั่วไปให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้** อันที่จริง เจ้านายในพระราชวงศ์จักรีทุกพระองค์ย่อมทรงถือว่า เป็นหน้าที่ของพระองค์ที่จะทำอะไรให้เป็นประโยชน์แก่บ้านเมือง จึงได้ทรงรับราชการในกระทรวงต่างๆ ทุกพระองค์ตามแต่จะทำได้ แต่ตามวิสัยธรรมดาของคนและตระกูลอันใหญ่ ก็ย่อมมีสมาชิกมีความสามารถยิ่งหย่อนกว่ากันเป็นธรรมดา และย่อมมีทำการพลาดพลั้งบ้าง ข้าพเจ้าเชื่อว่าถ้าเจ้านายจะได้ทรงทำการพลาดพลั้งลงไปบ้าง ก็

มิใช่โดยอคติ โดยเหตุนี้เมื่อท่านได้กล่าวแก้ไขในวันนี้ และท่านมีความรู้สึกว่า พระราชวงศ์-จักรีได้ทรงทำประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติของเราเช่นนี้ ก็ย่อมจะล้างความโทมนัสทั้งหลายทั้งปวงของข้าพเจ้าเองและพระราชวงศ์จักรีได้สิ้น นอกจากนี้ ข้าพเจ้ามีความยินดีมากที่ท่านได้คิดมาทำพิธีขอขมาวันนี้เอง โดยที่ข้าพเจ้ามิได้ร้องขออย่างใดเลย การที่ท่านทำเช่นนี้ย่อมเป็นเกียรติยศแก่ท่านเป็นอันมาก **เพราะท่านทั้งหลายได้แสดงว่ามีธรรมในใจ และเป็นคนที่สุจริตและใจเป็นนักเลง คือเมื่อท่านรู้สึกว่า ได้ทำอะไรที่เกินไปพลาดพลั้งไปบ้าง ท่านก็ยอมรับผิดโดยดีและโดยเปิดเผย** การกระทำเช่นนี้เป็นของที่ทำยาก และต้องใจเป็นนักเลงจริงๆ จึงจะทำได้ เมื่อท่านได้ทำพิธีเช่นนี้ในวันนี้ก็แสดงให้เห็นชัดว่าการใดๆ ที่ท่านได้ทำไปนั้น ท่านได้ทำไปเพื่อหวังประโยชน์แก่ประเทศแท้จริง ท่านได้แสดงว่าท่านเป็นผู้มีน้ำใจกล้าหาญทุกประการ **ท่านกล้ารับผิด เมื่อรู้สึกว่าตนได้ทำการพลาดพลั้งไป** ดังนี้, เป็นการที่ทำให้ประชาชนรู้สึกไว้ใจในตัวของท่านยิ่งขึ้นอีกเป็นอันมาก ในข้อนี้ **ทำให้ข้าพเจ้ารู้สึกยินดีเป็นอันมาก**

เพราะฉะนั้น ในที่สุดนี้ ข้าพเจ้าขอให้พรแก่ท่านทั้งหลายขอจงเจริญด้วย อายุ, วรรณะ, สุขะ, พละ, ปฏิภาณทุกประการ มีกำลังกาย, มีกำลังใจ, เพื่อจะสามารถทำการงานให้เป็นประโยชน์แก่ประเทศของเราสืบไป

หมายเหตุของผู้จัดทำหนังสือเล่มนี้

พระบรมวงศานุวงศ์ส่วนมากได้เจริญรอยตามเบื้องบงกชพระยุคลบาทแห่งพระบาท-สมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในการพระราชทานอภัยโทษแก่คณะราษฎร เราจึงนำคำสัมภาษณ์ของพระองค์เจ้าภาณุฯ ซึ่งเป็นพระราชวงศ์อาวุโสเวลานี้ประทานแด่หนังสือพิมพ์สยามไทม์เมื่อวันที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๑๔ มาลงต่อไปนี้ ส่วนบางคนที่อยู่ปลายแถวเชื้อพระวงศ์และบางคนไม่มีเลือดพระราชวงศ์แม้แต่หยดเดียว หากทำตนเป็นคนนิยมกษัตริย์ยิ่งกว่าองค์พระมหากษัตริย์นั้น ได้พยายามบิดบังพระราชดำรัสข้างบนนั้นแก่ชนรุ่นหลังไว้ หรือแสร้งทำเป็นไม่รู้หรือไม่ศึกษาสิ่งที่ควรรู้เพื่อโฆษณาตามอารมณ์ของตนๆ ด้วยอำนาจครอบงำแห่งโมหะ □

ประกาศ

โดยที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ได้เสด็จสวรรคต เมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๘๙

โดยที่ตามความในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยมาตรา ๙ การสืบราชสมบัติให้เป็นไปโดยนัยแห่งกฎมณเฑียรบาล ว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ และประกอบด้วยความเห็นชอบของรัฐสภา

โดยที่สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภูมิพลอดุลยเดช ทรงเป็นเจ้านายเชื้อพระบรมราชวงศ์ที่ร่วมพระราชชนนีตามความในมาตรา ๙ (๘) แห่งกฎหมายมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗

โดยที่รัฐสภาได้ลงมติ ณ วันที่ ๙ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๘๙ แสดงความเห็นชอบเป็นเอกฉันท์ในการที่จะอัญเชิญสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภูมิพลอดุลยเดชขึ้นครองราชย์สืบราชสันตติวงศ์ต่อไป ตามความในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยมาตรา ๙

จึงขอประกาศให้ทราบทั่วกันว่า สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภูมิพลอดุลยเดช ได้ขึ้นครองราชย์สืบราชสันตติวงศ์ เป็นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ตั้งแต่วันที่ ๙ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๘๙ เป็นต้นไป

ประกาศ ณ วันที่ ๙ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๘๙

ปรีดี พนมยงค์

นายกรัฐมนตรี

(จากราชกิจจานุเบกษาฉบับพิเศษตอนที่ ๓๙ เล่ม ๖๓ ๙ มิถุนายน ๒๔๘๙)

(โดยความเอื้อเฟื้อของคุณประเสริฐ บัทมสุคนธ์ ธ.บ. อดีตเลขาธิการรัฐสภา)

คำเปิดเผยของลอร์ดเมาท์แบตแตนท์ต่อหนังสือพิมพ์ไทม์ ซึ่งเซอร์ แอนดรู กิลคริสต์นำมาลงไว้ในหนังสือบางกอกท็อปซีเคร็ต

คำแปล

อาคันตุกะจากกรุงสยาม

● การรณรงค์ของหลวงประดิษฐ์มนูธรรม จากการเปิดเผยของท่านลอร์ด เมาท์ แบตแตนท์

A VISITOR FROM SIAM

Campaign of Luang Pradit

Lord Mountbatten's Disclosures

Pridi Panomyong, Senior Statesman of Siam [Lord Mountbatten said], is better known to the world as Luang Pradit, and to many of us in S.E.A.C. by the code name of 'Ruth'. He is paying a short good will visit to this country as the guest of the Government, and I hope we shall use the occasion to give him a very warm welcome. For Pradit is one of the most romantic figures of the war in South-East Asia. During the war, of course, his name could only be mentioned in whispers and the whole story was 'top secret'*—even now the British public may be largely unaware of his exploits.

'Never Failed Us'

I realized the difficulty he had to hold these forces in leash, but I had also to keep in mind the tremendous danger of a premature move which would bring down crushing Japanese counter action and disturb my strategic plans for the theatre as a whole. The strain imposed on Pradit and the risks he ran for over three years were very formidable, but his own discipline and that which he inspired in his followers won out. He never failed us.

There are, I know, many who were prisoners of war in Siam who have good reason to be grateful for Pradit's good will to us. So let us honour a man who has rendered high service to the allied cause and to his own country, and who from my personal knowledge of him is a firm advocate of Anglo-Siamese friendship. The chain of local resistance to Japanese oppression in the occupied lands of South-East Asia had very few gaps in it, and one of the strongest links was forged by Pradit in Siam. [Loud and prolonged cheers.]

ปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโสของประเทศสยาม (ตามคำบอกเล่าของท่านลอร์ดเมาท์แบตแตนท์) เป็นผู้ที่ บุคคลทั่วไป มักจะรู้จัก ในนามของ หลวงประดิษฐ์ มนูธรรม และพวกเราหลายคนที่เคยอยู่ในกองบัญชาการซีแอค (SEAC) มักจะรู้จักท่านในนาม "รูธ" ซึ่งเป็นชื่อรหัสของท่าน ท่านกำลังจะมาเยือนประเทศนี้ในระยะสั้นเพื่อสันถวไมตรีโดยเป็นแขกของรัฐบาล ข้าพเจ้าหวังว่าพวกเราคงจะถือโอกาสนี้ให้การต้อนรับอันอบอุ่น **เพราะเหตุว่าหลวงประดิษฐ์มนูธรรมเป็นบุคคลที่มีบทบาทอันสำคัญคนหนึ่งในสงครามภาคพื้นอาเซียอาคเนย์** ในระหว่างสงคราม แน่นอนทีเดียว การกล่าวขวัญถึงชื่อของท่านจะกระทำได้เพียงการกระซิบกระซาบ และเรื่องราวทั้งหลายที่เกี่ยวกับตัวท่านทั้งหมดเป็นเรื่องที่ "ลับสุดยอด" ถึงแม้ในขณะนี้ประชาชนอังกฤษส่วนมากก็ไม่ทราบถึงการกระทำอันกล้าหาญและเสี่ยงภัยของท่าน

● "ไม่เคยทำให้เราผิดหวัง"

ข้าพเจ้าตระหนักดีถึงความยากลำบากในการที่ท่านต้องควบคุมกองกำลัง แต่ข้าพเจ้าก็ต้องจำใส่ใจว่าการลงมือกระทำการก่อนถึงเวลาอันสมควร(๑) จะเกิดอันตรายอย่างใหญ่หลวง เพราะจะทำให้ญี่ปุ่นใช้กำลังตอบโต้ และจะทำให้แผนยุทธศาสตร์ของข้าพเจ้าที่จะเปิดฉากสงครามอย่างกว้างขวางต้องเสียไป ความเคร่งเครียดของหลวงประดิษฐ์มนูธรรมและการเสี่ยงภัยที่ท่านต้องเผชิญอยู่มากกว่า ๓ ปี เป็นสิ่งที่น่าสะพึงกลัว แต่ความมีวินัยของท่านเองและของสานุศิษย์ของท่าน ซึ่งเกิดจากแรงดลใจของท่านทำให้ท่านสามารถประสบความสำเร็จ ท่านไม่เคยทำให้เราผิดหวัง

ข้าพเจ้าทราบว่ามีหลายคนที่เคยเป็นเชลยศึกในประเทศสยาม ซึ่งบุคคลเหล่านี้ก็มีเหตุผลที่จะขอบคุณสำหรับไมตรีจิตที่ท่านได้ให้แก่เรา(๒) ดังนั้น **ขอให้เราให้เกียรติแก่คน ๆ หนึ่ง ซึ่งได้ให้บริการอันใหญ่หลวงแก่สัมพันธมิตรและประเทศชาติของเขาเอง** และตามที่ข้าพเจ้าได้ทราบมาเป็นส่วนตัว **ท่านผู้นี้เป็นผู้ที่เสริมสร้างมิตรภาพระหว่างคนอังกฤษและคนสยาม** ลูกโซ่แห่งการต่อต้านญี่ปุ่นของคนท้องถิ่นบนผืนแผ่นดินที่ถูกยึดครองในอาเซียอาคเนย์มีช่องว่างอยู่เพียง ๒–๓ แห่ง **และช่องว่างแห่งหนึ่งก็ได้ถูกเชื่อมโยงโดยการบุกบั่นของหลวงประดิษฐ์มนูธรรม** (เสียงโห่ร้องแสดงความชื่นชมดังสนั่นและติดต่อกันเป็นเวลานาน)

(๑) หมายถึงการที่เสรีไทยจะลุกขึ้นต่อต้านญี่ปุ่นโดยเปิดเผย, (๒) ท่าน, หมายถึงท่านปรีดี–ผู้จัดทำศิษย์อาจารย์

จดหมายของสโมสรกองกำลังพิเศษแห่งอังกฤษ

01-589 0490
01-589 4315

SPECIAL FORCES CLUB

8. HERBERT CRESCENT.
KNIGHTSBRIDGE.
LONDON, S.W.1

17th December 1970

H.E. Nai Pridi Banamyong,
E.c. 3 - 5,
17, rue Emile Dubois,
PARIS XIVe.

Your Excellency,

It was the unanimous decision of the Committee that I should write to express the wish that you would accept our invitation to be an Honorary Member of this Club.

As you may know, the Club was formed in 1945 by and for those who served in Special Forces and who were engaged in resistance and underground movements during the 1939/45 war.

It would give us, and all members of the Club, great pleasure to learn that Your Excellency will accept this Honorary Membership. I know that it would give particular pleasure to those members, both Thai and British formerly in the Siam Country Section of Force 136 who in the war years worked so closely with and received at all times such steadfast support and encouragement from you.

This invitation is offered as a mark of our acknowledgement and high appreciation of the outstanding part played by Your Excellency in promoting and sustaining the resistance movement which in days of peril and hazard rendered service to both our countries.

I am, Your Excellency,

Yours sincerely,

CHAIRMAN.

(โดยความเอื้อเฟื้อของเสรีไทยผู้หนึ่งที่ส่งสำเนาโฟโตกๆบีของสำเนานี้มาให้ผู้จัดทำหนังสือนี้)

คำแปล

จดหมายของสโมสรกองกำลังพิเศษแห่งอังกฤษเชิญ ฯ พณ ฯ ปรีดี พนมยงค์ เป็นสมาชิกกิตติมศักดิ์

สโมสรกองกำลังพิเศษ
๘ เฮอเบอร์ทเครเซนท์
ไนทส์บริดจ์
๑๗ ธันวาคม ๒๕๑๓ ลอนดอน เอส ดับเบิลยู ๑

ฯ พณ ฯ ปรีดี พนมยงค์
อี. เอส. ซี. ๓–๕
๑๗ ถนนเอมิล ดูบัวส์
ปารีส ๑๖
ฯ พณ ฯ

คณะกรรมการได้มีมติเป็นเอกฉันท์ ให้ข้าพเจ้ามีหนังสือขอร้องให้ท่านรับคำเชิญของเราที่ขอให้ท่านเข้าเป็นสมาชิกกิตติมศักดิ์ของสโมสรนี้

ดังที่ ฯ พณ ฯ คงจะทราบแล้ว สโมสรนี้ได้ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๘ โดยและเพื่อบุคคลซึ่งได้รับราชการ อยู่ในกอง กำลังพิเศษ และบุคคลซึ่งได้ทำงาน อยู่ใน ขบวนการต่อต้าน และขบวนการใต้ดินในระหว่างสงครามปี พ. ๒๔๘๒–๒๔๘๘

เราและสมาชิกทั้งหลาย ของสโมสรนี้ จะมีความ ชื่นชมยินดีเป็น อย่างยิ่งที่ได้ ทราบว่า ฯ พณ ฯ จะยอมรับสมาชิกภาพกิตติมศักดิ์ของสโมสรนี้ ข้าพเจ้าทราบดีว่าสมาชิกเหล่านี้ทั้งที่เป็นคนไทยและคนอังกฤษซึ่งเคยทำงานอยู่ในแผนกประเทศสยามของกองกำลัง ๑๓๖ ซึ่งเป็นผู้ที่ทำงานอย่างใกล้ชิดกับท่าน และได้รับการสนับสนุนอย่างแข็งขัน จากท่านตลอดเวลาในระหว่างหลายปีของการทำสงครามคงจะมีความชื่นชมยินดีเป็นพิเศษ

การที่ส่งคำเชิญดังกล่าวมายัง ฯ พณ ฯ ในครั้งนี้ก็เพื่อเป็นเครื่องหมายแสดงถึงการยอมรับนับถือและการยกย่องอย่างสูงของเราต่อบทบาทอันเด่นชัดของ ฯ พณ ฯ ในการสนับสนุนและค้ำจุนขบวนการต่อต้านซึ่งได้รับใช้ประเทศของเราทั้งสอง ในยามที่ตกอยู่ในอันตรายและการเสี่ยงภัย

ด้วยความจริงใจของข้าพเจ้า
ยอฟเฟรย์ เอ็ช วอลฟอร์ด
ประธานกรรมการ

THAILAND

INTEREST OF THE UNITED STATES IN QUESTION OF RECOGNIZING A FREE THAI MOVEMENT

892.01/32

The Secretary of State to the Deputy Director of the Office of Strategic Services (Goodfellow)

WASHINGTON, August 26, 1943.

MY DEAR COLONEL GOODFELLOW: In reply to your oral inquiry of Augnst 4 relating to possible American operations conducted in connection with a Free Thai movement, the position of the Department of State is as follows:

The United States recognizes Thailand as an independent state which is now under the military occupation of Japan. This Government does not recognize the Thai Government as it is now constituted; but this Government has refrained from declaring war on Thailand, has continued to recognize as "Minister of Thailand" the Thai Minister in Washington [1] who has denounced his Government's cooperation with Japan, and has sympathetically regarded a Free Thai movement in which he is prominent.

The Government of the United States looks forward to the reestablishment of Thailand's independence as quickly as possible. Available information indicates that there remain in the present Thai Government a number of officials who opposed the capitulation of that Government to Japanese pressure. It is understood that Luang Pradist Manudharm (known also as Nai Pridi Bhanomyong), a member of the Council of Regents, is one of these officials and that he has participated prominently in a secret movement which aims to restore the Government as it was constituted prior to the Japanese invasion.

In the light of this understanding Luang Pradist Manudharm is presumed by the Government of the United States to represent a continuity in the Government of Thailand as it was constituted prior to the defection of the Thai Prime Minister [1a] to the Japanese at the time of the Japanese invasion and to be one of the outstanding leaders in the movement for Thai independence. Accordingly, until this Government has indications to the contrary from the Thai people, it feels warranted, without in any way committing itself in respect

[1] Mom Rajawongse Seni Pramoj

[1a] Field Marshal Luang Pibul Songgram.

to the fnture, in regarding Luang Pradist as one of the leading representatives in Thailand of the Thai nation.

The attitude of this Government, as above outlined, is a provisional position pending a free expression of the wishes of the Thai people following the liberation of Thailand by United Nations forces. The efforts of the Government of the United States are and should be limited to assisting the Thai people to re tore a native regime capable of discharging its responsibilities and free from foreign control. The final choice of the leaders of such a government is a matter for the Thai people alone to decide.

It is believed that this will give you the information you wished.

Sincerely yours, CORDELL HULL

(จากหนังสือ "วิเทศสัมพันธ์ของสหรัฐอเมริกา" ระหว่างปี ๑๙๔๓, ๑๙๔๔ และบางส่วนของปี ๑๙๔๕ โดยความเอื้อเฟื้อของอดีตข้ารัฐการกระทรวงการต่างประเทศสหรัฐ)

ประเทศไทย

ความสนใจของสหรัฐอเมริกาในปัญหาการรับรอง

ขบวนการเสรีไทย

ที่ ๘๙๒. ๐๑/๓๒

จากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ถึงรองผู้อำนวยการสำนักงานบริการยุทธศาสตร์ (คุณกูดเฟลโลว์)

วอชิงตัน, ๒๖ สิงหาคม ๑๙๔๓

ท่านพันเอก กูดเฟลโลว์ที่รัก ในการแถลงตอบข้อถามของท่านด้วยวาจาเมื่อวันที่ ๔ สิงหาคม เกี่ยวกับการปฏิบัติการอันพึงเป็นไปได้ของฝ่ายอเมริกัน ที่ได้มีอยู่ในความเกี่ยวพันกับขบวนการเสรีไทยนั้น กระทรวงการต่างประเทศขอเรียนชี้แจงท่าทีของตนดังต่อไปนี้.–

สหรัฐอเมริกายอมรับนับถือประเทศไทยว่าเป็นรัฐเอกราชที่ต้องตกอยู่ภายใต้การยึดครองด้วยกำลังทหารของญี่ปุ่นในปัจจุบันนี้ แต่รัฐบาลนี้ (สหรัฐอเมริกา) ไม่รับรองรัฐบาลไทยที่ตั้งอยู่ในปัจจุบัน (รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม) รัฐบาลนี้ (สหรัฐอเมริกา) เพียงแต่ละเว้นการประกาศสงครามต่อประเทศไทย และยังคงรับรอง "อัครราชทูตแห่งประเทศไทย" ต่อไปในฐานะเป็นผู้แทนทางการทูตของคนไทยประจำกรุงวอชิงตัน เนื่องจากท่านทูตได้ประกาศประนามความร่วมมือของรัฐบาลไทยที่ให้แก่ญี่ปุ่น ซึ่งสหรัฐได้ยอมรับนับถือด้วยความเห็นอกเห็นใจว่าได้เกิดขบวนการเสรีไทยขึ้นแล้ว โดยมีท่านทูต (ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช) เป็นบุคคลสำคัญผู้หนึ่ง

รัฐบาลสหรัฐอเมริกามองไปข้างหน้าถึงการที่จะสถาปนาเอกราชของประเทศไทยโดยเร็วที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ จากข่าวสารต่าง ๆ ที่ได้รับแสดงให้เห็นว่า แม้ในรัฐบาลไทยปัจจุบันก็ยังมีข้าราชการไทยส่วนหนึ่งที่คัดค้านไม่เห็นด้วยกับการที่รัฐบาลไทยยอมสิโรราบต่อการกดดันของฝ่ายญี่ปุ่น เป็นที่ทราบกันดีว่าในบรรดาข้าราชการดังกล่าวนี้มีคุณหลวงประดิษฐ์มนูธรรม (หรือที่รู้จักกันในนามนายปรีดี พนมยงค์) ผู้สำเร็จในคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์รวมอยู่ด้วยผู้หนึ่ง และยังได้ทราบต่อไปอีกว่า ท่านผู้นี้ได้มีส่วนอย่างสำคัญในการก่อตั้งขบวนการลับที่มีจุดประสงค์ในอันที่จะตั้งรัฐบาลไทยขึ้นใหม่เช่นเดียวกับที่เป็นอยู่ก่อนหน้าการบุกของญี่ปุ่น

* ด้วยความเข้าใจอันกระจ่างแจ้งเช่นนี้เองรัฐบาลแห่งสหรัฐอเมริกาจึงยอมรับนับถือคุณหลวงประดิษฐ์มนูธรรมว่าเป็นตัวแทนแห่งการสืบต่อของรัฐบาลแห่งประเทศไทยตามที่เป็นอยู่ก่อนหน้าที่นายกรัฐมนตรีไทยสมัยนั้น (จอมพล ป. พิบูลสงคราม) จะแหกคอกไปเข้ากับฝ่ายญี่ปุ่นในตอนที่ญี่ปุ่นบุก และยอมรับว่าท่านเป็นผู้นำคนสำคัญยิ่งในขบวนการเพื่อเอกราชของชาติไทย ด้วยเหตุนี้ตราบเท่าที่รัฐบาลนี้ (สหรัฐอเมริกา) มิได้แสดงตนเป็นปฏิปักษ์ต่อประชาชนไทย และไม่ว่าจะเป็นการผูกมัดตนเช่นใดต่อไปในอนาคต รัฐบาลนี้ขอยอมรับนับถือว่าคุณหลวงประดิษฐ์เป็นผู้แทนชั้นนำคนเดียวของประชาชาติไทยในประเทศไทย

ท่าทีของรัฐบาล (สหรัฐอเมริกา) ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นนี้ เป็นท่าทีชั่วคราวแล้วแต่การแสดงออกอย่างเสรีแห่งความปรารถนาของประชาชนไทย ภายหลังจากกองกำลังแห่ง

สหประชาชาติได้ทำการปลดแอกประเทศไทยแล้ว ความพยายามของรัฐบาลสหรัฐอเมริกามีอยู่และพึงจำกัดเพียงแค่การให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชนไทยในการสถาปนารัฐบาลของประเทศตนที่สามารถปลดเปลื้องความรับผิดชอบของตนและเป็นอิสระจากการควบคุมของต่างชาติ ส่วนการคัดเลือกผู้นำของรัฐบาลในบั้นปลายนั้น เป็นเรื่องที่ประชาชนไทยเท่านั้นจะเป็นผู้วินิจฉัย

เป็นที่เชื่อได้ว่าคำชี้แจงนี้คงจะให้ความกระจ่างแก่ท่านได้ตามที่ต้องการ

ขอแสดงความนับถืออย่างสูง

คอร์เดล ฮัลล์

(คำแปลโดยความเอื้อเฟื้อของคุณ สุภัทร สุคนธาภิรมย์)

นายปรีดี พนมยงค์ กับคนไทยในลอนดอน

ข้อคิดจากการพบ นายปรีดี พนมยงค์ และการปราศรัยกับคนไทยที่กรุงลอนดอน เมื่อวันที่ ๑๘ ตุลาคม ๒๕๑๓ จากนิตยสารจตุรัส โดย P. SANSWANG

เมื่อสองวันก่อนได้ทราบว่า นายปรีดีได้มาลอนดอนและจะไปพูดกับนักเรียนไทย ด้วยความรู้สึกในวินาทีแรกที่ได้ยินคำบอกเล่า ออกจะฉงนแกมตื่นเต้น ด้วยว่าเป็นครั้งแรกที่จะได้มีโอกาสพบและฟังคำปราศรัยของรัฐบุรุษคนสำคัญ ซึ่งกำลังถูกกล่าวขวัญติชมมากที่สุดในสังคมไทยปัจจุบัน ยิ่งไปกว่านั้นก็ยังรู้สึกสงสัยในการเดินทางมาของท่านด้วย ความเคลื่อนไหวล่าสุดทราบว่า ท่านเดินทางออกจากกวางตุ้งแล้วมาพำนักอยู่ที่ปารีส และเริ่มมีบทบาทแสดงออกเพื่อเป็นที่รู้จักอีกครั้งหนึ่ง ด้วยการมีคดีความกับท่านเอกอัครราชทูตไทยที่นั่น ต่อจากนั้นได้ทราบอีกว่า สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรบางท่าน เสนอให้เชื้อเชิญนายปรีดีเดินทางกลับมาสู่ประเทศไทย เพื่อแผ้วถางวิถีทางในอันที่จะเปิดการเจรจากับรัฐบาลสาธารณรัฐประชาชนจีน

ในฐานะที่ท่านเป็น **นายปรีดี พนมยงค์** อยู่แล้ว จึงไม่มีความจำเป็นอย่างใดที่จะต้องโฆษณาป่าวร้องเพื่อให้ได้คนไทยกลุ่มใหญ่มาฟังการปราศรัยครั้งนี้ และก็คงจะมีอยู่บ้างที่มาเพื่ออยากจะดูว่า หน้าตาของท่านเป็นอย่างไร แต่ส่วนมากนอกจากอยากดูและอยากฟังว่าจะพูดเข้าท่าแค่ไหนแล้ว ก็คงจะมาเพราะมีข้อสงสัยอยู่ในใจหลายข้อ ว่าท่านมาอังกฤษทำไม มาเที่ยวหรือว่ามีจุดประสงค์และที่จะมาพูดกับนักศึกษานั้น ในทางด้านการเมืองท่านจะได้อะไรบ้าง จากการปรากฏตัวครั้งนี้ ปฏิกิริยาของผู้คนที่หวาด ๆ ต่อการมาพบและร่วมหัวกับนายปรีดี เป็นอย่างไร และในที่สุดก็คงอยากจะทราบว่า ท่านจะเข้าถึงนักศึกษาได้แค่ไหน นักศึกษาบางคนนั้นยังไม่ได้เกิดด้วยซ้ำในตอนที่ท่านต้องเดินทางออกนอกประเทศเมื่อ ๒๐ ปีก่อน

วิถีทางการเมือง ของนายปรีดี พนมยงค์ ความเคลื่อนไหวต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงกับสถานการณ์ทางการเมืองในประเทศไทย และภูมิภาคเอเชียอาคเนย์สรุปได้ดังนี้

ก. นอกจากจะมาพบเพื่อน ๆ และผู้คุ้นเคยในวงการแล้ว ก็คงจะมาอังกฤษเพื่อเริ่มสร้างเกียรติคุณอีกครั้งหนึ่ง ถ้าไม่ใช่ในฐานะรัฐบุรุษก็ในฐานะของผู้บริสุทธิ์ ที่สูญเสียศักดิ์ศรีจากเคราะห์กรรม และจากความผิดพลาดทางการเมือง และเรียกร้องความเห็นใจ เฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่ถูกกล่าวหาว่า เป็นผู้สมรู้ร่วมคิดในการปลงพระชนม์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว **อานันทมหิดล** ท่านจึงใช้โอกาสนี้เผยเรื่องกับนักศึกษาไทยที่อังกฤษ ด้วยหวังว่าจะซึมไปถึงประเทศไทย ในกรณีนี้ต้องนับว่าท่านโชคดีอยู่บ้าง ที่ฝ่ายตรงข้ามคอยกระตุ้นให้เป็นข่าวอยู่เสมอ และในคดีที่ฟ้องหนังสือพิมพ์ **สยามรัฐ** นั้น ก็เป็นการขอความเห็นใจจากประชาชน และเป็นโอกาสที่จะเปิดเผยเรื่องราวที่แล้วมา โดยไม่เคยมีโอกาสกระทำมาก่อน ทั้งนี้ออกจะเสี่ยงอยู่บ้าง แต่มันก็เป็นช่องทางเดียวที่เหลืออยู่

ข. ต่อปัญหาที่ว่า จะประสบผลสำเร็จหรือไม่นั้น อย่างที่ได้กล่าวไว้แล้วในตอนต้นว่า คนอย่างท่านนั้นย่อมดึงดูดคนฟังได้มาก และเป็นผู้ฟังที่มีความสนใจแทบทั้งสิ้น ส่วนเขาจะเชื่อและเห็นใจหรือไม่นั้น เป็นอีกเรื่องหนึ่ง ซึ่งขึ้นอยู่กับว่าท่านจะพูดได้ดีแค่ไหน ยังคล่องแคล่วและปราดเปรียวเหมือนเดิมหรือไม่ นอกเหนือไปจากนั้น ท่านต้องแสดงให้เห็นถึงความเป็นผู้รักชาติอย่างแท้จริง เพราะเรื่องนี้ยังคลุมเคลืออยู่ในใจของผู้ฟังทุกคน

ค. ความรู้สึกโดยทั่วไปของผู้ฟังก่อนที่จะได้พบกับท่านปรีดีนั้น เห็นได้ชัดในกลุ่มนักศึกษาที่กระตือรือร้นในกิจการบ้านเมือง เฉพาะพวกที่หนักไปทางการเมือง ออกจะดูมีความหมายอยู่บ้าง ในจุดประสงค์แห่งการมาของท่าน และไม่สู้เต็มใจนักที่จะเจาะจงการจัดประชุมใน **สามัคคีสมาคม** เพราะกังวลไปว่า การปราศรัยและการปรากฏตัวของนายปรีดี พนมยงค์ จะทำให้พวกเขาเป็นที่สงสัยของตำรวจ ผู้ดูแลนักเรียนก็จะไม่ค่อยสบายใจนักแต่ท่านก็ไม่ได้ขัดขวางแต่อย่างใด ท่านทูตก็ร่วมอยู่ในที่นั้นด้วย แต่ก็ยากที่จะพูดถึงปฏิกิริยาของท่าน คนฟังส่วนมากก็เป็นกลุ่มเดียวกับที่เคยมาฟังการพูดของคนสำคัญ ๆ อื่น ๆ จากประเทศไทย จึงไม่มีใครหวาดระแวงกันนัก ด้วยกลุ่มผู้ฟังเช่นนี้เอง ผู้เขียนจึงคิดว่าการพูดคงจะมีผลอยู่บ้าง แต่จะได้ผลมากน้อยแค่ไหนนั้น ขึ้นอยู่กับความสามารถของนายปรีดี ว่าท่านจะพูดได้ประทับใจเพียงใด

ง. ต่อปัญหาของความแตกต่างแห่งวัยจะเป็นปัญหาหรือไม่นั้น ก็ยังเป็นสิ่งสงสัยกันอยู่บ้างว่าคนวัยปูนท่านนั้น (๗๐ ปี) ยังจะสามารถพูดถึงปัญหาในระดับเดียวกันกับคนหนุ่ม

รุ่นนี้ได้อยู่หรือ ถึงแม้ว่าท่านจะเคยอยู่ระดับแนวหน้าในยุคที่แล้วมา แต่เมื่อมาคิดอีกทีว่า ประสพการณ์ของท่านในต่างประเทศ น่าจะช่วยให้ท่านปราดเปรียวและรุดหน้าอยู่และถ้าจะดูจากการเคลื่อนไหวที่แล้วๆ มา ก็พอจะคาดได้ว่าท่านคงทำได้ไม่ยาก แม้ในกรณีที่ท่านไม่อาจตอบคำถามบางข้อในที่ประชุมได้ ก็ยังสนใจต่อไปว่าท่านจะอ้อมคารมได้ดีเพียงใด และที่น่าคิดอย่างยิ่งนั้นก็คือว่า หลังจากที่ได้พำนักอยู่ในประเทศจีนมานาน หลักการและความคิดของท่านจะเปลี่ยนแปรไปอย่างไร จะยังเหลือแก่นสารแห่งความคิดอะไรไว้บ้าง ถึงแม้ว่าตอนนี้ ท่านอาจจะไม่มีโอกาสเข้าสู่วงการเมืองอีก แต่ท่านก็อาจจะจูงใจคนรุ่นเยาว์ได้บ้าง แม้จะไม่ถึงเป็นผู้ให้แนวทัศนะอุดมการณ์อะไร

การพูดดำเนินไปอย่างที่ควร ผู้ฟังมีจำนวนมากมายจนล้นหลามออกมานอกประตู มีคำถามหลายข้อจากคนถามกลุ่มเดียวกัน ซึ่งรู้สึกว่าจะจงใจเลือกเฟ้นคำถามกันมาก่อน แต่ขณะเดียวกันก็แสดงให้เห็นถึงความระมัดระวัง และมีความเคารพต่อผู้พูดด้วย ไม่มีคำถามที่ก้าวร้าวและเสียดสีเหมือนอย่างที่เคยมักจะมี ผู้คนส่วนมากดูตั้งใจฟังและรับฟังด้วยดี ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะยังไม่ค่อยคุ้นเคยกับเรื่องราวของนายปรีดีมาก่อน หรือบางทีอาจเป็นเพราะลักษณะการวางตัวเข้มของท่าน เมื่อคิดดูแล้วก็รู้สึกว่าออกจะเป็นการยากที่ผู้พูดจะเผยความในใจในบรรยากาศเช่นนั้น

ครั้งแรกที่ได้เห็นนายปรีดี ผู้เขียนเองรู้สึกประหลาดใจ ที่เห็นท่านไม่แก่อย่างที่คาดไว้ แต่งกายด้วยชุดสากลสีเทา ท่านนั่งอย่างสำรวมและยิ้มอ่อนโยนในบางครั้ง พูดอย่างธรรมดาๆ ด้วยเสียงค่อนข้างเบาแต่ชัดเจนดี สายตาเหม่อมองเพดานบ่อยครั้งเมื่อนึกถึงเรื่องราวที่แล้วมาและบางครั้งเมื่อพยายามลำดับข้อเท็จจริง เมื่อถูกถามก็หันไปถามท่านผู้หญิงพูนสุขเพื่อความแน่ใจ *ท่านตอบคำถามอย่างตั้งใจและด้วยความระมัดระวัง แต่ก็มิได้เน้นถึงเรื่องหนึ่งเรื่องใดโดยเฉพาะ และถ่อมตัวด้วยการตำหนิตนเองในความแข็งทื่อถือดีในขณะที่ดำรงตำแหน่งอยู่ แต่เมื่อพูดถึงมิตรและศัตรูท่านเอ่ยถึงโดยใช้ตำแหน่งเต็ม และไม่ปรากฏว่าได้ใช้ถ้อยคำที่ไม่บังควรแม้แต่ครั้งเดียว ท่านกล่าวถึงหลักการแต่พอเป็นเค้าและยึดอยู่ในหลักความเป็นอนิจจังของพระพุทธเจ้า ที่กล่าวถึงวิถีแห่งความเปลี่ยนแปลงไม่แน่นอนของสากลโลก ส่วนที่เกี่ยวข้องกับภาวะการเอาเปรียบ (Exploitation) นั้น ท่านถือเป็นเพียงหมายเหตุเท่านั้น และไม่พยายามที่

จะโยงเข้ากับลัทธิชาตินิยมแต่อย่างใด การปราศรัยจบลงอย่างเรียบ ๆ รู้สึกว่าผู้ฟังต่างพอใจ และชื่นชมยินดีอย่างเห็นได้ชัด

การที่ท่านพูดอย่างตั้งใจและถ่อมตัว ก่อให้เกิดความนิยมนับถือ ถึงแม้จะเหินห่างไปบ้าง แต่ที่ท่านยังสามารถให้ข้อคิดเห็นอย่างเฉียบแหลมอยู่ทั้งในทางการเมืองและสังคม ทำให้ผู้ฟังต่างตระหนักว่า ท่านยังไม่ถึงกับหลงลืมหรือฟั่นเฟือน ที่ประทับใจมากที่สุดก็คือการนับถือในตัวบุคคล ที่ท่านมีต่อมิตรและศัตรู นับแต่ **ท่านประธานเมา หม่อมราชวงศ์เสนีย์ และคึกฤทธิ์ ปราโมช หนังสือพิมพ์สยามรัฐ และมิตรผู้ร่วมก่อการ** เมื่อพุทธศักราชบี ๒๔๗๕

การปรบมือตอบรับอย่างยาวนาน แสดงว่าท่านได้ชนะจิตใจของผู้ฟังกลุ่มใหญ่อย่างแท้จริง

การที่จะลำดับสาระแก่นสารคำปราศรัยของท่าน ทำไม่ได้ง่ายนักและก็ยากที่จะตัดสินความคิดทฤษฎีต่าง ๆ ในการบรรยายอย่างไม่เป็นกิจลักษณะในชั่วเวลาเพียง ๙๐ นาที ยิ่งกว่านั้นยังดูจะไม่เป็นธรรมต่อผู้พูดเองด้วย แม้ว่าจะไม่ถึงกับเป็นการกระทบกระเทือนอะไรจากสาระในคำปราศรัย **นายปรีดี พนมยงค์** อยากให้ประชาชาชนได้ประจักษ์เรื่องราวทางด้านของท่านบ้าง และขจัดความคลุมเครือในความบริสุทธิ์ ในคดีการลอบปลงพระชนม์ เพื่อที่คนจะได้เห็นว่าท่านเป็นผู้รักชาติอย่างแท้จริงในกรณีนี้ ไม่มีส่วนด้วยเลยไม่มีเหตุผลอะไรทั้งสิ้น การที่หนังสือพิมพ์ **สยามรัฐ** กล่าวหาว่าท่านจะตั้งสาธารณรัฐขึ้นนั้น ถ้าอยากจะทำก็สามารถกระทำได้โดยรัฐสภาเพราะขณะนั้นทั้งสองสภาเข้ากับท่านอยู่แล้ว นอกจากนั้น ท่านยังเป็นคนแรกที่เสนออัญเชิญพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์ปัจจุบันขึ้นสู่ราชบัลลังก์ การออกนอกประเทศของท่านไม่ใช่เป็นการหลีกเลี่ยงคดีนี้ เพราะไม่มีการฟ้องกล่าวหาในครั้งนั้น หากเพื่อเลี่ยงจากการให้ร้ายป้ายสีและลี้ภัยทางการเมืองจากการรัฐประหาร ท่านขอให้ประชาชนตัดสินในฐานะลูกขุน ในกรณีที่จะต้องพิจารณาโดยประชามติ

หลักการของท่าน พอที่จะเข้าถึงได้ไม่ยาก แม้ว่าท่านจะได้พูดอย่างระมัดระวังถึงผลกระทบกระเทือนทางการเมือง ข้อคิดอุดมคติทางสังคมและการคาดหมายถึงลักษณะของสังคมยังไม่แน่ชัดนัก พอจะจับได้ว่าเป็นสังคมที่มีความเป็นธรรมเป็นหลัก โดยกล่าวว่า **สังคมที่เป็นธรรมคือสังคมที่ปราศจากการเอาเปรียบ** (Exploitation) ซึ่งหมายถึงว่า บุคคลได้รับประโยชน์

เป็นส่วนเหมาะสมกับแรงงานของคนนั้น ท่านเชื่อว่าสภาพการเปลี่ยนแปลงย่อมมีขึ้นเสมอ แต่ก็ไม่ได้บอกว่าการเปลี่ยนแปลงนั้น จะเป็นไปเพื่อก่อให้เกิดมีลักษณะการเอารัดเอาเปรียบให้มากขึ้นหรือน้อยลง และว่าการโกงกินกันนั้นเป็นการเอาเปรียบที่น่าอับอายและเห็นชัดมากที่สุด ท่านไม่ได้กล่าวสิ่งใดนอกเหนือไปกว่านี้

การประชุมปราศรัยเช่นนี้ ควรแก่การต้อนรับด้วยดีจากบุคคลทั่วไปและไม่น่าจะเป็นโทษเป็นภัยแก่ใครเลย นอกจากบางทีบุคคลฝ่ายตรงข้ามสองสามคน แต่ท่านเหล่านั้นก็มีโอกาสเสนอเรื่องราวทำนองนี้อยู่แล้ว ส่วนเราผู้ฟังส่วนมาก นับว่าเป็นโอกาสดีที่จะได้ตัดความรำคาญ อย่างน้อยที่สุดก็ได้รับฟังและพบกับบุคคลสำคัญผู้ได้รับการติชมโต้เถียงกันมากที่สุดในประวัติศาสตร์ปัจจุบันของไทย สำหรับนายปรีดีเองก็เป็นโอกาสที่จะได้เปิดเผยความนัยของท่านบ้าง และได้พบปะสังสรรค์กับคนไทย ซึ่งขาดการติดต่อมานานอีกครั้งหนึ่ง สำหรับฝ่ายรัฐบาลนั้น เอเยนต์ที่เข้าร่วมฟัง ก็คงจะได้ทราบถึงฐานะของนายปรีดีและรู้เห็นถึงผู้ใกล้ชิดมิตรสหายของท่านว่ามีใครบ้าง

ส่วนผู้ที่ร่วมในการประชุมครั้งนี้ด้วยความกระอักกระอ่วนใจ ก็คงจะได้รู้ว่า ตนได้ตั้งราคาให้แก่ความมั่นคงและฐานะทางการเมืองของตนสูงเกินไป

จดหมายจากปารีสถึงคณะผู้จัดทำมหิดลสาร

เรียน...

จดหมายลงวันที่ ๑๗ สิงหาคม ๒๕๑๔ ได้รับเมื่อเช้าวานนี้

ตามที่คุณขอให้ผมเขียนบทความ วิเคราะห์ วิจารณ์ เศรษฐกิจ ของสาธารณรัฐแห่งราษฎรจีน เพื่อนำลงพิมพ์ในหนังสือพิมพ์มหิดลสารฉบับที่จะออกจำหน่ายในปลายเดือนนี้นั้น เนื่องจากมีเวลาเตรียมอย่างกระทันหัน ผมจึงขอเสนอความต้องการของคุณได้เพียงเล็กน้อยดังต่อไปนี้

๑. ระบบเศรษฐกิจของสาธารณรัฐแห่งราษฎรจีนในปัจจุบันนี้ ได้เริ่มเข้าสู่ระบบสังคมนิยม ตามความเหมาะสมแก่สภาพแห่งการพัฒนาทางวิทยาศาสตร์ และเทคนิคแห่งพลังการผลิต ซึ่งหนังสือพิมพ์และนิตยสารทั่วโลกได้ลงข่าวบ่อย ๆ หวังว่าท่านผู้อ่านซึ่งเป็นนักวิทยาศาสตร์ซึ่งถือเอาสัจจะตามรูปธรรมที่ประจักษ์ย่อมรู้อยู่แล้วว่า ราษฎรจีนในประเทศจีนในปัจจุบันได้มีเครื่องมือการผลิตอยู่ในระดับใดของโลก ซึ่งชาวอเมริกัน ชาวยุโรปและชาวญี่ปุ่นหลายคนได้เห็นที่แสดงพิพิธภัณฑ์การค้าของประเทศต่าง ๆ แล้ว เครื่องมือเหล่านั้นได้ผลิตด้วยแรงงานฝีมือ เทคนิค ของคนจีนเองและคนงานก็มีความสามารถใช้เครื่องมือทันสมัยเหล่านั้น ดังนั้นความสัมพันธ์ทางสังคมของจีนในประเทศจีน จึงเปลี่ยนแปลงไปจากระบบทุนมาเป็นระบบสังคมนิยมที่ปัจจัยการผลิต อาทิ ที่ดิน โรงงานวิสาหกิจ เหมืองแร่ การคมนาคม การซื้อขาย ฯลฯ เป็นกรรมสิทธิ์ส่วนรวมของสังคมซึ่งองค์การรัฐในระดับต่าง ๆ เริ่มจากระดับที่ภาษาจีนเรียกว่า "กงเส้อ" อังกฤษ ฝรั่งเศสเรียกว่า Commune ซึ่งควรแปลเป็นไทยว่า "สหบาล" และระดับสูงคือกระทรวงทบวงกรมต่าง ๆ ของรัฐเป็นผู้อำนวยการ ราษฎรจีนก็ออกแรงทางกายหรือทางสมองร่วมกันในการผลิตตามความรู้ความสามารถของตนและได้ค่าแรงงานตามที่ตนทำ เช่น อาจคำนวณเป็นเดือน วัน ชั่วโมง หรือตามผลที่ทำให้แก่ส่วนรวม คนงานที่ชรานี้ได้บำนาญ คนที่มีทุนอยู่ก่อนไม่อยากทำงานก็เอาเงินไปฝากธนาคารหรือออมสิน ได้ดอกเบี้ยมาใช้จ่ายประมาณร้อย

ละ ๗ ต่อปี คนจีนโพ้นทะเลที่ต้องการเอาทุนร่วมกับรัฐบาลในวิสาหกิจก็มีทางทำได้โดยมีประกันเงินปันผลขั้นต่ำไว้ให้ โรงพยาบาลและสถานีอนามัยมีทั่วไปในเมืองและชนบท แพทย์และพยาบาลเป็นพนักงานรัฐทั้งหมดไม่มีสิทธิรักษาพยาบาลโดยได้ค่าบ่วยการจากเอกชน ฯลฯ

ปัจจัยการผลิต (ตามความมุ่งหมายทางเศรษฐศาสตร์) เท่านั้นที่เป็นของสังคม ส่วนสิทธิในครอบครัวคงเป็นสิทธิของเอกชน ชายมีเมียได้เพียง ๑ คน หญิงมีผัวได้เพียง ๑ คน ยกเว้นฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดตายหรือมีการหย่าตามกฎหมายจึงทำการสมรสกับคนอื่นได้ ส่วนหญิงกองกลางคือโสเภณีซึ่งมีจำนวนทวีขึ้นอย่างล้นหลามในบางประเทศ จนเป็นที่น่าวิตกของนักสังคมสงเคราะห์นั้น ได้หมดสิ้นไปในสาธารณรัฐแห่งราษฎรจีนแล้ว ส่วนกระเทยหรือชายกองกลางซึ่งเป็นการพัฒนาคนแบบใหม่ในบางประเทศนั้นไม่เคยมีในประเทศจีนเก่าหรือปัจจุบัน ในอดีตของไทยนั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริว่า การทำชำเราผิดธรรมดามนุษย์เป็นการผิดศีลธรรมอย่างร้ายแรง จึงโปรดเกล้าฯ ให้บัญญัติไว้ในกฎหมายลักษณะอาญา ฉบับ ร.ศ. ๑๒๗ ลงโทษจำคุกหลายปีแก่ผู้กระทำกามวิตถารเช่นนั้น แต่เมื่อไม่กี่ปีมานี้ประเทศไทยมีกฎหมายลักษณะอาญาฉบับใหม่ยกเลิกบทบัญญัติของรัชกาลที่ ๕

๒. ประเทศจีนมีพลเมืองระหว่าง ๗๐๐ – ๘๐๐ ล้านคน แต่จำนวนสมาชิกพรรคคอมมูนิสต์จีนตามที่หนังสือ Statesman's Year Book ๑๙๗๐–๑๙๗๑ บอกไว้เมื่อ ค.ศ ๑๙๖๒ มีเพียง ๑๗ ล้านคน เท่านั้น บัดนี้อาจมีถึง ๓๐ ล้านคน หรือประมาณร้อยละ ๔ ของพลเมืองทั้งหมดเท่านั้น คนจีนนอกจากนั้นมิใช่สมาชิกพรรคคอมมูนิสต์ซึ่งเป็นได้ยาก

ผมมีเรื่องจะเล่าให้ฟังคือ มีจีนคนหนึ่งซึ่งเป็นนักธุรกิจสำคัญ เป็นคนร่ำรวยอยู่ในเมืองไทยแต่ได้มาอยู่เมืองจีนหลายปี วันหนึ่งจีนคนนั้นมาสนทนากับผมบอกว่าเพื่อนบางคนในเมืองไทยหาว่าเขาเป็นคอมมูนิสต์ เขาจึงปรารภว่า คนที่ไม่รู้ว่าคอมมูนิสต์คืออะไร และการเป็นคอมมูนิสต์ยากเพียงใดก็พูดพล่อยๆ ไปว่าเขาเป็นคอมมูนิสต์

(หนังสือ Statesman's Year Book ๑๙๗๐–๑๙๗๑ แจ้งว่าในปี ค.ศ. ๑๙๖๙ สหภาพโซเวียตมีพลเมืองประมาณ ๒๓๙ ล้านคน แต่มีสมาชิกพรรคคอมมูนิสต์ใน ค.ศ. ๑๙๖๘ เพียง ๑๓.๖ ล้านคน เยาวชนคอมมูนิสต์ ๒๔ ล้านคน)

เมื่อผมไปอยู่เชียงไฮ้ ในปี ๒๔๙๑ (ภายหลังรัฐประหาร ๙ พฤศจิกายน ๒๔๙๐) คนอเมริกันที่เคยร่วมกันต่อต้านญี่ปุ่นคนหนึ่งบอกผมว่า ตามคติอเมริกันถือว่าบุคคลใดไม่คัดค้านคอมมูนิสต์บุคคลนั้นเป็นคอมมูนิสต์ ฉะนั้นผู้ใดถือคติตามคนอเมริกันนั้นก็มองเห็นคนหลายพันล้านคนในโลกนี้ที่อยู่เฉย ๆ มิได้คัดค้านคอมมูนิสต์ว่าเป็นคอมมูนิสต์ ดังนั้นพวกนั้นจึงเท่ากับพ้องตนเองว่าฝ่ายตนเป็นฝ่ายข้างน้อยของพลโลกในทางมุมกลับ เพราะคนที่แสดงออกว่าคัดค้านคอมมูนิสต์มีเพียงไม่กี่ล้านคนในโลกนี้

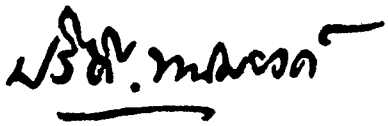
เมื่อเร็ว ๆ นี้ประธานาธิบดีนิกสันแถลงว่าจะไปปักกิ่งซึ่งคนอเมริกันส่วนมาก ปัจจุบันนี้สนับสนุน ส่วนคนที่ตามธรรมชาติมีจิตปกติแต่ถูกพวกมิจฉาทิษฐิถือเอาความซื่อของคนนั้นทำการโฆษณาปลุกปั่นจนทำให้มีจิตอ่อนหวาดกลัวผีปีศาจ ซึ่งเป็นการพ้นสมัยของยุควิทยาศาสตร์ก้าวหน้าปัจจุบันนี้นั้นก็คงจะค่อย ๆ ได้สติจากประธานาธิบดีนิกสันบ้าง แล้วก็คงจะกลับไปสู่สภาพจิตปกติที่เป็นภูมิธรรมตามธรรมชาติของตน โดยปฏิบัติตามพระพุทธองค์ที่ทรงสอนให้ไตร่ตรองรอบคอบก่อนแล้วจึงเชื่อ หรือไม่เชื่อ

๓. ความสัมพันธ์ระหว่างสาธารณรัฐแห่งราษฎรจีนกับนานาประเทศนั้น ผู้นำจีนได้แถลงและยืนยันหลายครั้งว่าถือหลักการคงอยู่ด้วยกันอย่างสันติกับประเทศทั้งหลาย แม้มีระบบการเมืองต่างกัน คือประเทศใดจะมีระบบเศรษฐกิจการเมืองของตนอย่างไร ก็สุดแท้แต่ความประสงค์ของมวลราษฎรแห่งประเทศนั้น ๆ จะเห็นได้ว่าประเทศที่มีระบบกษัตริย์ เช่น เนปาล อัฟกานิสถาน อิหร่าน ก็มีความสัมพันธ์ทางการทูตกับสาธารณรัฐแห่งราษฎรจีนโดยมิได้มีความเกรงกลัวว่าจะถูกรบกวน แต่ตรงกันข้ามถ้ามีกรณีใดที่ไม่เข้าใจกันก็สามารถเจรจากันอย่างเปิดเผยตรงไปตรงมา และถ้าสาธารณรัฐแห่งราษฎรจีนได้ที่นั่งโดยธรรมในองค์การสหประชาชาติก็ต้องเคารพในกฎบัตรแห่งองค์การนั้น ประเทศเล็ก ๆ ที่มีความสัมพันธ์ทางการทูตมีปัญหาใดก็สามารถเสนอให้องค์การสหประชาชาติพิจารณาได้

๔. องค์การของรัฐจีนเป็นผู้ดำเนินการค้า ส่วนต่างประเทศที่ต้องการค้ากับประเทศจีนก็ทำได้โดยข้อตกลงระหว่างรัฐกับรัฐ หรือระหว่างองค์การของรัฐจีนกับนักค้าเอกชนของรัฐ

อื่น ๆ สุดแท้แต่รัฐนั้น ๆ จะมีระบบเศรษฐกิจสังคมนิยมหรือระบบนายทุนซึ่งเป็นเรื่องภายในระหว่างรัฐนั้น ๆ กับเอกชนภายในประเทศของตนเอง หวังว่าข้อความโดยย่อข้างบนนี้อาจเป็นประโยชน์แก่ผู้อ่านบ้างพอสมควร.

ด้วยความเคารพ

(นายปรีดี พนมยงค์)

คำสัมภาษณ์นายปรีดี พนมยงค์ ให้แก่สำนักข่าว เอ. เอฟ. พี. ที่กรุงปารีส

เมื่อวันที่ ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๑๔

Diplo.:J.ARMAND-PREVOST (ลอกรายงานข่าวสัมภาษณ์ปรีดี จากต้นฉบับ)

SPECIAL BANGKOK(votre service note 41500)

DECLARATION PRIDI PANOMYONG -UN -

PARIS, 28 juillet-(A.F.P.)- "Je crois à la sincérité des dirigeants chinois sur la coexistence pacifique entre pays ayant des systèmes politiques différents, mais je ne sais pas si le président NIXON aura la même sincérité car il a été pendant très longs temps prisonnier d'idées agressives", a déclaré aujourd'hui à un représentant de l'A.F.P. l'ancien régent et ancien premier ministre de Thaïlande PRIDI PANOMYONG, interrogé au cours d'une interview exclusive sur la prochaine visite à Pékin du Président NIXON.

"Certes cette visite constitue un pas en avant et ça c'est une bonne chose. Si le président NIXON est réaliste, et il l'est, le seul moyen de sortir de cette impasse dans le Sud-Est asiatique est d'aller voir les dirigeants chinois, mais il faudra attendre un certain temps, peut-être long, le résultat de cette rencontre".

M.PRIDI PANOMYONG, qui fut renversé en 1947 par un coup d'état dirigé par le maréchal PHIBUL SONGRAM qui prit alors le pouvoir, s'enfuit d'abord à Singapour puis à Pékin où il a vécu pendant vingt-deux ans. Il est arrivé en France en mai 1970 où il s'est installé en tant que réfugié politique dans un pavillon de la banlieue sud de Paris, à Antony où il vit avec sa femme et ses enfants.

Interrogé sur les relations ou les contacts qu'il pouvait avoir à Paris, M.PRIDI PANOMYONG, tout en soulignant qu'il ne se livrait à aucune activité politique a cependant ajouté :"Je maintiens toujours des relations amicales avec l'ambassade de la République populaire de Chine, avec la Délégation générale de la République démocratique du Vietnam. J'ai accepté des invitations à des réceptions à l'ambassade royale de Thaïlande et j'ai reçu une invitation à me rendre en Grande Bretagne à laquelle je me suis rendu".

Prié de préciser ses activités actuelles, M.PRIDI PANOMYONG a répondu :"Je reçois une petite pension du gouvernement thaï, j'ai vendu une de mes maisons à Bangkok et avec l'autorisation de la Banque nationale de Thaïlande j'ai pu faire venir l'argent de cette vente qui m'a permis d'acheter ce pavillon qui est d'ailleurs au nom de ma femme".

Diplo.:J.ARMAND-PREVOST

DECLARATION PRIDI PANOMYONG -DEUX -

PARIS, 28 juillet-(A.F.P.)- "En ce moment, je prépare mes mémoires pour vivre. Il y aura deux éditions,une en langue thaï et l'autre en langue anglaise sous le titre "RUTH the regent and Prime minister of Thailand". Je suis en rapport avec des éditeurs anglais et américains".

Interrogé sur ce qu'il pensait de la situation actuelle dans la péninsule indochinoise et en Thaïlande, surtout après l'annonce de la visite du président NIXON à Pékin, l'ancien premier ministre de Thaïlande a répondu :"Chez nous,on s'est lancé dans des spéculations hasardeuses et,à mon avis, peu fondées. En ce qui concerne le Vietnam, je crois que les Vietnamiens sont eux aussi sérieux.Pour eux, ce qui compte c'est la paix et la reconstruction du pays. Dans la négociation, il faut chercher d'abord quels sont les obstacles à réduire pour parvenir à un accord. Prenez,par exemple, l'initiative de M.Pierre MENDES-FRANCE(à la conférence de Genève sur l'Indochine de 1954), ce fut un acte courageux, car admettre les erreurs des gouvernements précédents n'est pas déshonorable et la France en est sortie grandie. Si les Américains suivaient la méthode de négociation que les Français ont suivi avec les vietnamiens, la paix serait revenue".

(A.F.P.)

ปารีส, ๒๘ กรกฎาคม (เอ. เอฟ. พี.) อดีตผู้สำเร็จราชการ ฯ และอดีตนายกรัฐมนตรีแห่งประเทศไทย ปรีดี พนมยงค์ ได้แถลงต่อผู้แทน เอ. เอฟ. พี. วันนี้ ที่ถูกถามระหว่างสัมภาษณ์ โดยเฉพาะถึงการเยือนปักกิ่งของประธานาธิบดีนิกสันที่จะมีขึ้น

"ข้าพเจ้าเชื่อความจริงใจของผู้นำจีน ในการคงอยู่ด้วยกันอย่างสันติระหว่างประเทศ ที่มีระบบการเมืองต่างกัน แต่ข้าพเจ้าไม่รู้ว่าประธานาธิบดีนิกสัน มีความจริงใจเช่นเดียวกันหรือไม่ เพราะเขาตกเป็นเชลยแห่งความคิดรุกรานมาช้านาน แน่นอน, การเยือนนี้ ก่อให้เกิดก้าวหนึ่งไปข้างหน้า และเป็นสิ่งที่ดี ถ้าประธานาธิบดีนิกสันเป็นผู้เห็นแก่สภาพแท้จริงก็เป็นวิธีเดียวที่จะลุล่วงทางตันในปัญหาอาเซียอาคเนย์ คือการไปพบผู้นำจีน แต่จะต้องรอคอยระยะเวลาหนึ่ง ซึ่งบางทีอาจนานหน่อยที่จะได้ผลในการพบปะกันนั้น"

นายปรีดี พนมยงค์ ถูกโค่นล้มเมื่อ ค.ศ. ๑๙๔๗ โดยรัฐประหารนำโดยจอมพล พิบูลสงคราม ซึ่งถือเอาอำนาจตั้งแต่ครั้งกระนั้น ครั้นแล้วนายปรีดีได้ไปลี้ภัยการเมืองในขณะแรกที่สิงค์โปร์ ต่อมาก็ไปอยู่ปักกิ่ง

เป็นเวลา ๒๒ ปี เขาได้มาถึงปารีสในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. ๑๙๗๐ เขาได้อยู่ในฐานะผู้ลี้ภัยการเมือง ณ บ้านพักชานกรุงปารีสด้านใต้คือออง โตนีซึ่งเขาได้อยู่กับภรรยาและบุตร

เมื่อถูกถามถึงความสัมพันธ์หรือการติดต่อซึ่งเขาสามารถมีได้ที่ปารีส นายปรีดี พนมยงค์ เน้นถึงการที่เขามิได้ทำการเคลื่อนไหวทางการเมืองก็ได้กล่าวเพิ่มเติมว่า "ข้าพเจ้ารักษาความสัมพันธ์ฉันท์มิตรอยู่เสมอมากับสถานเอกอัครรัฐทูตแห่งสาธารณรัฐของราษฎรจีนและสถานผู้แทนทางการทูตของสาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนาม ข้าพเจ้าได้รับเชิญไปในงานรับรองของสถานเอกอัครราชทูตไทย และได้รับเชิญให้ไปอังกฤษ ข้าพเจ้าก็ได้ไปตามคำเชิญนั้น"

เมื่อถูกขอร้องให้ชี้แจงถึงการดำเนินชีวิตปัจจุบัน นายปรีดี พนมยงค์ ตอบว่า "ข้าพเจ้าได้รับบำนาญเล็กน้อยจากรัฐบาลไทย ข้าพเจ้าขายบ้านที่กรุงเทพ ฯ และด้วยการอนุญาตของธนาคารชาติแห่งประเทศไทย ข้าพเจ้าได้นำเงินที่ขายได้นั้นมาซื้อบ้านนี้ในนามของภรรยาข้าพเจ้า"

"ขณะนี้ข้าพเจ้าเตรียมเขียนบันทึกความจำเพื่อการดำรงชีพ จะมีการพิมพ์ ๒ ชุด ชุดหนึ่งเป็นภาษาไทย อีกชุดหนึ่งเป็นภาษาอังกฤษ ชื่อเรื่องว่า "รัฐ ผู้สำเร็จราชการ และนายกรัฐมนตรีแห่งสยาม" ข้าพเจ้าติดต่อกับสำนักพิมพ์อังกฤษและอเมริกา"

เมื่อถูกถามถึงความคิดเห็นต่อสถานการณ์ปัจจุบันในแหลมอินโดจีน และในประเทศไทย โดยเฉพาะภายหลังที่ประธานาธิบดีนิกสันประกาศเยือนปักกิ่ง อดีตนายกรัฐมนตรีแห่งประเทศไทยตอบว่า "ในประเทศเรามีการคาดคะเนเปะปะกันมากที่ข้าพเจ้าเห็นว่ามีเหตุผลน้อย ในส่วนที่เกี่ยวกับเวียดนาม ข้าพเจ้าเชื่อว่าชาวเวียดนามมีความจริงใจเหมือนกัน สิ่งที่พวกเขาปรารถนาคือสันติภาพและฟื้นสถาปนาประเทศ **ในการเจรจานั้น เบื้องต้นเราจะต้องค้นหาว่าอะไรเป็นอุปสรรคที่ทำให้ไม่ตกลงกันได้** ขอให้ดูตัวอย่างการริเริ่มของนายบีแอร์ มองเดส–ฟร้องส์ (ในการประชุมเยเนวาว่าด้วยอินโดจีนแห่ง ค.ศ. ๑๙๕๔) นั่นเป็นการกระทำที่กล้าหาญ เพราะการยอมรับความผิดพลาดที่แล้วมาของรัฐบาลมิใช่เป็นการเสียเกียรติ และประเทศฝรั่งเศสก็ถอนตัวออกได้ด้วยเกียรติภูมิอันยิ่งใหญ่ ถ้าชาวอเมริกันดำเนินตามวิธีเจรจาที่ฝรั่งเศสดำเนินกับชาวเวียดนามสันติภาพก็จะพึงบังเกิดขึ้น"

บางเรื่อง

เกี่ยวกับพระบรมวงศานุวงศ์ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒

๑ คำของหม่อมเจ้าหญิง อัปภัศราภา เทวกุล บางตอน

ในหนังสือ

"สมเด็จพระศรีสวรินทิรา"

๒ พระบรมวงศานุวงศ์กับขบวนการเสรีไทย

โดย

นายป่วย อึ๋งภากรณ์

๓ ความเป็นไปบางประการภายในคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

โดย

นายปรีดี พนมยงค์

การถวายความปลอดภัยแด่สมเด็จพระศรีสวรินทิรา พระพันวัสสา อัยยิกาเจ้า และพระบรมวงศานุวงศ์ ในระหว่างสงคราม

□ □ □

(คัดจากคำของหม่อมเจ้าหญิงอัปภัศราภา เทวกุล บางตอนในหนังสือสมเด็จพระศรีสวรินทิรา ฯ)

"๓ เดือนผ่านไป ลูกระเบิดลงที่เกาะสีชังและรอบ ๆ เกาะ ก็เกาะสีชังนั้นมิได้อยู่ห่างจากศรีราชาเท่าใดนัก ทำให้ดูน่าพรั่นพรึง ท่านผู้ควบคุมขบวนเสด็จจึงนำความเข้ามาทูลประธานผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เพราะเมื่อสมเด็จ ฯ ตัดสินพระทัยประทับอยู่ต่อที่ศรีราชานั้น ประธานผู้สำเร็จราชการคือ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภาภรัสสั่งไว้ว่า

"ดีแล้ว ที่จะประทับโรงพยาบาลสมเด็จต่อไป เพราะที่วังสระปทุมก็ไม่ปลอดภัยเสียแล้ว ถ้ามีเหตุอะไรให้เข้ามาบอกจะจัดการถวายใหม่"

เมื่อประธานผู้สำเร็จ ฯ ทรงทราบแล้วตรัสว่า "เรื่องนี้น่ะรออีก ๓ วันค่อยมาฟัง เพราะท่านปรีดีได้บอกไว้ว่า ถ้าถึงคราวจะอพยพสมเด็จพระพันวัสสา ท่านปรีดีจะจัดถวายเอง"....

ไม่มีใครเข้าใจว่าเหตุใด ดร. ปรีดี ซึ่งเป็นหัวหน้าคนสำคัญในการบั่นทอนอธิปไตยของพระมหากษัตริย์กลับมาขออาสาเป็นธุระในการที่ถวายความปลอดภัยความสะดวกแด่สมเด็จพระอัยยิกาเจ้าหลายคนแคลงใจ หลายคนชื่นชม แต่จะแคลงใจหรือชื่นชมก็ตาม ความปลอดภัยของสมเด็จพระอัยยิกาเจ้าอยู่เหนือสิ่งใด สำหรับผู้มีหน้าที่รับผิดชอบในขบวนเสด็จอพยพ

ในที่สุดสมเด็จ ฯ ก็เสด็จจากโรงพยาบาลศรีราชามาประทับที่โรงพยาบาลจังหวัดพระนครศรีอยุธยา คงเหลืออยู่แต่พระองค์เจ้าวาปีประทับรักษาพระองค์อยู่ต่อไปเพราะทรงพระประชวร ดร. ปรีดี พนมยงค์ มารับเสด็จ และเชิญเสด็จลงประทับในเรือพระที่นั่งประพาสแสงจันทร์นำเรือไปจอดที่นนทบุรีตรงข้ามกับเรือนจำบางขวาง ๑๕ วัน เพื่อรอการจัดที่ประทับที่

อยุธยาระหว่างที่เสด็จอพยพหลบภัยอยู่นี้ สมเด็จ ฯ ทรงมีพระราชหฤทัยนึกถึงสมเด็จพระราชนัดดาอยู่เสมอ ได้ตรัสว่า

"ดีใจ ดีใจ หลานอยู่เมืองนอกไม่ต้องมาลำบากอย่างนี้ ไม่อย่างนั้นฉันคงเอาไม่รอด ห่วงหลาน"

ที่อยุธยา ดร. ปรีดี และภรรยาได้เข้าเฝ้าแหน กราบทูลซักถามถึงความสะดวกสบายอยู่เป็นเนืองนิจ จนคนที่คลางแคลงอยู่บางคนชักจะไม่แน่ใจ เพราะกิริยาพาทีในเวลาเข้าเฝ้านั้นเรียบร้อยนุ่มนวลนัก นัยน์ตาก็ไม่มีแววอันควรจะระแวง ครั้งแรกที่เข้าเฝ้า ม.จ. อัปภัศราภา เทวกุล ผู้ควบคุมกระบวนเสด็จ กราบทูลว่าหลวงประดิษฐ์ ฯ* มาเฝ้าสมเด็จ ฯ ไม่เคยทรงรู้จักหลวงประดิษฐ์ ฯ* มาก่อนเลย หลวงประดิษฐ์ ฯ คนเดียวที่ทรงรู้จักคือหลวงประดิษฐ์บาทุกา** เจ้าของห้างทำรองเท้ามีชื่อแห่งหนึ่งในพระนคร เป็นผู้ที่ทรงพระกรุณาในเรื่องเงินทองอยู่เสมอ จึงตรัสว่า

"อ๋อเขาเอาเงินมาใช้ฉันน่ะ"

"ไม่ใช่เพคะ...." ม.จ. อัปภัศราภา กราบทูล

"ไม่ใช่คนนี้ คนนี้เขาเป็นผู้แทนพระองค์ พระเจ้าอยู่หัว" กราบทูลแล้วเห็นสมเด็จฯ ยังทรงสงสัยอยู่ก็กราบทูลต่อไปว่า

"สมเด็จเจ้าพระยายังไงล่ะเพคะ"

สมเด็จ ฯ ก็ทรงเข้าพระทัยทันที ทรงมีพระราชปฏิสันฐานด้วยเป็นอย่างดี

"มาซิ พ่อคุณ อุตส่าห์มาเยี่ยม"

"ตรัสซักถามถึงที่พัก และเมื่อทรงทราบว่าพักอยู่ที่คุ้มขุนแผน ก็ทรงหันไปทางข้าหลวง ตรัสสั่งว่า

"ดูข้าวปลาไปให้เขากินนะ"

เวลาเย็น ๆ ผู้ลำเรียงราชการ ฯ ก็เชิญเสด็จประทับรถยนต์ประพาสรอบ ๆ เกาะ

"หลานฉันยังเด็กนะ ฝากด้วย"

---

*หลวงประดิษฐ์มนูธรรม

**เซ่งชง

เป็นกระแสพระราชดำรัสครั้งหนึ่ง ผู้สำเร็จราชการ ฯ ก็กราบทูลสนองพระราชประสงค์เป็นอย่างดีด้วยความเคารพ ทำให้ผู้ที่ชื่นชมก็ทวีความชื่นชมยิ่งขึ้น ผู้ที่คลางแคลงใจก็เริ่มจะไม่แน่ใจตนเอง

วันหนึ่งที่วัดมงคลบพิตร จังหวัดอยุธยา สมเด็จ ฯ ตรัสว่า

"ฉันจะไปบีดทอง"

ตรัสแล้วเสด็จไปทรงซื้อทองที่วางขายอยู่ในบริเวณนั้น เมื่อเสด็จไปถึงองค์พระปรากฏว่าทรงบีดไม่ถึง ผู้สำเร็จราชการจึงกราบทูลว่า

"ข้าพระพุทธเจ้าจะไปบีดถวาย"

สมเด็จ ฯ จึงประทานทองให้ไปพร้อมตรัสว่า

"เอาไปบีดเถอะ คนที่ทำบุญด้วยกัน ชาติหน้าก็เป็นญาติกัน"

เล่าลือกันว่า กระแสพระราชดำรัสนั้นทำให้ผู้สำเร็จราชการซาบซึ้งมาก พวกที่ชื่นชมก็สรรเสริญพระปรีชาสามารถในสมเด็จ ฯ ว่าทรงเปลี่ยนใจคนที่เคยเขียนประกาศประณามพระราชวงศ์ได้อย่างตรงไปตรงมา พวกที่เคลือบแคลงอยู่ก็ยังคงเฝ้าดูต่อไป

ประทับอยู่อยุธยาได้ ๓ เดือน ก็ต้องทรงอพยพใหม่เพราะเกิดพายุใหญ่พัดเอาหลังคาที่ประทับพัง ต้องเสด็จคืนเข้าสู่พระนคร แต่มิได้ไปประทับที่วังสระปทุม เพราะบริเวณนั้นมีสภาพเป็นดงญี่ปุ่นเสด็จประทับที่พระตำหนักในพระบรมมหาราชวัง

สมเด็จ ฯ ประทับอยู่ในพระบรมมหาราชวังได้ ๖ เดือน ก็ต้องตกพระทัยอย่างยิ่งเพราะวันหนึ่งได้มีการทิ้งระเบิดในพระนครครั้งใหญ่ลูกระเบิดลงที่บางกอกน้อย วัดสุทัศน์ และในพระบรมมหาราชวังลงที่พระที่นั่งบรมพิมาน และพระที่นั่งพิมานรัถยา อันอยู่ขวาซ้ายของพระตำหนักที่ประทับไม่กี่เส้น ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์จึงเชิญเสด็จหลบภัยไปประทับอยู่ที่พระราชวังบางปะอิน โดยทอดเรือพระที่นั่งประพาสแสงจันทร์ให้เป็นที่ประทับอยู่หน้าพระที่นั่งวโรภาศ พระองค์เจ้าพวงสร้อยสอางค์ประทับที่ตำหนักของสมเด็จ ฯ พระองค์เจ้าประดิษฐาสารีประทับที่ตำหนักพระราชเทวี สมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระยานริศ ฯ ประทับที่ "เก้าห้อง" พระองค์เจ้าอาทร ฯ ประทับที่ตำหนักพระราชชายา ข้าราชบริพารก็พักตามเรือนเล็กตำหนักน้อยทั่วกันไป ม.จ. พูนพิศมัย ดิศกุล และ ม.จ. พัฒนายุ ดิศกุล ประทับที่วัดนิเวศธรรมประวัติตรงข้าม

พระราชวัง พระราชวังบางปะอินก็กลับคืนสู่สภาพมีชีวิตขึ้นบ้าง ผู้สำเร็จราชการจอดเรือตะวันส่องแสงอยู่ที่หน้า "สภาคารราชประยูร" อันเคยเป็นที่ประทับของสมเด็จเจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมงกุฎราชกุมาร เขตพระราชวังบางปะอินก็เป็นเขตพระราชฐานโดยแท้จริง ผู้ใดจะกล้ำกลายเข้าไปไม่ได้ไม่ว่าจะเป็นพลเรือนหรือทหารทั้งไทยทั้งญี่ปุ่น พระบารมีของสมเด็จ ฯ แผ่ครอบบางปะอินเป็นที่ร่มรื่นอยู่นานถึงเก้าเดือน

ชาวบ้านในแถบนั้นก็กลับมีขวัญดีชวนกันมาเฝ้า หาอะไรแสดงถวายให้ทอดพระเนตรเพื่อทรงพระสำราญดังที่บรรพบุรุษเคยปฏิบัติมาในกาลก่อน บางวันก็มาแข่งเรือถวายให้ทอดพระเนตร บางวันก็มาเล่นเพลงเรือถวายให้ทรงฟัง บางคืนก็มารำวงถวาย เพราะการรำวงในสมัยนั้นแพร่หลายมาก ทางราชการเองก็ให้หยุดวันพุธครึ่งวัน เพื่อข้าราชการได้หัดรำวงกัน สมเด็จ ฯ ก็พระราชทาน ผ้าห่ม เสื้อผ้า แก่เขาเหล่านั้น ของเหล่านี้ในระหว่างสงครามแพงมากที่สุด แต่ผู้สำเร็จราชการจัดหามาถวายจาก "อ.จ.ส." คือร้านค้าของทางราชการในราคาถูก

เย็น ๆ ก็เสด็จขึ้นทรงโครเกที่สนามหน้าพระที่นั่งวโรภาศ และก็เช่นเคย ทรงรำลึกถึงพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ตรัสว่า

"ฉันเคยเล่นโครเกกับพระพุทธเจ้าหลวงที่สนามข้างใน นี่ไม่มีใครจะเล่นกับฉันได้ตายกันเสียหมด"

ผู้สำเร็จราชการก็หมั่นเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทอยู่เสมอ จนเจ้านายที่ตามเสด็จที่เคยไม่โปรดก็เริ่มจะโปรด เสด็จพระองค์ประดิษฐาเคยตรัสเล่าให้ผู้เขียนฟังวันหนึ่งว่า

"ผู้สำเร็จ ฯ นี่เขาดีนะ เมื่อวานเขาเดินผ่านมาเห็นชุดดินปลูกต้นไม้อยู่ เขาว่าดีได้ออกกำลัง"

วันเกิดผู้สำเร็จ ฯ ผู้คุมกระบวนเสด็จก็จัดให้มีการแสดงละครสิงละอันพันละน้อยให้เป็นการตอบแทนน้ำใจ พวกที่ชื่นชมยินดีในการกลับใจได้ของ ดร. ปรีดี ก็ชื่นชมไป ฝ่ายที่คลางแคลงและหัวแข็งก็ยังไม่ยอมลงใจสนิท เก้าเดือนในบางปะอินเป็นเก้าเดือนแห่งความสุขของทุกคนที่บางปะอินอย่างดีที่สุดที่จะหาได้ในยามสงคราม ส่วนสมเด็จ ฯ นั้นทรงพระประชวรไข้หวัด เมื่อหายประชวรแล้ว พระอธิษฐานที่เคยทรงไว้เมื่อครั้งถวายพระเพลิงสมเด็จพระราชธิดาของพระองค์ เจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ว่า ขอให้ทรงลืมทุกสิ่งทุกอย่างให้หมด เริ่มจะเป็นผลบ้างแต่ทุก

คราวที่มีคนมาเฝ้าก็ตั้งพระสติได้ ผู้สำเร็จราชการนั้นทุกคราวที่มาเฝ้า จะทรงต้อนรับอย่างดี เคยตรัสด้วยว่า

"พ่อคุณเถอะ ฝากหลานด้วยนะ พ่อมาทำบุญกับคนแก่นี่ พ่อได้กุศล"

ผู้สำเร็จฯ ก็รับพระราชเสาวณีย์ด้วยกิริยามารยาทอันงดงาม เจ้านายทั้งหลายเห็นใจในการที่ผู้สำเร็จฯ มาอยู่ใกล้ชิดเป็นประจำทำให้อุ่นพระทัยกันทั่ว แต่ไม่มีสักพระองค์หรือสักคนจะทราบว่าภายใน "สภาคารราชประยูร" อันเป็นที่พักของผู้สำเร็จฯ นั้น คือสถานที่บัญชาการเสรีไทยในประเทศ มีเครื่องรับ–ส่งวิทยุอันทันสมัยอยู่ชั้นล่างอย่างมิดชิด

นายเฉลียว ปทุมรส ผู้อยู่ในตำแหน่งรองราชเลขาธิการสำนักพระราชวังก็กว้างขวาง ได้รับการนับหน้าถือตาอย่างแพร่หลายในกระบวนเสด็จ และกว้างขวางอยู่ต่อมาอีกนานมาจนเสร็จสงคราม

พระบรมวงศานุวงศ์ และขบวนการเสรีไทย

โดย
ป๋วย อึ๊งภากรณ์

□ □ □

(ธันวาคม ๑๙๗๑)

เมื่อผมกับเพื่อนเสรีไทยจากอังกฤษอีก ๕–๖ คน โดดร่มลงในเมืองไทยระหว่างสงครามญี่ปุ่น เมื่อเดือนมีนาคม ๒๔๘๗ แล้วถูกจับมาคุมตัวอยู่ที่กองตำรวจสันติบาลนั้น พวกเราได้ติดต่อทางวิทยุกับกองบัญชาการของอังกฤษที่อินเดียสำเร็จเมื่อกันยายนหรือตุลาคมในปีเดียวกันนั้น เป็นช่องทางสื่อสารช่องแรกระหว่างขบวนการเสรีไทยซึ่งมีนายปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เป็นหัวหน้าฝ่ายหนึ่งกับกองทัพและรัฐบาลของพันธมิตรด้านสหประชาชาติอีกฝ่ายหนึ่ง และเป็นทางที่สื่อสารทางวิทยุช่องเดียวอยู่หลายเดือนจนกว่าจะได้มีหน่วยพลร่มอื่น ๆ จากอังกฤษและอเมริกาเข้ามาทำการติดต่อได้สำเร็จ เพราะฉะนั้น ผมจึงกล่าวได้ว่าระหว่างปลายปี ๒๔๘๗ จดต้นปี ๒๔๘๘ นั้น เรื่องราวทั้งหมดในการติดต่อระหว่างเสรีไทยกับสหประชาชาติต้องผ่านสถานีวิทยุของผม เพื่อนของผมกับผมเป็นผู้รับข้อความที่จะต้องส่งต้องรับเข้ารหัสถอดระหัสและเรียบเรียงส่งไปตามที่ควรจะกระทำ กับกล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่า การติดต่อในระยะเวลานั้นไม่มีใครอื่นใดทราบ ไม่มีใครบันทึกไว้ เอกสารต่าง ๆ ก็ทำลายเสียสิ้นเพื่อมิให้ตกถึงมือข้าศึก ฉะนั้น จึงเห็นควรเขียนขึ้นไว้เป็นหลักฐานสำหรับนักศึกษาและคนไทยรุ่นหลังทั้งปวงจะได้ทราบ

เพื่อนของผมที่ร่วมทำการสื่อสารดังกล่าวมาข้างต้น ซึ่งจะเป็นพยานสนับสนุนบทความนี้ ได้แก่ นายประทาน เปรมกมล, นายสำราญ วรรณพฤกษ์ (ทั้งสองคนทำงานที่ลีเวอร์-บราเดอร์ ออกเมื่อปี ๒๕๑๔ นี้) นายเปรม บุรี และนายระจิต บุรี (ทั้งสองคนเป็นศาสตราจารย์อยู่คณะแพทยศาสตร์รามาธิบดีมหาวิทยาลัยมหิดล) และนายธนา โปษยานนท์ (เคยเป็นนายตำรวจขณะนี้ทำงานที่ธนาคารแห่งประเทศไทย)

เมื่อเราติดต่อทางวิทยุกับสหประชาชาติได้ไม่ช้า ทางกองบัญชาการอังกฤษก็ปรารภว่าอยากจะส่งพลจัตวาเจ๊กส์ และพันตรี ฮอบบส์เข้ามา มาหารือและเจรจากับหัวหน้าขบวนการ

เสรีไทย ซึ่งหัวหน้าเสรีไทยก็ได้ตอบเชื้อเชิญให้เข้ามา ในโทรเลขฉบับต่อมาทางอังกฤษได้ถามต่อมาว่า ในคณะของพลจัตวาเจ๊กส์ นั้น อยากจะให้หม่อมเจ้าศุภสวัสดิ์ สวัสดิวัฒน์ ซึ่งทรงยศเป็นร้อยเอกในกองทัพอังกฤษขณะนั้นเข้ามาด้วยไม่ทราบว่าหัวหน้าเสรีไทยจะยินดีต้อนรับหรือไม่

การที่อังกฤษมีโทรเลขถามเรื่องหม่อมเจ้าศุภสวัสดิ์ (ท่านชิ้น) นี้ ผู้ที่ไม่ทราบเรื่องอาจจะประหลาดใจ เพราะก็ท่านชิ้นเป็นคนไทยทำไมจะต้องถามกันด้วย น่าจะส่งเข้ามาได้ดีกว่าส่งนายทหารฝรั่งด้วยซ้ำ คำอธิบายก็คือ ด้านอังกฤษเข้าใจดีว่า นายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้ก่อการในคณะราษฎร เปลี่ยนแปลงการปกครองปี ๒๔๗๕ ผู้หนึ่ง ซึ่งเปลี่ยนระบบจากสมบูรณาญาสิทธิราช มาเป็นระบบรัฐธรรมนูญ โดยมีพระมหากษัตริย์ และต่อมาพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่พอพระทัยในการดำเนินงานของคณะราษฎรถึงกับทรงสละราชสมบัติ ส่วนท่านชิ้นนั้นเป็นเชษฐาของสมเด็จพระบรมราชินีในรัชกาลที่ ๗ กับเป็นราชเลขานุการใกล้ชิดพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ด้วย ทางอังกฤษเกรงว่าท่านหัวหน้าเสรีไทยจะรังเกียจหรือเข้าใจผิดด้านการเมืองอย่างใดอย่างหนึ่ง จึงต้องถามมาก่อน

หัวหน้าเสรีไทย ได้ตอบโทรเลขไปทันทีว่าขอเชิญท่านชิ้นเสด็จเข้ามาด้วยความยินดี ใจความในโทรเลขนั้นตอนหนึ่งว่า เรื่องการเมืองภายในประเทศนั้นเป็นอันยุติไม่มีปัญหาอีกต่อไป เสรีไทยมีความมุ่งหมายอยู่อย่างเดียวที่จะรักษาเอกราชและอิสระภาพของประชาชาติไทย ฉะนั้น คนไทยทุกคนไม่ว่าจะเป็นเจ้านายหรือราษฎรธรรมดาที่มีความรักชาติอย่างเดียวกัน ต้องถือเป็นคณะเดียวกัน มีความสามัคคีกัน เป็นหลักการใหญ่

ทางราชการอังกฤษยังไม่แน่ใจ ได้มีโทรเลขถึงผมเป็นการส่วนตัวถามว่า ที่หัวหน้าเสรีไทยส่งโทรเลขตอบไปนั้น คำตอบมาจากใจจริงหรือว่าส่งไปเป็นเพียงพิธี และเพื่อแสดงอัธยาศัย (diplomatic) เท่านั้น ผมเองได้ตอบยืนยันไปตามที่ได้สังเกตมาก่อนว่า คำตอบของนายปรีดี พนมยงค์ นั้น ผมแน่ใจว่ามาจากใจโดยสุจริต

ต่อมาท่านชิ้นได้ทรงส่งวิทยุโทรเลขของท่านเองมาอีกหนึ่งฉบับ ตรงถึงนายปรีดี พนมยงค์ ขอบใจที่หัวหน้าเสรีไทยยินดีต้อนรับ และทรงแสดงเจตนาว่าจะร่วมงานด้วยอย่างจริงใจ แต่ใคร่จะขอถามว่าเพื่อนฝูงของท่านชิ้นหลายท่านต้องโทษการเมืองอยู่ที่ เกาะตะรุเตาบ้าง บางขวางบ้าง ที่อื่นๆ บ้าง นั้น นายปรีดี พนมยงค์ จะกระทำอย่างไร

หัวหน้าเสรีไทยตอบไปโดยฉับพลันว่า กรมขุนชัยนาท ฯ และผู้อื่นซึ่งต้องโทษการเมืองอยู่ที่ตะรุเตา บางขวาง และที่อื่นนั้น ทางกรุงเทพ ฯ จะหาทางปลดปล่อย และมิใช่จะปลดปล่อยอย่างเดียว จะออกกฎหมายนิรโทษกรรมด้วย โอกาสที่จะกระทำได้ก็คือ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ต้องกลให้ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี แล้วผู้สำเร็จราชการ ฯ แต่งตั้งนายควง อภัยวงศ์ ผู้ร่วมงานอยู่ในขณะนั้นขึ้นเป็นหัวหน้ารัฐบาลแทน

ท่านชิ้นและทางราชการอังกฤษ ก็มีความพอใจ คณะของพลจัตวาเจ๊กส์ และท่านชิ้นจึงได้เข้ามากรุงเทพ ฯ และได้เข้าพบบรรดาหัวหน้าเสรีไทยหลายครั้ง ที่จำได้แน่ก็คือ บนเรือซึ่งลอยลำวิ่งขึ้นลงอยู่ในแม่น้ำเจ้าพระยา (ซึ่งปลอดจากญี่ปุ่น) และที่ตึกโดมของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ชั้นสอง ซึ่งใช้เป็นที่ทำการแห่งหนึ่งของขบวนการเสรีไทย (ศาสตราจารย์วิจิตร ลุลิตานนท์ เป็นเลขาธิการ ม.ธ.ก. อยู่ขณะนั้น)

ส่วนนักโทษการเมืองนั้น เมื่อถึงโอกาสดังกล่าวมาข้างต้นนายปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการ ฯ และหัวหน้าเสรีไทย ก็ได้ปฏิบัติตามที่ได้ตั้งใจไว้แต่เดิมคือปลดปล่อยให้เป็นอิสระ และออกกฎหมายนิรโทษกรรมและคืนยศศักดิ์ให้ทั่วทุกท่าน งานด้านนี้ นายทวี บุณยเกตุ ขณะนั้นเป็นรัฐมนตรีว่าการศึกษาธิการ ทำหน้าที่รัฐมนตรีสั่งราชการสำนักนายกรัฐมนตรี และเป็นเลขาธิการขบวนการเสรีไทยภายในประเทศเป็นผู้รับคำสั่งโดยตรงจากหัวหน้าเสรีไทย ให้ร่างพระราชบัญญัตินิรโทษกรรม แล้วนำเสนอคณะรัฐมนตรีพิจารณา เสร็จแล้วเสนอสภาผู้แทนราษฎรลงมติเป็นกฎหมาย โดยมี นายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้ลงนามในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล และนายควง อภัยวงศ์ นายกรัฐมนตรี เป็นผู้ลงนามรับสนองตามระเบียบ

ระหว่างที่ผมส่งวิทยุดังกล่าวข้างต้นนั้น ทางการทหารอังกฤษได้ส่งเครื่องบินมาทิ้งระเบิดในประเทศไทยเป็นระยะ ๆ หัวหน้าเสรีไทยจึงได้มีโทรเลขแจ้งไปยังอังกฤษว่า บางทีเครื่องบินทหารอังกฤษมาทิ้งระเบิดเปะปะ ขอให้ระมัดระวังให้ดี เฉพาะอย่างยิ่งอย่าทิ้งที่พระบรมมหาราชวัง หรือวังของเจ้านายต่าง ๆ ให้หลีกเลี่ยงพระบรมวงศานุวงศ์ และที่ตั้งรัฐบาลกับที่ทำการเสรีไทยต่าง ๆ ได้แจ้งสถานที่ต่าง ๆ ที่ควรเลี่ยงไปอย่างชัดเจน ทางอังกฤษก็ตอบรับว่าจะปฏิบัติตาม

ครั้งหนึ่งมีพระบรมวงศานุวงศ์ ซึ่งจะเป็นผู้ใดบ้างผมจำไม่ได้หลายองค์เสด็จหลบภัยไปบางปะอิน เผอิญในระยะนั้น มีเครื่องบินของอังกฤษบินไปทางบางปะอิน และทิ้งระเบิดด้วย

แต่เคราะห์ดีที่ไม่มีผู้ใดเป็นอันตราย รุ่งขึ้นผมได้รับคำต่อว่าอย่างรุนแรงจากหัวหน้าเสรีไทยในเรื่องนี้ และได้ส่งคำประท้วงไปอย่างดุเดือดต่อกองบัญชาการทหารอังกฤษ ทางการอังกฤษจึงมีโทรเลขตอบขอโทษและรับรองว่าจะพยายามมิให้เกิดความพลาดพลั้งอย่างนี้ขึ้นอีก

การที่เสรีไทย โดยเฉพาะหัวหน้าเสรีไทยได้แสดงความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ ถวายความอารักขาให้พ้นภัยสงครามครั้งนั้น สมเด็จพระพันวัสสาพระบรมอัยยิกาเจ้าได้ทรงซาบซึ้งพระทัยดี และเมื่อสิ้นสงคราม ได้รับสั่งเรียกนายปรีดีพนมยงค์ไปที่ประทับและขอบใจ ซึ่งคณะเสรีไทยถือว่าเป็นพระมหากรุณาธิคุณเป็นอย่างยิ่ง

เมื่อญี่ปุ่นเลิกสงครามแล้ว ในฐานะเป็นพันตรีในกองทหารอังกฤษ ผมเองได้ถูกส่งตัวไปร่วมคณะผู้แทนไทย เพื่อเจรจาการทหารและการเมืองกับอังกฤษ ณ นครแคนดี ลังกา ๒ ครั้ง ครั้งแรกหัวหน้าคณะคือพลเอกหลวงเสนาณรงค์ ครั้งหลังพระองค์เจ้าวิวัฒนไชยทรงเป็นหัวหน้า ต่อมามหาวิทยาลัยลอนดอนซึ่งให้ทุนเล่าเรียนชั้นปริญญาเอกแก่ผมในขณะนั้น ได้ติดต่อไปยังกระทรวงกลาโหมอังกฤษขอให้ผมได้รับการปลดจากราชการทหารเร็วเป็นพิเศษเพื่อกลับไปศึกษาต่อ ผมจึงได้ออกเดินทางผ่านเมืองกัลกัตตา จะไปยังประเทศอังกฤษ แต่ได้รับคำสั่งจากหัวหน้าคณะเสรีไทยเป็นครั้งสุดท้ายให้ไปร่วมกับนายทหารเสรีไทยจากสหรัฐอเมริกาที่กัลกัตตา เพื่อถวายความอารักขาแด่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล และพระอนุชา ซึ่งเสด็จประทับแรมอยู่ ณ ที่นั้นจากประเทศสวิสเซอร์แลนด์จะเสด็จกลับเยี่ยมประเทศไทย ผมได้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความยินดี ก่อนที่จะไปถอดเครื่องแบบพันตรีกลับคืนเป็นนักเรียนในมหาวิทยาลัยลอนดอนอีกสามปี

ความเป็นไปภายในคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

โดย

นายปรีดี พนมยงค์

– ๑ –

เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ฯ เสด็จประพาสยุโรปในเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๗๖ (ปีตามปฏิทินเก่า ถ้าเป็นปฏิทินปัจจุบันเดือนนั้นอยู่ในปี ๒๔๗๗) สภาผู้แทนราษฎรได้ลงมติเห็นชอบตามพระราชประสงค์ตั้งสมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัดติวงศ์เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ตามพระราชกฤษฎีกา ทั้งนี้ ตั้งแต่วันที่ ๑๒ มกราคม ๒๔๗๖ เป็นต้นไป

– ๒ –

ต่อมาพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ฯ ได้ทรงสละราชสมบัติตั้งแต่วันที่ ๒ มีนาคม ๒๔๗๗ เวลา ๑๓.๔๕ น. (เวลาในประเทศอังกฤษ) สมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระนริศรา ฯ จึงทรงพ้นหน้าที่ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

รัฐบาลซึ่งมีนายพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาเป็นนายกรัฐมนตรีได้ปฏิบัติการตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยามฉบับ พ.ศ. ๒๔๗๕ มาตรา ๙ ที่มีความว่า

"การสืบราชสมบัติ ท่านว่าให้เป็นไปโดยนัยแห่งกฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พ.ศ. ๒๔๖๗ และประกอบด้วยความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎร"

ทั้งนี้เป็นพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า ฯ (รัชกาลที่ ๖) ที่ได้พระราชทานกฎมณเฑียรบาล พ.ศ. ๒๔๖๗ ไว้ซึ่งธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว ฉบับ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. ๒๔๗๕ ได้เชิญมาบัญญัติไว้

ในสมัยก่อนนั้น นักเรียนได้เรียนพระราชพงศาวดารกรุงเก่า กรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์ ย่อมระลึกได้ว่า เมื่อพระมหากษัตริย์สวรรคตก็เกิดปัญหายุ่งยากมากในการอัญเชิญเจ้านายขึ้นครองราชสืบสันตติวงศ์ เพราะไม่มีกฎมณเฑียรบาลกำหนดไว้ชัดแจ้ง ถ้าเป็นกรณีที่

กรมพระราชวังบวร ฯ (วังหน้า) ทรงมีพระชนม์อยู่ก็ถือตามประเพณีนิยมว่าท่านพระองค์นี้ทรงสืบสันตติวงศ์ แต่มีหลายกรณีในอดีตที่วังหน้าสวรรคตก่อนวังหลวงซึ่งมิได้ทรงตั้งรัชทายาทไว้ อาทิ

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ ๒) เมื่อได้เสวยราชย์ได้ทรงสถาปนา สมเด็จพระอนุชาธิราชพระนามเดิมว่า "เจ้าฟ้าจุ้ย" เป็นพระมหาอุปราชกรมพระราชวังบวร ฯ ทรงพระนามว่า สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาเสนานุรักษ์ซึ่งมีพระราชโอรสในเจ้าจอมมารดาต่าง ๆ อาทิ เจ้าจอมมารดาสำลีพระราชธิดาสมเด็จพระเจ้าตากสิน ซึ่งมีพระราชโอรสหลายพระองค์ อาทิพระองค์เจ้าชายพงศ์อิศเรศซึ่งเป็นต้นสกุล "อิศรเสนา" และในเจ้าจอมมารดาทรัพย์คือพระองค์เจ้าภุมรินทร ซึ่งเป็นต้นสกุล "ภุมรินทร" (ม.ร.ว. หญิงเจียก ภุมรินทร ได้เข้าสู่สกุล "ณ ป้อมเพชร" ในฐานะเป็นมารดาของพระยาชัยวิชิตวิศิษฏ์ธรรมธาดา บิดาท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์) แต่พระบวรราชเจ้าองค์นั้นสวรรคตก่อนพระเชษฐา (รัชกาลที่ ๒) ซึ่งยังมิได้ทรงตั้งเจ้านายองค์อื่นเป็นกรมพระราชวังบวร ครั้นเมื่อ รัชกาลที่ ๒ สวรรคต พระเจ้าลูกยาเธอกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ ซึ่งเมื่อสมภพดำรงพระอิสสริยยศ "พระองค์เจ้า" เนื่องจากพระมารดาเป็นเจ้าจอมกำเนิดชนธรรมดาสามัญได้เสด็จขึ้นครองราชย์ก่อนสมเด็จเจ้าฟ้าชายมงกุฎ ซึ่งพระราชมารดาทรงศักดิ์สมเด็จเจ้าฟ้า

เมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า ฯ (รัชกาลที่ ๓) สวรรคตโดยมิได้ทรงตั้งพระราชโอรสหรือเจ้านายองค์ใดเป็นกรมพระราชวังบวรแทนสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาศักดิพลเสพที่ได้สวรรคตไปก่อน พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการผู้ใหญ่จึงพร้อมกันอัญเชิญสมเด็จเจ้าฟ้าชายมงกุฎ ฯ ขึ้นครองราชย์ในพระปรมาภิไธย "พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว" (รัชกาลที่ ๔)

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ฯ สวรรคตโดยมิได้ทรงตั้งพระราชโอรสหรือเจ้านายองค์ใดเป็นกรมพระราชวังบวรแทนพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ได้สวรรคตก่อนพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ฯ พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการผู้ใหญ่พร้อมกันอัญเชิญสมเด็จเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ กรมขุนพินิตประชานารถขึ้นทรงราชย์ในพระปรมาภิไธย "พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว" (รัชกาลที่ ๕) ในขณะต่อมาก็ได้อัญเชิญพระองค์เจ้าชายยอดยิ่ง

ยศ ฯ (มีพระนามอีกอย่างหนึ่งว่าพระองค์เจ้ายอชวอชิงตัน) กรมหมื่นบวรวิไชยชาญ พระราชโอรสของพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงดำรงพระราชอิสริยยศเป็นกรมพระราชวังบวรสถานมงคล

กรมพระราชวังบวรวิไชยชาญได้ทิวงคตไปก่อนแล้ว ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า ฯ ได้ทรงประกาศพระบรมราชโองการยกเลิกตำแหน่งกรมพระราชวังบวร ฯ แล้วได้ทรงสถาปนาสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าชายมหาวชิรุณหิศ ฯ ในสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชเทวี (พระศรีสวรินทิรา ฯ) ดำรงตำแหน่งสยามมกุฎราชกุมาร เมื่อพระองค์นั้นสวรรคตแล้ว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า ฯ ได้ทรงสถาปนาสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ ฯ ในพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี ฯ ที่ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า ฯ ได้ทรงสถาปนาเป็นสมเด็จพระบรมราชินีนารถทรงศักดิ์สูงกว่าพระนางเจ้าพระบรมราชเทวีผู้ทรงเป็นพระราชมารดาของสมเด็จเจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศซึ่งสวรรคตไปก่อนนั้น

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า ฯ สวรรคต พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการผู้ใหญ่จึงอัญเชิญสมเด็จเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ ฯ ขึ้นทรงราชย์ในพระปรมาภิไธย **"พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ฯ"** (รัชกาลที่ ๖)

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า ฯ ได้ทรงสถาปนาสมเด็จเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถพระอนุชาร่วมพระราชชนนีเป็นรัชทายาทซึ่งทิวงคตก่อนพระเชษฐา ฯ จึงทรงสถาปนาสมเด็จเจ้าฟ้าอัษฎางค์เดชาวุธ ฯ พระอนุชาร่วมพระราชชนนีเป็นรัชทายาทซึ่งทิวงคตก่อนพระเชษฐา ฯ จึงทรงสถาปนาสมเด็จเจ้าฟ้าประชาธิปกศักดิเดช กรมหลวงสุโขทัยธรรมราชา พระอนุชาร่วมพระราชชนนีเป็นรัชทายาท ส่วนพระอนุชาร่วมพระราชชนนีที่ทรงสมภพก่อนสมเด็จเจ้าฟ้าประชาธิปกคือสมเด็จเจ้าฟ้าจุฑาธุช ฯ นั้นได้สิ้นพระชนม์ไปก่อนแล้ว

— ๓ —

คณะรัฐมนตรีจึงได้ปรึกษากันในระหว่างเวลา ๕ วันตั้งแต่วันที่ ๒ ถึงวันที่ ๗ มีนาคม เพื่อพิจารณาว่าเจ้านายในพระราชวงศ์จักรีพระองค์ใดสมควรที่รัฐบาลจะเสนอขอความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎรเพื่อเป็นพระมหากษัตริย์องค์ต่อไป เพราะในรัฐธรรมนูญนั้นได้กล่าวไว้ว่า **"โดยนัยแห่งกฎมณเฑียร ฯลฯ"** ในขณะนั้นก็มีเจ้านายหลายพระองค์ที่ทรงศักดิ์ **"พระ**

องค์เจ้า" พระโอรสแห่งสมเด็จเจ้าฟ้าหลายพระองค์ รัฐมนตรีหลายท่านก็ยังมิได้ศึกษากฎมณเฑียรบาลนั้นให้เข้าใจแจ่มแจ้ง ส่วนข้าพเจ้าเองเคยศึกษาไว้บ้างโดยนำไปสอนในวิชากฎหมายปกครองที่โรงเรียนกฎหมาย กระทรวงยุติธรรม เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๔ ก็ช่วยอธิบายหลักการใหญ่ของกฎมณเฑียรบาลนั้นที่ได้กำหนดลำดับชั้นผู้ควรสืบราชสันตติวงศ์ไว้หลายกรณี คือ (๑) กรณีซึ่งสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชโอรสหรือพระราชนัดดา (๒) กรณีซึ่งสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไร้พระราชโอรสและพระราชนัดดา แต่ทรงมีสมเด็จพระอนุชาที่ร่วมพระราชชนนี หรือพระโอรสของสมเด็จพระอนุชา (๓) กรณีซึ่งสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไร้พระราชโอรสและพระราชนัดดา กับทั้งไร้สมเด็จพระอนุชาร่วมพระราชชนนี แต่ทรงมีสมเด็จพระเชษฐา หรือสมเด็จพระอนุชาต่างพระราชชนนี หรือพระโอรสของสมเด็จพระเชษฐาหรืออนุชานั้น (๔) กรณีซึ่งสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไร้พระราชโอรสและพระราชนัดดา กับทั้งไร้สมเด็จพระอนุชาร่วมพระราชชนนี และไร้สมเด็จพระเชษฐาหรืออนุชาต่างพระราชชนนี แต่ทรงมีพระเจ้าพี่ยาเธอหรือพระเจ้าน้องยาเธอหรือพระโอรสของพระเจ้าพี่ยาเธอหรือพระเจ้าน้องยาเธอ (๕) กรณีซึ่งสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไร้พระราชโอรสและพระราชนัดดา พระอนุชาร่วมพระราชชนนีและพระอนุชาต่างพระราชชนนี พระเจ้าพี่ยาเธอ น้องยาเธอ แต่ทรงมีสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอและพระเจ้าบรมวงศ์เธอหรือพระโอรส

แต่รายละเอียดในการลำดับอาวุโส (ที่เจ้านายเรียกว่า **"โปเจี่ยม"**) ของพระบรมวงศานุวงศ์นั้น รัฐมนตรีแทบทุกคนยกเว้นเจ้าพระยาวรพงษ์ (ม.ร.ว. เย็น อิศรเสนา) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวังที่รู้เรื่องแล้ว นอกนั้นไม่รู้ละเอียดว่าพระโอรสและพระธิดาของเจ้านายองค์ใดทรงพระอิสริยยศเป็นหม่อมเจ้า พระองค์เจ้าโดยสังเกตว่าพระราชโอรสบางองค์ของพระมหากษัตริย์เป็นพระองค์เจ้าก็มี เป็นสมเด็จเจ้าฟ้าก็มี พระโอรสของพระองค์เจ้าเป็นพระองค์เจ้าก็มี เป็นหม่อมเจ้าก็มี พระโอรสของสมเด็จเจ้าฟ้าทรงสมภพมาเป็นพระองค์เจ้าก็มี เป็นหม่อมเจ้าก็มี จึงต้องใช้เวลาศึกษาจนได้ความว่าตามพระราชประเพณี ท่านให้คำนึงถึงศักดิ์ทางฝ่ายพระมารดาประกอบด้วย คือถ้าพระโอรสพระมหากษัตริย์ทรงมีพระมารดาทรงศักดิ์ตั้งแต่พระอัครชายาเธอขึ้นไป พระราชโอรสนั้นก็ทรงศักดิ์เป็นสมเด็จเจ้าฟ้าและในบรรดาสมเด็จเจ้าฟ้าก็ทรงมีอาวุโสต่างกันสุดแต่พระมารดาเป็นสมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชเทวี พระนางเจ้าพระราชเทวี พระนางเธอ พระอัครชายาเธอ

ส่วนพระโอรสสมเด็จเจ้าฟ้านั้น ก็คำนึงถึงพระมารดา ซึ่งถ้าเป็นพระองค์เจ้าหญิง พระโอรสนั้นก็เป็นพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า ถ้าพระมารดาเป็นคนสามัญพระโอรสของสมเด็จเจ้าฟ้านั้นเดิมทรงเป็นหม่อมเจ้า แต่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ฯ ได้ประกาศเมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๔๗๐ ให้ยกหม่อมเจ้าที่ประสูติแล้วและที่จะประสูติต่อไปในสมเด็จเจ้าฟ้าหลายพระองค์เป็น **"พระวรวงศ์เธอ"** พระองค์เจ้า อันเป็นฐานันดรที่ลดหลั่นจาก **"พระเจ้าวรวงศ์เธอ"** พระองค์เจ้า

ส่วนพระโอรสของพระเจ้าลูกยาเธอแห่งพระมหากษัตริย์ ที่ทรงสมภพเป็นพระองค์เจ้านั้น ถ้าพระมารดาเป็นพระองค์เจ้าหญิง ก็ดำรงพระอิสริยยศตั้งแต่สมภพเป็นพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า อาทิ พระองค์เจ้าเปรมบุรฉัตร ในกรมพระกำแพงเพ็ชร ฯ และพระองค์เจ้าหญิงประภาวสิทธิ ฯ ถ้าพระมารดาเป็นคนธรรมดาสามัญก็ทรงเป็นเพียงหม่อมเจ้า

นอกจากนั้นยังมีหม่อมเจ้า พระองค์เจ้า สมเด็จเจ้าฟ้า ในกรมพระราชวังบวร ฯ (วังหน้า) และเจ้านายสูงศักดิ์อื่น ๆ อีก

คณะรัฐมนตรีได้พิจารณาในประเด็นแรกว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ฯ ทรงมีพระเชษฐาร่วมพระราชชนนี ที่มีพระราชโอรสทรงพระชนม์ชีพอยู่ คือ

(๑) พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ ซึ่งเป็นพระโอรสของสมเด็จเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถที่ทรงเป็นรัชทายาทในรัชกาลที่ ๖ ครั้นแล้วจึงพิจารณาคำว่า **"โดยนัย"** แห่งกฎมณเฑียรบาล ๒๔๖๗ นั้น พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ จะต้องยกเว้นตามมาตรา ๑๑ (๔) แห่งมณเฑียรบาลนั้นหรือไม่เพราะพระมารดามีสัญชาติเดิมเป็นชาวต่างประเทศ ซึ่งตามตัวบทโดยเคร่งครัดกล่าวไว้แต่เพียงยกเว้นผู้สืบราชสันตติวงศ์ที่มีพระชายาเป็นคนต่างด้าว (ขณะนั้นพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ยังไม่มีชายาเป็นนางต่างด้าว) รัฐมนตรีบางท่านเห็นว่าข้อยกเว้นนั้นใช้สำหรับรัชทายาทองค์อื่นแต่ไม่ใช้ในกรณีสมเด็จเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถซึ่งขณะที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า ฯ สถาปนาเป็นรัชทายาทนั้น ก็ทรงมีพระชายาเป็นนางต่างด้าวอยู่แล้วและทรงรับรองเป็นสะใภ้หลวงโดยถูกต้อง แต่ส่วนมากของคณะรัฐมนตรีมีความว่าคำว่า **"โดยนัย"** นั้น ย่อมนำมาใช้ในกรณีที่ผู้ซึ่งจะสืบสันตติวงศ์มีพระมารดาเป็นนางต่างด้าวด้วย

(๒) พระองค์เจ้าวรานนท์ ฯ เป็นพระโอรสของสมเด็จเจ้าฟ้าจุฑาธุช ฯ ที่เป็นพระเชษฐาร่วมพระราชชนนีของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ฯ แต่รัฐมนตรีเห็นว่าพระมารดาของพระองค์เจ้าวรานนท์ ฯ เป็นคนธรรมดาสามัญ ซึ่งเป็นหม่อมชั้นรองของสมเด็จเจ้าฟ้าพระองค์นั้นที่ทรงมีพระชายาเป็นหม่อมเจ้าได้รับพระราชทานเสกสมรสแต่ไม่มีพระโอรส ที่ประชุมคณะรัฐมนตรีจึงได้ผ่านการพิจารณาพระองค์เจ้าวรานนท์ ฯ

ครั้นแล้วจึงได้พิจารณาเสมือนว่ากรณีที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ฯ ทรงสละราชสมบัตินั้น เป็นกรณีที่ **"พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไร้พระราชโอรสและพระราชนัดดา กับทั้งไร้สมเด็จพระอนุชาร่วมพระชนนี แต่ทรงมีสมเด็จพระเชษฐาหรือสมเด็จพระอนุชาต่างพระชนนีหรือพระโอรสของสมเด็จพระเชษฐาหรืออนุชานั้น"**

ขณะนั้นสมเด็จเจ้าฟ้าบริพัตร กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ทรงมีพระชนม์อยู่ แต่พระองค์เสด็จไปประทับในต่างประเทศโดยคำขอร้องของคณะราษฎร คณะรัฐมนตรีจึงไม่พิจารณาถึงพระองค์ท่าน และพระโอรสของพระองค์ท่านที่มีอยู่หลายพระองค์ โดยอาศัยคำว่า **"โดยนัย"** ดังนั้น จึงได้พิจารณาว่าพระโอรสของสมเด็จพระเชษฐาหรือสมเด็จพระอนุชาต่างพระชนนีกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ฯ มีท่านผู้ใดบ้างก็ได้ความจากเจ้าพระยาวรพงษ์ ฯ ว่า มีพระโอรสของสมเด็จเจ้าฟ้ามหิดล ฯ และของสมเด็จเจ้าฟ้ายุคล ฯ

ในระหว่างสมเด็จเจ้าฟ้าทั้งสองพระองค์นั้น พระมารดาของสมเด็จเจ้าฟ้ามหิดล ฯ ทรงดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระบรมราชเทวี ซึ่งทรงศักดิ์สูงกว่าพระมารดาของสมเด็จเจ้าฟ้ายุคล ฯ แต่ในชั้นพระโอรสของสมเด็จเจ้าฟ้าแต่ละพระองค์ดังกล่าวนั้น พระโอรสของสมเด็จเจ้าฟ้ายุคล ฯ มีพระมารดาเป็นพระองค์เจ้าหญิง ส่วนพระโอรสในสมเด็จเจ้าฟ้ามหิดล ฯ มีพระมารดา คือหม่อมสังวาลย์ (เรียกพระนามในขณะนั้น) แต่ก็ได้รับพระราชทานเสกสมรสเป็นสะใภ้หลวงโดยชอบแล้ว และสมเด็จเจ้าฟ้าพระองค์นั้นก็ได้ทรงยกย่องให้เป็นพระชายาคนเดียวของพระองค์ โดยคำนึงถึงสมเด็จเจ้าฟ้ามหิดล ฯ ที่ได้ทรงทำคุณประโยชน์แก่ราษฎรและเป็นเจ้านายที่บำเพ็ญพระองค์เป็นนักประชาธิปไตยเป็นที่เคารพรักใคร่ของราษฎรส่วนมาก คณะรัฐมนตรีจึงเห็นชอบพร้อมกันเสนอสภาผู้แทนราษฎรขอความเห็นชอบที่จะอัญเชิญพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าอานันทมหิดล ซึ่งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ฯ ได้ทรงประกาศเมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๔๗๐

ให้ยกหม่อมเจ้าอานันทมหิดล และหม่อมเจ้าในสมเด็จเจ้าฟ้าหลายพระองค์เป็นพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้า ไว้แล้วนั้น ดังนั้นเมื่อวันที่ ๗ มีนาคม ๒๔๗๗ (ปีอย่างเก่า) สภาผู้แทนราษฎรก็ได้ลงมติเห็นชอบตามคำเสนอของรัฐบาลในการอัญเชิญพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอานันทมหิดลขึ้นทรงราชย์ ย้อนหลังไปก่อนวันลงมติ คือให้ถือว่าขึ้นทรงราชย์ตั้งแต่วันและเวลาที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ฯ ทรงสละราชสมบัติ คือตั้งแต่วันที่ ๒ มีนาคม ๒๔๗๗ เวลา ๑๓.๔๕ น. (เวลาในประเทศอังกฤษ)

ในการประกาศว่าสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลขึ้นทรงราชย์ ย้อนหลังไปเช่นนั้นโดยถือตามคติสากลนิยมแห่งราชาธิปไตย ที่ถือว่าราชบัลลังก์ไม่สั่นสะเทือนไม่ว่าในกรณีใด ๆ แม้ในกรณีที่พระมหากษัตริย์สวรรคตและมีพระมหากษัตริย์องค์ใหม่ที่สืบราชสันตติวงศ์ ราษฎรในหลายประเทศก็ได้เปล่งอุทานถวายพระพรว่า "THE KING IS DEAD LONG LIVE THE KING" ซึ่งแปลว่า พระมหากษัตริย์สวรรคตขอให้พระมหากษัตริย์ทรงพระเจริญ ดังนี้ประกอบกันไป

—๔—

ขณะนั้นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลมีพระชนมพรรษา ๙ พรรษาเศษ ยังทรงพระเยาว์อยู่ จะทรงบริหารพระราชภาระไม่ได้และจะทรงตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ก็ไม่ได้ ดังนั้นจึงจะต้องมีบุคคลหนึ่งหรือหลายคนเป็นคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ตามมาตรา ๑๐ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. ๒๔๗๕ ซึ่งได้อนุญาตไว้ด้วยว่าถ้าสภาผู้แทนราษฎรยังมิได้ตั้งผู้ใดเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ก็ให้คณะรัฐมนตรีกระทำหน้าที่นั้นชั่วคราว

คณะรัฐมนตรีในขณะนั้นมีนายพันเอก พระยาพหล พลพยุหเสนาเป็นนายกรัฐมนตรีและรวมทั้งเป็นผู้บัญชาการทหารบกด้วย นายพันเอกหลวงพิบูลสงครามเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม และรองผู้บัญชาการทหารบก, นายนาวาเอกหลวงสินธุสงครามชัยเป็นรัฐมนตรีลอยและเสนาธิการทหารเรือ, ข้าพเจ้าเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยซึ่งมีหน้าที่บังคับบัญชากรมตำรวจด้วย เพราะขณะนั้นนายพันตำรวจเอกหลวงอดุลเดชจรัสเป็นรองอธิบดีกรมตำรวจและมีรัฐมนตรีอื่น ๆ ที่ไม่เกี่ยวกับการควบคุมกำลังอาวุธ คณะรัฐมนตรีชุดนี้มิได้ช่วงชิงโอกาสอย่างหนึ่งอย่างใดตามที่รัฐธรรมนูญฉบับนั้นเปิดทางไว้ เพื่อเพิกเฉยไม่เสนอผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ โดยจะกระทำหน้าเป็นคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เสียเองเหมือนดังที่ใน

สมัยต่อมา คือในระหว่างที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชกำลังเสด็จประทับอยู่ในเรือพระที่นั่งจากสิงคโปร์อยู่ในอ่าวสยามก่อนถึงกรุงเทพพระมหานคร ในระหว่างปลายเดือนพฤศจิกายนกับต้นเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๔๙๔ นั้นได้เกิดมีรัฐประหารทางวิทยุอันเป็นเหตุให้คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ซึ่งได้ทรงพระกรุณาแต่งตั้งไว้ต้องพ้นจากตำแหน่งแล้ว คณะรัฐมนตรีซึ่งมีจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรีทำหน้าที่คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ดังนั้นจอมพล ป. จึงได้กราบทูลถวายพระพร ณ ท่าราชวรดิษฐ์ ๒ ครั้ง คือ ในฐานะคณะรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง (ขณะนั้นข้าพเจ้าอยู่ที่ปักกิ่ง ได้เปิดเครื่องรับวิทยุกระจายเสียงฟังวิทยุกรุงเทพฯ ได้ความตามที่ยังจำได้ดังกล่าวนี้ หวังว่าผู้ที่อยู่ในกรุงเทพฯ คงพอจำกันได้บ้าง)

คณะรัฐมนตรีขณะที่นายพันเอกพระยาพหล ฯ เป็นนายกรัฐมนตรีดังกล่าวแล้ว พิจารณาเห็นว่า สมควรเสนอสภาผู้แทนราษฎรตั้งผู้สำเร็จราชการ ในทันใดภายหลังที่สภาผู้แทนราษฎรให้ความเห็นชอบในการอัญเชิญพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าอานันทมหิดล ขึ้นทรงราชย์ในวันที่ ๗ มีนาคม นั้น ในการนี้ก็จะต้องทาบทามผู้ที่คณะรัฐมนตรีเห็นว่าสมควรเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ไว้ล่วงหน้า ดังนั้นจึงได้มอบให้นายกรัฐมนตรีและข้าพเจ้าในฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยไปเฝ้า สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัดติวงศ์ เพื่อกราบทูลขอให้ทรงรับเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์ใหม่ด้วย แต่สมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรา ฯ รับสั่งว่า พระองค์เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ฯ ถ้าจะทรงรับเป็นผู้สำเร็จราชการแทนสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์ใหม่แล้วก็จะมีผู้ติฉินนินทาว่าพระองค์ต้องการจะเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ตลอดกาล จึงขอให้คณะรัฐมนตรีพิจารณาพระบรมวงศ์องค์อื่นและข้าราชการผู้ใหญ่ที่สมควรเถิด

คณะรัฐมนตรีจึงประชุมกันสมควรมีผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ๓ ท่าน ประกอบเป็นคณะผู้สำเร็จราชการโดยมีพระบรมวงศ์องค์หนึ่งเป็นประธาน อีกองค์หนึ่งเป็นผู้สำเร็จราชการในคณะ และอีกท่านหนึ่งเป็นข้าราชการผู้ใหญ่ที่มีความรู้ความชำนาญในราชการแผ่นดิน

ในการพิจารณาพระบรมวงศ์ที่สมควร เป็นประธานผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์นั้น ก็ปรากฏว่าพระบรมวงศ์ส่วนมากในขณะนั้นได้เสด็จไปประทับอยู่ต่างประเทศ ภายหลังกรณีที่เรียกว่า **"กบฏบวรเดช"** ส่วนท่านที่ยังทรงอยู่ในสยามนอกจากสมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระนริศรา ฯ ก็มี

เจ้านายที่ทรงกรมอยู่องค์หนึ่งคือพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอัศคาร์นุทิศกรมหมื่นอนุวัตร-จาตุรนต์ซึ่งเป็นพระโอรสในสมเด็จเจ้าฟ้า ฯ กรมพระจักรพรรดิพงศ์ ซึ่งนายพันเอกพระยาพหลฯ คุ้นเคยกับท่านเพราะรับราชการเป็นราชองครักษ์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ฯ ด้วยกัน ส่วนข้าพเจ้านั้นพระองค์ท่านทรงรู้จักข้าพเจ้าตั้งแต่ข้าพเจ้าเป็นนักศึกษาอยู่ในปารีสคือ เมื่อครั้งพระ-องค์ท่านตามเสด็จสมเด็จเจ้าฟ้าหญิงวไลยอลงกรณ์ ฯ กรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินธรซึ่งเป็นพระภคินีร่วมพระชนกและพระชนนีของสมเด็จเจ้าฟ้ามหิดล ฯ เมื่อครั้งสมเด็จเจ้าฟ้าหญิงทรงไปรักษาพระองค์ในประเทศฝรั่งเศส เสด็จในกรมหมื่นอนุวัตรจาตุรนต์ได้รับสั่งให้ข้าพเจ้านำพระองค์ท่านทัศนาจรกรุงปารีสหลายครั้ง ข้าพเจ้านับถือท่านมากที่ได้เห็นพระจริยาวัตรเยี่ยงนักประชาธิป-ไตย ไม่ทรงถือองค์ว่าเป็นเจ้านายที่สูงศักดิ์ บางครั้งทรงลงพระหัตถ์ทำพระกระยาหารที่ครัวสถานทูตด้วยพระองค์เอง ข้าพเจ้ายังจำได้ว่ามีอาหารเสวยบางอย่างที่โอชะซึ่งข้าพเจ้าศึกษาจากพระองค์โดยรับเป็นผู้ซื้ออาหารสดถวายตามที่ทรงวาน แล้วเป็นลูกมือท่านส่วนหนึ่งเท่านั้น

เมื่อนายพันเอกพระยาพหล ฯ และข้าพเจ้าไปเฝ้าเสด็จในกรมองค์นั้นเพื่อขอประทานอนุญาตเสนอพระนามท่านต่อสภาผู้แทนราษฎร ให้ลงมติเห็นชอบในการตั้งท่านเป็นประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ท่านก็ได้ประทานอนุญาต

ครั้นแล้วพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ราชเลขานุการในพระองค์ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ฯ ได้เสด็จมาพบ พ.อ. พระยาพหล ฯ และข้าพเจ้าที่วังปารุสกวัน ได้ทรงนำเอกสารต่าง ๆ มาให้ พ.อ. พระยาพหล ฯ และข้าพเจ้าพิจารณา พ.อ. พระ-ยาพหล ฯ และข้าพเจ้าเห็นว่าพระองค์ได้ทรงร่วมมือเป็นอย่างดีจึงได้ทาบทามท่านที่จะขอเสนอพระนามเป็นผู้สำเร็จราชการอีกองค์หนึ่งพระองค์ทรงยินดี (ในส่วนที่เกี่ยวกับข้าพเจ้านั้นพระองค์ทรงรู้จักข้าพเจ้าตั้งแต่พระองค์ทรงศึกษาในประเทศอังกฤษและได้มาเยือนปารีสหลายครั้ง ซึ่งได้กรุณาให้ข้าพเจ้าเป็นมัคคุเทศก์ของพระองค์บางครั้ง ข้าพเจ้าเห็นว่าพระองค์ท่านไม่ถือองค์ว่าสูงศักดิ์ แต่ทรงบำเพ็ญองค์เยี่ยงนักประชาธิปไตย ต่างกับพวกปลายแถวพระราชวงศ์บางคนที่อวดอ้างเป็นเจ้ายิ่งกว่าหม่อมเจ้า)

ในส่วนข้าราชการผู้ใหญ่นั้น คณะรัฐมนตรีเห็นว่า มหาอำมาตย์นายก เจ้าพระยายมราชชาติเสนางคนรินทร์ ฯ ซึ่งเคยรับราชการเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยของพระบาทสมเด็จ-

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า ฯ ในตำแหน่งสำคัญ ฯ อาทิเป็นอุปทูตรักษาการสถานทูตสยาม กรุงลอนดอนระหว่างที่สยามพิพาทกับฝรั่งเศสเมื่อ ร.ศ. ๑๑๒ ต่อมาเป็นสมุหเทศาภิบาลมณฑล นครศรีธรรมราชซึ่งปกครองบริเวณ ๗ หัวเมืองของไทยอิสลามด้วย ต่อมาได้เป็นเสนาบดีกระทรวงโยธาธิการ กระทรวงนครบาล ครั้นถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า ฯ ซึ่งทรงยกย่องเจ้าพระยายมราชในฐานะพระอาจารย์ระหว่างทรงศึกษาในประเทศอังกฤษ ดังปรากฏความพิสดารในสุพรรณบัตรที่พระราชทานบรรดาศักดิ์สูงนั้นแล้วก็ได้โปรดเกล้า ฯ ให้รวมกระทรวงนครบาลเป็นกระทรวงเดียวกับกระทรวงมหาดไทยแล้วโปรดเกล้า ฯ ให้เจ้าพระยายมราชเป็นเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยที่จัดระบบใหม่นี้ ท่านรับราชการสนองพระเดชพระคุณต่อมาจนถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ฯ แล้วกราบบังคมทูลลาออกจากตำแหน่ง ท่านผู้นี้จึงมีอาวุโสสูงสุดในบรรดาข้าราชการผู้ใหญ่ พ.อ. พระยาพหล ฯ ขอให้ข้าพเจ้าไปกราบเรียนทาบทามท่านแต่ข้าพเจ้าขอตัวเกรงว่าจะมีผู้ครหาว่าข้าพเจ้าลำเอียงญาติผู้ใหญ่ของข้าพเจ้า (ดูภาคผนวก) ดังนั้นจึงขอให้ พ.อ. พระยาพหล ฯ ทาบทามท่านเอง เมื่อทาบทามแล้วยินดีอนุญาตให้เสนอนามท่านต่อสภาผู้แทนราษฎรเพื่อลงมติตั้งท่านเป็นคนหนึ่งในคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

ครั้นเมื่อสภาผู้แทนราษฎรลงมติเห็นชอบตามข้อเสนอของรัฐบาลให้อัญเชิญพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าอานันทมหิดลเป็นพระมหากษัตริย์แล้ว ต่อมาในวันที่ ๗ มีนาคมนั้นเอง สภาผู้แทนราษฎรก็ได้ลงมติเห็นชอบในการตั้งคณะผู้สำเร็จราชการประกอบด้วย

พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอนุวัตรจาตุรนต์ ประธาน
พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ผู้สำเร็จราชการ
มหาอำมาตย์นายก เจ้าพระยายมราช (ปั๊น สุขุม) ผู้สำเร็จราชการ

-๕-

ข่าวที่ทำให้ข้าพเจ้าสลดใจเป็นอันมาก คือ ขณะที่เรือเดินสมุทร **"กองด์แวร์เด"** ซึ่งข้าพเจ้าโดยสารไปยุโรปเพื่อเจรจาลดดอกเบี้ยเงินกู้ของรัฐบาล และทาบทามนานาประเทศในการที่จะแก้ไขสนธิสัญญาไม่เสมอภาคนั้นได้เทียบท่าเมือง **"บรินดิซี"** ประเทศอิตาลีเมื่อวันที่ ๑๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๘ เพื่อนโดยสารชาวต่างประเทศคนหนึ่งซื้อหนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษมาอ่าน

พบข้อความพาดหัวเรื่องว่าพรินซ์อนุวัตร์ผู้สำเร็จราชการสยามปลงพระชนม์เอง คนต่างประเทศนั้นจึงเอาหนังสือพิมพ์นั้นมาให้ข้าพเจ้าอ่านดู ข้าพเจ้าไม่เชื่อว่าข่าวนั้นจะเป็นจริงจึงบอกเขาว่าข่าวนั้นไม่น่าเชื่อเพราะเมื่อก่อนข้าพเจ้าจากสยามก็ได้ไปทูลลาท่าน ไม่เห็นท่านทรงมีพระอาการอย่างใดที่จะทำให้ท่านปลงพระชนม์เอง คนต่างประเทศนั้นตอบว่าข่าวที่ส่งมาโดยสำนักสื่อข่าวที่เชื่อถือได้นั้นต้องเป็นความจริง ข้าพเจ้าโดยสารเรือลำนั้นต่อไปถึงเมือง **"เตรียสท์"** เพื่อเยี่ยมอยู่ต่อเรือที่มีนายทหารเรือไทยประจำอยู่ แล้วขอเลื่อนการพบมุสโสลินีไว้ก่อนโดยข้าพเจ้ารีบโดยสารรถไฟตรงไปยังเมือง **"โลซานน์"** เพื่อเข้าเฝ้าสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลและสมเด็จพระอนุชา (รัชกาลที่ ๙) และพระราชชนนี (พระนามขณะนั้น) ข้าพเจ้าขอให้หลวงสิริราชไมตรีราชเลขานุการในพระองค์เอาโทรเลขที่รัฐบาลกราบบังคับทูลมาให้ดู ปรากฏข้อความตามข่าวที่ข้าพเจ้าได้อ่านจากหนังสือพิมพ์ฉบับที่กล่าวแล้ว ไม่มีรายละเอียดว่าปลงพระชนม์ด้วยวิธีใดและเหตุใด ข้าพเจ้าจึงรีบมากรุงปารีส แล้วได้รับรายงานจากนายพันเอกหลวงอดุลเดชจรัสว่าหลวงอดุล ฯ เองได้เป็นผู้ทำการชันสูตรพระศพเสด็จในกรมหมื่นอนุวัตน์ ฯ ปรากฏว่าพระองค์ทรงใช้อาวุธปืนสั้นปลงพระชนม์เองโดยทรงอมปากกระบอกปืนไว้ที่พระโอษฐ์แล้วใช้นิ้วของพระองค์เองลั่นไกกระสุนเจาะเพดานพระโอษฐ์ทำให้สิ้นพระชนม์ สอบสวนพระชายาและคนในวังได้ความว่าก่อนสิ้นพระชนม์เคยรับสั่งว่า **"เวลานี้เราจะทำอะไร แม้แต่กระดิกนิ้วก็มีคนเขาว่า"** ได้ความต่อไปอีกว่า มีเจ้าบางองค์ค่อนขอดท่านในการเป็นประธานคณะผู้สำเร็จราชการโดยคณะราษฎรสนับสนุน มีคนเขียนบัตรสนเท่ห์ประณามท่านต่าง ๆ (ถ้ากรมตำรวจยังรักษาสำนวนการสอบสวนไว้ก็อาจเปิดเผยได้แล้ว ในเวลานั้นมีหนังสือพิมพ์ในกรุงเทพ ฯ แทบทุกฉบับลงรายละเอียดในการปลงพระชนม์ของเสด็จในกรม แต่ผู้สันทัดในการตะโกนตามโรงภาพยนต์ยังไม่ปรากฏตัวในสยาม)

ต่อมาในวันที่ ๒๐ สิงหาคมปีนั้น คณะรัฐมนตรีจึงเสนอสภาผู้แทนราษฎรให้ลงมติเห็นชอบในการตั้งเจ้าพระยาพิชเยนทรโยธินเป็นผู้สำเร็จราชการในตำแหน่งที่ว่างอยู่ซึ่งสภาผู้แทนราษฎรเห็นชอบด้วย คณะผู้สำเร็จราชการต่อจากนั้นจึงประกอบด้วย

พระองค์เจ้าอาทิตย์ ฯ	ประธานคณะผู้สำเร็จราชการ
เจ้าพระยายมราช	ผู้สำเร็จราชการ
เจ้าพระยาพิชเยนทรโยธิน (อุ่ม อินทรโยธิน)	ผู้สำเร็จราชการ

โดยเฉพาะเจ้าพระยาพิชเยนทรโยธินนั้น ท่านสืบเชื้อสายจากเจ้าฟ้าทองอินทร ซึ่งเป็นพระราชโอรสของสมเด็จพระเจ้าตากสินแห่งกรุงธนบุรี ท่านมิได้ร่วมในคณะราษฎร แต่บังเอิญในตอนเช้าวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ ท่านซึ่งออกจากราชการแล้วได้ไปเดินเล่นเวลาเช้าตามปกติ เมื่อท่านเดินมาถึงหน้ากำแพงรั้วเหล็กพระที่นั่งอนันตสมาคม ท่านเห็น พ.อ. พระยาพหล ฯ ที่ได้ประกาศยึดอำนาจในนามคณะราษฎรแล้วนั้น กำลังใช้เหล็กงัดโซ่ที่ล้อมประตูกำแพงรั้วเหล็กใส่กุญแจเหล็กไว้นั้น ทั้งนี้ เพราะ พ.อ. พระยาพหล ฯ มีข้อกำยำแข็งแรงนัก เจ้าพระยาพิชเยนทรจึงเดินเข้าไปดูพลางท่านก็ปรารภว่า **"พวกนี้มันสามารถ"** แล้วท่านก็จากไป ต่อมาเวลาคณะราษฎรมีงานทำบุญท่านก็อุตส่าห์มาร่วมบ่อย ๆ ท่านจึงได้รับความนับถือจากคณะราษฎร

– ๖ –

ต่อมาเจ้าพระยายมราชได้ถึงแก่อสัญกรรม สภาผู้แทนราษฎรยังมิได้ตั้งซ่อมผู้ใดในตำแหน่งว่าง ฝ่ายญี่ปุ่นที่เข้ายึดประเทศไทยตั้งแต่วันที่ ๘ ธันวาคม ๒๔๘๔ นั้น ได้แจ้งต่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีว่าข้าพเจ้าเป็นผู้ขัดขวางไมตรีระหว่างญี่ปุ่นกับไทย จึงขอให้รัฐบาลไทยจัดการให้ข้าพเจ้าออกจากรัฐบาลโดยให้ไปอยู่ในตำแหน่งอื่นที่ไม่มีอำนาจทางบริหาร จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีได้ให้ พล. ต.อ. อดุลเดชจรัส แจ้งแก่ข้าพเจ้าว่าขอให้ข้าพเจ้าลาออกจากตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ถ้าข้าพเจ้าเห็นชอบด้วยก็จะเสนอสภาผู้แทนราษฎรให้ลงมติแต่งตั้งข้าพเจ้าเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในตำแหน่งที่ว่างอยู่ ข้าพเจ้าจึงตกลงยอมให้เสนอชื่อข้าพเจ้าต่อสภาผู้แทนราษฎรดังกล่าวนั้น เพราะข้าพเจ้าเห็นว่าตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์โดยเนื้อแท้แล้วไม่มีภาระมาก จึงช่วยให้ข้าพเจ้ามีเวลาที่จะจัดขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นเป็นการลับซึ่งต่อมามีชื่อว่า **"ขบวนการเสรีไทย"** และข้าพเจ้าก็จะได้พ้นจากการอยู่ในรัฐบาลที่ร่วมมือกับฝ่ายญี่ปุ่น

สภาผู้แทนราษฎรลงมติเป็นเอกฉันท์ตั้งให้ข้าพเจ้าเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เมื่อวันที่ ๑๖ ธันวาคม ๒๔๘๔ แล้วข้าพเจ้าได้ปฏิญาณตนต่อสภาผู้แทนราษฎรในการเข้ารับตำแหน่งใหม่เมื่อวันที่ ๒๓ เดือนเดียวกันนั้น

ต่อมาเมื่อวันที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๔๘๕ เจ้าพระยาพิชเยนทรโยธิน ถึงแก่อสัญกรรม สภาผู้แทนราษฎรมิได้ตั้งซ่อมผู้ใดแทน คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์จึงเหลือเพียง ๒ คน คือ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ผู้ทรงเป็นประธานและข้าพเจ้า

ต่อมาเมื่อวันที่ ๓๑ กรกฎาคม ๒๔๘๗ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภาลาออกจากตำแหน่ง ด้วยเหตุที่จะกล่าวต่อไปในภายหน้า

สภาผู้แทนราษฎรจึงได้ลงมติเมื่อวันที่ ๑ สิงหาคมปีเดียวกันนั้น ตั้งให้ข้าพเจ้าเป็นผู้สำเร็จราชการ ฯ แต่ผู้เดียว

– ๗ –

โดยที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลจะทรงบรรลุนิติภาวะในวันที่ ๒๐ กันยายน ๒๔๘๘ แต่เนื่องจากการคมนาคมไม่สะดวกจึงไม่สามารถเสด็จพระราชดำเนินกลับพระนครและไม่ทรงสามารถตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ได้ ดังนั้น สภาผู้แทนราษฎรอาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๑๐ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยามฉบับ พ.ศ. ๒๔๗๕ ลงมติเมื่อวันที่ ๖ กันยายนปีนั้นตั้งให้ข้าพเจ้าเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ต่อไปจนกว่าสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะเสด็จนิวัตสู่พระนคร

ข้าพเจ้าก็ได้รีบส่งโทรเลขกราบบังคมทูลขอให้เสด็จกลับสู่พระนครโดยตกลงกับฝ่ายสัมพันธมิตรจัดเครื่องบินอัญเชิญเสด็จกลับสู่พระนครเพื่อทรงปฏิบัติพระราชภาระของพระองค์ เรื่องนี้มีฝรั่งได้เขียนหนังสือ และนำสำเนาโทรเลขกราบบังคมทูลของข้าพเจ้ากับพระราชกระแสรับสั่งพิมพ์ไว้อย่างละเอียดแล้วอันเป็นการแสดงความบริสุทธิ์ของข้าพเจ้าที่ไม่เหนี่ยวรั้งตำแหน่งผู้สำเร็จราชการ ฯ ไว้ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลได้เสด็จกลับถึงพระนครเมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๘ และได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ประกาศพระบรมราชโองการ เมื่อวันที่ ๘ ธันวาคม ๒๔๘๘ ให้ข้าพเจ้าดำรงตำแหน่งรัฐบุรุษอาวุโส

– ๘ –

หน้าที่เกี่ยวกับการถวายความดูแลพระบรมวงศานุวงศ์นั้น เป็นของสำนักพระราชวัง ซึ่งสังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ไม่มีอำนาจสั่งการ คือต้องสั่งผ่านสำนักราชเลขานุการในพระองค์ซึ่งติดต่อไปยังสำนักนายกรัฐมนตรีให้สั่งการมายังสำนักพระ-

ราชวัง แต่ถ้าเลขาธิการพระราชวังอะลุ้มอะล่วยก็รับทำตามที่คณะผู้สำเร็จราชการ ฯ ร้องขอโดยสำนักพระราชวังรับผิดชอบต่อนายกรัฐมนตรี ดังนั้น แม้พระองค์เจ้าอาทิตย์ ฯ ซึ่งเป็นพระบรมวงศานุวงศ์ก็ไม่มีอำนาจโดยตรง ยิ่งเป็นข้าพเจ้าแล้วตามระเบียบวิธีปฏิบัติราชการก็ยิ่งทำได้ยาก

เลขาธิการพระราชวังสมัยนั้น คือ พระยาชาติเดชอุดม รองเลขาธิการ ฯ คือ นายเฉลียว ปทุมรส ซึ่งเป็นเพื่อนก่อการ ๒๔ มิถุนา ฯ ฉะนั้น ในการถวายความปลอดภัยสมเด็จพระศรีสวรินทิรา ฯ ซึ่งพระองค์เจ้าอาทิตย์ ฯ ทรงมอบให้ข้าพเจ้าช่วยเป็นภาระ ก็โดยที่พระองค์ทรงเห็นว่าข้าพเจ้าอาจขอให้นายเฉลียว ปทุมรส รับช่วงไปจัดการโดยรับผิดชอบเองต่อสำนักนายกรัฐมนตรีที่เป็นเจ้าหน้าที่โดยตรง และถ้าจำเป็นต้องเสด็จประทับในหัวเมือง ก็มีสถานที่อยู่ในความดูแลของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ซึ่งนายปราโมทย์ พึ่งสุนทร ผู้ก่อการ ๒๔ มิถุนา ฯ เป็นผู้อำนวยการ ถ้าจะเสด็จประทับที่เกาะเมืองอยุธยา ก็มีบริเวณอาคารและสถานที่ของกองรักษาที่หลวงสังกัดกระทรวงการคลัง ซึ่งนายสนิท ผิวนวล ผู้ช่วยปลัดกระทรวงการคลังเป็นผู้อำนวยการอยู่ นอกจากนี้ยังมีพระยาเทวาธิราชหัวหน้ากองในสำนักพระราชวังซึ่งชอบพอกับข้าพเจ้าคอยช่วยเหลืออยู่อีกด้วยในเรื่องที่เกี่ยวกับพระบรมวงศานุวงศ์

ด้วยเหตุดังกล่าวแล้วนี้ การถวายความปลอดภัยแด่พระบรมวงศานุวงศ์ในระหว่างสงครามที่บางครั้งจะรอช้าไม่ได้เพราะมีภัยจากเครื่องบินจะต้องใช้วิธีลัดขอให้ผู้ที่กล่าวนามมาแล้วช่วยรับผิดชอบดำเนินงานตามที่ข้าพเจ้าขอร้อง

— ๕ —

พระองค์เจ้าอาทิตย์ ฯ และหม่อมกอบแก้ว ชายา เป็นนักกีฬา แต่ข้าพเจ้าไม่สันทัดทางกีฬา จึงมิได้ไปร่วมการเล่นกีฬากับท่านมากนัก นอกจากบางครั้งท่านทรงชวนให้ข้าพเจ้าไปเล่นแบดมินตันบ้าง แต่จอมพล ป. ฯ เป็นนักกีฬาผู้หนึ่งซึ่งมีโอกาสเล่นกีฬากับพระองค์เจ้าอาทิตย์ ฯ ช่วยให้ท่านทั้งสองมีความสนิทสนมกันยิ่งขึ้น และเห็นอกเห็นใจกัน

ข้าพเจ้าไม่เคยทราบมาก่อนว่าจอมพล ป. ฯ เคยส่งใบลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีมายังพระองค์เจ้าอาทิตย์ ฯ ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ซึ่งท่านเห็นว่า

เป็นเรื่องที่จอมพล ป. ฯ มีความน้อยใจในปัญหาส่วนตัวซึ่งไม่ใช่ปัญหาทางราชการ ท่านจึงส่งใบลาออกกลับคืนไปโดยมิได้แจ้งให้ข้าพเจ้าทราบ

ต่อมาประมาณเดือนกุมภาพันธ์ ๒๔๘๖ จอมพล ป. ฯ ได้ยื่นใบลาตรงมายังประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์อีก แล้วจอมพล ป. ฯ ก็ได้ออกจากทำเนียบสามัคคีชัยไม่รู้ว่าไปที่ไหน ชะรอยพระองค์เจ้าอาทิตย์ ฯ จะทรงทราบว่าจอมพล ป. ฯ ต้องการลาออกจริงเพื่อปรับปรุงคณะรัฐบาลใหม่ก็ได้ พระองค์จึงส่งใบลาจอมพลมาให้ข้าพเจ้าพิจารณา ข้าพเจ้าจึงเขียนความเห็นในบันทึกหน้าปกใบลานั้นว่า **"ใบลานั้นถูกต้องตามรัฐธรรมนูญแล้ว อนุมัติให้ลาออกได้"** ข้าพเจ้าลงนามไว้ตอนล่างทิ้งที่ว่างตอนบนไว้เพื่อให้พระองค์เจ้าอาทิตย์ ฯ ทรงลงพระนาม ซึ่งพระองค์ก็ทรงลงพระนาม ข้าพเจ้าจึงเชิญนายทวี บุณยเกตุ ซึ่งขณะนั้นเป็นรัฐมนตรีและเลขาธิการคณะรัฐมนตรีมาถามว่าจอมพล ป. ฯ จะจัดการปรับปรุงรัฐบาลอย่างไรหรือ ก็ได้รับตอบว่าคงจะจัดการปรับปรุงรัฐบาลและตามหาตัวจอมพล ป. ฯ ก็ยังไม่พบ แต่เมื่อคณะผู้สำเร็จราชการ ฯ ส่งคำอนุมัติใบลาออกของจอมพล ป. ฯ แล้ว สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรีซึ่งบังคับบัญชากรมโฆษณาการอยู่ด้วยก็จะให้วิทยุของกรมนั้นประกาศการลาออกของจอมพล ป. ฯ

ฝ่ายจอมพล ป. ฯ ขณะนั้นจะอยู่ ณ ที่แห่งใดก็ตาม เมื่อได้ฟังวิทยุกรมโฆษณาการประกาศการลาออกเช่นนั้นแล้วก็แสดงอาการโกรธมาก ครั้นแล้วได้มีนายทหารจำนวนหนึ่งไปเฝ้าพระองค์เจ้าอาทิตย์ ฯ ณ พระที่นั่งอัมพรสถาน ซึ่งท่านผู้นี้ประทับอยู่ขณะนั้น ขอให้จัดการเอาใบลาคืนให้จอมพล ป. ฯ เป็นธรรมดาที่พระองค์เจ้าอาทิตย์ เห็นอาการของนายทหารเหล่านั้น จึงตกพระทัย เพราะไม่ทรงสามารถเอาใบลาคืนให้จอมพล ป. ฯ ได้ ฉะนั้น พระองค์พร้อมด้วยหม่อมกอบแก้วชายา ได้มาทำเนียบที่ข้าพเจ้าได้อาศัยอยู่ซึ่งตั้งอยู่ริมแม่น้ำใกล้ท่าช้างวังหน้า ขออาศัยค้างคืนที่ทำเนียบข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจึงขอให้เพื่อนทหารเรือช่วยอารักขาตามพระประสงค์ซึ่งเป็นการช่วยอารักขาข้าพเจ้าด้วย เพื่อนทหารเรือได้ส่งเรือยามฝั่งในบังคับบัญชา ร.อ. วัชรชัย ชัยสิทธิเวช ร.น. มาจอดที่หน้าทำเนียบของข้าพเจ้า ฝ่าย พ.ต. หลวงราชเดชา ราชองครักษ์ประจำตัวข้าพเจ้า และ พ.ท. ประพันธ์ กุลพิจิตร ราชองครักษ์ประจำองค์พระองค์เจ้าอาทิตย์ ฯ ก็ได้มาร่วมให้ความอารักขาด้วย เราสังเกตดูจนกระทั่งเวลาบ่ายของวันรุ่งขึ้นก็ไม่เห็นมีนายทหารบก หรือทหารอากาศมาคุกคามประการใด ดังนั้น พระองค์เจ้าอาทิตย์ ฯ กับหม่อมกอบแก้ว จึงกลับไปพระที่นั่งอัมพรสถาน

ต่อมาจอมพล ป. ฯ ก็ได้ใบลาออกกลับคืนไปแล้วสั่งให้วิทยุกรมโฆษณาการกระจายเสียงใจความว่า ที่วิทยุกระจายเสียงว่าจอมพล ป. ฯ ลาออกนั้นคลาดเคลื่อนไป จอมพล ป.ฯ ยังคงครองตำแหน่งนายกรัฐมนตรีต่อไป เพราะหลักฐานการลาออกสูญหายแล้ว

จอมพล ป. ฯ จึงตำหนินายทวี บุณยเกตุ ที่ให้วิทยุกระจายเสียงการลาออกของจอมพล ป. ฯ นายทวี บุณยเกตุ จึงได้ลาออกจากตำแหน่งรัฐมนตรีและเลขาธิการคณะรัฐมนตรี

ครั้นแล้วจอมพล ป. ฯ อ้างตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุด ออกคำสั่งให้พระองค์เจ้าอาทิตย์ ฯ และข้าพเจ้าประจำกองบัญชาการทหารสูงสุด คือเท่ากับให้ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ปฏิบัติตามคำสั่งของผู้บัญชาการการทหารสูงสุดและให้ไปรายงานตัวภายใน ๒๔ ชั่วโมง

พระองค์เจ้าอาทิตย์ ฯ ได้เสด็จไปรายงานพระองค์ต่อจอมพล ป. ฯ ตามคำสั่ง

ส่วนข้าพเจ้าไม่ยอมไปโดยให้เหตุผลว่า ข้าพเจ้ามีตำแหน่งเป็นผู้แทนพระองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวซึ่งทรงเป็นจอมทัพตามรัฐธรรมนูญ ถ้าข้าพเจ้าไปรายงานตนยอมอยู่ภายใต้ผู้บัญชาการทหารสูงสุด ก็เท่ากับข้าพเจ้าลดพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ลงอยู่ภายใต้ผู้บัญชาการทหารสูงสุด มีรัฐมนตรีบางนายได้ชี้แจงขอร้องให้จอมพล ป. ฯ ถอนคำสั่งที่ว่านั้นซึ่งจอมพล ป. ฯ ก็ได้ยอมถอนคำสั่ง เป็นอันว่าพระองค์เจ้าอาทิตย์ ฯ และข้าพเจ้าคงสามารถปฏิบัติภารกิจแทนพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงเป็นจอมทัพตามรัฐธรรมนูญได้ต่อไป

-๑๐-

ต่อมาประมาณเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๖ พระองค์เจ้าอาทิตย์ ฯ เสด็จไปพักผ่อนที่วังไกลกังวลหัวหิน รับสั่งชวนให้ข้าพเจ้าไปเยี่ยมพระองค์ในปลายสัปดาห์ ข้าพเจ้าก็ได้ไปครั้งหนึ่งตามคำชวน

ระหว่างนั้นได้รับฟังวิทยุต่างประเทศกระจายข่าวว่า พระเจ้าวิคเตอร์เอมมานูเอลแห่งอิตาลีไม่อาจทรงเพิกเฉยต่อการดำเนินของมุสโสลินีที่ทำให้ชาติประสบความพ่ายแพ้ในสงครามและนำอิตาลีไปสู่ความหายนะ พระองค์จึงรับสั่งให้มุสโสลินีเข้าเฝ้าที่พระราชวังกิรินัลแล้วผู้ที่ร่วมคิดกับพระองค์ทำการจับกุมมุสโสลินีใส่รถพยาบาลเบ็ดแตรไซเรนออกไปจากพระราชวังโดยคน ๒ ข้างทางที่รถผ่านไปไม่อาจทราบได้ว่าเป็นรถที่พาตัวมุสโสลินีไปสู่ที่คุมขังแห่งหนึ่ง ครั้นแล้วพระมหากษัตริย์องค์นั้น ทรงแต่งตั้ง จอมพลบาโดกลิโอ เป็นนายกรัฐมนตรีจัดตั้งรัฐบาลใหม่แห่งชาติอิตาเลียนขึ้น

พระองค์เจ้าอาทิตย์ ฯ กับข้าพเจ้าได้สนทนาถึงเหตุการณ์ทั้งนี้แล้ว พระองค์รับสั่งว่าในเมืองไทยไม่มีใครที่จะกล้าทำเช่นนั้น ข้าพเจ้าจึงทูลเพื่อสนุก ๆ ว่าต้องหาคนแก่ ๆ อย่างบาโดกลิโอ แล้วทูลต่อไปว่า เมื่อตอนบ่ายที่รถไฟซึ่งข้าพเจ้าโดยสารมาหัวหินนั้น เห็นพล. ท. พระยาวิชิตวงศ์วุฒิไกรยืนอยู่ที่สถานีห้วยทราย ท่านผู้นี้ชราพอ ๆกับจอมพลบาโดกลิโอน่าจะทำได้ครั้นแล้วเราก็เสสรวลกันเป็นเรื่องสนุกไม่จริงจัง

ต่อมาเมื่อพระองค์เจ้าอาทิตย์ ฯ เสด็จกลับจากหัวหินแล้ว วันหนึ่งนายเฉลียว ปทุมรส ได้รีบมาหาข้าพเจ้าบอกว่า จอมพล ป. ได้เรียกประชุมผู้ก่อการ ๒๔ มิถุนา ฯ เป็นการด่วน แจ้งว่าพระองค์เจ้าอาทิตย์ ฯ ได้รายงานว่าข้าพเจ้าคิดจับตัว จอมพล ป. เหมือนที่มุสโสลินีถูกจับ โดยข้าพเจ้าจะให้พล. ท. พระยาวิชิต ฯ เป็นผู้นำจับจึงให้ผู้ก่อการ ฯ ปรึกษาโทษข้าพเจ้า ที่ประชุมขอรอการลงมติไว้ก่อนอ้างว่าจะเชื่อพระองค์เจ้าอาทิตย์ยังไม่ได้ ขอให้ตั้งกรรมการมาสอบสวนข้าพเจ้า กรรมการกำลังออกจากวังสวนกุหลาบมุ่งหน้ามายังทำเนียบท่าช้างแล้ว ไม่ช้ากรรมการก็มาถึงเท่าที่จำได้มาด้วยกัน ๓ คน มี พล. ร.ท. สินธุ์ กมลนาวิน ร.น. พ.อ. ช่วงเชวงศักดิ์สงคราม ด้วยคนหนึ่ง ส่วนอีกท่านหนึ่งจำไม่ได้ กรรมการได้สอบถามข้าพเจ้า ข้าพเจ้ารับว่าพูดตามที่กล่าวนั้นแต่เป็นการพูดเล่นสนุก ๆ เพราะพระองค์เจ้าอาทิตย์ปรารภขึ้น ถ้าข้าพเจ้าจะจับจอมพล ป. จริงแล้วก็ไม่บอกพระองค์เจ้าอาทิตย์ ฯ เพราะข้าพเจ้ายังมีเพื่อนที่ไว้ใจได้ยิ่งกว่าพระองค์เจ้าอาทิตย์ ฯ มากนัก และพล. ท. พระยาวิชิต ฯ นั้น ท่านชราแล้วจะใช้ท่านทำการอย่างที่กล่าวหาได้อย่างไรคณะกรรมการกลับไปรายงานจอมพล ป. ฯ ว่าเป็นเรื่องที่พระองค์เจ้าอาทิตย์ ฯ ทรงเอาเรื่องเหลวไหลมารายงานจอมพล ป. ฯ เรื่องก็ระงับไป พระองค์เจ้าอาทิตย์ ฯ ก็ทรงเจื่อน ๆ กับข้าพเจ้าแต่นั้นมาข้าพเจ้าก็ต้องระวังในการพูดกับท่าน

ภายหลังสงครามเมื่อพระองค์เจ้าอาทิตย์ประชวรหนักก่อนสิ้นพระชนม์ประมาณ ๑–๒ วัน ท่านทรงให้นายเฉลียว ปทุมรส มาเชิญข้าพเจ้าไปเฝ้าที่วังรัตนาภา ถนนเศรษฐศิริ ว่าก่อนสิ้นพระชนม์ท่านขอพบข้าพเจ้าเพื่อขอขมาในสิ่งที่ล่วงเกินแก่ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าก็ได้ไปเฝ้ารับสั่งว่าขอให้ข้าพเจ้าอโหสิกรรมในเรื่องที่ท่านได้กระทำไป ข้าพเจ้าได้ทูลว่าข้าพเจ้าถวายอโหสิกรรมมาก่อนแล้วขอให้ทรงตั้งพระทัยยึดมั่นในพระพุทธคุณ ทรงทำจิตให้ผ่องแผ้วอย่าวิตกกังวลเลย ต่อมาพระองค์ก็ได้สิ้นพระชนม์ด้วยความสงบ ข้าพเจ้ามิได้จองเวรอย่างหนึ่งอย่างใดแก่ท่าน

ให้เป็นที่สะเทือนพระทัยเลย ซึ่งถ้าหากท่านทรงมีพระญาณวิถีก็คงทรงทราบว่าข้าพเจ้ามิได้ทำการอย่างใดเป็นที่สะเทือนพระทัย

เสียงของราษฎรไทยไม่พอใจจอมพล ป. มากยิ่งขึ้น เนื่องจากจอมพล ป.ฯ จะทำไทยให้เป็นมหาอำนาจโดยบังคับให้ราษฎรชายหญิงต้องสวมหมวกไปในที่สาธารณะ ห้ามกินหมาก แพที่เป็นที่อยู่อาศัยตามแม่น้ำลำคลองต้องย้ายขึ้นบก อ้างว่าประเทศที่เจริญแล้วไม่อยู่แพเพราะไม่มีส้วม เกณฑ์แรงราษฎรไปสร้างถนน ค่าครองชีพแพงขึ้นกว่าเมื่อก่อนสงครามหลายเท่า เครื่องอุปโภคบริโภคอัตคัดขาดแคลน ผู้แทนราษฎรทั้งประเภทหนึ่งและประเภทสองมีความไม่พอใจมากขึ้นทุกที

วิทยุกรมโฆษณาการที่กระจายเสียงสดุดีจอมพล ป. พร้อมทั้งคำขวัญและเพลงต่างๆ อาทิ **"เชื่อผู้นำชาติพ้นภัย" "ท่านผู้นำไปทางไหน ฉันจะตามไปด้วย"** และบทความของทำเนียบสามัคคีชัย ฯลฯ แทนที่จะได้รับความนิยมจากราษฎรส่วนมาก แต่กลับทำให้ราษฎรส่วนมากไม่พอใจยิ่งขึ้น ครั้นแล้ว **"จตุสดมภ์"** คือบุคคล ๔ คนที่มีผู้เอาชื่อตัวมาผูกเป็นวลีสอดคล้องกันซึ่งถือว่าเป็นผู้หนุนจอมพล ป. ให้ทำผิด (ใครอยากรู้ชื่อก็ให้ถามผู้ที่จำได้ดู) ก็เสนอให้ทางการสั่งโรงภาพยนต์เมื่อได้ฉายหนังเรื่องเสร็จแล้วให้ฉายภาพจอมพล ป. โดยให้ผู้ชมภาพยนต์ยืนขึ้นทำความเคารพ เช่นเดียวกับโรงภาพยนต์ในอิตาลีสมัยมุสโสลินี ความไม่พอใจของราษฎรส่วนมากจึงถึงขีดสูงสุดที่ต้องการให้มีการเปลี่ยนตัวนายกรัฐมนตรี ผู้แทนราษฎรทั้งประภทหนึ่งและประเภทสองส่วนมากได้ตระหนักถึงความปรารถของราษฎรที่จะให้รัฐบาลจอมพล ป. ต้องออกไปโดยมีรัฐบาลใหม่ที่เป็นประชาธิปไตยเข้ามาแทนที่

ฝ่ายญี่ปุ่นนั้นมิได้นิ่งเฉยดูดายคือได้คอยสดับตรับฟังว่าเมื่อราษฎรไทยไม่พอใจจอมพล ป. ซึ่งร่วมมือกับญี่ปุ่นเช่นนั้นแล้ว ความไม่พอใจที่ราษฎรมีต่อฝ่ายญี่ปุ่นอยู่แล้วก็ยิ่งจะเพิ่มความไม่พอใจญี่ปุ่นขึ้นมาด้วย ดังนั้นฝ่ายญี่ปุ่นจึงคิดหาตัวบุคคลที่จะเป็นนายกรัฐมนตรีจัดตั้งรัฐบาลไทยขึ้นใหม่ ในการนี้ พล. ต. อ. อดุล ฯ ได้มาเล่าให้ฟังว่าเห็นอาการผิดปกติที่ญี่ปุ่นเอาทูตญี่ปุ่นสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์เข้าเมืองไทย และพวกนี้ได้ไปเยี่ยมคำนับเจ้านายบางองค์ ขุนนางเก่าบางคน อีกทั้งได้สนับสนุนให้อดีตรัฐมนตรีบางคนที่อยู่ญี่ปุ่นพูดวิทยุกระจายเสียงเนือง ๆ จึงสงสัยว่าญี่ปุ่นคิดจะเปลี่ยนตัวจอมพล ป.

ต่อมาจอมพล ป. ได้จัดพิธีชวนญี่ปุ่นให้ไปร่วมสาบานต่อหน้าพระพุทธมหามณีรัตน-ปฏิมากรแก้วมรกตว่าจะซื่อสัตย์ต่อกันไปจนที่สุด ญี่ปุ่นซึ่งนับถือลัทธิบูชิโดกันเป็นจำนวนมากมิใช่พุทธศาสนิก แต่ก็ยอมไปทำพิธีสาบานที่โบสถ์วัดพระแก้วด้วย มีเพื่อนคนหนึ่งที่คิดต่อกับฝ่ายญี่ปุ่นได้บอกข้าพเจ้าว่าญี่ปุ่นได้ปรารภกับเขาว่าญี่ปุ่นชักจะระแวงจอมพล ป. ว่าเหตุใดต้องชวนพวกเขาไปสาบาน จอมพล ป. น่าจะมีความคิดหักหลังญี่ปุ่น

ส่วนวิทยุนิวเดลฮีของอังกฤษก็ใช้กลยุทธเพื่อทำให้ญี่ปุ่นระแวงจอมพล ป. ยิ่งขึ้น โดยกระจายคำกลอนซ้ำๆ หลายวันและบอกซ้ำๆ ขอให้ผู้ฟังจดไว้ซึ่งฝ่ายญี่ปุ่นก็จดไว้ด้วย คำกลอนนั้นข้าพเจ้าฟังชินหูจึงยังจำได้ว่ามีความว่าดังนี้

"เป็นจอมพลไฉนยอมเป็นจอมแพ้
ทำผิดแล้วคิดแก้ไม่ได้หรือ
เกิดเป็นชายชาตรีมีผีมือ
ไยจึงดื้อให้ไพรีนั่งขี่คอ"

ข้าพเจ้าทราบจากคนไทยที่ติดต่อกับญี่ปุ่นว่า กลอนบทนี้ญี่ปุ่นจดไว้แล้วระแวงจอมพล ป. ยิ่งขึ้น ประกอบด้วย พ.อ. กาจ กาจสงครามได้เดินทางไปเมืองจีน โดยทางจีนให้นายพลไดลี นายใหญ่เกสตาโปจีนที่จุงกิงรับรอง ในการสนทนากันนั้นมีล่ามที่เป็นคนเกิดในเมืองไทย ข่าวนี้แว่วไปถึงฝ่ายญี่ปุ่น แม้ พ.อ. กาจ จะบอกนายพลไดลีว่าตนเดินทางมาเอง แต่ญี่ปุ่นรู้วี่แววก็สงสัยว่าจอมพล ป. คงใช้มา

คนไทยที่ติดต่อกับญี่ปุ่นรีบมาบอกข้าพเจ้าว่าทหารญี่ปุ่นตระเตรียมที่จะเข้ายึดรัฐบาลไทย

—๑๒—

เมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๗ จอมพล ป. เสนอร่างพระราชบัญญัติให้รับรองพระราชกำหนดระเบียบบริหารนครเพชรบูรณ์ และ พุทธบุรีมณฑล ซึ่งจอมพล ป. ดำริสร้างเป็นนครขึ้นในบริเวณป่าที่มีไข้จับสั่นระบาดร้ายแรง ในการนั้นก็จะต้องเกณฑ์ราษฎรไปทำงานโยธา ผู้แทนราษฎรทั้งประเภทหนึ่งและประเภทสองส่วนมาก ซึ่งตระหนักถึงความไม่พอใจของราษฎรอยู่แล้วได้ลงมติไม่อนุมัติร่างกฎหมายนั้น

ปัญหาเกิดขึ้นภายในรัฐบาลว่ามตินั้นจะถือว่าเท่ากับเป็นการไม่ให้ความไว้วางใจรัฐบาลหรือไม่ รัฐมนตรีส่วนมากยืนยันว่าตามมารยาทรัฐบาลต้องลาออก แต่สภา ฯ อาจแนะนำคณะผู้สำเร็จราชการให้ตั้งใหม่ได้ จอมพล ป. ได้ยื่นใบลาออกต่อคณะผู้สำเร็จราชการ

คราวนี้พระองค์เจ้าอาทิตย์ยังไม่ทรงลงพระนามอนุมัติให้จอมพล ป. ลาออก โดยเชิญประธานสภา ฯ มาแจ้งให้ไปทาบทามสมาชิกสภา ฯ ก่อนว่าจะเสนอผู้ใดแล้วจึงจะพิจารณาใบลานั้น ผู้แทนราษฎรที่เป็นชั้นหัวหน้ามาถามข้าพเจ้าว่าสมควรให้ท่านผู้ใดเป็นนายก ฯ ข้าพเจ้าแนะว่าขอให้ไปทาบทามพระยาพหล ฯ ต่อมาประธานสภา ฯ ได้นำความเห็นส่วนข้างมากของผู้แทนราษฎรเสนอคณะผู้สำเร็จราชการว่าพระยาพหล ฯ ควรเป็นนายกรัฐมนตรีต่อไป ครั้นคณะผู้สำเร็จฯเชิญพระยาพหล ฯ มาถามความสมัครใจ ท่านก็ปฏิเสธ

ครั้นแล้วผู้แทนราษฎรส่วนที่เข้าร่วมขบวนการเสรีไทยแล้ว ได้มาปรึกษาข้าพเจ้าว่าสมควรเป็นผู้ใดที่จะให้ความสะดวกแก่ขบวนการเสรีไทย ส่วนมากเห็นว่า นายทวี บุณยเกตุ มีลักษณะสมควรเป็นนายกรัฐมนตรีเช่นเดียวกับที่ผู้แทนราษฎรได้เคยลงมติให้นายทวี เป็นประธานสภา ฯ มาก่อนแล้ว แต่ถูกจอมพล ป. ขัดขวาง นายทวีเป็นคนซื่อตรงและสามารถและมีอาวุโสในคณะราษฎรเพราะเป็นผู้เข้าร่วมในคณะราษฎรตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๐ ขณะยังศึกษาอยู่ในปารีส (นายควงนั้นเพิ่งเข้าร่วมในคณะราษฎรเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ ก่อนวันที่ ๒๔ มิถุนา ไม่กี่เดือน นายควงก็ยอมรับความจริงนี้ในปาฐกถาของเขาที่คุรุสภาแล้ว) แต่นายทวีเป็นผู้พูดตรงไปตรงมาจึงเป็นการยากที่นายทวีจะตีหน้ากับฝ่ายญี่ปุ่นได้ ฉะนั้นจึงเห็นกันว่าให้ลองทาบทามนายควงดูว่าจะรับเป็นนายกฯเพื่อตีหน้ากับญี่ปุ่นหรือไม่ ส่วนการงานของรัฐบาลนั้น มอบให้นายทวีเป็นผู้สั่งราชการสำนักนายกรัฐมนตรี ข้าพเจ้าจึงเชิญนายควงมาพบถามความสมัครใจ นายควงยอมตกลงตามเงื่อนไขนั้น ครั้นแล้วผู้แทนส่วนมากได้ลงมติลับเป็นการภายในเสนอคณะผู้สำเร็จราชการให้ตั้งนายควงเป็นนายกรัฐมนตรี พระองค์เจ้าอาทิตย์ทรงเกี่ยงไม่ยอมตั้งโดยขอดูนโยบายและรัฐมนตรีที่นายควงจะเชิญเข้าร่วมในรัฐบาล นายควงทูลว่าขอให้คณะผู้สำเร็จราชการตั้งนายควงเป็นนายกฯก่อนแล้วจึงจะเสนอรัฐมนตรีในรัฐบาลใหม่ ฝ่ายข้าพเจ้าก็ยันให้ตั้งนายควงเป็นนายกฯ ก่อน เรื่องไม่ลงรอยกันอยู่หลายวัน

วิญญูชนผู้มีสติย่อมคิดว่าระหว่างเวลาที่จอมพล ป. ยื่นใบลาออกกับการที่จะตั้งนายกรัฐมนตรีคนใหม่นั้น ญี่ปุ่นจะนิ่งเฉยกระนั้นหรือ ? ความจริงญี่ปุ่นยื่นมือเข้ามา ฝ่ายญี่ปุ่นนั้นระแวงจอมพล ป. ว่าจะเล่นไม่ซื่อต่อตนดังกล่าวแล้ว ทูตทหารบกและทหารเรือมาหาข้าพเจ้าที่ทำเนียบท่าช้างด้วยมารยาทอันดีเพราะญี่ปุ่นเคารพพระมหาจักรพรรดิฉันใด ก็แสดงเคารพข้าพเจ้าซึ่งเป็นผู้แทนองค์พระมหากษัตริย์ไทยฉันนั้น ฝ่ายญี่ปุ่นถามข้าพเจ้าว่าข้าพเจ้ามีความเห็นอย่างไรในการตั้งนายกรัฐมนตรีคนใหม่แทนจอมพล ป. ข้าพเจ้าตอบว่าควรเป็นไปตามระบบรัฐธรรมนูญของไทย ขอให้ฝ่ายญี่ปุ่นถือว่าเป็นกิจการภายในของไทยเถิด คนไทยจึงจะเข้าใจว่าฝ่ายญี่ปุ่นไม่แทรกแซงในกิจการภายในของไทยอันจะเป็นเกียรติคุณแก่ญี่ปุ่นเอง ฝ่ายญี่ปุ่นจึงกล่าวว่าเช่นนั้นก็ขอให้ข้าพเจ้าดำเนินตามรัฐธรรมนูญของไทยเถิด ญี่ปุ่นจะไม่เกี่ยวข้องด้วยขอให้คนที่จะเป็นนายกรัฐมนตรีใหม่ให้ความร่วมมือกับญี่ปุ่นต่อไปเถิด แล้วฝ่ายญี่ปุ่นถามข้าพเจ้าว่า นายควง อภัยวงศ์เป็นคนอย่างไร ฝ่ายเขาไม่รู้จัก ข้าพเจ้าตอบว่าเขาเป็นคนร่าเริงนิสัยดีหวังว่าเขาจะร่วมมือกับฝ่ายญี่ปุ่นได้

ดังนั้นวิญญูชนย่อมพอจะเข้าใจได้ว่า ถ้าไม่ทำความเข้าใจกับญี่ปุ่นไว้ก่อนดังกล่าวแล้วฝ่ายญี่ปุ่นที่ครองประเทศไทยอยู่จะยอมให้ฝ่ายไทยเปลี่ยนรัฐบาลอย่างง่าย ๆ หรือ

—๑๓—

ฝ่ายพระองค์เจ้าอาทิตย์ยังทรงยืนกรานไม่ยอมลงพระนาม ตั้งนายควงเป็นนายกรัฐมนตรี แต่ในที่สุดพระองค์ได้ทรงขอลาออกจากตำแหน่งประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ โดยเข้าพระทัยว่านายควงจะไปไม่ตลอดรอดฝั่ง ไม่ช้าจอมพล ป. ก็จะกลับมาเป็นนายกรัฐมนตรีอีก ซึ่งข้าพเจ้าจะต้องออกไปโดยพระองค์จะทรงกลับมาเป็นผู้สำเร็จราชการอีก

สภาผู้แทนราษฎรจึงลงมติเป็นเอกฉันท์เมื่อวันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๗ ตั้งให้ข้าพเจ้าเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์แต่ผู้เดียว

ในวันนั้นเอง ข้าพเจ้าได้ลงนามประกาศพระบรมราชโองการในพระปรมาภิไธยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ตั้งพันตรีควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรี โดยมีประธานสภาผู้แทนราษฎรเป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการตามระเบียบ

นายควง อภัยวงศ์ ได้จัดตั้งคณะรัฐมนตรี โดยมีรัฐมนตรีหลายนาย และโดยเฉพาะได้มีนายทวี บุณยเกตุ เข้าร่วมด้วยตามที่นายควงได้ตกลงกับข้าพเจ้าไว้ คือ นอกจากนายทวี ฯ เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการแล้ว ก็เป็นรัฐมนตรีสั่งราชการในสำนักนายกรัฐมตรีด้วย โดยมีหน้าที่ดำเนินงานของคณะรัฐมนตรีอยู่เบื้องหลังนายควง กิจการใดอันเกี่ยวกับขบวนการเสรีไทยซึ่งนายทวี ฯ เป็นผู้บัญชาการพลพรรคในประเทศไทยนั้น ถ้าจะต้องเกี่ยวข้องกับรัฐบาลอย่างใดแล้ว นายควงก็อนุญาตตามที่ตกลงกันไว้ก่อนว่าให้นายทวีปรึกษาตกลงกับข้าพเจ้าโดยตรง โดยนายควงไม่ขอรับรู้ด้วยนอกจากที่จะต้องทำเป็นกฎหมายหรือแถลงต่อสภาผู้แทนราษฎร ดังนั้น มีหลายเรื่องที่นายทวี ฯ ได้ปรึกษาข้าพเจ้าจัดทำขึ้นก่อนแล้วจึงแจ้งให้นายควงรับไปปฏิบัติการ อาทิ การประกาศพระบรมราชโองการว่าการประกาศสงครามกับบริเตนใหญ่และสหรัฐอเมริกาเป็นโมฆะนั้น นายทวี บุณยเกตุ เป็นผู้ลงนามสนองพระบรมราชโองการดังปรากฏในราชกิจจานุเบกษา ไม่ใช่นายควง ฯ เป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ การอภัยโทษและนิรโทษกรรมผู้ต้องหาทางการเมืองนั้น นายทวี ฯ ก็เป็นหัวแรงสำคัญในการร่างกฎหมายอภัยโทษและนิรโทษกรรม เพราะแม้ข้าพเจ้าแจ้งแก่สัมพันธมิตรไว้ก่อนว่า เพื่อความสามัคคีของคนไทยที่มีอุดมคติตรงกันในการต่อสู้ญี่ปุ่น ให้ได้รับอภัยโทษและนิรโทษกรรมตามที่ ม.จ. ศุภสวัสดิ์ ได้ทรงปรารภมานั้น เวลาปฏิบัติเข้าจริงก็ยังไม่อาจทำได้ง่าย ๆ เหมือนดังที่นายควง ฯ พูดที่คุรุสภาว่าพอนายควง ฯ เป็นนายกรัฐมนตรีแล้วก็สั่งปล่อยนักโทษการเมือง จริงอยู่ นายควงเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ แต่ในการร่างกฎหมายดังกล่าวแล้วต้องทำความเข้าใจกับ พล.ต.อ. อดุล ฯ อธิบดีกรมตำรวจซึ่งเป็นผู้สั่งจับผู้ต้องหาการเมืองให้เขาเห็นความสมควรที่จะอภัยโทษและนิรโทษกรรม ทั้งนี้เพื่อความสามัคคีของทุก ๆ ฝ่าย เพื่อประโยชน์ของการงานรับใช้ชาติร่วมกับ พล. ต.อ. อดุล ฯ นั้น มีคนให้ฉายาว่า **"นายพลตาดุ"** เป็นคนที่ไม่ยอมให้ผู้ใดลบคมได้ง่าย ๆ ถ้าอยู่ดี ๆ นายควง ซึ่งเพิ่งได้เป็นนายกรัฐมนตรีตามวิธีการดังกล่าวแล้วในข้อก่อน ๆ เกิดจะแสดงบุญบารมีของตนโดยสั่งปล่อยผู้ต้องหาการเมืองโดยไม่ปรึกษาหารือทำความเข้าใจให้ดีกับ **"นายพลตาดุ"** ซึ่งเป็นผู้จับผู้ต้องหาการเมืองคือเป็นผู้ทำพระเดช แต่นายควงจะเป็นผู้ทำพระคุณเอาหน้าแก่ผู้ต้องหาการเมืองแล้วเรื่องก็อาจจะยุ่งเป็นเหตุให้ผู้ต้องหาการเมืองซึ่งอยู่ในความดำริตามที่นายป๋วย อึ๊งภากรณ์ ได้กล่าวไว้ในบทความนั้นแล้วต้องได้รับการปลดปล่อยช้าลงไปอีก ฉะนั้น เพื่อให้ผู้ต้องหาการเมืองที่ถูกจองจำอยู่ได้รับการปลดปล่อยเร็วขึ้น นายทวี บุณยเกตุ และข้าพเจ้า

ต้องช่วยกันทำความเข้าใจกับ **"นายพลตาดุ"** และได้ขอร้องให้นายป่วย อึ๋งภากรณ์ ชี้แจงข้อความที่ข้าพเจ้าส่งโทรเลขลับไปให้สัมพันธมิตรทราบ เมื่อ **"นายพลตาดุ"** เห็นชอบในหลักการแล้ว จึงได้มอบให้นายทวี บุณยเกตุ เป็นผู้ร่างกฎหมายอภัยโทษและนิรโทษกรรมแก่บรรดาผู้ต้องหาทางการเมืองทุกคน จะเหลืออยู่ก็แต่เฉพาะผู้ต้องโทษภายหลังกองทัพญี่ปุ่นเข้าเมืองไทยแล้ว เพื่อความปลอดภัยของผู้นั้น ๆ เองเพราะถ้าปล่อยออกมาก็จะถูกญี่ปุ่นจับเอาไป ส่วนกรมขุนชัยนาท ฯ ที่ถูกถอดเป็นนายรังสิต ฯ นั้นนอกจากได้นิรโทษกรรมแล้วก็ได้สถาปนาพระอิสริยยศตามเดิม

ผู้ต้องหาบางคนที่ใช้สติเข้าใจความจริงโดยข้าพเจ้า หรือนายทวี ฯ มิได้อวดอ้างเอาหน้าต่อเขาเหล่านั้น เมื่อออกจากเรือนจำบางขวางก็ได้ตรงมาหาข้าพเจ้าที่บ้าน อาทิ พระยาอุดมพงษ์ เพ็ญสวัสดิ์ **(ม.ร.ว. ประยูร อิสรศักดิ์)** อดีตสมุหเทศาภิบาล และอดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ซึ่งเป็นนักกวีเอกผู้หนึ่งได้นำของขวัญชิ้นหนึ่งมาให้ข้าพเจ้า คือกระดาษแผ่นเล็ก ๆ แผ่นหนึ่งซึ่งท่านผู้นี้บอกว่าได้เขียนไว้ตั้งแต่อยู่ที่คุกบางขวาง เมื่อได้ฟังข่าวว่ามีอภัยโทษและนิรโทษกรรม บทประพันธ์ของท่านมีความตามที่ข้าพเจ้าจำได้ดังต่อไปนี้

"สักรวา รีเย่นต์เห็นเป็นธรรม
นิรกรรมผู้ต้องโทษโจทก์เท็จหา
ให้พ้นทุกข์ทรมานกายวิญญา
หลุดออกมาจากคุกขุมอเวจี ฯ"

ข้าพเจ้าได้เสนอให้ท่านผู้นั้นทราบว่า ขอให้ท่านขอบคุณนายทวี บุณยเกตุ ที่เป็นหัวแรงสำคัญในการอภัยโทษและนิรโทษกรรม ขอให้ท่านช่วยเปลี่ยนสักรวาบทต้นให้เป็นสักรวาทวี บุณยเกตุเถิด และขอให้ท่านช่วยชี้แจงผู้พ้นโทษทุกคนถึงความดีของนายทวี บุณยเกตุ

อีกหลายวันต่อมา พระยาเทพหัสดินทร มาหาข้าพเจ้าแจ้งว่าเพิ่งได้ทราบความจริงว่านายทวี บุณยเกตุ เป็นหัวแรงสำคัญในเรื่องนี้

นายทวี บุณยเกตุ ทำบุญชนิด **"ปิดทองหลังพระ"** มิได้เคยอวดอ้างถึงการที่ตนได้ทำไปในเรื่องนี้ บัดนี้ นายทวี ฯ ได้วายชนม์ไปแล้ว ข้าพเจ้าจึงขอบันทึกความดีเรื่องนี้ของนายทวีไว้

เรามิได้ทำหักโหมแก่จอมพล ป. ฯ เพราะไม่พึงประสงค์ให้มีการรบราฆ่าฟันระหว่างคนไทยด้วยกันเอง ดังนั้น เมื่อจอมพล ป. ฯ ยื่นใบลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ข้าพเจ้าในฐานะผู้สำเร็จราชการ ฯ ก็อนุมัติให้ลาออกตามใบลานั้นซึ่งเป็นไปตามรัฐธรรมนูญ ส่วนตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดยังให้จอมพล ป. ฯ ครองตำแหน่งนั้นอยู่ มิได้ประกาศปลดจากตำแหน่งนั้นในทันทีทันใด

แต่จอมพล ป. ฯ ได้ไปรวบรวมทหารตั้งมั่นอยู่ที่ลพบุรีซึ่งเป็นการคุกคามรัฐบาลใหม่ พล. ร.ท. สินธุ กมลนาวิน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมและผู้บัญชาการทหารเรือจึงได้มาหาข้าพเจ้าว่าจะต้องรีบจัดการประกาศปลดจอมพล ป. ฯ จากตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดโดยขอให้ พล. อ. พระยาพหล ฯ เป็นแม่ทัพใหญ่และ พล. ท. ชิต มั่นศิลป์ สินาดโยธารักษ์ เป็นรองแม่ทัพใหญ่ เมื่อได้ทาบทาม พล. อ. พระยาพหล ฯ กับ พล. ท. ชิต มั่นศิลป์ สินาดโยธารักษ์ ตกลงรับตำแหน่งดังกล่าวแล้ว ฝ่ายทหารเรือจึงได้จัดรถพยาบาลเชิญตัว พล.อ. พระยาพหล ฯ ซึ่งเกิดป่วยขึ้นมาอย่างกระทันหันไปอยู่ที่กองบัญชาการกองทัพเรือที่พระราชวังเดิมธนบุรี เป็นการลับ

ส่วนข้าพเจ้านั้น เพื่อความปลอดภัยได้ไปนอนค้างอยู่ที่มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองเป็นการลับ ได้ลงนามในประกาศพระบรมราชโองการปลดจอมพล ป. ฯ ออกจากตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุด และแต่งตั้งให้เป็นที่ปรึกษาราชการแผ่นดินซึ่งเป็นตำแหน่งที่มีเกียรติสูงหากแต่มิได้บังคับบัญชาทหาร และได้ลงนามในประกาศพระบรมราชโองการตั้ง พล.อ. พระยาพหล ฯ เป็นแม่ทัพใหญ่ และ พล. ท. ชิต มั่นศิลป์ สินาดโยธารักษ์ เป็นรองแม่ทัพใหญ่ เพื่อรักษาความลับอย่างเข้มงวด จึงให้เรื่องนี้รู้เฉพาะนายควง ฯ ซึ่งเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ และนายทวี บุณยเกตุ ซึ่งเป็นผู้ร่างพระบรมราชโองการและรับผิดชอบในการเตรียมประกาศวิทยุเวลาเช้า โดยให้นายไพโรจน์ ชัยนาม เป็นผู้รับมอบหมายเตรียมการวิทยุกระจายเสียงของกรมโฆษณาการไว้ให้พร้อม ครั้นถึงรุ่งเวลาเช้าวิทยุนั้นก็ได้กระจายเสียงตามแผนการดังกล่าวแล้ว

พล. อ. พระยาพหล ฯ แม่ทัพใหญ่ ก็ได้ประกาศคำสั่งให้บรรดานายทหารที่อยู่ในเขตจังหวัดพระนครและธนบุรีไปชุมนุมที่บริเวณวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ครั้นถึงกำหนดบรรดานายทหารดังกล่าวก็ได้มาชุมนุมพร้อมกัน พล. ท. ชิต มั่นศิลป์ สินาดโยธารักษ์ ได้แถลงชี้แจงแทนแม่ทัพใหญ่ขอให้บรรดานายทหารฟังคำสั่งแม่ทัพใหญ่และให้ทุกคนตั้งอยู่ในความสงบ บรรดานายทหารก็เชื่อฟังคำสั่งแม่ทัพใหญ่และรองแม่ทัพใหญ่ เหตุการณ์ที่อาจจะเกิดนองเลือดระหว่างคนไทยด้วยกันเองจึงไม่เกิดขึ้น มิใช่อภิหารนายควง ฯ ตามที่ไปพูดที่คุรุสภา เหตุการณ์ทั้งนี้นายทหารเหล่านั้นยังมีชีวิตอยู่หลายคนในขณะนี้ย่อมจำเหตุการณ์ได้

ส่วนจอมพล ป. ฯ ก็ได้ปฏิบัติตามพระบรมราชโองการและได้ย้ายจากลพบุรีไปอยู่ที่อำเภอลำลูกกาจนตลอดสงคราม ข้าพเจ้าในฐานะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ก็ได้สั่งเจ้าหน้าที่พระราชวังให้อำนวยความสะดวกแก่จอมพล ป. ฯ ที่ดำรงตำแหน่งที่ปรึกษาราชการแผ่นดินตามควรแก่ฐานะทุกประการ

ภายหลังสงคราม จอมพล ป. ฯ ได้เขียนจดหมายถึงข้าพเจ้ามีความดังต่อไปนี้

หลักสี่

วันที่

เรียนอาจารย์ที่เคารพและนับถือ

ผมเห็นงานของอาจารย์มีมาก ไม่อยากจะมารบกวนอะไร แต่บัดนี้ผมเป็นคนเคราะห์ร้าย ไม่รู้จะหันไปพึ่งใครได้ ก็จำเป็นต้องขอพึ่งอาจารย์ตามแต่จะกรุณาได้ ประการแรกอยากขอปรับความเข้าใจแก่อาจารย์ ซึ่งบางทีจะมีเมตตาจิตเกิดแก่ผมบ้างตามสมควร ถ้าอาจารย์จะผูกพยาบาทผมเกี่ยวแก่เรื่องเดิม ๆ มาบ้าง ซึ่งอาจเป็นการเข้าใจไม่ตรงตามเป็นจริง อาจารย์จะได้ทราบความจริงไว้ คือบางทีอาจารย์อาจเข้าใจว่าผมเป็นคนช่วยบีดสภาและเนรเทศอาจารย์เกี่ยวแก่หาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ เรื่องนี้ ผมไม่ได้เป็นผู้ทำเลย การบีดสภา ฯนั้น พระยามโนเรียกผมไปซึ่งเวลานั้นผมเป็นเด็กอยู่มากในการเมือง เกลี้ยกล่อมผมให้เซ็นเป็นคนสุดท้าย ครั้นเห็นทุกคนเขาลงชื่อกัน ผมจะไม่ลงชื่อกับเขาก็เกรงจะเป็นภัยร้ายแรงจึงได้ลงชื่อตามพระยาพหลไป เรื่องเนรเทศอาจารย์นั้น ถามหลวงอดุลดูว่าเป็นใครวิ่งเต้น ความจริงจะทราบว่าพระยาทรงสุรเดชผมกับหลวงอดุลก็ถูกหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ วันหนึ่งไปพบพระยาทรง ฯ ท่านยังถามว่าล็อกับอดุล

แดงเรื่อ ๆ แล้วน๊ะ เมื่อผมเปิดสภา ฯ พระยาราชวังสันยังโทรศัพท์ถามผมว่าจะเอาอะไร ผมตอบว่าเปิดสภา ฯ ท่านยังถามต่อไปว่าไม่แดงน๊ะ หรือจะแดงกัน ผมเลยวางหูโทรศัพท์

การทำการกันครั้งนั้น เขาประชุมกัน ๔–๕ คน มีพระยามโนเป็นหัวหน้า เมื่อเขาจะทำอะไรเขาก็ทำกันไป ผมรู้จริงจังภายหลังเสมอ ซึ่งแก้อะไรไม่ได้ เพราะเป็นเด็กในการเมืองอยู่มาก การลาออกของ ๔ ทหารเสือ ผมก็ไม่รู้ต้นสายปลายเหตุเลย อยู่ ๆ ก็ลาออกกันไป เขาจะทำกันอย่างไรไม่ทราบผมเห็นแต่มีคนมาบอกอยู่เสมอ ๆ ว่าพระยาทรง ฯ จะออก นอกนั้นผมมิได้วิ่งเต้นอะไร ครั้นออกไปแล้วผมไม่ทราบอะไร เปลี่ยนการปกครองใหม่ ๆ ยังอ่อนในการเมือง พระยามโนถามว่า ใครที่พอจะเป็นผู้บัญชาการทหาร และเสนาธิการได้ ผมก็ตอบไปตามความเป็นจริงตามหลักทางทหารว่าพระยาพิชัยรณรงค์ กับพระยาดินท่าราบเขาก็เห็นดีด้วย และบรรจุโดยพระบรมราชโองการ เรื่องเก่ามีความจริงอย่างนี้ เมื่อพระยาทรง ฯ ออกไปแล้วผมอยู่รักษาการที่กาแฟนรสิงห์ตอนกลางคืน ผมจำได้ว่าไปกับหลวงอดุล ทราบภายหลังว่าพระยาราชวังสัน พระยาฤทธิ พระยามโน จะให้ทหารเรือจับผมขังที่นั่น เข้าใจว่า พล.ต. ทหาร ขำหิรัญ เป็นผู้ถูกชวนเรื่องเก่า ๆ มีความจริงอย่างนี้ ขออาจารย์กรุณาเข้าใจว่า ผมไม่ได้เป็นคนแกล้งอะไรเพื่อนฝูงเลยคนอื่นเขาทำกันเองแล้วผมยังช่วยในเมื่อมีโอกาส

ตอนญี่ปุ่นเข้ามา มันจะเล่นงานอาจารย์ ถามหลวงอดุลดู ผมไม่เคยได้ติดต่อหรือขออำนาจญี่ปุ่นมาเล่นงานอาจารย์เลย ผมจึงเสนอให้อาจารย์เป็นผู้สำเร็จ

ตามที่เรียนมานี้ ขอพระและสิงศักดิ์สิทธิ์เป็นพยานว่า เป็นความจริงทุกประการถ้าอาจารย์ไม่เชื่อ วันหนึ่งข้างหน้าจะเป็นพยานเอง

ผมเรียนมานี้หวังจะได้รับความกรุณาจากอาจารย์บ้างตามสมควร ในทางการเมืองของผมนั้น เวลานี้หรือต่อไป ผมเข็ด และรู้สึกตัวว่าเง่าโง่ไม่มีความสามารถเพียงพอ ขืนทำอีกก็มีภัยมาสู่ตัวร่ำไป ผมเลยขอเป็นชาวไร่ชาวนาดีกว่า ขออาจารย์อย่าเป็นห่วงผมในทางการเมือง ผมเข็ดแล้ว เป็นตามีตามาดีกว่าสำหรับตัวผม

ผมพูดมามากแล้ว ถ้ามีผิดรบกวนอาจารย์ก็ขออภัยด้วย ผมได้เขียนเล่าการปฏิบัติการต่อสู้ญี่ปุ่น และส่งไปทางประธานสภา ฯ และให้เพื่อนฝูงอ่าน มีความประสงค์อย่างเดียวจะช่วยให้เพื่อนฝูงไม่เป็นอาชญากรสงคราม รวมทั้งผมด้วยตามสัญชาตญาณของคนต้องป้องกันตน

อาจารย์ขอได้กรุณาแก่ผมในเรื่องนี้ด้วย เพราะถ้านึงไว้คนไม่รู้ เหตุผลการปฏิบัติของเราก็จะหาว่าเป็นคนขายชาติอยู่ตลอดไป ชื่อเสียงก็จะเสีย ผมดีใจแล้วว่าที่เราทำมาแล้วนั้น อย่างน้อยพระแก้วมรกตยังอยู่ญี่ปุ่นไม่ขนเอาไปอย่างแห่งอื่น

เคารพและนับถืออย่างสูง

ป. พิบูลสงคราม

— ๑๕ —

นายควง อภัยวงศ์ได้พูดที่คุรุสภา เมื่อวันที่ ๒๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๐๖ มีความเกี่ยวกับขบวนการเสรีไทยและข้าพเจ้าหลายประการ ที่ตรงบ้างคลาดเคลื่อนบ้างจากหลักฐานเอกสารและข้อเท็จจริง ข้าพเจ้าจึงเห็นจำเป็นที่จะต้องแสดงหลักฐานและความจริงในโอกาสอันควรต่อไป เพื่อสัจจะแห่งประวัติศาสตร์ของชาติไทย

ในภาคผนวกนี้ขอให้ข้อสังเกตเพียงบางประการไว้ล่วงหน้าก่อน นอกจากที่กล่าวไว้บ้างแล้วในหนังสือเล่มนี้

ประการหนึ่งนายควง ฯ พยายามเอาข้าพเจ้าเป็นตัวประกอบการตลกด้วย อาทิคำพูดตอนหนึ่งของนายควง ฯ มีว่า

"ที่ผมเรียกหลวงประดิษฐ์ ฯ ว่าอาจารย์นั้น ความจริงไม่ได้เป็นอาจารย์ของผมหรอก เราเป็นเพื่อนกัน อย่างที่ผมเล่าให้ฟังแล้ว แต่แกเป็นคนมีโปรแกรมมากเหลือเกิน เราก็ตั้งนิคเนมแกว่า "**อาจารย์**" ส่วนหลวงพิบูล ฯ เขาเป็นนายทหาร พอเป็นนายร้อยเอกเราก็เรียกว่า "**กัปตัน**" หลวงสินธุสงครามชัย เขาเป็นนายทหารเรือและเรียนเก่ง เราก็เรียกเขาว่า "**แอดมิราล**"

นายควง ฯ พูดถูกต้องเพื่อน ๆ เรียก ร.ต. สินธุ กมลนาวิน ร.น. ว่า "**แอดมิราล**" ตามเหตุผลนั้น แต่ต้องประกอบด้วยเหตุที่ ร.ต. สินธุ ฯ ร.น. เป็นหัวหน้าก่อการ ฯ ฝ่ายทหารเรือ ส่วนหลวงพิบูล ฯ นั้นระหว่างศึกษาอยู่ในฝรั่งเศสคงมียศเพียงนายร้อยโทเท่านั้น กลับสยามแล้วจึงได้ยศเป็นนายร้อยเอก ฉะนั้นระหว่างที่เราอยู่ในฝรั่งเศสเราเรียกนายร้อยโทแปลกว่า

"กัปตัน" เพราะเหตุอื่นซึ่งมีเรื่องยืดยาว ขอรอไว้ชี้แจงในโอกาสหน้า มิใช่เพราะเขาเลื่อนยศเป็นนายร้อยเอกภายหลังเขากลับสยามแล้ว

ก่อนชี้แจงเกี่ยวกับการที่เพื่อนเรียกข้าพเจ้าว่า **"อาจารย์"** นั้น สมควรกล่าวว่านายควง ฯ ได้พูดความจริงที่คุรุสภาเฉพาะกาลที่นายควง ฯ เพิ่งเข้าร่วมคณะราษฎรเมื่อก่อนวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ ไม่กี่เดือน บางคนหรือหลายคนเข้าใจผิดไปเองว่านายควง ฯ ร่วมคณะราษฎรตั้งแต่ศึกษาอยู่ที่ปารีส เพราะคิดว่าเมื่อเป็นเพื่อนด้วยกันแล้วก็ร่วมคิดการเมืองทุกคนซึ่งไม่ถูกต้อง อันที่จริงนั้นข้าพเจ้าเป็นเพื่อนกับนักศึกษาไทยในฝรั่งเศสที่รู้จักทุกคน แต่ในการที่จะชวนเพื่อนคนใดร่วมงานอภิวัฒน์นั้นผู้ริเริ่มก่อตั้งคณะราษฎรได้วางข้อกำหนดไว้เคร่งครัด ที่ไม่พิจารณาเพียงแต่ว่าเป็นเพื่อนเที่ยวเพื่อนกินด้วยกันเท่านั้นคือต้องดูแต่ละคนว่ามีความเสียสละเพื่อชาติได้จริงจังหรือไม่ และรักษาความลับได้หรือไม่ แม้ข้าพเจ้าสนับสนุนนายควง ฯ แต่ผู้ริเริ่มหลายคนเห็นว่านายควง ฯ พูดเกินเลยไปเกรงจะรักษาความลับไว้ไม่ได้นาน ฉะนั้นจึงชวนนายควง ฯ เมื่อใกล้จะทำการยึดอำนาจและให้ช่วยอยู่ยามบางคราว ตามที่นายควง ฯ ได้กล่าวไว้ที่คุรุสภานั้น ส่วนบางคนแม้เป็นเพื่อนเที่ยวและกินด้วยกันแต่ปรากฏระหว่างมีการชุมนุมประจำปีว่าเพื่อนคนนั้นเมาสุราไม่สติไว้ไม่ได้จึงมิได้ชวนเพื่อนคนนั้นร่วมคณะราษฎร โดยชวนเขาภายหลังเมื่อยึดอำนาจในวันที่ ๒๔ มิถุนายนแล้ว บางคนเช่นหลวงวิจิตรวาทการซึ่งเป็นเพื่อนข้าพเจ้าตั้งแต่เรียนกฎหมายในสยาม ข้าพเจ้าเองเสนอผู้ริเริ่มให้ชวนหลวงวิจิตร ฯ ด้วย แต่ที่ประชุมส่วนมากมีมติไม่เป็นเอกฉันท์ จึงไม่ได้ชวนหลวงวิจิตร ฯ แม้ภายหลัง ๒๔ มิถุนา ฯ แล้วจึงเป็นเหตุหนึ่งที่หลวงวิจิตร ฯ จัดตั้ง **"คณะชาติ"** ขึ้น การประชุมเป็นทางการครั้งแรกของคณะราษฎรมีขึ้นเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๙๒๗ ที่หอพักแห่งหนึ่ง ณ "RUE DU SOMMERARD" ซึ่งเราเช่าห้องใหญ่ไว้เฉพาะการประชุมนั้น ผู้ร่วมประชุมมี ๗ คน คือ (๑) นายประยูร ภมรมนตรี (๒) ร.ท. แปลก ขีตะสังคะ (๓) ร.ต. ทัศนัย มิตรภักดี (๔) นายตั้ว ลพานุกรม (๕) หลวงสิริราชไมตรี (๖) นายแนบ พหลโยธิน (๗) ข้าพเจ้า เมื่อข้าพเจ้ากลับสยามในเดือนมีนาคมปีนั้นแล้วได้มอบให้เพื่อนที่ยังอยู่ในปารีสเลือกเฟ้นผู้ที่สมควรชวนร่วมคณะราษฎรต่อไป เพื่อนที่ว่านั้นได้ชวนนายทวี บุณยเกตุ และนายบรรจง ศรีจรูญ ไทยมุสลิมจากอียิปต์ที่มาเยือนปารีส ภายในเวลาประมาณอีก ๒–๓ เดือน ต่อมาได้ชวน ร.ต. สินธุ

กมลนาวิน ร.น. นักศึกษาวิชาทหารเรือเดนมาร์คที่มาเยือนปารีส ต่อจากนั้นเพื่อนที่ก่อตั้งคณะราษฎรที่ปารีสก็ทยอยกันกลับสยาม ค่อย ๆ ชวนเพื่อนนักศึกษาที่เคยสังเกตไว้ในการสนทนากันเพียงเคร่า ๆ มิได้จำกัดเฉพาะนักศึกษาในฝรั่งเศสเท่านั้น ฉะนั้นต่อมาในสยามจึงได้ชวน ม.ล. อุดม สนิทวงศ์ นักศึกษาจากสวิสเซอร์แลนด์ ม.ล. กรี เดชาติวงศ์ และนายสพรั่ง เทพหัสดินทร์ ณ อยุธยา และนายเล้ง ศรีสมวงศ์ นักศึกษาจากอังกฤษ ฯลฯ และเพื่อนทหารบก ทหารเรือ พลเรือน คนอื่น ๆ ในสยาม ดังนั้นนายควง ฯ จึงไม่รู้เรื่องความเป็นไปของคณะราษฎรได้ถูกต้อง

ส่วนการที่เพื่อนนักศึกษาในฝรั่งเศสส่วนหนึ่งเรียกข้าพเจ้าว่า **"อาจารย์"** อันเนื่องจากเหตุต่าง ๆ กัน นายเทอด บุญนาค นักศึกษามหาวิทยาลัยฝรั่งเศสซึ่งต่อมาได้เป็นผู้พิพากษาในสยามนั้น ได้พาครอบครัวมาเยี่ยมข้าพเจ้า ณ บ้านพักข้าพเจ้าชานกรุงปารีส นายเทอด ฯ ได้บอกแก่ครอบครัวของตนว่าข้าพเจ้าเป็นทั้งเพื่อนและอาจารย์ของเขา เพราะนอกจากได้รับคำแนะนำในการศึกษาแล้วข้าพเจ้ายังได้ช่วยทบทวนวิชาให้เขาก่อนเข้าสอบไล่ หลายคนก็ได้เรียกข้าพเจ้าเพราะเหตุนี้ แต่นายควง ฯ ลืมไปเองถึงเหตุที่หลายคนเรียกข้าพเจ้าว่า **"อาจารย์"** ฉะนั้น ข้าพเจ้าอภัยให้ ส่วนการที่นายควง ฯ อ้างว่าเพื่อนอื่น ๆ ตั้งนิคเนมข้าพเจ้าเพราะมีโปรแกรมมากเหลือเกินนั้น อันที่จริงระหว่างอยู่ในฝรั่งเศสนั้นโปรแกรมเพื่ออภิวัฒน์ไทยก็รู้เฉพาะไม่กี่คนซึ่งนายควง ฯ ไม่มีโอกาสรู้ ฉะนั้นจะเดาเอาว่าโปรแกรมมากในเวลานั้นได้อย่างไรข้าพเจ้ามีโปรแกรมหลายอย่างที่แสดงให้เพื่อนก่อการ ๒๔ มิถุนา ฯ รู้ทั่วกันภายหลัง ๒๔ มิถุนา ฯ ก่อนนั้นนอกจากหัวหน้าสายแล้วแต่ละคนรู้เฉพาะหน้าที่ของตนเช่นหน้าที่ตัดสายโทรศัพท์กลางในบังคับบัญชาของ ร.อ. หลวงนิเทศกลกิจนั้น นายควง ฯ ก็รู้เฉพาะการนั้นเท่านั้น แม้การประชุมบางครั้งที่ให้นายควง ฯ เป็นยามก็ดี นายควง ฯ ก็รับอยู่แล้วว่าตนไม่รู้ที่ประชุมพูดเรื่องอะไรกัน

เจ้านายหลายพระองค์ทรงถือว่าข้าพเจ้าเป็นพระสหาย ก็ได้ทรงพระกรุณาเรียกข้าพเจ้าว่า **"อาจารย์"** อาทิ พระองค์เจ้าอาทิตย์ ฯ ก็ทรงเรียกข้าพเจ้าเช่นนั้นตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ตลอดมา จนกระทั่งก่อนท่านสิ้นพระชนม์ พระองค์เจ้าภาณุพันธ์ยุคลก็ทรงกรุณาเรียกข้าพเจ้า **"อาจารย์"** ตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ตลอดมากระทั่งปัจจุบัน เมื่อพระองค์ทรงพบปะข้าพเจ้าท่านมิได้ทรงเรียกข้าพเจ้าเช่นนั้นเป็นการตลก

เจ้านายอีกองค์หนึ่งคือหม่อมเจ้านักขัตรมงคล พระบิดาสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์ปัจจุบันทรงสถาปนาเป็นพระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่นจันทบุรีสุรนาถ ฯ นั้น ท่านทรงมีพรรษามากกว่าอายุข้าพเจ้าหลายปีในขณะทรงศึกษาอยู่ในฝรั่งเศส และทรงเป็นผู้ที่นักศึกษาส่วนมากเคารพนับถือท่านว่าทรงพระปรีชาญาณ มีความรู้แตกฉานทั้งในความรู้ทั่วไปในวิชาทหาร ในภาษาฝรั่งเศสจนสามารถทรงนิพนธ์ร้อยแก้วภาษาฝรั่งเศสได้ ดังปรากฏในหนังสือที่นักศึกษาในฝรั่งเศสสมัยนั้นพิมพ์เป็นอนุสรณ์แด่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า ฯ ในวาระที่พระองค์เสด็จสวรรคต ท่านกรุณาประทานเกียรติแก่ข้าพเจ้าเรียกข้าพเจ้าว่าอาจารย์ตามลายพระหัตถ์ที่ท่านทรงเขียนไว้ใต้พระฉายาลักษณ์ที่ประทานแก่ข้าพเจ้าว่า

"ให้ท่านอาจารย์ปรีดี สภานายกแห่งสามัคยานุเคราะห์สมาคม
ไว้เป็นที่รฤก ด้วยความชอบพอแลคุ้นเคยมาก
นักขัตร

คำว่า "สามัคยานุเคราะห์สมาคม" เป็นชื่อสมัยแรกตั้งของสมาคมนักศึกษาไทยในฝรั่งเศส และนักศึกษาในความดูแลสถานทูตสยามประจำกรุงปารีสที่ศึกษาในยุโรป รวมทั้งส่วนหนึ่งที่ศึกษาในอังกฤษ ชื่อหม่อมเจ้านักขัตร ฯ (พระนามเวลานั้น) เป็นผู้ทรงดำริแล้วที่ประชุมก่อตั้งสมาคมลงมติเห็นชอบ ท่านทรงดำริว่าชื่อสมาคมนั้นสำหรับภาษาฝรั่งเศสให้ย่อลงได้เป็น SIAM คือ ASSOCIATION "SIAMOISE D'INTELLECTUALITE ET D'ASSISTANCE MUTUELLE" โดยย่อ "S" จาก "SIAMOISE" "I" จาก INTELLECTUALITE "A" จาก "ASSISTANCE" "M" จาก "MUTUELLE" ส่วนชื่อในภาษาไทยก็ย่อลงได้เป็น ส,ย,า,ม

นายควง อภัยวงศ์ มีเรื่องตลก ๆ หลายเรื่องที่นำไปเล่าที่คุรุสภาเรียกเสียงฮาได้หลายครั้ง ข้าพเจ้าจะได้นำหลักฐานออกตีพิมพ์เพื่อสัจจะเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของไทยต่อไปในโอกาสอันควรซึ่งข้าพเจ้าบอกล่วงหน้าไว้แล้ว ขณะนี้ขอให้ผู้อ่านลองนึก ๆ ไว้ก่อน อาทิ การปลดอาวุธทหารญี่ปุ่นในประเทศไทยนั้น หลายคนยังจำได้ว่าทหารอังกฤษเป็นผู้เข้ามาปลดอาวุธ มิใช่

ลอร์ดเมาท์แบทเทนโทรเลขมาถึงนายควง ฯ ขอให้รัฐบาลนายควง ฯ ปลดอาวุธทหารญี่ปุ่น การปลดอาวุธทหารญี่ปุ่นในประเทศไทยนั้นมิใช่เรื่องตลกที่จะพูดพล่อย ๆ หลักฐานที่ข้าพเจ้าจะแสดงต่อไปภายหน้ามีอยู่ว่า เดิมสัมพันธมิตรตกลงกันที่จะให้เจียงไคเช็คเป็นผู้บัญชาการสูงสุดในสมรภูมิจีนและแหลมอินโดจีน เจียงไคเช็คจึงต้องการส่งทหารจีนเข้ามาปลดอาวุธทหารญี่ปุ่นในประเทศไทย ขบวนการเสรีไทยได้พยายามที่จะขอร้องให้สมรภูมิในประเทศไทยขึ้นอยู่กับลอร์ดเมาท์แบทเทนดีกว่าขึ้นอยู่กับจีน เมื่อฝ่ายญี่ปุ่นยอมจำนนต่อฝ่ายสัมพันธมิตรนั้น เจียงไคเช็คเข้ามาปลดอาวุธทหารญี่ปุ่นที่อยู่ในแหลมอินโดจีนตั้งแต่เส้นขนานที่ ๑๖ ขึ้นไป ซึ่งถ้าเป็นเช่นนั้นทหารจีนก็จะเข้ามาในประเทศไทย ตั้งแต่ร้อยเอ็ดในภาคเหนือของอีสานขึ้นไปและตั้งแต่อำเภอบางมูลนาค และอำเภออุ้มผางขึ้นไปทางเหนือ ข้าพเจ้าได้ขอร้องให้รัฐบาลอเมริกันสั่งยกเว้นเกี่ยวแก่ประเทศไทย ครั้นแล้วประธานาธิบดีทรูแมนได้สั่งให้ทหารญี่ปุ่นในประเทศไทยวางอาวุธต่อลอร์ดเมาท์แบทเทน ผู้บัญชาการทหารสูงสุดภาคอาเซียอาคเนย์ คงยอมให้ทหารจีนเข้ามาปลดอาวุธทหารญี่ปุ่นเฉพาะที่อยู่เหนือเส้นขนานที่ ๑๖ ของ **"อินโดจีนฝรั่งเศส"** เท่านั้น พวกก๊วะมินตั๋งในประเทศไทยที่เตรียมต้อนรับทหารจีนอยู่แล้วไม่พอใจจึงก่อกรณี **"เลี๊ยะพะ"** ขึ้น

เรื่องที่น่าขบขันแต่ทว่าข้าพเจ้าเฮฮาด้วยไม่ลง คือตอนที่นายควงกล่าวว่า ฝ่ายทหารญี่ปุ่นเห็นขบวนการเสรีไทยสร้างสนามบินลับแล้ว นายควงมาบอกข้าพเจ้า ๆ จึงสั่งให้พลพรรคปลูกกัญชาเป็นการอำพราง และนายควง ฯ ได้อ้างว่าตนท้าญี่ปุ่นให้ตั้งกรรมการร่วมไปสอบสวน แต่เผอิญสงครามได้สิ้นสุดลงจึงเคราะห์ดีไปนั้นข้าพเจ้าก็ว่าเคราะห์ดีอยู่ เพราะถ้าญี่ปุ่นสอบสวนอย่างที่นายควง ฯ ท้าแล้ว ก็จะปรากฏว่าที่ดินที่ใช้สร้างสนามบินลับนั้นเป็นที่ดินแข็งมีหินลูกรังปลูกกัญชาไม่ขึ้น ญี่ปุ่นก็จะจับเท็จกลางแปลงได้โดยไม่ยาก ผู้ใช้ความคิดธรรมดาสามัญย่อมรู้ได้ว่าสนามบินนั้นต้องสร้างในที่ดินแข็งไม่ใช่ที่อ่อนที่จะปลูกกัญชาหรือพริกได้ ญี่ปุ่นก็ไม่โง่เกินไปที่จะถูกต้มง่าย ๆ

อันที่จริงนั้น ก่อนที่ขบวนการเสรีไทยจะทำสนามบินลับก็ได้พิจารณาเหตุที่จะอาศัยเป็นข้ออ้างอำพรางอยู่แล้ว เหตุนั้นก็คือกระทรวงมหาดไทยตั้งแต่สมัยก่อน พ.ศ. ๒๔๗๕ ได้สั่งให้ทุกจังหวัดมีสนามบินขนาดเครื่องบิน ๑ ใบพัดขึ้นลงได้ แต่ทว่าทางจังหวัดเมื่อทำแล้วไม่บำรุงปล่อยทิ้งไว้ให้ทรุดโทรม ดังนั้นข้าพเจ้าจึงขอให้หลวงศุภชลาศรัย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยซึ่งเป็นเสรีไทยออกเป็นคำสั่งของกระทรวงมหาดไทยไปยังจังหวัดต่าง ๆ ปรับปรุงสนามบินให้ดีขึ้นหรือหาที่ดินใหม่ที่จะทำสนามบินให้ใช้การได้ ทั้งนี้ เป็นสั่งคำพรางเผื่อว่าถ้าญี่ปุ่นประท้วง

มาเราก็มีคำสั่งมหาดไทยเป็นหลักฐานให้ดูได้ อันที่จริงเรื่องสนามบินลับนั้นนอกจากทูตญี่ปุ่นไปพบนายควง ฯ แล้ว ทางทหารญี่ปุ่นได้ประท้วงผ่านกรมประสานงานซึ่ง พ.ท. สำเริง เนตรายน เสรีไทยอยู่ที่นั่นนำความมาแจ้งข้าพเจ้าเป็นการด่วน ซึ่ง พ.ท. สำเริง ก็ได้ตอบญี่ปุ่นไปว่าเป็นเรื่องทำสนามบินตามคำสั่งกระทรวงมหาดไทยดังกล่าวแล้ว

คำชี้แจงเพิ่มเติมประกอบ "บางเรื่องเกี่ยวกับพระบรมวงศานุวงศ์ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒"

- ก -

ตามที่หม่อมเจ้าหญิงอัปภัศราภา เทวกุล ประทานเล่าไว้ในหนังสือ **"สมเด็จพระศรีสวรินทิรา ฯ"** ตอนหนึ่งว่า เมื่อท่านหญิงกราบทูลสมเด็จแนะนำว่าข้าพเจ้าเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์แล้ว ท่านหญิงเห็นสมเด็จ ฯ ยังทรงสงสัยอยู่จึงกราบทูลว่า **"สมเด็จเจ้าพระยายังไงล่ะเพคะ"** แล้วสมเด็จ ฯ จึงเข้าพระทัยทันทีนั้น สำหรับคนรุ่นเก่าหรือคนรุ่นปัจจุบันที่จงรักภักดีแท้จริงในพระราชวงศ์จักรีก็ย่อมเข้าใจได้ว่าท่านหญิงได้กราบทูลโดยวิธีเปรียบเทียบกับสมัยที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จขึ้นครองราชสมบัตินั้น ยังทรงพระเยาว์อยู่จึงมีผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์คือเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ ซึ่งต่อมาเป็นสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ คนรุ่นท่านหญิงและข้าพเจ้านั้นเมื่อได้ยินคนใดกล่าวถึง **"สมเด็จเจ้าพระยา"** โดยมิได้ระบุเจาะจงนามต่อท้ายว่าเป็นองค์ใดแล้วก็หมายถึงองค์ที่เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์รัชกาลที่ ๕ ขณะนั้นยังทรงพระเยาว์มิใช่ท่านหญิงสนับสนุนให้ข้าพเจ้าเป็นสมเด็จเจ้าพระยา (ในสมัยจอมพล ป. เป็นนายกรัฐมนตรีและหลวงวิจิตรวาทการเป็นที่ปรึกษาเบื้องหลังนั้น เคยดำริจะให้มีขุนนางเจ้าศักดินาเทียบอย่างเจ้าศักดินาฝรั่งและญี่ปุ่นเช่นให้มี "DUKE" เรียกว่า **"สมเด็จเจ้าพระยา"** ฯลฯ แต่รัฐมนตรีส่วนมากปฏิเสธข้อเสนอของจอมพล ป. และหลวงวิจิตรวาทการแล้วเลือกเอาทางเวนคืนบรรดาศักดิ์ ซึ่งข้าพเจ้าเวนคืนบรรดาศักดิ์ **"หลวงประดิษฐ์มนูธรรม"** มาใช้ชื่อและสกุลเดิมว่า **"ปรีดี พนมยงค์"** หลวงพิบูลสงครามชื่อเดิม **"แปลก"** นามสกุลเดิม **"ขีตตะสังคะ"** ใช้ชื่อเดิม **"แปลก"** ใช้นามสกุลใหม่ว่า **"พิบูลสงคราม"** หลวงวิจิตรวาทการชื่อเดิมเป็น **"กิมเหลี่ยง"** สกุลเดิม **"วัฒนปฤดา"** เปลี่ยนชื่อเดิมเป็น **"วิจิตร"** เปลี่ยนนามสกุลเดิมเป็น **"วิจิตรวาทการ"** ฯลฯ เรื่องนี้ข้าพเจ้าจะกล่าวไว้ในหนังสือเล่มอื่น อาทิ ที่จะให้ชื่อว่า **"โมฆสงคราม"**)

สมเด็จพระศรีสวรินทิรา ฯ ขณะเสด็จประทับอยุธยานั้น ทรงมีพระชันษา ๘๐ กว่าพรรษาแล้ว ท่านทรงทราบตำแหน่งเก่าหรือเทียบบรรดาศักดิ์เก่ากับตำแหน่งของคนนั้นๆ เมื่อท่านเสด็จถึงอยุธยา ข้าพเจ้าเบิกข้าราชการเข้าเฝ้าเริ่มต้นด้วย **"ข้าหลวงตรวจการมหาดไทยภาค"** ข้าพเจ้ากราบทูลตำแหน่งตามระบบราชการใหม่นั้น สังเกตว่าสมเด็จ ฯ ยังไม่เข้าพระทัยจึงกราบทูลใหม่ว่า **"เทศา"** ก็ทรงเข้าพระทัย ครั้นแล้วข้าพเจ้าเบิกคนรองไปถวายตัวก็มิได้กราบทูลตำแหน่งของผู้นั้นว่า **"ข้าหลวงประจำจังหวัด"** คือข้าพเจ้ากราบทูลว่า **"เจ้าเมือง"** ตลอดไปถึงสรรพสามิตจังหวัดที่เป็นชื่อตำแหน่งใหม่ ข้าพเจ้าก็ได้กราบทูลว่า **"หัวหน้าฝิ่นสุรา"** ก็เข้าพระทัยได้ดี ฯ ล ฯ

ข

นักศึกษาในต่างประเทศหลายคนได้ถามข้าพเจ้าถึงบางกรณีในอดีต ข้าพเจ้าได้ตอบไปเท่าที่เคยอ่านเอกสารและหนังสือที่เป็นหลักฐานจึงเห็นควรนำมาลงพิมพ์ไว้ต่อไปนี้ด้วย

(๑) ในรัชกาลที่ ๒ มีกรณีเกี่ยวกับกรมขุนกระษัตรานุชิต ซึ่งมีพระนามตามที่เรียกกันอีกอย่างหนึ่งว่า **"เจ้าฟ้าเหม็น"** เจ้าฟ้าพระองค์นี้ทรงเป็นพระราชโอรสของสมเด็จพระเจ้าตากสิน ส่วนพระมารดามีพระนามเดิมว่า **"ฉิมใหญ่"** เป็นพระราชธิดาของรัชกาลที่ ๑ ก่อนปราบดาภิเษกเป็นพระมหากษัตริย์ต่อจากสมเด็จพระเจ้าตากสิน รัชกาลที่ ๑ ทรงโปรดเอ็นดูพระเจ้าหลานเธอองค์นี้มากจึงมิได้ถูกถอดจากการเป็นเจ้านายเหมือนดังพระราชโอรสและราชธิดาองค์อื่นๆ ของสมเด็จพระเจ้าตากสิน ดังนั้น รัชกาลที่ ๑ จึงได้สถาปนาพระเจ้าหลานเธอองค์นี้ของพระองค์เป็นสมเด็จเจ้าฟ้าและให้ทรงกรมเป็นกรมขุนดังมีพระนามข้างบนนั้น เมื่อรัชกาลที่ ๑ สวรรคตแล้ว รัชกาลที่ ๒ ได้เสวยราชสมบัติก็มีกรณีที่เจ้าฟ้าองค์นี้ถูกกล่าวหาว่าซ่องสุมผู้คนเพื่อแย่งราชสมบัติ โปรดเกล้า ฯ ให้พระองค์เจ้าทับซึ่งต่อมาทรงเป็นรัชกาลที่ ๓ เป็นประธานชำระว่ามีความผิดฐานกบฏ รัชกาลที่ ๒ จึงโปรดเกล้า ฯ ให้สำเร็จโทษโดยวิธีทุบด้วยท่อนไม้จันทน์

(๒) รัชกาลที่ ๓ พระนามเดิม **"พระองค์เจ้าชายทับ"** พระราชสมภพเมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๐ พระราชมารดาของพระองค์คือเจ้าจอมมารดาเรียมซึ่งต่อมาในรัชกาลที่ ๓ ทรงเฉลิมพระปรมาภิไธยเป็นสมเด็จพระศรีสุราลัย

เมื่อรัชกาลที่ ๒ ซึ่งเป็นพระราชบิดาสวรรคตโดยยังไม่ทันตั้งกรมพระราชวังบวรสืบสันตติวงศ์ในตำแหน่งที่ว่างอยู่เนื่องจากสมเด็จพระเจ้าบวรราชเจ้ามหาเสนานุรักษ์ได้สวรรคตไปก่อนนั้น ตามพระราชประเพณีสมเด็จเจ้าฟ้าชายมงกุฎ สมมุติเทวาวงศ์ฯ ซึ่งพระมารดาคือสมเด็จเจ้าฟ้าบุญรอดย่อมทรงอยู่ในฐานะสูงศักดิ์กว่าพระองค์เจ้าทับ ซึ่งพระมารดาเป็นคนธรรมดาสามัญนั้นน่าจะได้ขึ้นครองราชสมบัติต่อจากรัชกาลที่ ๒ ปัญหาตอนนี้ได้มีบันทึกไว้ในเอกสารและหนังสือหลายเล่มที่แสดงถึงข้อเท็จจริงว่า เหตุใดพระเชษฐาต่างพระชนนีของสมเด็จเจ้าฟ้าชายมงกุฎฯ จึงเสด็จขึ้นครองราชสมบัติก่อน

เมื่อรัชกาลที่ ๓ ขึ้นครองราชสมบัติแล้ว พระองค์ก็มิได้ทรงตั้งสมเด็จเจ้าฟ้าชายมงกุฎฯ พระราชอนุชาต่างพระราชชนนีขึ้นเป็นกรมพระราชวังบวรซึ่งอาจเป็นด้วยขณะนั้นสมเด็จเจ้าฟ้าชายองค์นี้ทรงผนวชอยู่ แต่ได้พระราชทานอุปราชาภิเษกพระองค์เจ้าชาย (อรุโณทัย) กรมหมื่นศักดิพลเสพ เป็นกรมพระราชวังบวรฯ ทรงพระนามว่า **"สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาศักดิพลเสพ"** กรมพระราชวังบวรพระองค์นี้เป็นพระราชโอรสของรัชกาลที่ ๑ จึงเป็นพระอนุชาของรัชกาลที่ ๒ ซึ่งถ้าเทียบตามศักดิ์ก็คือเป็นพระเจ้าอาว์ของรัชกาลที่ ๓ แต่พระองค์ทรงมีอำนาจมากเพราะรัชกาลที่ ๒ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระองค์ทรงกำกับราชการกรมพระกลาโหม ท่านสวรรคตก่อนรัชกาลที่ ๓ ประมาณ ๑๙ ปี ตำแหน่งกรมพระราชวังบวรในรัชกาลที่ ๓ จึงว่างอยู่เป็นเวลานานอีกประมาณ ๑๖ ปี จึงมีกรณีพระองค์เจ้าไกรสร กรมหลวงรักษ์รณเรศ ผู้กำกับกรมวังประจักษ์ขึ้นมา ดังปรากฏในบันทึกเอกสารพระบรมราชวินิจฉัยในคดีที่พระองค์เจ้าชายไกรสรซึ่งเป็นพระราชโอรสของรัชกาลที่ ๑ คือเป็นพระอนุชาต่างพระชนนีของรัชกาลที่ ๒ ทรงศักดิ์เป็นพระเจ้าอาว์ของรัชกาลที่ ๓ ต้องหาว่าก่อการกบฏเพื่อแย่งราชบัลลังก์ พระองค์เจ้าไกรสรรับสารภาพว่าได้คิดที่จะเอาพระราชบัลลังก์จริง แต่จะไม่ทำในระหว่างที่รัชกาลที่ ๓ ดำรงพระชนม์อยู่ แต่ถ้ารัชกาลที่ ๓ สวรรคตแล้วก็จะไม่ยอมให้องค์ใดขึ้นมาเป็นพระเจ้าแผ่นดิน แต่รัชกาลที่ ๓ ทรงเห็นว่าข้อแก้ตัวของพระองค์เจ้าไกรสรฟังไม่ขึ้นจึงโปรดเกล้าฯ ให้ลงโทษประหารชีวิตพระองค์เจ้าไกรสรโดยวิธีทุบด้วยท่อนจันทน์ พระองค์เจ้าไกรสรนี้เคยทรงขัดขวางสมเด็จเจ้าฟ้าชายมงกุฎ เมื่อครั้งทรงเข้าสอบไล่พระปริยัติธรรมจนได้ถึง ๕ ประโยค แล้วก็จะทรงเข้าสอบไล่ประโยคสูงต่อไป แต่พระองค์เจ้าไกรสรได้ขัดขวางว่าพอกันทีจะสอบไล่กันไปถึงไหน

(๓) ภายหลังที่พระองค์เจ้าไกรสรถูกสำเร็จโทษฐานกบฏแย่งราชบัลลังก์แล้วรัชกาลที่ ๓ ก็ยังมิได้ทรงตั้งกรมพระราชวังบวร ฯ เพื่อสืบสันตติวงศ์ แต่พระองค์ได้ทรงยกย่อง **"สมเด็จเจ้าฟ้าพระ"** คือสมเด็จเจ้าฟ้ามงกุฎ ฯ ว่าทรงพระปรีชาสามารถ ทรงทราบกิจการทั้งทางพุทธจักรและอาณาจักรทั่วโลก ไม่มีเจ้านายในพระราชวงศ์จักรีองค์อื่นใดที่จะเสมอเหมือน แม้รัชกาลที่ ๓ จะมิได้ทรงสถาปนาสมเด็จเจ้าฟ้าพระเป็นกรมพระราชวังบวร แต่ในทางปฏิบัติก็ได้ถวายพระเกียรติเสมือนดังเป็นกรมพระราชวังบวร ฯ เรื่องนี้มีบางท่านสันนิษฐานว่าการที่รัชกาลที่ ๓ ได้ทรงนิมนต์สมเด็จเจ้าฟ้าพระให้ทรงดำรงตำแหน่งอธิบดีสงฆ์แห่งวัด **"บวรนิเวศ"** นั้นก็มีสัญญลักษณ์แสดงเป็นนัยอยู่แล้ว แต่บางท่านก็มิได้สันนิษฐานเช่นนั้น อย่างไรก็ตาม เมื่อรัชกาลที่ ๓ ทรงพระประชวรหนักใกล้สวรรคต แม้จะไม่ทรงระบุโดยชัดแจ้งว่าให้อัญเชิญสมเด็จเจ้าฟ้ามงกุฎสืบสันตติวงศ์โดยให้พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการผู้ใหญ่ปรึกษากันเองว่าสมควรอัญเชิญเจ้านายองค์ใดขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์องค์ต่อไปก็ดี แต่พระองค์ก็ได้ทรงปรารภวิจารณ์พระเจ้าลูกยาเธอและเจ้านายอื่น ๆ ไว้ ซึ่งไม่มีองค์ใดจะทรงมีพระปรีชาสามารถเท่าสมเด็จเจ้าฟ้ามงกุฎ ฯ

เมื่อรัชกาลที่ ๓ สวรรคตแล้ว พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการผู้ใหญ่ได้ไปเฝ้าขออาราธนาให้สมเด็จเจ้าฟ้าพระทรงลาสิกขาบท แล้วเสด็จขึ้นครองราชสมบัติ ซึ่งพระองค์ทรงปฏิบัติตามคำอัญเชิญนั้น

(๔) ในรัชกาลที่ ๔ มีพระราชหัตถเลขาและบันทึกเอกสารที่ตีพิมพ์เผยแพร่ในสมัยนั้น และในสมัยต่อมาซึ่งพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ก็ได้ทรงกล่าวไว้ในหนังสือที่พระองค์แต่งขึ้นเรื่อง **"เจ้าชีวิต"** กล่าวถึงกรณีกรมพระราชวังบวรวิชัยชาญหรือวังหน้าของรัชกาลที่ ๔ ที่มีกรณีต้องเสด็จไปอาศัยอยู่ที่สถานกงสุลอังกฤษ สมเด็จเจ้าพระยาองค์ที่เคยเป็นผู้สำเร็จราชการในระหว่างที่พระพุทธเจ้าหลวง (รัชกาลที่ ๕) ยังทรงพระเยาว์ได้เสด็จไปไกล่เกลี่ยอัญเชิญให้เสด็จกลับมาประทับยังพระราชวังหน้าตามเดิม และมีกรณีที่กงสุลอังกฤษสมัยนั้นวางแผนการแยกประเทศสยามออกเป็นสองส่วนโดยพระพุทธเจ้าหลวงเป็นพระมหากษัตริย์ฝ่ายสยามเหนือเท่านั้น และจะสนับสนุนกรมพระราชวังบวรวิไชยชาญเป็นพระมหากษัตริย์สยามใต้ แต่แผนการของกงสุลอังกฤษชื่อมิสเตอร์นอกซ์ซึ่งมีเมียเป็นคนไทยชื่อปรางต้องล้มเหลวไป

คำปรารภ

—๑—

เพื่อนไทยและต่างประเทศหลายคนได้ขอให้ข้าพเจ้าเขียนความทรงจำ เช่นเดียวกับคำเรียกร้องของนายกนธีร์ ศุภมงคล อดีตเลขาธิการ ส.ป.อ. และอดีตที่ปรึกษาของรัฐบาล จอมพลถนอม กิตติขจร ปัจจุบันดำรงตำแหน่งเอกอัครราชทูตไทยประจำกรุงลอนดอน ได้เขียนจดหมายลงวันที่ ๘ ตุลาคม ๒๕๑๔ ถึงนายสุพจน์ ด่านตระกูล มีความตอนหนึ่งว่า

"ความจริงชีวิตและงานของท่านปรีดีเป็นเรื่องที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง เพราะส่วนที่ท่านได้ปฏิบัติให้แก่ประเทศไทยนั้น มีมากมายเกินกว่าที่จะขีดเขียนขึ้นให้ครบถ้วนได้ โดยเฉพาะเรื่องตอนที่ท่านทำเสรีไทยผมเชื่อแน่ว่าไม่มีผู้ใดในประเทศไทยที่จะรู้โดยละเอียดถี่ถ้วนนอกจากตัวท่านปรีดีเอง เพราะในระหว่างที่ปฏิบัติงานเสรีไทยนั้นถือเป็นหลักสำคัญยิ่งยวดว่า ไม่มีผู้ใดผู้หนึ่งเลยที่จะรู้ว่าอีกคนหนึ่งมีหน้าที่ได้รับมอบหมายอย่างใด จะมีก็แต่ท่านปรีดีเท่านั้นที่จะรู้หมด และท่านเท่านั้นที่ถ้าหากท่านมีเวลาจะขีดเขียนรวบรวมขึ้นไว้ได้ ก็จะเป็นประโยชน์ไม่มากก็น้อย"

ข้าพเจ้ายินดีจะสนองคำเรียกร้อง แต่จะต้องค่อย ๆ ฟื้นความจำเขียนขึ้นพิมพ์เป็นคราว ๆ เพราะแม้เฉพาะเรื่องขบวนการเสรีไทยนั้นก็ล่วงเลยมากว่า ๓๐ ปีแล้ว จึงไม่อาจที่จะฟื้นความจำให้ครบถ้วนได้ ขณะที่กำลังปฏิบัติงานเสรีไทยอยู่นั้น ข้าพเจ้าก็รู้แต่หลักการใหญ่ซึ่งรวมศูนย์อยู่ที่ข้าพเจ้า ส่วนงานของแต่ละหน่วยที่แบ่งภาระไปนั้น ข้าพเจ้าไม่มีเวลาพอตรวจตราถึงรายละเอียด เพราะมีมากมายหลายหน่วย และมีจำนวนสมาชิกมากมาย ดังปรากฏตามบันทึกของนายทวี บุณยเกตุ ผู้บัญชาการพลพรรคภายในประเทศ ที่คุรุสภาพิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ นายทวี ฯ เมื่อวันที่ ๘ มีนาคม ๒๕๑๕ แล้ว ว่าขบวนการเสรีไทยได้ตั้งหน่วยพลพรรค ๒๔ แห่ง แห่งหนึ่ง ๆ มีพลพรรคเข้าฝึกอบรมประมาณ ๕๐๐ คน รวมจำนวนประมาณ ๑๐,๐๐๐ คน ทั้งนี้ พึงเข้าใจว่าเป็นพลพรรคกองหน้า ถ้าจะรวมจำนวนสำรองที่จะระดมเมื่อลงมือปฏิบัติต่อสู้ญี่ปุ่นอย่างเปิดเผยแล้ว ก็จะมีจำนวนเพิ่มขึ้นรวมเป็นพลพรรคที่สามารถต่อสู้ทางอาวุธประมาณ ๘๐,๐๐๐ คน และถ้ารวมทั้งผู้ที่ประจำกองบัญชาการและทางธุระการอื่น ๆ ด้วยแล้วจำนวนก็มีมากกว่านั้น ข้าพเจ้าจึงไม่อาจจำชื่อเสรีไทยได้ครบถ้วน และรู้ถึงวีรกรรมของแต่ละคน

ได้ แต่ข้าพเจ้าขอนับถือเป็นส่วนรวมว่าเสรีไทยทุกคนซึ่งส่วนมาก **"นิรนาม"** คือมิได้มีชื่อที่ข้าพเจ้าอ้างไว้ในบทความนี้ได้มีส่วนร่วมกันกับข้าพเจ้าและเสรีไทยที่ข้าพเจ้ากล่าวถึงชื่อไว้ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับบทความนี้ในการรับใช้ชาติ

เมื่อไม่นานมานี้ ทางการอเมริกันที่สามารถเก็บหลักฐานโต้ตอบกับข้าพเจ้าไว้ได้จัดการพิมพ์เป็นเอกสารทางการเปิดเผย ซึ่งเป็นหลักฐานทางการที่ช่วยฟื้นความจำในการเขียนเรื่องเกี่ยวกับเสรีไทย ส่วนทางอังกฤษก็มีอดีตทูตได้เขียนเรื่องที่เป็นหลักฐานไว้ เช่น เซอร์แอนดรู กิลคริสต์ และหลักฐานทางการอังกฤษก็จะพิมพ์เปิดเผยในเวลาอีก ๒ ปี

—๒—

ข้าพเจ้าได้เขียนความทรงจำไว้ได้หลายตอนแล้ว การพิมพ์เป็นภาษาต่างประเทศในต่างประเทศนั้นไม่มีอุปสรรคทางด้านกฎหมายหรือการกระซิบห้ามของทางการ ตรงกันข้ามมีสำนักพิมพ์หลายประเทศติดต่อมาดังที่ข้าพเจ้าได้แสดงจดหมายของสำนักพิมพ์อังกฤษ ฝรั่งเศส อเมริกันที่เสนอจะรับเป็นผู้พิมพ์โฆษณานั้นให้ญาติมิตรและผู้สื่อข่าวหนังสือพิมพ์จากประเทศไทยหลายคนได้เห็นแล้ว

ก่อนที่ประธานาธิบดีนิกสันจะเดินทางไปปักกิ่งนั้น ผู้สื่อข่าวแห่ง "ทำเนียบขาว" คือทำเนียบของประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาได้มาพบข้าพเจ้าที่บ้านพักในประเทศฝรั่งเศส เมื่อผู้นี้กลับไปทำเนียบขาวแล้วได้เขียนจดหมายถึงข้าพเจ้าดังต่อไปนี้

TIME
THE WEEKLY NEWSMAGAZINE

866 SIXTEENTH STREET, N. W.
WASHINGTON, D.C. 20006

EDITORIAL OFFICES
202-293-4300

16 November 1971

Dr. Pridi Banomyong
173 Avenue Aristide Briand
Antony, France

Dear Dr. Pridi:

It was a great pleasure to meet with you at your home during my recent visit to France. I certainly appreciate the opportunity to discuss with you your experiences, world view and the possibility of publishing them in LIFE Magazine.

I was fascinated to see the outline and beginning work for your biography and look forward to your completition of this important, historic work.

I have discussed with Mr. Milton Orshefsky, LIFE Magazine's Paris Bureau Chief, our conversation and he will contact you.

As a longtime student of Thailand and your efforts to bring peace and progress to your country I found our meeting most stimulating and hope that we can continue meeting from time to time.

Thank you for your kind hospitality.

Sincerely yours,

Jerrold L. Schecter
White House Correspondent

คำแปลจดหมายของผู้สื่อข่าวทำเนียบขาว

๑๖ พฤศจิกายน ๑๙๗๑

ดร. ปรีดี พนมยงค์
๑๗๓ ถนนอารีสตีด บริอองด์
อองโตนี, ฝรั่งเศส
ดร. ปรีดี ที่รัก

เป็นความยินดีอย่างยิ่ง ในการพบท่านที่บ้านของท่านระหว่างการมาเยือนฝรั่งเศสเมื่อเร็ว ๆ นี้ของข้าพเจ้า ข้าพเจ้ารู้สึกคุณค่าอย่างแน่นอนต่อโอกาสที่ได้เจรจากับท่านถึงประสพการณ์ของท่าน, ทรรศนะต่อสถานการณ์ของโลกและความเป็นไปได้ที่จะโฆษณาเรื่องเหล่านั้นในนิตยสาร **"ไลฟ์"**

ข้าพเจ้าพึงพอใจที่ได้เห็นแนวทาง และการเริ่มต้นงานเกี่ยวกับชีวประวัติของท่าน และใคร่จะได้เห็นความสำเร็จบริบูรณ์แห่งการงานอันเป็นประวัติศาสตร์สำคัญนี้

ข้าพเจ้าได้สนทนากับ มร. มิลตัน ออร์เชฟสกี, หัวหน้าสำนักงานปารีสแห่งนิตยสาร **"ไลฟ์"** ถึงการสนทนาของเรา และเขาจะติดต่อกับท่าน

ในฐานะนักศึกษาเรื่องประเทศไทยมาช้านาน และความพยายามของท่านที่จะนำสันติภาพและความเจริญก้าวหน้าสู่ประเทศของท่าน ข้าพเจ้าเห็นว่าการพบปะระหว่างเราเป็นการบำรุงใจอย่างยิ่ง และหวังว่าเราจะดำเนินต่อไปในการพบปะกันบางครั้งบางคราว

ขอบใจการต้อนรับโอบอ้อมอารีของท่าน

ผู้ซื่อสัตย์ของท่าน
(ลงนาม) **เจอร์โรลด์ แอล เชคเตอร์**
ผู้สื่อข่าวทำเนียบขาว

คำแปลบันทึกของกรมกิจการปาซิฟิคภาคตะวันตกเฉียงใต้

๘๙๒.๐๑/๑–๑๓๔๕

กรุงวอชิงตัน ๑๓ มกราคม ๒๔๘๘

บันทึกเพื่อประธานาธิบดี

(เพื่ออาจใช้ในการเจรจากับ มร. เชอร์ชิลล์ และจอมพลสตาลิน)

เรื่อง ฐานะอนาคตของประเทศไทย

นโยบายของอังกฤษต่อประเทศไทยแตกต่างกับของเรา อังกฤษถือว่าประเทศไทยเป็นศัตรู นั่นเป็นทรรศนะของเขา

.....

ประวัติศาสตร์การบีบคั้นของยุโรปต่อประเทศไทย และประวัติศาสตร์ยุโรปในเรื่องการยึดเอาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้น ย่อมยังอยู่ในความทรงจำอย่างกระจ่างแจ้งของชาวเอเชีย รัฐบาลนี้ไม่สามารถมีส่วนร่วมในความรับผิดชอบไม่ว่าวิธีไหนที่จะสืบเนื่องแนวนโยบายจักรวรรดินิยมสมัยก่อนสงครามแก่ประเทศไทยไม่ว่าจะปรากฏในรูปลักษณะใดก็ตาม

ภายในประเทศไทยนั้น องค์การปกครองที่เริ่มแรกได้ยอมจำนนญี่ปุ่นซึ่งเป็นผู้ร่วมมือ (กับญี่ปุ่น) อย่างเปิดเผยนั้นได้เข้าแทนที่โดยองค์การปกครอง (รัฐบาลนายควง ฯ) ที่ส่วนใหญ่อยู่ในความควบคุมของประดิษฐ์ ฯ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ปัจจุบัน เป็นผู้ซึ่งได้รับความนับถือมากที่สุดในบรรดาผู้นำไทย และได้เป็นผู้ต่อต้านญี่ปุ่นตั้งแต่เริ่มแรก การติดต่อของฝ่ายอเมริกันได้สถาปนาขึ้นกับประดิษฐ์ ฯ ผู้ซึ่งให้ความช่วยเหลืออย่างจริงใจแก่งานลับของสัมพันธมิตร และเป็นผู้ซึ่งได้แสดงความปรารถนาให้ประเทศไทยเข้าสงครามต่อสู้กับญี่ปุ่นและประสงค์ให้กองทัพไทยรบเคียงบ่าเคียงไหล่กับฝ่ายสัมพันธมิตร

.....

บันทึกสังเขปเกี่ยวกับผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ประดิษฐ์ ฯ นั้น ได้แนบมา ณ ที่นี้ด้วย

(ข้าพเจ้าไม่ขอแปลบันทึกสังเขปนี้เพราะจะเป็นการสดุดีตนเองมากเกินไป)

อดีตข้ารัฐการอเมริกันผู้นั้น ได้กล่าวว่าผู้จองล้างจองผลาญข้าพเจ้านั้นร่ำรวยมากแล้ว ไม่น่าจะล้างประวัติศาสตร์แห่งชาติตนเองเพราะเรื่องเกี่ยวกับข้าพเจ้านั้นคนในสหรัฐอเมริกาและในยุโรปเอเซียก็เขียนไว้จากหลักฐานที่เชื่อถือได้ซึ่งพวกที่จองล้างจองผลาญข้าพเจ้าไม่อาจมาลบล้างได้ ไม่ช้าก็เร็วราษฎรไทยก็จะได้อ่านความจริง อเมริกาผู้นี้จึงนำเอกสารทางการอเมริกันมาให้ข้าพเจ้าอีกฉบับหนึ่ง มีความตอนที่เกี่ยวกับประเทศไทยและข้าพเจ้าดังต่อไปนี้

คำแปลจดหมาย ร.ม.ต. ว่าการต่างประเทศอเมริกัน
ถึงรองผู้อำนวยการสำนักงานบริการยุทธศาสตร์
ประเทศไทย
ความสนใจของสหรัฐอเมริกาในปัญหาการรับรองขบวนการเสรีไทย

ที่ ๘๙๒.๐๑/๓๒

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ถึง รองผู้อำนวยการสำนักงานบริการยุทธ-ศาสตร์ (กูดเฟลโลว์)

วอชิงตัน, ๒๖ สิงหาคม ๑๙๔๓

พันเอกกูดเฟลโลว์ ที่รัก ในการแถลงตอบข้อถามของท่านด้วยวาจาเมื่อวันที่ ๔ สิง-หาคม เกี่ยวกับปฏิบัติการอันพึงเป็นไปได้ของฝ่ายอเมริกันเกี่ยวพันกับขบวนเสรีไทยนั้น

ท่าทีของกระทรวงการต่างประเทศเป็นดังต่อไปนี้.....

.....

รัฐบาลสหรัฐอเมริกาปรารถนาอย่างเร่าร้อนไว้ล่วงหน้าถึงการที่จะฟื้นสถาปนาเอก-ราชของประเทศไทยโดยเร็วที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ จากข่าวสารต่าง ๆ ที่ได้รับแสดงให้เห็นว่า แม้ในรัฐบาลไทยปัจจุบันก็ยังมีข้าราชการไทยส่วนหนึ่งที่คัดค้านการยอมจำนนของรัฐบาลนั้นต่อการกดดันของฝ่ายญี่ปุ่น เป็นที่เข้าใจว่าในบรรดาข้าราชการดังกล่าวนี้ มีหลวงประดิษฐ์มนูธรรม (หรือที่รู้จักกันในนามนายปรีดี พนมยงค์) สมาชิกคนหนึ่งในคณะผู้ลำเร็จราชการแทนพระองค์ เป็นคนหนึ่งในบรรดาข้าราชการเหล่านั้น และได้ร่วมอย่างสำคัญในขบวนการลับที่ประสงค์ฟื้น สถาปนารัฐบาลเหมือนดังที่เคยเป็นอยู่ก่อนหน้าการบุกรุกของญี่ปุ่น

ด้วยความเข้าใจอันกระจ่างแจ้งเช่นนี้ รัฐบาลสหรัฐอเมริกาจึงยอมรับนับถือหลวง-ประดิษฐ์มนูธรรมว่า เป็นตัวแทนแห่งการสืบต่อของรัฐบาลแห่งประเทศไทยตามที่เป็นอยู่ก่อนที่ นายกรัฐมนตรีไทย (**จอมพล ป. พิบูลสงคราม**) จะปลีกตนไปเข้ากับฝ่ายญี่ปุ่นในตอนที่ญี่ปุ่น บุกรุกและยอมรับนับถือว่าเขา (**หลวงประดิษฐ์มนูธรรม**) เป็นผู้นำคนสำคัญยิ่งในขบวนการ เพื่อเอกราชของไทยด้วยเหตุนี้ตราบเท่าที่รัฐบาลนี้ (**สหรัฐอเมริกา**) มิได้รับการแสดงตรงข้าม จากประชาชนไทยจึงเป็นที่เชื่อได้อย่างหนักแน่น, โดยไม่ผูกมัดอนาคตในการถือว่าหลวงประดิษฐ์ เป็นผู้นำของบรรดาผู้แทนแห่งชาติไทยในประเทศไทย

.....

(ลงนาม) **คอร์เดล ฮัลล์**

หลักฐานคำสั่งประธานาธิบดีรูซเวลต์ให้ทหารญี่ปุ่นในไทยยอมจำนนต่อผู้บัญชาการสูงสุดสัมพันธมิตรแห่งเอเชียอาคเนย์

ภาพถ่ายจากเอกสารทางการอเมริกัน "FOREIGN RELATIONS" เล่ม ๖ หน้า ๑๒๗๕

[The question of the division of some areas of operational responsibility in Southeast Asia was raised in a communication sent to Generalissimo Chiang Kai-shek, Supreme Commander, China Theater, by President Truman on August 1, 1945. The President conveyed his conclusion that the portion of Indochina lying south of 16° north latitude should be the responsibility of the Southeast Asia Command, the area north of that line to be left in the China Theater. The Generalissimo agreed to this apportionment, subject to the stipulation that the 16° line also be considered the southern boundary of the China Theater within Thailand. For text of Truman's message to Chiang Kai-shek, see telegram of August 1, 1945, from the President to the Ambassador in China, *Foreign Relations,* The Conference of Berlin (The Postdam Conference), 1945, volume II, page 1321. Regarding Chiang's reply, see *ibid.*, footnote 2.

Under the terms of General Order No. 1, issued on September 2, 1945, Japanese forces in all of Thailand were called upon to surrender to the Supreme Allied Commander, Southeast Asia. For text of the General Order, see Report of Government Section, Supreme Commander for the Allied Powers: *Political Reorientation of Japan, September 1945 to September 1948*, page 442.]

คำแปล

(ปัญหาแบ่งเขตรับผิดชอบปฏิบัติการได้เสนอขึ้นในการสื่อสารส่งไปยังจอมทัพเจียง-ไคเช็คผู้บัญชาการทหารสุดสมรภูมิจีนโดยประธานาธิบดีทรูแมน เมื่อวันที่ ๑ สิงหาคม ๑๙๔๕ ประธานาธิบดีได้แจ้งคำสรุปของตนว่าอินโดจีนส่วนอยู่ใต้เส้นขนานที่ ๑๖ จะต้องอยู่ในความรับผิดชอบของกองบัญชาการอาเซียอาคเณย์ ส่วนที่อยู่เหนือเส้นขนานนั้นให้อยู่ในสมรภูมิจีน จอมทัพ (**เจี่ยงไคเช็ค**) ตกลงในการแบ่งส่วนนี้ โดยเงื่อนไขว่าเส้นขนานที่ ๑๖ นั้นถือว่าเป็นเขตใต้แห่งสมรภูมิจีนในประเทศไทยด้วย ข้อความในสารของทรูแมนถึงเจียงไคเช็คนั้นให้ดูโทรเลข ลงวันที่ ๑ สิงหาคม ๑๙๔๕ จากประธานาธิบดีถึงเอกอัครรัฐทูตในประเทศจีน, ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ, การประชุมเบอร์ลิน (**การประชุมปอร์สดัม**), ๑๙๔๕, เล่ม ๒, หน้า ๑๓๒๑ เกี่ยวกับคำตอบของเจียง, ดูเล่มนั้น, ฟุตโน๊ต ๒.

ภายใต้ข้อกำหนดในคำสั่งทั่วไปที่ ๑ ลงวันที่ ๒ กันยายน ๑๙๔๕ กำลังรบญี่ปุ่นในประเทศไทยทั้งหมดจำต้องยอมจำนนต่อผู้บัญชาการสูงสุดสัมพันธมิตรแห่งอาเซียอาคเณย์ ข้อความในคำสั่งทั่วไป ดูรายงานของรัฐบาลแผนกผู้บัญชาการสูงสุดแห่งมหาอำนาจสัมพันธมิตรว่าด้วยการฟื้นแนวทางการเมืองของญี่ปุ่น กันยายน ๑๙๔๕ ถึงกันยายน ๑๙๔๘ หน้า ๔๔๒)

๒. ก่อนที่ผู้สื่อข่าวทำเนียบขาวมาพบข้าพเจ้านั้น ได้มีสำนักสื่อข่าวต่างประเทศได้มาสัมภาษณ์ข้าพเจ้า เมื่อพวกเขาทราบจากคำแถลงของประธานาธิบดีนิกสันว่าจะไปปักกิ่ง คำสัมภาษณ์ของข้าพเจ้าได้กระจายไปเกือบทั่วโลก ส่วนในประเทศไทยนั้นหนังสือพิมพ์บางฉบับก็ได้ตัดตอนคำสัมภาษณ์นั้นมาลงพิมพ์ บางฉบับก็ลงข้อความที่คลาดเคลื่อน ข้าพเจ้าจึงได้ให้นายปาล พนมยงค์ จัดพิมพ์หนังสือเล่มเล็กถ่ายภาพต้นฉบับของผู้สื่อข่าว และได้ทำคำแปลภาษาไทยตรงตามต้นฉบับนั้นพิมพ์แจกแก่ผู้สนใจ เมื่อวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๑๔ ไว้ครั้งหนึ่งแล้ว เนื่องจากได้พิมพ์จำกัดจำนวนจึงไม่อาจแจกจ่ายได้ทั่วถึง ฉะนั้นข้าพเจ้าจึงเห็นสมควรนำมาพิมพ์ไว้อีกต่อไปนี้ เพื่อผู้อ่านจะได้ทราบความที่ตรงกับคำสัมภาษณ์นั้นของข้าพเจ้า

บางเรื่องเกี่ยวกับการก่อตั้งคณะราษฎร และระบบประชาธิปไตย

โดย

นายปรีดี พนมยงค์

๑. การประชุมเป็นทางการครั้งแรกของคณะราษฎรมีขึ้นเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ.-๑๙๒๗ ที่หอพักแห่งหนึ่ง ณ "RUE DU SOMMERARD" ซึ่งเราเช่าห้องใหญ่ไว้เฉพาะการประชุมนั้น ผู้ร่วมประชุมมี ๗ คน คือ (๑) ร.ท. ประยูร ภมรมนตรี นายทหารกองหนุน ซึ่งเคยเป็นผู้บังคับหมวดทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์รัชกาลที่ ๖ (๒) ร.ท. แปลก ขีตตะสังคะ สำเร็จวิชาจากโรงเรียนเสนาธิการทหารบกสยาม แล้วมาศึกษาที่โรงเรียนนายทหารบีนใหญ่ฝรั่งเศส (๓) ร.ต. ทัศนัย มิตรภักดี นายทหารกองหนุนเคยเป็นผู้บังคับหมวดกรมการทหารม้าที่ ๕ นครราชสีมา แล้วมาศึกษาที่โรงเรียนนายทหารม้าฝรั่งเศส (๔) นายตั้ว ลพานุกรม นักศึกษาวิทยาศาสตร์ในสวิตเซอร์แลนด์ เคยเป็นจ่านายสิบในกองทหารอาสาสงครามโลกครั้งที่ ๑ (๕) หลวงสิริราชไมตรี นามเดิมจรูญ นามสกุลสิงหเสนี ผู้ช่วยสถานทูตสยามประจำกรุงปารีส เคยเป็นนักเรียนกฎหมายกระทรวงยุติธรรม และเป็นนายสิบตรีในกองทหารอาสาสงครามโลกครั้งที่ ๑ (๖) นายแนบ พหลโยธิน เนติบัณฑิตอังกฤษ (๗) ข้าพเจ้า

ที่ประชุมมีมติเป็นเอกฉันท์ให้ข้าพเจ้าเป็นประธานและเป็นหัวหน้าคณะราษฎร จนกว่าจะมีบุคคลที่เหมาะสมเป็นหัวหน้าคณะราษฎรในกาลต่อไป

การประชุมดำเนินไปเป็นเวลาประมาณ ๕ วัน ซึ่งได้ตกลงสาระสำคัญดังต่อไปนี้

ก. วัตถุประสงค์ของคณะราษฎร คือ เปลี่ยนระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ ซึ่งในสมัยนั้นยังไม่มีศัพท์สมัยใหม่ว่า **"ปฏิวัติ"** หรือ **"อภิวัฒน์"** เพื่อถ่ายถอดคำฝรั่งเศส อังกฤษ REVOLUTION ดังนั้นเราจึงใช้ศัพท์ธรรมดาว่า **"เปลี่ยนการปกครองของกษัตริย์เหนือกฎหมายมาเป็นการปกครองที่มีกษัตริย์อยู่ใต้กฎหมาย"** และการดำเนินเพื่อให้สยามบรรลุหลัก ๖ ประการ คือ (๑) รักษาความเป็นเอกราชทั้งหลาย

เช่น เอกราชในทางการเมือง, ในทางศาล, ในทางเศรษฐกิจ ฯลฯ ของประเทศไว้ให้มั่นคง (๒) รักษาความปลอดภัยในประเทศให้การประทุษร้ายต่อกันลดลงให้มาก (๓) บำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจโดยรัฐบาลใหม่จะหางานให้ราษฎรทุกคนทำ จะวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติไม่ปล่อยให้ราษฎรอดอยาก (๔) ให้ราษฎรมีสิทธิเสมอภาคกัน (๕) ให้ราษฎรมีเสรีภาพที่ไม่ขัดต่อหลัก ๔ ประการ ดังกล่าวแล้ว (๖) ให้การศึกษาอย่างเต็มที่แก่ราษฎร

ข. โดยคำนึงถึงสภาพของสยามที่ถูกแวดล้อมโดยอาณานิคมของอังกฤษและฝรั่งเศส ซึ่งชาติทั้งสองนี้มีข้อตกลงกันถือเอาสยามเป็นประเทศกันชน แต่เขาอาจพร้อมกันยกกำลังทหารเข้ามายึดครองแล้วแบ่งดินแดนสยามไปเป็นเมืองขึ้น หรืออยู่ใต้อำนาจอิทธิพลของประเทศทั้งสอง ดังนั้นเราจึงเห็นว่าวิธีเปลี่ยนการปกครองดังกล่าวจะต้องกระทำโดยวิธี COUP D'ETAT ซึ่งเราเรียกกันด้วยคำไทยธรรมดาว่า การยึดอำนาจโดยฉับพลับ เพราะในสมัยนั้นยังไม่มีผู้ใดตั้งศัพท์ไทยว่า **"รัฐประหาร"** เพื่อถ่ายทอดศัพท์ฝรั่งเศสดังกล่าวนั้น ทั้งนี้ก็เพื่อป้องกันการแทรกแซงของมหาอำนาจเพราะเมื่อคณะราษฎรได้อำนาจโดยฉับพลันแล้ว มหาอำนาจก็จะต้องเผชิญต่อสถานการณ์ที่เรียกเป็นภาษาฝรั่งเศสว่า FAIT ACCOMPLI คือพฤติการณ์ที่สำเร็จรูปแล้ว

ค. ผู้ที่เข้าร่วมประชุมครั้งแรกเป็นกรรมการกลาง ของคณะราษฎร ไปพลางก่อน กรรมการ แต่ละคนเป็น หัวหน้าแต่ละสายที่จะต้องเลือกเฟ้นผู้ที่ไว้วางใจได้ตามระเบียบพิจารณาตัวบุคคลแล้วนำมาเสนอกรรมการกลางของคณะราษฎรซึ่งจะรับเข้าเป็นสมาชิกคณะราษฎรได้โดยมติเป็นเอกฉันท์เท่านั้น

ในชั้นแรกให้หัวหน้าสายหาสมาชิกเพิ่มเติมเพียงสายละ ๒ คนก่อน แล้วก็แยกเป็นหัวหน้าสายย่อยใหญ่น้อยแตกกิ่งก้านสาขาออกไป

ง. การเลือกเฟ้นสมาชิกคณะราษฎรเพิ่มเติมนั้น ต้องคำนึงถึงความเสียสละเพื่อชาติอย่างแท้จริง, ความกล้าหาญ, ความสามารถในการรักษาความลับ ดังนั้นจึงได้แบ่งบุคคลที่ต้องการเปลี่ยนระบบปกครองดังกล่าวออกเป็น ๓ ประเภท คือ

ดี ๑. ได้แก่บุคคลที่สมควรได้รับคำชักชวนให้เข้าร่วมเป็นสมาชิกคณะราษฎรก่อนวันลงมือยึดอำนาจรัฐ แต่บุคคลประเภทนี้ก็ต้องแยกแยะออกไปอีกว่าผู้ใดควรได้รับคำชักชวนไว้

ตั้งแต่เนิ่น ๆ หรือชวนต่อเมื่อใกล้เวลาที่จะลงมือทำการยึดอำนาจ มิให้ถือเพียงแต่ว่าบุคคลใดเป็นเพื่อนเที่ยวด้วยกัน กินด้วยกัน แล้วก็จะชวนเข้าเป็นสมาชิกในคณะราษฎรได้ทุกคนในทันทีทันใด ถ้าเพื่อนคนนั้นชอบพูดตลกเกินไป ก็ย่อมเอาเรื่องที่จริงบ้างไม่จริงบ้างมาพูดเพียงแต่จะให้ผู้ฟังขบขันเป็นการตลกและอาจเอาเรื่องลับของคณะไปแย้มพรายเพื่อเป็นการตลก เพื่อนบางคนมีลักษณะดีหลายอย่างแต่เวลากินเหล้าเข้าไปแล้วกุมสติไว้ไม่อยู่แล้วพูดเลอะเทอะ ก็อาจพลั้งพลาดเอาเรื่องของคณะไปพูดในเวลาเมา จึงมิได้ชวนเข้าร่วมในคณะราษฎรก่อนลงมือยึดอำนาจ แต่เมื่อยึดอำนาจได้ในวันที่ ๒๔ มิถุนายนแล้ว ไม่มีความลับที่จะปิดบังจึงชวนให้ร่วมมือได้

ดี. ๒. ได้แก่บุคคลที่จะได้รับคำชักชวนต่อเมื่อได้ลงมือปฏิบัติในการยึดอำนาจแล้ว ซึ่งเขาย่อมมีบทบาทเป็นกำลังให้คณะราษฎรได้

ดี ๓. ได้แก่บุคคลที่จะได้รับคำชักชวนในวันลงมือปฏิบัติการยึดอำนาจนั้นเอง แต่ภายหลังที่การยึดอำนาจได้มีทีท่าแสดงว่าจะเป็นผลสำเร็จมากกว่าความไม่สำเร็จ

จ. นโยบายที่จะดำเนินภายหลังที่คณะราษฎรได้อำนาจรัฐแล้ว ที่ประชุมได้มอบให้ข้าพเจ้าเป็นผู้ชี้แจง และเห็นชอบตามหลัก ๖ ประการ ซึ่งข้าพเป็นผู้เสนอรวมทั้งหลักการทั่วไปในเค้าโครงการเศรษฐกิจ และได้มอบให้ข้าพเจ้าเตรียมร่างเค้าโครงการเศรษฐกิจในโอกาสต่อไป

ฉ. ที่ประชุมได้พิจารณาเผื่อไว้ว่าถ้าการกระทำของคณะราษฎร ต้องถูกปราบปรามหรือพ่ายแพ้ก็ให้มีเพื่อนหัวหน้าสายคนหนึ่งที่เรากันไว้มิให้แสดงออกนอกหน้าว่าเป็นสมาชิกคณะราษฎร โดยไม่ต้อง มาประชุมคณะกรรมการ หัวหน้าสายบ่อยครั้ง ไม่ว่าจะในฝรั่งเศส หรือเมื่อกลับสยามแล้วโดยบำเพ็ญตนประดุจเป็นคนอยู่ในบ้านอย่างสงบเงียบ ผู้นี้มีหน้าที่ดำเนินการของคณะราษฎรที่อาจถูกปราบปรามหรือพ่ายแพ้นั้นต่อไปให้สำเร็จพร้อมทั้งให้มีหน้าที่ดูแลช่วยเหลือครอบครัวของเพื่อนที่ถูกติดคุกหรือถึงแก่ความตาย ที่ประชุมเห็นพ้องกันมอบหน้าที่นี้ให้แก่นายแนบ พหลโยธิน ซึ่งเป็นผู้มีทรัพย์สินมากโดยได้รับมรดกจากบิดา

เมื่อเสร็จการประชุมก่อตั้งคณะราษฎรแล้ว ข้าพเจ้ากลับสยามในเดือนมีนาคมปีนั้น แล้วเพื่อนที่ยังอยู่ในปารีสเลือกเฟ้นผู้ที่สมควรชวนร่วมคณะราษฎรต่อไป อีกประมาณ ๒–๓ เดือน เพื่อนที่ยังอยู่ปารีสได้ชวนนายทวี บุณยเกตุ นักศึกษาวิชาเกษตร และนายบรรจง ศรีจรูญ ไทยมุสลิมจากอียิปต์ที่มาเยือนปารีสซึ่งรับภาระจัดตั้งไทยมุสลิมต่อไป อาทิ นายแช่ม มุสตาฟา (บุตรหัวหน้าศาสนาอิสลามในไทยที่รู้จักกันในนามว่า **"ครูฟา"** ต่อมานายแช่มเปลี่ยนนามสกุลว่า

"พรหมยงค์" คล้าย ๆ นามสกุลข้าพเจ้า) ต่อมาได้ชวน ร.ต. สินธุ์ กมลนาวิน ร.น. นักศึกษาวิชาทหารเรือเดนมาร์คที่มาเยือนปารีส ต่อมาพระยาทรงสุรเดชได้มาดูงานในฝรั่งเศส เพื่อนที่ยังอยู่ในปารีสจึงลองทาบทามว่ามีความรู้สึกอย่างไรต่อระบบสมบูรณา ๆ ก็ได้ความว่าไม่พอใจระบบนั้น แต่ยังมิได้ถูกชวนเข้าร่วมในคณะราษฎร ต่อจากนั้นเพื่อนที่ก่อตั้งคณะราษฎรที่ปารีสก็ทยอยกันกลับสยาม ค่อย ๆ ชวนเพื่อนนักศึกษาที่เคยสังเกตไว้ในการสนทนากันเพียงเคร่า ๆ มิได้จำกัดเฉพาะนักศึกษาในฝรั่งเศสเท่านั้น ฉะนั้นต่อมาในสยามจึงได้ชวน ม.ล. อุดม สนิทวงศ์ นักศึกษาจากสวิตเซอร์แลนด์, ม.ล. กรี เดชาติวงศ์, นายสพรั่ง เทพหัสดินทร ณ อยุธยา และนายเล้ง ศรีสมวงศ์, นักศึกษาจากอังกฤษ ฯลฯ และเพื่อนทหารบก ทหารเรือ พลเรือนคนอื่น ๆ ในสยาม ในปลาย พ.ศ. ๒๔๗๔ จึงได้ชวนพระยาพหลพลพยุหเสนา, พระยาทรงสุรเดช, พระยาฤทธิอัคเนย์ และมอบให้พระยาพหล ฯ เป็นหัวหน้าคณะราษฎร

๒. การที่คณะราษฎรเรียกสมาชิกประเภท ดี ๑ ว่า **"ผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง"** หรือโดยย่อว่า **"ผู้ก่อการ"** นั้น ก็แสดงอยู่ในตัวแล้วว่าบุคคลประเภทนี้เป็นเพียง **"กองหน้า"** (Vanguard) ของมวลราษฎรที่มีความต้องการเสรีภาพและความเสมอภาคยิ่งกว่าระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ สมาชิกประเภท ดี ๒ และ ดี ๓ เป็นกำลังหนุนตามลำดับ แต่พลังมหาศาลที่ช่วยให้คณะราษฎรทำการได้สำเร็จนั้น คือมวลราษฎรที่ให้ความสนับสนุนทั้งทางตรงและทางปริยาย

ผู้ถือทรรศนะตามพลังเก่าบางคนกล่าวว่าคณะราษฎรอ้างราษฎร โดยราษฎรไม่รู้เห็นด้วยนั้น ก็เนื่องจากผู้ที่กล่าวหาเช่นนั้นได้กล่าวตามทรรศนะและจุดยืนหยัดในชนชั้นวรรณะของเขาที่เขามีประโยชน์หรือนิยมชมชอบอยู่

วิทยาศาสตร์ทางสังคมที่ก้าวหน้าได้จำแนกบุคคลในสังคมออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ คือ (๑) พวกปฏิกิริยา (Reactionaries) ซึ่งต้องการเหนี่ยวรั้งระบบสังคมเก่าให้คงอยู่กับที่หรือให้ถอยหลังยิ่งขึ้นไปอีก (๒) บุคคลอื่น ๆ นอกจากเป็นพวกปฏิกิริยาเป็น People ซึ่งเราแปลว่า **"ราษฎร"** พลเมืองสยามส่วนมากซึ่งอยู่ภายใต้อำนาจการปกครองสมัยนั้นเรียกตัวเองว่า **"ราษฎร"** เช่น นายอำเภอเกณฑ์พลเมืองทำงานโยธาก็เรียกกันว่าเกณฑ์ราษฎร หรือราษฎรรำพึงกันถึงความทุกข์ยากก็พูดว่า **"ราษฎรเดือดร้อนทุกหย่อมหญ้า"** คือแสดงถึงลักษณะของพลเมืองส่วนที่ถูกปกครองโดยระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

ความต้องการของมวลราษฎรไทยที่ ต้องการเปลี่ยนระบบ สมบูรณาญาสิทธิราชย์ นั้น มิใช่คณะราษฎรเป็นคณะแรกที่ต้องการเช่นนั้น ผู้สนใจในวิทยาศาสตร์สังคมอันแท้จริงย่อมได้ศึกษามาก่อนแล้ว ถึงปรัชญาทางสังคมว่าทรรศนะทางสังคมของมนุษย์ได้เกิดขึ้นมาได้อย่างไรแล้ว นำมาประยุกต์กับข้อเท็จจริงที่ประจักษ์ขึ้นในสยามตั้งแต่สมัยที่สยามจำต้องทำสนธิสัญญากับประเทศทุนนิยมต่าง ๆ ตั้งแต่กลางคริสศตวรรษที่ ๑๙ เป็นต้นมา

ก. ข้าพเจ้าได้เคยกล่าวไว้บ้างแล้วในหนังสือ **"ความเป็นอนิจจังของสังคม"** สรุปโดยย่อคือ เมื่อเครื่องมือการผลิตชีวปัจจัยของมนุษย์สังคมได้พัฒนาเปลี่ยนแปลงไป มนุษย์ซึ่งเป็นผู้ทำและใช้เครื่องมือการผลิตนั้นก็ต้องพัฒนาไปตามจึงจะเป็นพลังการผลิตที่ทำให้การผลิตชีวปัจจัยอุดมสมบูรณ์ขึ้น ครั้นแล้วความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจของมนุษย์ในสังคมก็จะต้องเปลี่ยนไปตามจึงจะไม่เกิดวิกฤตกาลทางเศรษฐกิจ แล้วเมื่อระบบเศรษฐกิจอันเป็นรากฐานของสังคมได้เปลี่ยนไปแล้ว ระบบการเมืองของสังคมก็จำต้องเปลี่ยนไปตาม มิฉะนั้นก็เกิดความขัดแย้งกับระบบเศรษฐกิจที่เป็นรากฐานและก่อให้เกิดวิกฤตกาลทางเศรษฐกิจ ทรรศนะทางสังคมของมนุษย์ก็เกิดขึ้นเป็นหลักนำให้มนุษย์มีการเคลื่อนไหว เพื่อจะได้มาซึ่งสิ่งอันจำเป็นแก่ระบบเศรษฐกิจที่พัฒนาขึ้นใหม่ ในหนังสือของข้าพเจ้าเล่มที่อ้างนั้นได้กล่าวถึงกำเนิดแห่งทรรศนะทางสังคมที่พัฒนาจากระบบปฐมสหการมาเป็นระบบทาส จากระบบทาสมาเป็นระบบศักดินาหรือส่วย FEUDALISM และจากระบบนี้ในตอนปลายเมื่อเกิดระบบเศรษฐกิจทุนนิยมขึ้น ทรรศนะทางสังคมเพื่อระบบทุนนิยมก็เกิดขึ้นและก็จะมีทรรศนะอื่น ๆ ที่ก้าวหน้าเกิดขึ้นในระยะต่อ ๆ ไป

ณ ที่นี้ข้าพเจ้าขอกล่าวโดยย่อ ถึงกำเนิดของทรรศนะสังคมที่ต้องการเลิกระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งเป็นระบบศักดินานั้นว่ามิได้เกิดขึ้นด้วยเจ้าศักดินาในยุโรปแต่เกิดขึ้นจากรากฐานที่ในยุโรปตะวันตกเมื่อปลายคริสตวรรษที่ ๑๘ ได้มีผู้คิดเครื่องจักรกลที่ใช้กำลังไอน้ำอันเป็นการอภิวัฒน์ใหญ่แห่งเครื่องมือการผลิตและก่อให้เกิดสิ่งที่เรียกกันว่า **"การอภิวัฒน์ทางอุตสาหกรรม"** INDUSTRIAL REVOLUTION ความจำเป็นจึงเกิดขึ้นที่จะต้องพัฒนามนุษย์ให้สามารถทำและใช้เครื่องมือการผลิตสมัยใหม่ดังกล่าวนั้น เพราะการที่จะใช้ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินที่ชำนาญอยู่แต่การใช้สัตว์พาหนะเป็นกำลังลากจูงไถหรือใช้เครื่องมือหัตถกรรม ก็ไม่อาจที่จะทำและใช้เครื่องมือผลิตสมัยใหม่นั้นให้เกิดสมรรถภาพได้ ดังนั้นนายทุนสมัยใหม่ที่เป็นเจ้าของ

วิสาหกิจใช้เครื่องมือการผลิตสมัยใหม่นั้น จึงจำเป็นต้องใช้คนงานสมัยใหม่ที่มีความรู้ความสามารถกว่าคนงานตามระบบศักดินาเก่า และต้องเปลี่ยนความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าของวิสาหกิจกับคนงานมาเป็นความสัมพันธ์ชนิดใหม่ คือชนิดระหว่างระบบทุนสมัยใหม่ซึ่งให้คนงานเป็นลูกจ้างสมัยใหม่ที่มีเสรีภาพยิ่งขึ้นกว่าไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน ตามระบบศักดินาเก่าที่ถูกบังคับให้ทำงานโดยไม่มีกำลังใจเพียงพอที่จะเอาใจใส่ต่อเครื่องมือสมัยใหม่ที่สลับซับซ้อนยิ่งขึ้น ดังนั้นพวกนายทุนสมัยใหม่นั้นเองจึงต้องการเปลี่ยนระบบการเมืองศักดินาให้สอดคล้องกับระบบทุนสมัยใหม่ที่กำลังพัฒนา ฉะนั้นทรรศนะทางสังคมแห่งระบบทุนที่เกิดขึ้นใหม่จึงเกิดขึ้นที่ต้องการเปลี่ยนระบบการเมืองศักดินาเพื่อให้ราษฎรมีเสรีภาพและมีสิทธิประชาธิปไตยยิ่งขึ้น ความคิดและทรรศนะที่เรียกร้องให้เปลี่ยนระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในยุโรปในปลายคริสศตวรรษที่ ๑๘ จึงแพร่หลายมาก ส่วนเจ้าศักดินาก็พยายามเหนี่ยวรั้งระบบที่ฝ่ายตนได้ประโยชน์มากที่สุดไว้ และพยายามเอาทรรศนะเก่าตามระบบศักดินาของตนมาโต้แย้งทรรศนะใหม่ที่ก้าวหน้า ความขัดแย้งระหว่างระบบเก่าและทรรศนะเก่าฝ่ายหนึ่งกับระบบใหม่และความคิดใหม่อีกฝ่ายหนึ่งจึงเกิดขึ้นอย่างรุนแรง

เมื่อระบบทุนสมัยใหม่ได้เกิดขึ้นในยุโรปตะวันตกแล้วก็ได้พัฒนาเป็นทุนใหญ่มหาศาลยิ่งขึ้นเป็นบรมธนานุภาพหรือจักรวรรดินิยมที่ได้แผ่อำนาจมาในสยามและประเทศด้อยพัฒนาอื่น ๆ สยามก็ได้ถูกบังคับให้จำต้องทำสนธิสัญญากับประเทศทุนนิยมต่าง ๆ อันเป็นผลให้สยามจำต้องรับเอาระบบเศรษฐกิจทุนนิยมเข้ามาคู่เคียงกับระบบเศรษฐกิจศักดินาสมัยเก่า ดังนั้นทรรศนะอันเกิดจากระบบทุนสมัยใหม่ในยุโรปจึงได้ตามเข้ามาในสยามด้วยซึ่งมีเสียงเรียกร้องภายในสยามเอง และจากผู้ที่เคยศึกษาในยุโรปอเมริกาที่มิใช่หัวดื้อหัวรั้นของระบบศักดินาที่ล้าหลังจนเกินไป ที่ต้องการให้มีการเปลี่ยนระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นระบบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญมากยิ่งขึ้น แต่เสียงเรียกร้องนั้นมีระดับต่าง ๆ กัน บางพวกขอเอาแต่น้อย ๆ บางพวกก็ขอให้อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญครบถ้วนตามหลักประชาธิปไตยสมบูรณ์ สุดแท้แต่บุคคลใดจะจำกัดทรรศนะของตนเองเพียงใด

ข. กฎวิทยาศาสตร์แห่งบ่อเกิดจิตสำนึกของมนุษย์มีอยู่ว่า **"ความเป็นอยู่เป็นสิ่งกำหนดจิตสำนึกของมนุษย์"** ดังนั้นผู้ที่มีความเป็นอยู่อย่างเจ้าศักดินาหรือเจ้าส่วยย่อมมีจิตสำนึกที่จะรักษาระบบนั้นไว้ แต่ข้อยกเว้นมีได้ดังที่ข้าพเจ้าได้กล่าวไว้ในหนังสือเล่มที่อ้างนั้นว่า

"เมื่อกล่าวถึง "**พลังตกค้าง**" แห่งระบบเก่า เราจำต้องทำความเข้าใจว่าพลังตกค้างนั้นมิใช่บุคคลในวรรณะเก่าเสมอไป เพราะบุคคลในวรรณะเก่าบางคนเป็นผู้ก้าวหน้าที่มองเห็นกฎแห่งอนิจจัง ถือเอาประโยชน์ส่วนรวมของสังคมเหนือกว่าประโยชน์ของวรรณะโดยเฉพาะ เป็นผู้ที่มีศีลสัตย์ ซึ่งสมควรได้รับความสรรเสริญ นักปราญช์ซึ่งเป็นต้นฉบับแห่งวิทยาศาสตร์ทางสังคมใหม่กล่าวไว้ตามรูปธรรมที่เห็นจริง ว่า

> "ในที่สุด, ขณะที่การต่อสู้ของวรรณะจวนจะถึงคราวเด็ดขาด ความเสื่อมสลายกำลังดำเนินไปภายในวรรณะปกครอง ที่จริงนั้นคือภายในสังคมเก่าทั้งกระบวน การดังว่านั้นรุนแรงและเกรี้ยวกราด จึงมีชนในวรรณะปกครองส่วนน้อยแผนกหนึ่งละทิ้งวรรณะของตน, และเข้าร่วมในวรรณะอภิวัฒน์ซึ่งเป็นวรรณะที่กุมอนาคตไว้ในมือ ดังเช่นเดียวกับในสมัยก่อน ซึ่งส่วนหนึ่งของวรรณะขุนนางได้ไปเข้ากับวรรณะเจ้าสมบัติ (นายทุนสมัยใหม่) ดังนั้น ในสมัยนี้ส่วนหนึ่งของวรรณะเจ้าสมบัติก็ไปเข้าข้างวรรณะผู้ไร้สมบัติ โดยเฉพาะส่วนหนึ่งของวรรณะเจ้าสมบัติผู้มีปัญญาที่ได้พยุงตนขึ้นสู่ระดับที่เข้าใจทฤษฎีแห่งขบวนวิวรรตการทั้งปวง"

ในทางตรงกันข้ามกับบุคคลที่กล่าวในวรรคก่อน ความจริงก็ปรากฏว่ามีบุคคลซึ่งดูเหมือนจะเป็นวรรณะใหม่ แต่ไม่เข้าใจกฎแห่งอนิจจัง โดยถือว่าสภาวะเก่าเป็นของถาวร และไม่พอใจในความพัฒนาของสภาวะใหม่ที่ต้องเป็นไปตามกฎธรรมชาติ บุคคลจำพวกนี้อาจไม่ใช่หน่อเนื้อเชื้อไขของวรรณะเก่า แต่บำเพ็ญตนเป็นสมุนของพลังเก่ายิ่งกว่าบุคคลแห่งอันดับสูงของวรรณะเก่า ทั้งนี้ก็เพราะพลังเก่าที่สลายไปนั้นได้สูญสิ้นไปเฉพาะรูปภายนอกของระบบการเมือง แต่บุคคลเก่ายังแฝงอยู่ในกลไกอำนาจรัฐและอำนาจเศรษฐกิจ ซึ่งยังคงมีทรรศนะทางสังคมตามระบบเก่าที่ล้าหลัง สิ่งตกค้างของระบบเก่าชนิดนี้มีทรรศนะที่ผิดจากกฎธรรมชาติยิ่งกว่าบุคคลก้าวหน้าแห่งวรรณะเก่าเอง ฉะนั้นจึงดำเนินการโต้กฎธรรมชาติและกฎแห่งอนิจจัง ดึงสังคมให้ถอยหลังเข้าคลองยิ่งกว่าพวกถอยหลังเข้าคลองที่จำต้องเป็นไปตามสภาวะของเขา แต่อย่างไรก็ตาม "การดึงให้สังคมถอยหลังก็เป็นไปเพียงชั่วคราว เพราะในที่สุดกฎแห่งอนิจจังต้องประจักษ์ขึ้น"

จากกฎดังกล่าวข้างบนนั้น เราก็ย่อมวินิจฉัยได้ว่าบุคคลใดมีลักษณะเป็นพลังใหม่ นั้นมิใช่ถือแต่เพียงว่าเป็นผู้ที่เกิดและมีชีวิตร่างกายอยู่ในกาลสมัยใหม่ แต่ต้องดูถึงลักษณะที่เขาใช้เป็นหลักนำชีวิตเขานั้น เป็นทรรศนะใหม่ที่เกิดจากความเปลี่ยนแปลงใหม่ของระบบเศรษฐกิจที่เป็นพื้นฐานของสังคมหรือเขาถือตามทรรศนะที่เกิดจากระบบเก่า ซึ่งเข้าลักษณะที่มีคำพังเพยว่า **"เหล้าเก่าในขวดใหม่"** นั้น

ค. ถ้านำหลักดังกล่าวนั้นมาประยุกต์กับการค้นหาว่าทรรศนะใหม่ที่ต้องการเปลี่ยนระบบสมบูรณาฯ ในสยามเริ่มจากบุคคลใดนั้นก็จะปรากฏว่าฝ่ายที่อยู่ในพลังเก่าที่ตกค้างย่อมมองเห็นแต่ว่าเกิดจากบุคคลในพลังเก่า ส่วนผู้ที่เป็นพลังใหม่เฉพาะที่ทำตนว่าเป็นคนใหม่ที่สุดก็มองแต่คนในพลังใหม่เท่านั้น แต่ผู้ที่บำเพ็ญตนตามคติของปราชญ์ที่อ้างข้างบนนั้นคือผู้ที่ **"พยุงตนขึ้นสู่ระดับที่เข้าใจทฤษฎีแห่งวิวรรตการทั้งปวง"** ก็ไม่จำกัดความคิดของตนเองมองแต่บุคคลในพลังเก่าหรือไม่โดยข้างเดียว คือย่อมมองทุกด้านจึงจะประสบสัจจะ

(๑) ภายในพลังเก่าแห่งสยาม เคยมีบุคคลส่วนหนึ่งที่ก้าวหน้ากว่าผู้ที่เกาะแน่นอยู่ในความคิดเก่า คือปรากฏว่าเมื่อประมาณ ๑๐๐ ปีมาแล้วได้มีพระเจ้าน้องยาเธอ ๓ พระองค์ คือ กรมหมื่นนเรศร์, พระองค์เจ้าโสณบัณฑิต (ต่อมาเป็นกรมชุนพิทยลาภ), พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ (ต่อมาเป็นสมเด็จกรมพระสวัสดิฯ) และข้าราชการสถานทูตสยามกรุงลอนดอน อาทิ หลวงวิเศษสาลี (นาค ณ ป้อมเพชร ต่อมาเป็นพระยาไชยวิชิตสิทธิสาตรา ผู้รักษากรุงเก่า), สับเลฟท์เทอแนนท์ สอาด (สกุล **"สิงหเสนี"** ต่อมาเป็นนายพลตรีพระยาประสิทธิศัลยการ อัครราชทูตสยามประจำกรุงลอนดอน แล้วได้เป็นพระยาสิงหเสนี สมุหเทศาภิบาล มณฑลนครราชสีมา) ฯลฯ ได้เคยทำหนังสือกราบบังคมทูลรัชกาลที่ ๕ ขอให้ทรงปรับปรุงการปกครองประเทศให้ทันสมัยยิ่งขึ้น ท่านเหล่านี้มีลักษณะก้าวหน้าแต่ท่านมีทรรศนะไม่ไกลถึงขนาดขอให้สยามมีระบบรัฐสภาที่ราษฎรมีส่วนในการเลือกตั้งผู้แทน และถึงขนาดที่เสนาบดีต้องได้รับความไว้วางใจจากสภาผู้แทนราษฎร แต่ก็นับว่าท่านเหล่านั้นมีความกล้าหาญมากในการกราบบังคมทูล ปัญญาชนรุ่นปัจจุบันที่เป็นพลังใหม่แท้จริงไม่ควรสะดุดอยู่เพียงแต่เห็นว่าเคยมีพระบรมวงศานุวงศ์ดังกล่าวแล้วได้มีความคิดก้าวหน้าเท่านั้น ขอให้ติดตามค้นคว้าต่อไปให้สิ้นกระแสความว่าพระพุทธเจ้าหลวงได้ทรงตอบคำกราบบังคมทูลนั้นว่ากระไร และได้มีพระราชดำรัสในโอกาสเฉลิมพระชนม์พรรษา

ว่ากระไรในเรื่องการปกครองโดยระบบรัฐสภา และมีพระราชหัตถเลขาถึงพระราชธิดาองค์หนึ่ง ในหนังสือไกลบ้านตอนที่เสด็จนอร์เวย์ว่ากระไร ซึ่งข้าพเจ้าได้เชิญพระราชหัตถเลขามากล่าวไว้ในคำอธิบายกฎหมายปกครองที่โรงเรียนกฎหมายกระทรวงยุติธรรม เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๔

ผู้สนใจในประวัติศาสตร์แห่งความคิดประชาธิปไตยของคนไทยควรค้นคว้าต่อไปว่าท่านที่ได้กราบบังคมทูลพระพุทธเจ้าหลวงดังกล่าวนั้น เมื่อท่านกลับสยามแล้วท่านเองได้มีการปฏิบัติหรือมีการแสดงความเห็นประชาธิปไตยไว้ในที่ใดเมื่อใดบ้าง ข้าพเจ้าเคยเป็นนักเรียนกฎหมายกระทรวงยุติธรรมในสมัยที่สมเด็จกรมพระสวัสดิ์ฯ เป็นอธิบดีศาลฎีกา จึงมีโอกาสศึกษาคำพิพากษาฎีกาที่พระองค์ทรงวางบรรทัดฐานไว้ แสดงให้เห็นถึงทรรศนะประชาธิปไตยในทางศาลอาทิ คำพิพากษาฎีกาที่ ๓๒๖/๒๔๕๕ มีความตอนหนึ่งว่า

> "..... ในคดีที่เป็นอุกฤษฎโทษถึงตาย ถ้าการพิจารณายังมิกระจ่างจะฟังเอาพิรุธนายถมยา ลงโทษถึงตายนี้ยังหมิ่นเหม่ยังมิบังควรและธรรมภาษิตว่าไว้ว่า คดีเมื่อมีเหตุเคลือบแคลงสงสัย แม้จะปล่อยผู้ผิดเสียสัก ๑๐ คน ก็ยังจะดีกว่าลงโทษคนที่หาผิดมิได้คนหนึ่งดังนี้"

บรรทัดฐานประชาธิปไตยทางศาลที่พระองค์ได้ทรงวางไว้นั้น ตุลาการในสมัยนั้นและสมัยต่อมาก็ได้ปฏิบัติตามอยู่อีกหลายปี จนกระทั่งซากเก่าแห่งความยุติธรรมตามระบบศักดินาโบราณได้ฟื้นขึ้นมาอีก จึงมีตุลาการบางคนที่ถือซากทรรศนะเก่าได้ละทิ้งธรรมภาษิตที่เป็นรากฐานแห่งทรรศนะประชาธิปไตยในทางศาลดังกล่าวแล้ว

นักเรียนกฎหมายกระทรวงยุติธรรมสมัยนั้น จำต้องศึกษาพระราชบัญญัติใหญ่น้อย ดังนั้นคนรุ่นนั้นจึงยังพอจำกันได้ถึงพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ พ.ศ. ๒๔๖๐ ประวัติของเรื่องมีอยู่ว่ากระทรวงธรรมการสมัยนั้นกราบบังคมทูลรัชกาลที่ ๖ เสนอร่างพระราชบัญญัติดังกล่าวเพื่อกวดขันโรงเรียนราษฎร์ที่สมัยก่อนเอกชนตั้งขึ้นได้โดยไม่ต้องขออนุญาตรัฐบาล กระทรวงธรรมการต้องการให้การตั้งโรงเรียนราษฎร์ต้องได้รับอนุญาตจากรัฐบาลก่อนอีกทั้งมีข้อบังคับควบคุมโรงเรียนราษฎร์อย่างกวดขัน รัชกาลที่ ๖ ได้ทรงส่งร่างพระราชบัญญัติของกระทรวงธรรมการมาให้คณะกรรมการร่างกฎหมายซึ่งสมเด็จกรมพระสวัสดิ์ฯ ขณะนั้นเป็นกรมหลวงทรงเป็นสภานายก ท่านผู้นี้ได้ตรวจร่างแล้วทรงร่างขึ้นใหม่ด้วยพระองค์เองตามทรรศนะประชาธิปไตยของพระองค์ที่

ต้องการให้บุคคลมีเสรีภาพในการให้การศึกษาและให้พลเมืองได้มีการศึกษาอย่างแพร่หลาย เหตุฉะนั้นพระองค์จึงได้ร่างบทบัญญัติไว้ตอนหนึ่งมีใจความว่า ถ้าผู้ขอตั้งโรงเรียนราษฎร์ได้ยื่นคำขอต่อกระทรวงธรรมการแล้ว กระทรวงนี้ไม่ตอบอนุญาตภายในกำหนดเวลาที่กล่าวไว้ก็ให้ถือว่าเป็นการให้อนุญาตแล้ว รัชกาลที่ ๖ ทรงเห็นชอบด้วยจึงได้โปรดเกล้า ฯ ให้ประกาศใช้พระราชบัญญัติ โรงเรียนราษฎร์ ฉบับดังกล่าวแล้วซึ่งทำให้กระทรวงธรรมการไม่พอใจเป็นอย่างยิ่งและพยายามแก้ไขพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์หลายครั้งแต่ไม่สำเร็จ ทั้งนี้ย่อมแสดงว่าสมเด็จกรมพระสวัสดิ์ ฯ ในขณะยังทรงรับราชการอยู่นั้นมีทรรศนะประชาธิปไตยอยู่บ้างดังกล่าวมานั้น

(๒) ผู้ที่เป็นพลังใหม่แท้จริง จะต้องไม่ดูหมิ่นคนธรรมดาสามัญว่าไม่มีความคิดที่จะเรียกร้องให้เปลี่ยนระบบสมบูรณา ฯ

เมื่อครั้งข้าพเจ้าเรียนในชั้นมัธยมเบื้องต้นสมัย ๖๐ ปีกว่ามาแล้ว เคยได้ยินและได้อ่านและได้พบคนธรรมดาสามัญที่มีอายุชราแล้ว ๒ คนคือ ก.ส.ร. กุหลาบ ที่ออกนิตยสาร "สยามประเภท" ที่แคะไค้ระบบปกครองสมบูรณา ฯ จนมีผู้ใส่ความว่าผู้นี้มีจิตฟุ้งซ่าน แต่เมื่อข้าพเจ้าไปพบก็ไม่เห็นว่าท่านฟุ้งซ่าน อีกคนหนึ่งคือ **"เทียนวรรณ"** ซึ่งมีฉายาว่า **"วรรณาโภ"** ท่านผู้นี้มีคติประชาธิปไตยมาก ขณะนั้นท่านหนวดขาวแล้วประมาณว่าขณะนั้นมีอายุเกือบ ๗๐ ปี ข้าพเจ้าพบที่ตึกแถวใกล้วัดบวรนิเวศน์ ท่านผู้นี้เคยติดคุกเพราะเขียนหนังสือและโฆษณาที่ขัดแย้งระบบสมบูรณา ฯ ท่านเห็นว่าท่านไม่ผิดกฎหมาย กรณีของท่านจึงเข้าลักษณะมีคำพังเพยโบราณว่า **"กฎหมายสู้กฎหมู่ไม่ได้"** ซึ่งแสดงถึงการเล่นพวกของตุลาการสมัยโบราณ แต่ท่านเทียนวรรณที่ถูกติดคุกได้กล่าวลิเติมอีกรวมเป็นดังนี้ **"กฎหมายสู้กฎหมู่ไม่ได้ กฎหมู่ก็ยังสู้กดคอไม่ได้ กดคอก็ยังสู้เจ้าหักคอไม่ได้"** นี่ก็แสดงถึงทรรศนะที่ท่านเทียนวรรณมีต่อระบบสมบูรณา ฯ ชนรุ่นใหม่หลายคนในยามสมัยนั้นที่ได้อ่าน และสนทนากับท่านเทียนวรรณยังพอจำกันได้ถึงวลีของท่านดังกล่าวนี้ แต่ท่านเป็นคนธรรมดาสามัญจึงไม่ได้รับความสนใจจากผู้ที่ถือทรรศนะตามพลังเก่าและดูเหมือนคนพลังเก่าไม่ยอมกล่าวถึง ก.ส.ร. สวนกุหลาบ และ เทียนวรรณ ซึ่งขณะนั้นเป็นหนุ่มเมื่อ ๑๐๐ ปีกว่ามาแล้วได้แสดงการเรียกร้องให้เปลี่ยนระบบสมบูรณา ฯ

(๓) ชนรุ่นเรียนหนังสือไทยจากหนังสือ **"มูลบทบรรพกิจ"** ก่อนสมัยมี **"แบบเรียนเร็ว"** นั้นก็ดี สมัยมีแบบเรียนเร็วแล้วแต่ได้ยินชนรุ่นก่อน ๆ กล่าวถึงก็ดี ย่อมจำหรือระลึก

ได้ว่าเริ่มอ่านตั้งแต่ แม่ ก กา ก็ได้รับคำสอนแสดงถึงความเสื่อมโทรมในระบบสมบูรณา ฯ ซึ่ง พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) ได้ประพันธ์บทอ่านไว้โดยสมมติถึงความเสื่อมใน อาณาจักร "**สาวัตถี**" มีความเท่าที่ข้าพเจ้าพอจำได้บ้างดังนี้

"สาธุสะจะขอไหว้พระศรีไตรสะระณา พ่อแม่แลครูบาเทวดาในราษี..... .....อยู่มาหมู่ข้าเผ้าก็หาเยาวนารี ที่หน้าตาดี ๆ ทำมโหรีที่เคหา ค่ำเช้าเผ้าสีซอ เข้าแต่หอ ล่อกามา.....หาได้ให้ภริยา โลโภพาให้บ้าใจ.....ถือน้ำร่ำเข้าไป แต่น้ำใจไม่นำพา หาได้ ใครหาเอา ไพร่ฟ้าเศร้าในอุรา....."

ในแม่กมนั้น มีความที่มีผู้ฟ้องเอามากล่าวกันมากในรัชกาลที่ ๖ เจ้านายบางองค์ที่ ปารีสเคยเตือนให้ข้าพเจ้าระลึกความตอนหนึ่งของแม่กมที่มีว่า

"ขึ้นกมสมเด็จจอมอารย์ ผู้ผ่านภาราสาวัตถี เชื่อกลหลงเล่ห์เสนีย์ กลอกกลับอัปรีย์ บุรีจึงล่มจมไป....."

ฉะนั้น ย่อมเห็นได้ว่าชนรุ่นที่เรียนหนังสือไทยจากมูลบทบรรพกิจหรือคนรุ่นต่อมา ที่ได้ยินชนรุ่นเก่าท่องให้ฟังแล้วก็เกิดสำนึกกันทั่วไปถึงความเสื่อมในระบบสมบูรณา ฯ หรือระบบ ศักดินาที่ล้าหลัง ข้าพเจ้าขอน้อมสักการะพระพุทธเจ้าหลวงที่ทรงมีพระทัยก้าวหน้ากว่าผู้ล้าหลัง มาก คือแม้หนังสือมูลบทบรรพกิจจะแต่งขึ้นในรัชสมัยของพระองค์ แต่พระองค์ก็พระราชทาน พระบรมราชานุญาตให้นักเรียน ใช้เป็นตำราเรียน ได้เพื่อจะได้เกิดจิตสำนึกช่วย พระองค์กำจัดข้า-ราชการที่ทุจริตและหน้าไว้หลังหลอกเอาความเท็จมากราบบังคมทูลและผู้ที่ทำตนเป็นคนนิยมราชา ธิปไตยยิ่งกว่าองค์พระราชาธิบดี

(๔) ในรัชสมัยรัชกาลที่ ๖ ได้มีเสียงเรียกร้องให้เปลี่ยนระบบสมบูรณา ฯ ใน หนังสือพิมพ์และนิตยสารใหญ่น้อยมากมาย ได้มีหนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษในสยามหลายฉบับที่ แสดงทรรศนะกล้าหาญ หนังสือพิมพ์เหล่านี้คงหาอ่านยากในปัจจุบันนี้แต่ถ้าผู้สนใจค้นอย่างเอา จริงเอาจังก็อาจหาได้บ้าง ทรรศนะที่แสดงออกในสยามนี้ช่วยให้ชาวสยามบางส่วนตื่นตัวขึ้นทีละ น้อย ๆ จนถึงมีผู้คิดใช้กำลังยึดอำนาจรัฐที่มีฉายาว่า **"คณะ ร.ศ. ๑๓๐"**

ต่อจากนั้นมาก็มีหนังสือพิมพ์หลายฉบับแม้ภายใต้ระบบสมบูรณา ฯ ได้กล้าหาญเสี่ยง แก่คุกตะรางเขียนข้อความเรียกร้องให้เปลี่ยนระบบสมบูรณา ฯ บางฉบับถูกปิด บรรณาธิการ หลายคนถูกจำคุก แต่ก็มีผู้ออกหนังสือพิมพ์และนิตยสารปลีกย่อยมากมาย

(๕) เมื่อข้าพเจ้ากลับประเทศไทยใน พ.ศ. ๒๔๗๐ ภายหลังที่ไปอยู่ในฝรั่งเศสเกือบ ๗ ปีนั้นแล้ว ปรากฏว่าชนรุ่นหนุ่มสมัยนั้นชนิดที่ไม่เคยไปเห็นระบบประชาธิปไตยในต่างประเทศแต่ก็มีความตื่นตัวที่ต้องการเปลี่ยนระบบสมบูรณา ทั้งนี้ก็แสดงถึงว่าผู้ที่มิได้มีความเป็นอยู่อย่างระบบศักดินาเกิดจิตสำนึกที่เขาประสบแก่ตนเองถึงความไม่เหมาะสมของระบบนั้น และอิทธิพลที่เขาได้รับจากสื่อมวลชนที่มีลักษณะก้าวหน้าในสมัยนั้นที่เรียกร้องให้มีการเปลี่ยนระบบศักดินามาเป็นระบบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ เพราะเหตุนั้นพวกข้าพเจ้าจำนวนน้อยที่กลับมาจากยุโรปจึงไม่มีความลำบากมากนักในการชวนผู้ตื่นตัวในเมืองไทยให้เข้าเป็นสมาชิกคณะราษฎร เพราะเขามีพื้นฐานแห่งความต้องการนั้นอยู่แล้ว การที่ชวนเป็นสมาชิกประเภทดี ๑ เพียง ๑๐๐ คนเศษ ก็จำนวนนั้นเป็นการเพียงพอที่จะลงมือทำการเป็นกองหน้าของราษฎรและเพื่อรักษาความลับในวงจำกัด แต่เมื่อเราได้ยึดอำนาจรัฐในวันที่ ๒๔ มิถุนา ฯ ได้แล้ว ก็ได้รับความสนับสนุนจากราษฎรจำนวนมหาศาลทั้งที่มาแสดงความยินดีด้วยตนเองที่พระที่นั่งอนันตสมาคมซึ่งเป็นที่ตั้งกองบัญชาการคณะราษฎรและทางจดหมายกับโทรเลข ประจักษ์พยานยังมีอยู่อีกคือคณะได้มอบให้นายทวี บุณยเกตุ เป็นผู้รับสมัครผู้ที่ขอเข้าร่วมในคณะราษฎรที่สวนสราญรมย์ มีผู้ต้องการสมัครมากมายจนถึงกับเรามีใบสมัครเตรียมไว้ไม่พอแจก จึงแย่งกันที่จะได้ใบสมัคร

ดังนั้น เราจึงถือว่าเราเป็น **"คณะราษฎร"** เพราะเราทำตรงกับความต้องการของราษฎร "People" ไม่ใช่ตามความประสงค์ของ "Reactionaries"

ง. นับตั้งแต่มีเสียงเรียกร้องให้เปลี่ยนระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นระบบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญปรากฏในเอกสารต่าง ๆ ดังกล่าวแล้วข้างต้นจนถึง พ.ศ. ๒๔๗๕ ก็เป็นเวลาล่วงเลยมาหลายสิบปี จึงเป็นธรรมดาที่กฎแห่งวิทยาศาสตร์สังคมซึ่งข้าพเจ้าได้กล่าวไว้ในหนังสือ **"ความเป็นอนิจจังของสังคม"** จะต้องประจักษ์ขึ้น ข้าพเจ้าขอคัดความตอนนั้นมากล่าวไว้ดังต่อไปนี้

> "ตามกฎธรรมชาตินั้น กายาพยพ (ระบบการเมือง) ต้องสมานกับสสาร (ระบบเศรษฐกิจ) ดังนั้น ถ้ากายาพยพของสังคมเปลี่ยนล่าช้ากว่าความเป็นอยู่ทางชีวปัจจัยของสังคมจนเนิ่นนานเกินสมควรแล้ว ธรรมชาติก็บังคับให้กายาพยพจำต้องสมานกับสสารจนได้ คือเมื่อไม่เป็นไปตามวิถีวิวัฒน์ก็ต้องเป็น

ไปตามวิถีอภิวัฒน์ เช่นการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ ต้องเป็นไปเช่นนั้นเพราะกายาพยพของสังคมเปลี่ยนแปลงล่าช้าเกินสมควรกว่าการเปลี่ยนแปลงทางชีวปัจจัยของสังคม การเปลี่ยนระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ของฝรั่งเศสในปลายคริสตศตวรรษที่ ๑๘ ซึ่งต้องเป็นไปโดยวิถีอภิวัฒน์ก็เพราะกายาพยพของศักดินาไม่ยอมเปลี่ยนโดยวิถีวิวัฒน์ ให้สมานกับสภาพความเป็นอยู่ทางชีวปัจจัยที่ก้าวหน้าไปมาก"

๓. มีผู้เข้าใจผิดว่าผู้ก่อตั้งคณะราษฎรที่กรุงปารีสไม่พอใจอัครราชทูตสยามสมัยนั้นที่จ่ายเงินเดือนให้ไม่พอใช้จึงคิดเปลี่ยนระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ขึ้น ความเข้าใจผิดนี้แพร่หลายยิ่งขึ้น ภายหลังที่นายควง อภัยวงศ์ ที่เคยเป็นสมาชิกคณะราษฎร เมื่อก่อนวันอภิวัฒน์เพียงประมาณ ๓ เดือน จึงไม่รู้เรื่องความจริงที่ผู้ก่อตั้งคณะราษฎรได้ริเริ่มมาอย่างไร และมีทรรศนะทางสังคมเกิดขึ้นอย่างใดก่อนนั้น ได้ไปพูดที่คุรุสภา เมื่อวันที่ ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๐๖ เพื่อปลีกตัวออกจากความรับผิดชอบของคณะราษฎรโดยกล่าวข้อความคลาดเคลื่อนหลายประการ เพื่อแสดงว่าตนเป็นคนที่มีเงิน ใช้ส่วนตัวมากมาย เพื่อให้เห็นว่าตนอยู่ ในชนชั้นวรรณะ ของเจ้าศักดินาและเจ้าสมบัติซึ่งต่างกับนักศึกษาส่วนอื่น ๆ ที่ได้ร่วมกันต่อสู้เพื่อความเป็นธรรมสมัยนั้นโดยเจาะจงมายังข้าพเจ้ากับ ร.ท. แปลก ฯ ที่ได้เงินเดือนไม่พอใช้ แฟ้มเรื่องการจ่ายเงินเดือนว่าใครได้เท่าใดแม้จะเป็นลูกของคนเศรษฐี ที่อัครราชทูตสยามกวดขันเหมือนกันนั้นยังคงมีอยู่ที่สถานทูตไทย ณ กรุงปารีสซึ่งข้าพเจ้าจะได้ชี้แจงในโอกาสอันควรต่อไป

ณ ที่นี้ ขอกล่าวว่าข้าพเจ้ากับเพื่อนอีก ๖ คนที่ก่อตั้งคณะราษฎรขึ้นในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๙๒๗ นั้น ได้มีจิตสำนึกที่ต้องการเปลี่ยนระบบสมบูรณา ฯ มาก่อนแล้วตามกฎและข้อเท็จจริงแห่งการกำเนิดของทรรศนะทางสังคมที่ต้องการเปลี่ยนระบบสมบูรณา ฯ ดังกล่าวในข้อ ๒ แต่พ้นจากระดับนี้ไปแล้วยังมีความต้องการพัฒนาสังคมตามวิถีทางและขั้นแห่งการพัฒนาต่างกันไปตามระดับจิตสำนึกของแต่ละคนได้ ซึ่งเป็นเหตุให้มีความขัดแย้งระหว่างกันภายหลังได้อำนาจรัฐแล้ว

โดยเฉพาะการตัดสินใจที่จะทำการกันอย่างเอาจริงเอาจัง ในการเปลี่ยนระบบสมบูรณา ฯ นั้น ในสยามก็มีคนรุ่นหนุ่มจำนวนหนึ่งได้ตกลงกันไว้แล้วร่วมสมทบเข้าอยู่ในคณะราษฎร

ภายหลังที่ข้าพเจ้ากับเพื่อนก่อตั้งคณะราษฎรที่กรุงปารีสได้กลับสยามแล้ว ส่วนข้าพเจ้ากับเพื่อนที่อยู่ในกรุงปารีสนั้นได้มีการทาบทามกันมาก่อนหลายปีแล้ว ต่อมาใน ค.ศ. ๑๙๒๕ ปลายรัชสมัยรัชกาลที่ ๖ ซึ่งราษฎรสมัยนั้นที่ยังมีชีวิตอยู่ในปัจจุบันรวมทั้งเจ้านายบางองค์ที่ทรงถือสัจจะตามพุทธวจนะ **"สัจจังเว อมตา วาจา"** คงเล่าให้ฟังว่าเสียงเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนระบบสมบูรณา ฯ ในสยามมีมากถึงขนาดไหน ร.ท. ประยูร ภมรมนตรี ที่เคยเป็นผู้บังคับหมวดทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์และมหาดเล็กเคยรับใช้ใกล้ชิดรัชกาลที่ ๖ นั้น เมื่อมาถึงปารีสใน ค.ศ. ๑๙๒๕ และได้พบข้าพเจ้าก็ได้เล่าให้ข้าพเจ้าฟังถึงความเสื่อมโทรมของระบบสมบูรณา ฯ และเสียงเรียกร้องของราษฎรในสยามที่ต้องการให้เปลี่ยนระบบนั้น ฉะนั้นใน ค.ศ. ๑๙๒๕ นั้นเอง ภายหลังที่ข้าพเจ้าได้สนทนากับ ร.ท. ประยูร ฯ หลายครั้งแล้ว จึงได้ชวนเขาไปเดินเล่นที่ถนน Henri Martin ปรารภกันว่าได้ยินผู้ที่ต้องการเปลี่ยนระบบสมบูรณา ฯ มามากมายหลายคนแล้ว แต่ยังไม่มีใครจะตัดใจเอาจริง ฉะนั้นเราจะไม่พูดแต่ปากคือจะต้องทำจริงจากน้อยไปสู่มากแล้ววางวิธีการชวนเพื่อนที่ไว้ใจได้ร่วมเป็นหน่วยแรกขึ้น ต่อมาจึงชวน ร.ท. แปลก ร.ต. ทัศนัย ซึ่งย้ายจากบ้านพักเดิมไปอยู่ถิ่นเดียวกับข้าพเจ้าที่ "Quartier-Latin" จึงได้สนทนากันแทบทุกวันแล้วก็ได้ชวนเพื่อนอื่น ๆ ให้ร่วมด้วย

เราได้วางแผนปลุกจิตสำนึกเพื่อนนักศึกษาทั่วไปให้เกิดความรู้สึกถึงความจำเป็นต้องเปลี่ยนระบบสมบูรณา ฯ ว่าโอกาสที่เหมาะที่สุดคือในระหว่างมีการชุมนุมประจำปี ค.ศ. ๑๙๒๕ ของสมาคมที่ข้าพเจ้าเป็นสภานายกอยู่นั้นจะได้จัดให้เพื่อนไทยอยู่ร่วมกัน ณ คฤหาสน์ใหญ่ที่ตำบล "Chatrettes" ซึ่งสมาคมเช่าไว้เฉพาะการนั้นมีกำหนด ๑๕ วัน เราได้จัดให้มีกีฬาแทบทุกชนิด รวมทั้งการยิงเป้าเพื่อเป็นพื้นฐานแห่งการฝึกทางอาวุธ ในเวลาค่ำก็มีการแสดงปาฐกถาในเหตุการณ์ระหว่างประเทศและเหตุการณ์ภายในประเทศและมีการโต้วาทีในหัวข้อที่เป็นคติ มีการแสดงละครที่เป็นคติเช่นเรื่อง **"โลเลบุรี"** ของพระมงกุฎเกล้า ฯ ที่แสดงถึงความแหลกเหลวแห่งการศาลและอัยการของบุรีที่พระองค์สมมติว่า **"โลเล"** มีการดนตรีและขับร้องบ้าง แต่ไม่มีการเต้นรำยั่วยวนกามารมณ์ การชุมนุมในฤดูร้อน ค.ศ. ๑๙๒๕ ได้ดำเนินไปอย่างได้ผลถึงความสนิทสนมกลมเกลียวของเพื่อนนักศึกษาไทยที่ร่วมประชุมถึงขีดที่เมื่อครบกำหนด ๑๕ วันแล้วหลายคนก็ได้แสดงถึงความอาลัยที่ต่างคนจะต้องแยกย้ายจากกันไป ครั้นแล้วข้าพเจ้ากับ

เพื่อนที่ริเริ่มซึ่งออกนามมาแล้ว จึงได้ปรึกษาตกลงกันว่าในการประชุมประจำปีต่อไปคือในเดือนกรกฎาคม ๑๙๒๖ สมควรที่จะพัฒนาจิตสำนึกของเพื่อนนักศึกษาให้สูงขึ้นอีกระดับหนึ่งถึงขั้นต่อสู้อัครราชทูต ซึ่งเป็นตัวแทนของระบบสมบูรณาฯ ในต่างประเทศ แต่จะต่อสู้โดยวิธีที่ธรรมเนียมประเพณีอนุญาตไว้คือการทูลเกล้าถวายฎีกาต่อพระปกเกล้าฯ ซึ่งเพิ่งทรงขึ้นครองราชสมบัติสืบต่อจากรัชกาลที่ ๖ ในการนั้นก็จะต้องถือเอาความไม่พอใจที่นักศึกษาส่วนมากมีอยู่เป็นพื้นฐาน เนื่องจากอัครราชทูตจ่ายเงินกระเป๋าให้น้อยเกินไปทั้ง ๆ ที่แต่ละคนมีงบประมาณที่ทางรัฐบาลหรือทางบ้านได้มอบไว้ที่อัครราชทูตอย่างเพียงพอ เราถือเอาเศรษฐกิจเป็นรากฐานที่จะพัฒนาจิตสำนึกให้เป็นทางการเมืองตามกฎวิทยาศาสตร์สังคมแห่งการพัฒนาจิตสำนึก

พระปกเกล้าฯ ได้ทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยไว้ถูกต้องแล้วว่า ข้าพเจ้าต้องรับผิดในการที่จะแผลงสมาคมนักศึกษาให้มีสภาพเป็นสหภาพอาชีพ “Syndicate” ซึ่งในฝรั่งเศสสมัยนั้นขบวนการกรรมกรก่อนลัทธิ “Syndicalism” กำลังเคลื่อนไหวอยู่ ข้าพเจ้าจึงขอเชิญพระบรมราชวินิจฉัยตามที่ปรากฏในโทรเลขของพระองค์เจ้าไตรทศ (กรมหมื่นเทวงศ์วโรทัย) เสนาบดีต่างประเทศ ถึงอัครราชทูตสยามประจำกรุงปารีส พร้อมทั้งเรื่องที่ทรงพระกรุณาให้ข้าพเจ้าได้ศึกษาต่อไปจนจบปริญญาเอกมาพิมพ์ไว้พร้อมด้วยคำแปลดังต่อไปนี้

Copy No 14080 (Received 22nd October 1926)

His Majesty, having examined all the documents submitted concerning Prince Charoon's dispute with the S.I.A.M. and students' petition, has come to the conclusion that the Students' Society has deviated from the purposes for which it was formed. The object of the Society should be entirely social among students under the care of the Paris Legation. It seems that the Society has now become a sort of Syndicate of students, in which the Students meet to discuss the actions of the Minister and to form resolutions and take actions contrary to the wishes of the Minister. The Students have discussed and condemned the manner in which the Minister has been paying out their allowances, they have sent representatives to England well knowing that it was against the wishes of the Minister. They have shown themselves to be thoroughly hostile to the Minister and the actions of the President of the Society has been on the verge of insolence. Such a state of affair cannot be tolerated for if Students are allowed to form themselves into a Syndicate hostile to the Minister in this way, no Minister can possibly accept the responsibility of looking after the Students' Welfare in the future. His Majesty, therefore, orders that the S'I'A'M' in its present form should be dissolved. If it is still desired to form some Society that will afford the Students some social intercourse among themselves, new statutes must be framed in which the

Students will be allowed to have free hand as to social arrangements but otherwise must be under the strict control of the Legation. Moreover junior students of the Preparatory and Public School class should not be full members and have votes. They can join the Holiday Camp under the special care of a person or persons chosen by the Minister. They should live as much as possible apart from the elder students while joining in some of the sports and entertainments. His Majesty considers that Nai Pridi Panomyong must be held chiefly responsible for the Society's deviation from its original purpose and for inciting a feeling of indiscipline and mistrust of the Minister among the Students, His Majesty, therefore, commands that Nai Pridi Panomyong be immediately recalled.

As to the second part of the Students petition asking for their allowances to be paid in pounds instead of francs, His Majesty is willing to consider the matter after having received explanations from the Minister. If it has not already been done so, a copy of the petition should be supplied to Prince Charoon and Prince Charoon is requested to submit explanations with reference to the said petition concerning allowances.

His Majesty deeply regrets to learn of indisciplinary feelings among students and wishes to call them to their sense of duty.

- - - - - - - - - - -

คำแปล

สำเนาที่ ๑๔๐๘๐ (รับวันที่ ๒๒ ตุลาคม ค.ศ. ๑๙๒๖)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพิจารณาเอกสารทั้งหมดที่ได้กราบบังคมทูลเกี่ยวกับการพิพาทของพระองค์เจ้าจำรูญฯ กับ เอส. ไอ. เอ. เอม. (ชื่อย่อของสมาคมนักเรียนไทยในฝรั่งเศสในประเทศอื่นส่วนที่ขึ้นกับสถานทูตสยามกรุงปารีส) และฎีกาของนักเรียนแล้ว มีพระบรมราชวินิจฉัยว่าสมาคมนักเรียนได้เบี่ยงออกจากวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งสมาคมนั้น วัตถุประสงค์ของสมาคมจะต้องเป็นทางสังคมครบถ้วนระหว่างนักศึกษาภายใต้ความดูแลของสถานทูตปารีส ดูประหนึ่งว่าบัดนี้สมาคมได้กลายเป็นสหภาพชนิดหนึ่งของนักศึกษาซึ่งนักศึกษาชุมนุมกันเพื่ออภิปรายกิจกรรมของอัครราชทูตและเพื่อมีมติและดำเนินกิจการตรงกันข้ามกับความประสงค์ของอัครราชทูต นักศึกษาได้อภิปรายและประณามวิธีการที่อัครราชทูตได้จ่ายเงินเดือนให้แก่พวกเขา พวกเขายังได้ส่งผู้แทนไปประเทศอังกฤษโดยรู้อยู่แล้วว่าขัดต่อความประสงค์ของอัครราชทูต พวกเขาได้แสดงตลอดมาเป็นปฏิปักษ์ต่ออัครราชทูต และกิจกรรมของสภานายกสมาคมถึงขั้นขาดคารวะ สถานการณ์เช่นนี้ไม่อาจที่จะผ่อนปรนได้ เพราะถ้านักศึกษาได้อนุญาตให้ประกอบตัวเองเป็นสหภาพปฏิปักษ์ต่ออัครราชทูตโดยวิธีนี้แล้ว ก็ไม่มีอัครราชทูตใดสามารถรับผิดชอบในการดูแลสวัสดิการของนักศึกษาในอนาคตได้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงมีพระบรมราชโองการว่า เอส. ไอ. เอ. เอม. ตามรูปแบบปัจจุบันนี้ต้องยุบเลิก ถ้ายังมีความปรารถนาประกอบเป็นสมาคมชนิดที่ช่วยให้นักศึกษามีการติดต่อระหว่างกันก็จะต้องทำข้อบังคับขึ้นใหม่โดยนักศึกษาจะได้รับอนุญาตให้มีเสรีภาพในการจัดการทางสังคม และนอกจากนั้นจะต้องอยู่ภายใต้การควบคุมของสถานทูตอย่างเคร่งครัด ยิ่งกว่านั้นนักศึกษารุ่นเด็กชั้นเตรียมและประถมนั้นจะต้องไม่เป็นสมาชิกสมบูรณ์ไม่มีสิทธิออกเสียง แต่พวกเขาอาจเข้าร่วมในค่ายวันหยุดภายใต้การดูแลเป็นพิเศษของคนหนึ่งหรือหลายคน ซึ่งอัครราชทูตเป็นผู้เลือก พวกเขาจะต้องอยู่ห่างจากนักศึกษารุ่นใหญ่ให้มากที่สุดในขณะที่เข้าร่วมการกีฬาและการบันเทิง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่านายปรีดี พนมยงค์ ต้องรับผิดชอบอย่างสำคัญในการที่สมาคมเบี่ยงจากความประสงค์เดิม และในการยุยงนักศึกษาให้เกิดความรู้สึกละเมิดวินัยและไม่ไว้ใจอัครราชทูต ดังนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงมีพระกระแสรับสั่งให้เรียกนายปรีดี พนมยงค์ กลับทันที

ส่วนตอน ๒ แห่งฎีกาของนักศึกษาร้องขอให้จ่ายเงินเดือนเป็นเงินปอนด์แทนการจ่ายเป็นแฟรงค์นั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชประสงค์พิจารณาเรื่องนี้เมื่อได้รับคำอธิบายจากอัครราชทูตแล้วถ้า (อัครราชทูต) ยังมิได้ทำขึ้นมา สำเนาฎีกาฉบับหนึ่งก็จะส่งไปให้พระองค์เจ้าจรูญ ฯ และพระองค์เจ้าจรูญ ฯ จะต้องกราบบังคมทูลชี้แจงมาเกี่ยวกับฎีกาดังกล่าวนั้นเรื่องการจ่ายเงินเดือน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเสียพระทัยสุดซึ้งที่ทรงทราบว่า ได้เกิดความรู้สึกไม่อยู่ในวินัยของนักศึกษาจึงมีพระราชประสงค์เตือนให้เขารู้สึกถึงความรู้สึกในหน้าที่

ไตรทศ

Div.A / Sect.1 / No 3007/

Copy of telegram from H.M. the Minister for Foreign Affairs in Bangkok to H.H. the Siamese Minister in Paris. Despatched from Bangkok on the 25 th November 1926. Received in Paris on the next day

---

SIAMADUTO

BANGKOK

With regard to the question of recalling Pridi Panomyong s contained in my letter of 178,27th October, I am now commanded by H.M. the King to communicate to Pridi the following message. BEGINS. With reference to your recall, your father has now petitioned His Majesty that it may be postponed until you have passed examination the degree of Doctor of Law which will take place shortly. His Majesty has been most graciously pleased to grant that petition on condition that, however, you tender to the Siamese Minister in Paris (a) written apologies and the expression of regrets for your attitude in connection with the recent unfortunate incident. END.

Please take note of the content of the above communication and act accordingly.

Sd/ TRAIDOS.

คำแปล

สำเนาโทรเลขจากเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศที่กรุงเทพ ฯ
ถึงอัครราชทูตสยามที่ปารีส โทรเลขส่งจากกรุงเทพ ฯ
วันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ค.ศ. ๑๙๒๖ ได้รับที่ปารีสในวันรุ่งขึ้น

เกี่ยวกับเรื่องเรียก นายปรีดี พนมยงค์ กลับตามจดหมายของข้าพเจ้าเลขที่ ๑๗๘ ลงวันที่ ๒๗ ตุลาคม นั้น บัดนี้ ข้าพเจ้าได้รับพระราชกระแสให้แจ้งแก่ปรีดี ตามความดังต่อไปนี้ ตั้งต้น

"เกี่ยวกับเรื่องเรียกตัวเธอกลับนั้น บัดนี้บิดาเธอได้ทูลเกล้า ฯ ถวายฎีกาต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวขอพระราชทานโปรดเกล้า ฯ ให้เลื่อนเวลาไปจนกว่าเธอสอบไล่ปริญญาดุษฎีบัณฑิตทางกฎหมายที่จะเป็นไปในไม่ช้านี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ด้วยพระเมตตาคุณเป็นอย่างยิ่ง พระราชทานให้ตามฎีกานั้นโดยเงื่อนไขว่าอย่างไรก็ตามเธอจะต้องเขียนคำขอขมาเป็นลายลักษณ์อักษรต่ออัครราชทูตสยามกรุงปารีสและแสดงความเสียใจต่อท่าทีของเธอเกี่ยวกับกรณีที่น่าเสียใจเมื่อเร็ว ๆ นี้" จบ

ขอให้รับทราบข้อความที่ได้แจ้งมาข้างบนนี้และปฏิบัติการให้เป็นไปตามนั้น.

ไตรทศ

๔. ท่านที่ศึกษามาก่อนแล้วถึงกฎธรรมชาติว่าด้วยความขัดแย้งที่มีอยู่ภายในสสารซึ่งมีด้านบวกและด้านลบคือสิ่งใหม่กับสิ่งเก่าโต้กันอยู่ และเมื่อนำกฎธรรมชาตินั้นมาประยุกต์แก่สังคมของมนุษย์ก็ย่อมทราบได้ว่าภายในสังคมของมนุษย์มีพลังใหม่ซึ่งเป็นด้านบวกและมีพลังเก่าซึ่งเป็นด้านลบที่ปะทะกันอยู่ ดังนั้นคณะราษฎรที่ทำการอภิวัฒน์ ๒๔ มิถุนา ฯ เปลี่ยนระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญย่อมมีด้านลบหรือมีฝ่ายปฏิกิริยา(Reactionaries) ชนิดต่าง ๆ ที่ทำการโต้ บุคคลที่ทำการโต้อภิวัฒน์จำแนกออกได้เป็นหลายประเภท อาทิ

(๑) ผู้ที่เสียประโยชน์จากการเปลี่ยนระบบดังกล่าวนั้น บางคนที่ไม่อาจปลงตกถึงกฎแห่งความเป็นอนิจจังได้พยายามฟื้นฟูระบบเก่าในรูปลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งนี้ก็เป็นธรรมดาที่จะต้องเป็นไปตามกฎว่าด้วยข้อขัดแย้ง ยกเว้นผู้ที่ปลงตกกฎแห่งความเป็นอนิจจังซึ่งข้าพเจ้าขอสักการะพระปกเกล้า ฯ ที่ทรงเสียพระราชอำนาจยิ่งกว่าผู้อื่นและเจ้านายแห่งราชจักรีวงศ์หลายพระองค์ที่เจริญรอยตามพระยุคลบาทที่ได้พระราชทานอภัยแก่คณะราษฎร

(๒) ผู้ที่มิได้เสียประโยชน์จากการเปลี่ยนแปลงระบบดังกล่าวแต่เอาร่างกายของตนสวมวิญญาณตามทรรศนะของพลังเก่าดังที่ข้าพเจ้าได้กล่าวในข้อ ๒ ข. แล้วนั้น แม้บุคคลชนิดนี้เกิดและมีชีวิตร่างกายอยู่ในกาลสมัยใหม่ก็มิได้มีลักษณะเป็นชนรุ่นใหม่ คือเขาเป็นชนรุ่นใหม่แต่ทางกายส่วนวิญญาณและทรรศนะที่เป็นหลักนำให้เขาดำเนินชีวิตนั้นเป็นทรรศนะของพลังเก่า บุคคลจำพวกนี้อาศัยพลังทางกายที่เป็นรูปภายนอกที่กระปรี้กระเปร่ากว่าคนรุ่นเก่าที่ชราแล้วทำการโต้อภิวัฒน์รุนแรงยิ่งกว่าคนรุ่นเก่าแห่งพลังเก่าที่เสียประโยชน์จากการเปลี่ยนระบบดังกล่าวแล้ว อาการแสดงออกแห่งการโต้อภิวัฒน์ของบุคคลจำพวกนี้มีหลายอย่างรวมทั้งการแสดงตนว่าเป็นผู้นิยมราชาธิปไตยยิ่งกว่าองค์พระราชาธิบดี (ULTRA ROYALIST)

(๓) **"สวะสังคม"** (Social Scum) คือ เศษโสมม (Rottenmass) ซึ่งสังคมเก่าได้โยนทิ้งไปแต่ตกค้างอยู่ในสังคมใหม่ นักทฤษฎีสังคมฝ่ายขวาและฝ่ายซ้ายมีทรรศนะตรงกันที่ถือว่า **"สวะสังคม"** เป็นชนชั้นวรรณะอันตราย (Dangerous class) จึงต่างฝ่ายต่างไม่คบเข้าร่วมในขบวนการเพราะ **"สวะสังคม"** เห็นแก่ตัว (Egoist) เป็นสำคัญซึ่งแสดงด้วยอาการอวดดี (self conceit) ยกตนเองว่าวิเศษกว่าคนอื่น ในปลายระยะการอภิวัฒน์ใหญ่ฝรั่งเศสมีผู้กล่าวกันว่าเพื่อประโยชน์ของตนเองพวก **"สวะสังคม"** สามารถขายแม้แต่พ่อของเขาเอง นโปเลียนที่ ๑ ได้นำ

คำพังเพยสมัยนั้นที่กล่าวถึงสวะสังคมมากล่าวแก่ **"ตาลเลรองค์"** (TALLEYRAND) ซึ่งเป็นคนโลเลเปลี่ยนทรรศนะกลับไปกลับมาสุดแต่ตนจะได้ประโยชน์ตนว่า **"มองซิเออร์ ท่านขายได้แม้แต่พ่อของท่านเอง"**

ถ้าเราอ่านบทความและการแสดงออกของบางคนในประเทศไทย ก็จะเห็นว่ามีบุคคลที่เข้าลักษณะ **"สวะสังคม"** (SOCIAL SCUM)

(ก) บุคคลชนิดนี้มิใช่ผู้เสียประโยชน์จากอภิวัฒน์ ๒๔ มิถุนา ฯ แต่ตนมิได้ประโยชน์โดยตรง หรือบางกรณีได้ประโยชน์ทางอ้อมซึ่งเขาไม่เขียนไว้ให้ชัดแจ้งในบทความคือเพียงแต่ด่าพ่อของเขาเองที่เรียก ร.ม.ต. ต่างประเทศคนหนึ่งภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ว่า **"ใต้เท้า"** ซึ่งเขาเห็นว่าไม่ควรเพราะ ร.ม.ต. คนนั้นเรียกข้าพเจ้าว่าอาจารย์ เขาควรเขียนให้คนรู้ว่า ที่พ่อของเขาเรียก ร.ม.ต. ที่เป็นเพื่อนในโรงเรียนสามัญว่า **"ใต้เท้า"** ก็เพราะพ่อของเขานำเอาคนที่มีศักดิ์เป็นพี่ชายของเขามาฝากในกระทรวงนั้นซึ่งได้มีตำแหน่งในต่างประเทศ ซึ่งอุปการะให้เขามีโอกาสเรียนในต่างประเทศได้ ผู้อ่านบทความของคนนั้นโดยตลอดจะเห็นว่าการโจมตีคณะราษฎรได้ทั้งหมด แต่ไม่โจมตีอดีต ร.ม.ต. และอดีตทูตคนนั้นเลย หากสรรเสริญด้วยหลายครั้งทั้งนี้ก็เพื่อรักษาประโยชน์ของตนเอง ลักษณะของเขาจึงต่างกับบุคคลประเภท (๑) และ (๒) ดังกล่าวแล้ว.

(ข) บุคคลแม้อาการภายนอกของเขาเคยแสดงว่าเขานิยมราชาธิปไตย แต่ถ้าเราพิจารณาบทความต่าง ๆ ที่เขาเขียนขึ้นนับตั้งแต่เขาอวดอ้างว่าเป็นตัวแทนชนรุ่นใหม่โดยเริ่มจากการเหยียบย่ำคณะราษฎร แต่เจ้าหน้าที่และสมาชิกพระราชวงศ์บางคนมัวหลงมุ่งร้ายต่อคณะราษฎรมากเกินไปไม่เฉลียวใจว่าบทความของคนนั้นระหว่าง พ.ศ. ๒๕๑๑–๒๕๑๒ มีข้อความที่หมิ่นพระบรมราชานุภาพและไม่มีใครสนใจดำเนินคดีตามกฎหมาย โดยคอยกระซิบห้ามแต่ผู้ให้ความเป็นธรรมแก่คณะราษฎรมิให้เขียนสิ่งที่เป็นธรรม ฉะนั้นจึงทำให้คนมีสันดานดังกล่าวข้างต้นกำเริบมากยิ่งขึ้น โดยทะนงตนว่าแม้เจ้าหน้าที่และสมาชิกพระราชวงศ์ก็ยังเกรงปากกาตน

(ค) ม.ร.ว. บางคนย่อมได้บทเรียนว่า **"สวะสังคม"** บางคน อาศัยเครดิตที่ ม.ร.ว. มีอยู่บ้างเพื่อไต่เต้า แต่เมื่อคนนั้นได้คิดว่าวัดรอยเท้า ม.ร.ว. ได้แล้วก็ผละออกแล้วทำการโจมตี ม.ร.ว. นั้นเพื่อแสดงว่าเขาวิเศษกว่า ม.ร.ว. นั้น

(ง) หลังจากที่นายสมภพ จันทรประภา ได้จัดพิมพ์หนังสือ **"สมเด็จพระศรีสวรินทิรา ฯ"** โดยมีคำของหม่อมเจ้าหญิงอัปภัศราภา เทวกุล กล่าวตามความจริงที่ท่านหญิงทรงได้ยินและทรงเห็นด้วยนัยตา เกี่ยวกับสมเด็จองค์นั้นและพระบรมวงศานุวงศ์ในระหว่างสงครามซึ่งให้ความเป็นธรรมแก่เสรีไทยและสมาชิกคณะราษฎรบางคน ก็มี **"สวะสังคม"** บางคนได้เขียนลงในหนังสือพิมพ์แฝงไว้ซึ่งความไม่พอใจ สมเด็จองค์นั้นที่มีพระกระแสรับสั่งด้วยความเป็นธรรม คือเขาหาว่าท่านหญิงมีแต่กล่าวความดีของสมเด็จ ฯ แต่ไม่กล่าวถึงข้อบกพร่องของท่าน มีผู้ไปสอบถามว่าคนนั้นรู้ความบกพร่องของสมเด็จ ฯ อย่างไรก็ให้บอกมา คนนั้นตอบอย่างน้ำขุ่น ๆ คุ้ยเขี่ยอันเป็นที่เสื่อมเสียพระบารมีสมเด็จ ฯ ซึ่งข้าพเจ้าไม่ควรนำมากล่าว จึงขอให้ผู้อ่านค้นคว้าสอบถามหาความจริงเอาเองเถิด

ผู้ถามจึงถามสวะสังคมต่อไปอีกว่า เขารู้ความบกพร่องของสมเด็จ ฯ จากใคร สวะสังคมตอบว่า **"ได้ยินเจ้านายพูดกัน"** ทำให้ผู้ถามเข้าใจว่า **"เจ้านาย"** ที่อ้างนั้นคงเป็นเจ้านายที่สวะสังคมติดต่ออยู่เสมอ ๆ โดยถือว่าเป็นปราชญ์ซึ่งเขาเคารพเหมือนพระบิดา แต่ **"พระบิดา"** จะรับสั่งเช่นนั้นหรือไม่ก็ตาม พระองค์ก็ถูกขายโดยสวะสังคมนั้นซึ่งไม่มีความกล้าหาญที่จะรับว่าเขาปั้นแต่งเรื่องขึ้นเอง

(จ) บางคนใช้วิธีอำพรางเพื่อแสดงว่าเขามีความคิดเป็นอิสระโดยไม่เป็นข้าราชการ แต่เขายอมกินเงินเดือนของนายทุนที่ค้าขายหารายได้จากเยาวชน ชนรุ่นใหม่ควรพิจารณาให้รู้ธาตุแท้ว่าการที่เขาไม่เป็นข้าราชการนั้นเพราะตามวิทยฐานะของเขา ก.พ. ตีราคาให้น้อยเกินไปหรือไม่ และเงินเดือนที่เขาได้จากนายทุนนั้นเดือนละเท่าใด เราก็จะได้ความจริงว่าเพราะนายทุนให้เงินเดือนมากกว่าทางราชการหลายเท่า เขาจึงสมัครใจรับใช้นายทุนโดยไม่คำนึงว่านายทุนได้กำไรมาจากใคร ดังนั้นเราก็จะรู้ธาตุแท้ของคนชนิดนี้ไม่ยากเลยว่าลโมภโดยเห็นแก่ตัว "egoist" เขาไม่เป็นข้าราชการแต่เขาเป็น **"ข้าของนายทุน"** หรือ **"เสนาของนายทุน"** (Capitalist-Lackey)

(ฉ) เขาเกิดมาหรือจำความได้ก็แลเห็นชายหญิงไทยนิยมแต่งกายแบบสากลกันทั่วไป ยกเว้นบางท่านชายซึ่งเคยแต่งอย่าง **"ขุนนาง"** เก่าโดยนุ่งผ้าใส่เสื้อราชปะแตนต์ สวมถุงน่องรองเท้าซึ่งท่านเคยแต่งของท่านเช่นนั้นมาแต่เยาวัยก่อนความนิยมแต่งแบบสากลดังกล่าวนั้นแล้ว

ข้าพเจ้าไม่ผิดสังเกตในการที่ท่านจะแต่งเช่นนั้น แต่ "**สวะสังคม**" ที่อ้างตนว่าเป็นตัวแทนชนรุ่นใหม่ไม่เคยแต่งกายอย่างขุนนางเก่าเช่นนั้นตั้งแต่แรกเกิดมาเลยก็อยากแต่งกายอย่างขุนนางเก่าขึ้นมาบ้างโดยมีความประสงค์ประการหนึ่งคือ อำพรางรูปร่างลักษณะเชื้อต่างด้าว ของเขาไว้เพื่อแสดงว่าเป็นคนไทยแท้ยิ่งกว่าคนไทยจำนวนมหาศาลที่แต่งกายแบบสากล อีกประการหนึ่งคืออยากเป็นขุนนางเก่า ข้าพเจ้าไม่คัดค้านผู้ใดที่จะแต่งแบบเก่า แต่ชนรุ่นใหม่ควรศึกษาให้รู้ว่าคนไทยเดิมแต่งกายอย่างไรและเปลี่ยนมานุ่งผ้าชายกระเบนอย่างไรสมัยไหน ผู้เคยเป็นลูกเสือสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า ฯ คงจำกันได้ว่าพระราชกำหนดเครื่องแต่งกายลูกเสือฉบับแรกนั้น พระองค์ได้กำหนดไว้สำหรับกางเกงลูกเสือว่า "**กางเกงไทยขาสั้น**" เพราะพระองค์ทรงทราบดีว่าคนไทยเดิมนั้นแต่งกายด้วยกางเกงไทยซึ่งต่างกับกางเกงจีนและมิได้แต่งด้วยผ้านุ่ง คนไทยรับเอาผ้านุ่งเป็นเครื่องแต่งกายภายหลังที่อยู่ภายใต้อำนาจขอม

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า ฯ ได้มีพระราชนิยมให้หญิงไทยเปลี่ยนแต่งกายด้วยผ้านุ่งมาเป็นซีนแล้ว และได้มีพระบรมราชานุญาตให้ข้าราชการในภาคอิสานแต่งกางเกงมาทำราชการที่สำนักงานราชการได้ (ชนรุ่นใหม่ควรสอบถามข้าราชการเก่าที่เคยรับราชการอยู่ที่ภาคอิสานดูบ้างไม่ควรที่จะเอาอย่างผู้นั่งโต๊ะทำงานที่กรุงเทพ ฯ) พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า ฯ ยังมิทันมีพระราชนิยมให้ชายไทยทั่วไปแต่งเครื่องแบบสากลก็บังเอิญพระองค์สวรรคต คนไทยชายหญิงทุกวันนี้นิยมแต่งกายตามสากลนิยมกันทั่วไป

ผู้อ้างตนเองว่าเป็นตัวแทนชนรุ่นใหม่ได้นำแต่งกายแบบขุนนางเก่าซึ่งเป็นการพยายามชักชวนชนรุ่นใหม่ให้ถอยหลัง แต่จะมีชนรุ่นใหม่ตามการนำของเขาสักกี่คนนั้นเรารู้แล้วกันอยู่แล้ว อย่างไรก็ตามผู้แสดงตนอย่างขุนนางเก่าซึ่งเป็น "**เสนาของนายทุน**" นั้น ถ้าพิจารณาตามการจำแนกประเภทย่อยของชนชั้นวรรณะเขาจึงมิใช่เสนาของนายทุนธรรมดาหากเข้าอยู่ในประเภทย่อย "**เสนาอำมาตย์ของนายทุน**" (Capitalist pseudo-aristocratic lackey)

(ช) "**สวะสังคม**" บางคนเคยนับถือเสด็จในกรมนราธิป ฯ แต่บัดนี้ได้ละทิ้งทรรศนะของเสด็จในกรม ฯ ที่ทรงวินิจฉัยไว้ว่าการเปลี่ยนแปลงเมื่อ ๒๔ มิถุนา ฯ เป็น "REVOLUTION" โดยเขาเก็บเอาเศษทรรศนะของคอมมิวนิสต์บางคนที่ปลีกตนออกจากพรรคเดิม ได้ตั้งเป็นพรรคคอมมิวนิสต์อีกพรรคหนึ่งเป็นการลับที่เคยวินิจฉัยไว้เมื่อหลายปีมาแล้วว่า

การเปลี่ยนแปลง ๒๔ มิถุนา ฯ เป็นรัฐประหารซึ่งขัดต่อทรรศนะของพรรคคอมมิวนิสต์เดิมของตนที่วินิจฉัยตามต้นฉบับมาร์กซ – เลนินว่าทุกก้าวที่เดินไปข้างหน้าที่ทำให้มนุษย์หลุดพ้นจากการกดขี่เป็น REVOLUTION แม้ว่าผู้ทำการจะเป็นกษัตริย์ เช่น EMIR OF AFGHANISTAN ที่ต่อสู้เพื่อปลดเปลื้องชาติให้พ้นจากอำนาจจักรวรรดินิยมอังกฤษและได้ระบุชัดแจ้งถึงการที่ชาวโปลต่อสู้ระบบสมบูรณาญา ฯ รุสเซียว่าเป็น REVOLUTION

อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนทรรศนะของเขาจากขวาสุดมาเป็นซ้ายสุดเช่นนี้ย่อมแสดงถึงลักษณะของ **"สวะสังคม"** ที่นักทฤษฎีทั้งซ้ายและขวาไม่ต้องการคบ

(ช) **"สวะสังคม"** บางคนอ้างตนเองว่าเป็นตัวแทนของชนรุ่นใหม่ที่ชี้ขาดว่าเอาคนนั้นไม่เอาคนนี้โดยสายตาแคบตามลักษณะอวดดี (self–conceit) และเห็นแก่ตัว (egoist) ตนเองมองชนรุ่นใหม่จำนวนมหาศาลว่าเหมือนตนเองไปทั้งหมดซึ่งเป็นการดูหมิ่นเหยียดหยามชนรุ่นใหม่ทั้งหมดนอกจากตัวเขากับเพื่อนสวะสังคมจำนวนหยิบมือเดียว ชนรุ่นใหม่จำนวนมหาศาลมิใช่สวะของสังคมแต่เป็นคนไทยที่เป็นพลังใหม่ที่กำลังพัฒนาก้าวหน้าทั้งทางกายและทางจิตใจปราศจากวิญญาณปฏิกิริยาและวิญญาณแห่งสวะของสังคม ลูกหลานของสมาชิกคณะราษฎรจำนวนประมาณ ๑,๐๐๐ คนในเวลานี้ก็เป็นส่วนหนึ่งแห่งชนรุ่นใหม่ดังกล่าวนี้ ซึ่งย่อมมีการตื่นตัวและใช้ปัญญาพิจารณาความถูกและความผิดของบรรพบุรุษโดยเลือกเอาสิ่งที่ถูกไม่เอาสิ่งที่ผิด แล้วมีความองอาจอย่างบรรพบุรุษขึ้นมาบ้าง โดยร่วมกับชนรุ่นใหม่แท้จริงที่มีจำนวนมหาศาลทำการโต้สวะสังคมที่เป็นอันตรายแก่สังคม หวังว่าชนรุ่นใหม่ที่มีใจเป็นธรรมย่อมมีความเห็นใจเราว่าได้อดกลั้นให้สวะสังคมเหยียบย่ำตลอดมาหลายครั้งในระยะเวลาหลายปีแล้วนั้น ความอดกลั้นของเราก็ถึงที่สุดแล้ว แต่เราต้องใช้วิธีที่ไม่ผิดกฎหมาย ผู้ใดสามารถเปิดโปงหลังฉากชั่วร้ายของเขาอาทิการด่าพ่อของตนเอง การด่าพี่ชายที่ให้อุปการะแก่เขาก็ดี นอกจากที่เขาเขียนเป็นลายลักษณ์อักษรนั้นยังมีอีก สมควรที่ชนรุ่นใหม่รู้ไว้จะได้ไม่หลงตามสวะสังคมซึ่งมีนิสัยพาล ในมงคล ๘ ประการนั้นพระพุทธองค์ทรงสอนไว้ด้วยคาถาว่า **"อเสวนา จ พาลาน"** ซึ่งในโรงเรียนรัฐบาลสมัยเก่าได้สอนเป็นคำร้อยแก้วว่า **"คบพาล พาลพาไปหาผิด"**

๕. บางคนเอาความไม่จริงมาเล่าให้หลายคนในรุ่นปัจจุบันฟังทำให้บางคนหลงเชื่อและบางคนก็คลางแคลง อาทิการใส่ความว่าคณะราษฎรรู้ว่าพระปกเกล้า ฯ จะพระราชทานรัฐธรรมนูญ แต่ได้ช่วงชิงทำอภิวัฒน์ ๒๔ มิถุนา ฯ เสียก่อน

เมื่อก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ นายใช้ เรืองศิลป์ ป.ม. และ เนติบัณฑิตไทย ซึ่งรับราชการอยู่ที่กระทรวงธรรมการได้มาหาข้าพเจ้าถามความจริงจากการที่เขาได้ยินผู้หนึ่งซึ่งเคยเป็นเสนาบดีสมัยก่อน ๒๔ มิถุนา ฯ ว่าพระปกเกล้า ฯ ได้มีร่างรัฐธรรมนูญอยู่แล้วซึ่งคณะราษฎรรู้แต่ได้ช่วงชิงทำการเสียก่อน ข้าพเจ้าได้ชี้แจงตามความที่ต่อมาข้าพเจ้าได้กล่าวในสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ ๙ พฤษภาคม ๒๔๘๙ ดังต่อไปนี้

"คณะราษฎรเพิ่งทราบเมื่อ ๖ วันภายหลังที่ได้เปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว คือเมื่อวันที่ ๓๐ มิถุนายน ได้มีพระราชกระแสรับสั่งให้พระยาพหลพลพยุหเสนา พระยาปรีชาชลยุทธ พระยามโนปกรณ์นิติธาดา พระยาศรีวิสารวาจา พร้อมทั้งข้าพเจ้า ไปเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทและเจ้าพระยามหิธร ซึ่งเป็นราชเลขาธิการขณะนั้นเป็นผู้จดบันทึก มีพระราชกระแสรับสั่งว่า มีพระราชประสงค์จะพระราชทานรัฐธรรมนูญ แต่เมื่อได้ทรงปรึกษาข้าราชการมีตำแหน่งสูงในขณะนั้นก็ไม่เห็นพ้องกับพระองค์ ในสุดท้ายเมื่อเสด็จกลับจากประพาสอเมริกาได้ให้บุคคลคนหนึ่งซึ่งไปเฝ้าในวันนั้นพิจารณา บุคคลนั้นก็ถวายความเห็นว่ายังไม่ถึงเวลา และที่ปรึกษาก็กลับเห็นพ้องด้วยบุคคลนั้น คณะราษฎรมิได้รู้พระราชประสงค์มาก่อน การเปลี่ยนแปลงได้กระทำโดยบริสุทธิ์ ไม่ได้ช่วงชิงดังที่มีปลุกเสกข้อเท็จจริงให้เป็นอย่างอื่น ความจริงทั้งหลายปรากฏในบันทึกการเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทในวันนั้นแล้ว และโดยที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ฯ ทรงมีพระราชประสงค์มาก่อนแล้ว หากมีผู้ทัดทานไว้ ฉะนั้น เมื่อคณะราษฎรได้ขอพระราชทานรัฐธรรมนูญ พระองค์จึงพระราชทานด้วยดี พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระมหากรุณาธิคุณแก่ชาวไทย ข้าพเจ้าจึงขอให้ท่านทั้งหลายที่อยู่ ณ ที่นี้และบรรดาชาวไทยทั้งหลายจงระลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณและเทอดพระเกียรติของพระองค์ไว้ชั่วกัลปาวสาน"

ข้าพเจ้าจำภาพประทับใจในวันเข้าเฝ้านั้นได้ว่า ทรงตรัสด้วยน้ำพระเนตรคลอเมื่อชี้พระหัตถ์ไปยังพระยาศรีวิสารวาจาที่ไปเฝ้าด้วยในวันนั้นว่า **"ศรีวิสาร ฉันส่งเรื่องไปให้แกพิจารณาแกก็บันทึกมาว่ายังไม่ถึงเวลา แล้วส่งบันทึกของสตีเวนส์ (ที่ปรึกษาการต่างประเทศเป็นชาวอเมริกัน) มาด้วยว่าเห็นพ้องกับแก"**

ภายหลังที่ข้าพเจ้ามาอยู่ในกรุงปารีสเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๓ แล้วได้มีชนรุ่นใหม่บางคนได้มาถามข้าพเจ้าถึงความจริงเกี่ยวกับเรื่องที่เขาได้ยินผู้เสียประโยชน์จากราษฎรเล่าให้ชนรุ่นใหม่บางคนฟังถึงการที่คณะราษฎรช่วงชิงทำการเปลี่ยนระบบปกครองเสียก่อนโดยรู้อยู่แล้วว่าพระปกเกล้าฯ จะพระราชทานรัฐธรรมนูญ ชนรุ่นใหม่บางคนที่มีทรรศนะตามพลังเก่าได้เชื่อตามนั้นและช่วยโฆษณาให้แพร่หลายยิ่งขึ้นระหว่างเวลาที่ข้าพเจ้าต้องลี้ภัยจากสยาม และบางคนก็ยังเชื่อเช่นนั้นอยู่ตลอดมาจนปัจจุบันนี้

ข้าพเจ้าจึงชี้แจงความจริงดังกล่าวข้างต้นและเพื่อสัจจะแห่งประวัติศาสตร์ ขอให้เขาหาโอกาสไปขอสำเนาบันทึกพระยาศรีวิสารฯ และนายสตีเวนส์ที่ปรึกษาอเมริกัน และพระราชกระแสของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ที่กระทรวงการต่างประเทศหรือองค์การรัฐบาลที่รับโอนกิจการของราชเลขาธิการ และกระทรวงมุรธาธรซึ่งอาจจะมีเก็บไว้ แต่ถ้าบันทึกกับพระราชกระแสนั้นสูญหายไปก็ขอให้ใช้บัญญาตามคติพุทธศาสนาที่สมัยก่อนเคยจารึกไว้ในประกาศนียบัตรประถมและมัธยมศึกษาว่า "สุ.จิ.ปุ.ลิ." คือ วิธีเข้าสู่สภาพเป็นบัณฑิต หรือปัญญาชนนั้น เมื่อรับฟัง (สุ) เรื่องใดแล้วก็ต้องใช้สมองเคลื่อนไหวอีกชั้นหนึ่ง คือตรึกตรอง (จิ) ว่าตามเหตุผลจะเป็นไปได้อย่างไรเพื่อสอบให้แน่นอนก็ต้องถาม (ปุ) แล้วจึงขีดเขียน (ลิ) ชนรุ่นใหม่สมัยก่อนหลายคนคงยังจำโคลงที่ครูมัธยมบางโรงเรียนสอนให้ท่องจำไว้ว่า

"สุ. เสาวนิตย์ถ้อย ทั้งผอง
จิ. เจตนาตรอง ตริค้น
ปุ. จฉาลอง เลาเลศ
ลิ. ขีดข้อคำต้น เกี่ยงแก้ กันลืม"

ข้าพเจ้ายินดีที่มีผู้มาสอบถามทางข้าพเจ้าด้วย แทนที่จะฟังหรือถามจากฝ่ายปรปักษ์คณะราษฎร ข้าพเจ้าได้แนะนำ ถ้าผู้ถามไม่อาจได้สำเนาบันทึกและพระราชกระแสจากแหล่งดังกล่าว ก็ขอให้ใช้ความคิดว่าบุคคลในคณะราษฎรมีทางรู้พระราชดำริได้อย่างไร เริ่มเป็นรายบุคคลมาตั้งแต่พระยาพหลฯ ที่เป็นหัวหน้า

พระยาพหลฯ ที่มีตำแหน่งก่อน ๒๔ มิถุนาฯ เป็นผู้ช่วยจเรทหารบก และเป็นรององครักษ์เวรซึ่งมีหน้าที่รักษาพระองค์ตามเวรบางครั้งมิใช่เป็นราชองครักษ์ประจำ ขอให้ถามคน

บอกเล่าว่าราชองครักษ์เวรทำหน้าที่เข้าเฝ้าฟังข้อราชการเกี่ยวกับการบ้านเมืองระดับสูงจากในหลวงหรือไม่ ก็จะได้ความว่าไม่มีทางที่พระยาพหล ฯ จะรู้พระราชประสงค์ว่าจะพระราชทานรัฐธรรมนูญ ส่วนสมาชิกคณะราษฎรคนอื่นที่เป็นนายทหารบกเรือ ก็มีตำแหน่งห่างองค์ในหลวงก็ยิ่งไม่มีทางรู้พระราชประสงค์ ส่วนสมาชิกที่เป็นพลเรือนนั้นหลายคนเป็นชาวนาและกรรมกร ส่วนที่เป็นข้าราชการที่มีตำแหน่งสูงกว่าสมาชิกพลเรือนอื่นนั้น คือข้าพเจ้าซึ่งมีตำแหน่งประจำเป็นผู้ช่วยเลขานุการกรมร่างกฎหมายและเป็นผู้สอนที่โรงเรียนกฎหมายกระทรวงยุติธรรม สัปดาห์ละ ๒ ชั่วโมงบ้าง ๔ ชั่วโมงบ้าง ข้าพเจ้าและสมาชิกคณะราษฎรที่เป็นพลเรือนจะมีทางรู้พระราชประสงค์อย่างไร ถ้าจะอ้างว่าในฐานะผู้ช่วยเลขานุการกรมร่างกฎหมายย่อมมีทางรู้ ก็จะต้องถามคนบอกเล่าว่าพระปกเกล้า ฯ ได้ส่งร่างรัฐธรรมนูญของพระองค์มาให้กรมร่างกฎหมายพิจารณาหรือไม่ ข้าพเจ้าและเพื่อนข้าราชการกรมร่างกฎหมายทุกคนสามารถยืนยันได้ว่ากรมร่างกฎหมายไม่เคยได้รับร่างรัฐธรรมนูญมาพิจารณาเลย อย่างไรก็ตาม วิธีราชการนั้นมีสมุดลงทะเบียนหนังสือเข้าและออกไว้อย่างครบถ้วน ขอให้ผู้สนใจขอดูทะเบียนหนังสือเข้าออกของกรมราชเลขานุการในพระองค์และของกรมราชเลขาธิการ ก็จะไม่พบว่ามีร่างรัฐธรรมนูญของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ฯ ส่งมาให้กรมร่างกฎหมายพิจารณาเลย เพียงเท่านี้ผู้สนใจก็ควรเขียน (ล.) ไปตามความจริง แทนที่จะอยู่เพียงขั้นฟัง (ส.) แล้วก็เขียนเอาเป็นจริงตามคำบอกเล่าที่บิดเบือน พระราชประสงค์ที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญนั้นรู้กันเฉพาะบุคคลที่พระองค์ได้มีพระราชดำรัสให้พระยาพหล ฯ และข้าพเจ้าทราบ ๖ วันภายหลัง ๒๔ มิถุนา ฯ และเสนาบดีของพระองค์เท่านั้นซึ่งไม่ยอมบอกให้คนภายนอกรู้เพราะเป็นความลับของทางราชการ เสนาบดีใดที่เห็นด้วยกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ฯ ก็ควรสนับสนุนพระราชประสงค์ในที่ประชุมเสนาบดี ถ้านิ่งเฉยก็เท่ากับทำให้พระมหากษัตริย์ทรงโดดเดี่ยวในพระราชดำรินั้น และถูกเสนาบดีสภาคัดค้าน

ข้าพเจ้าขอขอบใจนักศึกษาที่มาถามข้าพเจ้าซึ่งได้แจ้งต่อข้าพเจ้าว่า เขาคิดว่าคณะราษฎรคงไม่มีจิตฟั่นเฟือนถึงขนาดที่รู้ก่อนแล้วว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ฯ จะพระราชทานรัฐธรรมนูญก็ยังเอาชีวิตไปเสี่ยงทำการเมื่อ ๒๔ มิถุนา ฯ

ข้าพเจ้าได้แนะนำผู้สอบถามข้าพเจ้าให้ใช้ความคิดตามคติของพระพุทธองค์ว่าด้วยการที่จะรู้แจ้งก็ต้องใช้ **"วิจารณญาณ"** ซึ่งเป็นคติที่นักปรัชญากรีกท่านได้สอนไว้ในทำนองนั้น

คือปัญญาชนมิใช่รับเอาเพียงสิ่งที่รับถ่ายทอดจากผู้สอนหรือจากคนอื่นเท่านั้น คือจะต้องสามารถแยกแยะออกเป็นประเภทและชนิดปลีกย่อยให้ถึงรายละเอียด เช่นเมื่อจะรู้เรื่องปลาก็มิเพียงแต่ว่าสัตว์น้ำมีเหงือกมีทางว่ายน้ำได้ก็เป็นปลาประเภทเดียวกัน คือจะต้องรู้ว่าสัตว์น้ำนั้นเป็นปลาช่อนหรือปลาหมอ ฯลฯ ฉันใดก็ดีเมื่อรับฟังว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ฯ จะพระราชทานรัฐธรรมนูญแล้วก็ควรสอบถามผู้บอกเล่าว่าพระองค์จะพระราชทานรัฐธรรมนูญชนิดไหน

ในวันที่พระยาพหล ฯ และข้าพเจ้าเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ฯ พร้อมด้วยพระยามโน, พระยาศรีวิสาร, พระยาปรีชาชลยุทธ เมื่อวันที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๔๗๕ นั้น พระองค์ได้พระราชทานพระราชกระแสว่า พระองค์ประสงค์พระราชทานธรรมนูญการปกครองทีละขั้น ๆ ชั้นแรกก็จะให้เสนาบดีมีการประชุมโดยพระองค์จะไม่ประทับเป็นประธาน คือ ให้เสนาบดีมุรธาธรเป็นประธาน ท่านผู้นี้คือเจ้าพระยามหิธรซึ่งได้เปลี่ยนจากตำแหน่งราชเลขาธิการมาดำรงตำแหน่งนี้ ส่วนรัฐสภานั้น พระองค์จะได้ปรับปรุงสภากรรมการองคมนตรีที่ได้ทรงทดลองตั้งขึ้นไว้ก่อนนั้นให้มีสภาพเป็นรัฐสภา ข้าพเจ้าเห็นว่าชนรุ่นใหม่ที่สนใจในประวัติศาสตร์ระบบรัฐสภาไทยควรค้นคว้าหาสัจจะทั้งในด้านบทกฎหมาย และการปฏิบัติของสภากรรมการองคมนตรีประกอบกันไป แล้วนำเอามาชี้แจงแก่นักศึกษาให้ทราบความจริงทุกด้านว่าสภานั้นได้มีการประชุมเรื่องใดบ้างและผลของการประชุมเป็นอย่างไร เอกสารเรื่องนี้ย่อมเป็นหลักฐานดีกว่าฟังเพียงคำบอกเล่าที่ไม่ครบถ้วน เท่าที่ข้าพเจ้านึกได้นั้น หลักฐานรายงานการประชุมของสภานั้นคงมีอยู่ที่องค์การใดองค์การหนึ่งสังกัดสำนักนายกรัฐมนตรีที่รับโอนกิจการของกรมราชเลขาธิการและกระทรวงมุรธาธร

ในวันนั้นพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ฯ พระราชทานกระแสเป็นหลักการทั่วไปในสาระรัฐธรรมนูญของพระองค์เพียงที่ข้าพเจ้าจำได้ดังกล่าวแล้ว ถ้าเสนาบดีผู้ใดยืนยันว่าท่านรู้รายละเอียดยิ่งกว่านั้น ก็ขอให้ผู้สนใจถามท่านผู้นั้นว่ารัฐสภาตามร่างรัฐธรรมนูญของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ฯ นั้นสมาชิกจะเป็นโดยแต่งตั้ง หรือเลือกตั้ง หรือมี ๒ ประเภท และคณะรัฐบาลจะต้องได้รับความไว้วางใจจากรัฐสภาหรือไม่ เมื่อผู้ใดทราบรายละเอียดจากเสนาบดีนั้น ๆ แล้วและเห็นชอบด้วยในร่างรัฐธรรมนูญของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ฯ ก็ควรเสนอให้ **"คณะปฏิวัติ"** ที่กำลังพิจารณาจะประกาศรัฐธรรมนูญรับไปเป็นแบบฉบับในการตรารัฐธรรมนูญใหม่

๖. บางคนที่เคยเป็นมหาดเล็กชั้นต่ำของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ฯ และบางคนที่รับทรรศนะที่มหาดเล็กชั้นต่ำบางคนถ่ายถอดข้อเท็จจริงที่ผิด ๆ โดยไม่รู้ถึงพระราชทรรศนะแท้จริงของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ฯ โดยตลอดก็พยายามที่จะฟื้นเอาเรื่องที่มีข้อขัดแย้งระหว่างพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ฯ กับคณะราษฎรมาขยายความเพื่อแสดงตนเป็นผู้นิยมราชาธิปไตยยิ่งกว่าองค์พระราชาธิบดี ชนรุ่นใหม่ที่ต้องการสัจจะแท้จริงนั้นแทนที่จะเชื่อฟังแต่มหาดเล็กชั้นต่ำบางคนก็มีทางที่จะขอพระราชทานพระราชวโรกาสจากสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี และขอเฝ้าเจ้านายบางองค์ที่ทรงอยู่ใกล้ชิดพระปกเกล้า ฯ ภายหลังที่พระองค์สละราชสมบัติแล้วว่าพระองค์มีทรรศนะต่อคณะราษฎรและบุคคลในคณะราษฎรนั้นอย่างไร

ข้าพเจ้าและเพื่อนคณะราษฎรหลายคน ได้เจริญรอยตาม พระบรมราโชวาท ของพระปกเกล้า ฯ ที่พระราชทานพระราชกระแสในพิธีขอขมาพระองค์ท่านไว้ว่า

"ข้าพเจ้ามีความยินดีมากที่ท่านได้คิดมาทำพิธีขอขมาวันนี้เอง โดยที่ข้าพเจ้ามิได้ร้องขออย่างใดเลย การที่ท่านทำเช่นนั้นย่อมเป็นเกียรติยศแก่ท่านเป็นอันมาก เพราะท่านทั้งหลายได้แสดงว่ามีธรรมในใจ และเป็นคนที่สุจริตและใจเป็นนักเลง คือเมื่อท่านรู้สึกว่า ได้ทำอะไรที่เกินไปพลาดพลั้งไปบ้างท่านก็ยอมรับผิดโดยดีและโดยเปิดเผย การกระทำเช่นนี้เป็นของที่ทำยาก และและต้องใจเป็นนักเลงจริง ๆ จึงจะทำได้ เมื่อท่านได้ทำพิธีเช่นนี้ในวันนี้ก็แสดงให้เห็นชัดว่าการใด ๆ ที่ท่านได้ทำไปนั้น ท่านได้ทำไปเพื่อหวังประโยชน์แก่ประเทศแท้จริง ท่านได้แสดงว่าท่านเป็นผู้มีน้ำใจกล้าหาญทุกประการ ท่านกล้ารับผิด เมื่อรู้สึกว่าตนได้ทำการพลาดพลั้งไป ดังนี้ เป็นการที่ทำให้ประชาชนรู้สึกไว้วางใจในตัวท่านยิ่งขึ้นอีกเป็นอันมาก ในข้อนี้ ทำให้ข้าพเจ้ารู้สึกยินดีเป็นอันมาก"

ข้าพเจ้าและเพื่อนคณะราษฎรหลายคน รู้สึกสำนึกถึงความพลั้งพลาดบกพร่องอันเป็นเหตุให้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ฯ ต้องสละราชสมบัติ ดังนั้นเราจึงยอมรับสภาพและได้พยายามแก้ไขความพลั้งพลาดบกพร่อง อาทิเมื่อสงครามโลกครั้งที่ ๒ ได้เริ่มเกิดขึ้นในยุโรปก่อนที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ฯ สวรรคตนั้น พระองค์ก็เคยได้มีพระราชหัตถเลขาถึงรัฐบาลในขณะนั้นที่มีพระราชประสงค์ จะเสด็จกลับมาประทับที่จังหวัดตรัง ตามฐานะแห่งพระราชอิสริยยศสมเด็จเจ้าฟ้า-

ประชาธิปกซึ่งพระองค์ได้สงวนไว้ในการสละราชสมบัติ คณะรัฐบาลกำลังพิจารณาพระราชประสงค์นั้นแต่ก็ยังมิทันกราบบังคมทูลไป ครั้นแล้วพระองค์ก็เสด็จสวรรคตจึงเป็นที่น่าเสียดายของข้าพเจ้าและเพื่อนหลายคนในคณะราษฎร มหาดเล็กชั้นต่ำที่มิได้ตามเสด็จไปอยู่กับพระองค์ในอังกฤษไม่มีทางรู้เรื่องนี้ ข้าพเจ้าจำได้ว่าพระราชหัตถเลขานั้นเป็นลายพระหัตถ์ของพระองค์เองมีถึงจอมพล ป. ที่ได้นำมาอ่านในที่ประชุมคณะรัฐมนตรี

เมื่อเสร็จสงครามแล้ว ข้าพเจ้าได้สถาปนาพระเกียรติของพระองค์ท่านให้คืนคงเป็นพระมหากษัตริย์ของประเทศไทยอย่างเต็มที่ ดังปรากฏในลายพระหัตถ์ของหม่อมเจ้าศุภสวัสดิ์และพระกระแสรับสั่งของสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีดังต่อไปนี้

I BRIDGE HOUSE
TRUMI S GREEM ROWD
VIRGINIW WHTER
WENTWORTH 2103

March 10th 1946.

II

BRIDGE HOUSE
TRUMI S GREEN ROWD
VIRGINIW WNTER
WENTWORTH 2188

ดังนั้นวิญญูชนผู้มีใจเป็นธรรมย่อมเห็นได้ว่า ผู้ใดที่อ้างว่าเทิดทูนพระปกเกล้า ฯ และได้ทำการพลาดพลั้งไปโดยหลงเชื่อฟังคำโฆษณาของมหาดเล็กชั้นต่ำบางคนและไม่พิจารณาเรื่องให้ครบถ้วนกระบวนความแต่ไม่มีน้ำใจกล้าหาญพอที่จะได้สติ บุคคลนั้นก็เป็นเสมือนหนึ่งอ้างพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ฯ เป็นเครื่องมือในการโจมตีคณะราษฎรเพื่อจุดประสงค์แห่งการเป็นปฏิกิริยาตามลักษณะของผู้ที่อ้างตนเป็นผู้นิยมราชาธิปไตยยิ่งกว่าองค์พระราชาธิบดี

การสละราชสมบัติของพระปกเกล้า ฯ นั้น พระองค์ได้ทรงชี้แจงไว้ในเอกสารสละราชสมบัติแล้วว่าพระองค์ไม่ทรงเห็นด้วยกับรัฐบาลสมัยนั้นอย่างไรบ้าง รัฐบาลได้พยายามที่จะกราบบังคมทูลชี้แจงข้อข้องพระทัยของพระองค์ จึงได้แต่งตั้งเจ้าพระยาศรีธรรมาธิเบศร์ รัฐมนตรีในรัฐบาลนั้น ซึ่งเคยเป็นเสนาบดีของพระองค์มาก่อนให้เป็นตัวแทนรัฐบาลไปกราบบังคมทูล แต่พระองค์ก็ได้ตัดสินพระทัยสละราชสมบัติ

มีผู้วิจารณ์ว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ฯ ไม่ควรสละราชสมบัติ เพราะพระองค์ไม่ทรงต้องรับผิดชอบอย่างใดในการลงพระปรมาภิไธยตามที่รัฐบาลเสนอมา ข้าพเจ้าตอบผู้วิจารณ์ว่ารัฐบาลสมัยนั้นก็เสียดายเป็นอย่างยิ่งที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ฯ ทรงสละราชสมบัติ แต่ถ้าคิดทางด้านพระองค์แล้ว เราก็ควรเคารพสักการะพระองค์ท่านที่มีพระราชประสงค์รักษาศักดิ์ศรีแห่งราชบัลลังก์ไว้ คือเมื่อทรงเห็นว่ารัฐบาลสมัยนั้นทำการที่ไม่ต้องด้วยพระราชประสงค์ พระองค์ก็ทรงสละความสุขสำราญส่วนพระองค์ในการสละราชสมบัติยิ่งกว่าจะต้องลงพระปรมาภิไธยในเรื่องที่ขัดต่อความบริสุทธิ์ใจของพระองค์ ดังนี้ปวงชนชาวไทยต้องเคารพสักการะ และเทิดพระเกียรติ ศักดิ์ศรีอันสูงยิ่งของพระองค์ไว้ชั่วกาลนาน

๗. ยังมีอีกหลายคนเข้าใจผิดระบบประชาธิปไตยในประเทศไทย ซึ่งได้ตั้งต้นโดยการอภิวัฒน์ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ แล้วก็ดำเนินต่อมาจนทุกวันนี้ ข้าพเจ้าจึงขอทำความเข้าใจคำว่า "**ประชาธิปไตย**" นั้นหมายถึง "**การปกครองโดยราษฎร**" ซึ่งตรงกับภาษาอังกฤษว่า "DEMOCRACY" ดังที่ประธานาธิบดีลินคอล์นได้ให้วิเคราะห์ศัพท์ไว้อย่างครบถ้วนว่าเป็นการปกครอง "The government of the people, by the people, for the people" แปลว่า "**รัฐบาลของราษฎร, โดยราษฎร, เพื่อราษฎร**"

คณะราษฎรได้มีเจตนาและปฏิบัติตามอุดมคติดังกล่าวนี้ดังปรากฏในธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราวฉบับ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕ และรัฐธรรมนูญฉบับ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ แล้ว แต่ในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อซึ่งจำเป็นต้องมีบทเฉพาะกาลชั่วคราวที่จะต้องเปลี่ยนระบบเก่าที่มีมาแต่โบราณกาลให้เข้าสู่ระบบประชาธิปไตยเต็มที่นั้นต้องมีกึ่งประชาธิปไตยก่อน

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ คณะราษฎรได้ปฏิบัติตามคำมั่นที่ให้ไว้แก่ราษฎรเพื่อให้ราษฎรมีสิทธิประชาธิปไตยสมบูรณ์ ดังนั้นผู้แทนราษฎรประเภท ๒ ซึ่งส่วนมากเป็นสมาชิกคณะราษฎรจึงได้ร่วมมือกับผู้แทนราษฎรประเภท ๑ ซึ่งได้รับเลือกโดยตรงจากราษฎรจัดร่างรัฐธรรมนูญที่เป็นประชาธิปไตยสมบูรณ์ขึ้น ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลได้ทรงลงพระปรมาภิไธยประกาศใช้เป็นรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย เมื่อวันที่ ๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๙ แทนฉบับ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๕

รัฐธรรมนูญฉบับ ๙ พฤษภาคม ๒๔๘๙ ได้ให้สิทธิประชาธิปไตยอย่างสมบูรณ์ที่สุดแก่ปวงชนชาวไทย คือ มาตรา ๑๓ ให้มีเสรีภาพบริบูรณ์ในการถือศาสนาหรือลัทธินิยมใด ๆ มาตรา ๑๔ ให้เสรีภาพบริบูรณ์ในร่างกาย เคหสถาน ทรัพย์สิน การพูด การเขียน การพิมพ์ การโฆษณา การศึกษาอบรม การชุมนุมสาธารณะ การตั้งสมาคม การตั้งคณะพรรคการเมือง การอาชีพ แม้มีข้อกำหนดภายใต้บังคับแห่งกฎหมาย แต่บทกฎหมายนั้นก็ไม่ล่วงล้ำสิทธิประชาธิปไตย คือ เพียงกำหนดให้อยู่ในความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมของประชาชน ดังนั้นหนังสือพิมพ์จึงออกกันแพร่หลาย พรรคการเมืองก็ตั้งกันได้อย่างแพร่หลายโดยไม่จำกัดความนิยมลัทธิการเมืองของพรรคนั้น ๆ

รัฐสภาซึ่งประกอบด้วยพฤฒสภา (SENATE) และสภาผู้แทนสมาชิกของทั้งสองสภาเป็นได้โดยการเลือกตั้ง มิใช่โดยการแต่งตั้ง คือ การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนให้ราษฎรลงคะแนนออกเสียงโดยตรงและลับ การเลือกตั้งสมาชิกพฤฒสภาให้ใช้วิธีลงคะแนนออกเสียงโดยทางอ้อมและทางลับซึ่งเป็นหลักที่นิยมกันทั่วไปซึ่งเรียกกันว่าการลงคะแคนสองชั้น คือราษฎรลงคะแนนตั้งตัวแทนของตน (ซึ่งอาจเป็นสมาชิกสภาผู้แทน) มาขั้นหนึ่งก่อน แล้วตัวแทนของราษฎรลงมติเลือกพฤฒสมาชิกอีกขั้นหนึ่ง

ครั้นต่อมาเมื่อวันที่ ๘ พ.ย. ๒๔๙๐ ได้เกิดมีรัฐประหารยกเลิกระบบประชาธิปไตยสมบูรณ์ที่สถาปนาขึ้นตามรัฐธรรมนูญฉบับ ๙ พฤษภาคม ๒๔๘๙ คณะรัฐประหารได้ตั้งระบบการเมืองขึ้นใหม่โดยรัฐธรรมนูญฉบับ ๙ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ ซึ่งมีฉายาว่า **"รัฐธรรมนูญใต้ตุ่ม"**

เพราะผู้ทำรัฐประหารได้แถลงว่าฝ่ายตนได้แอบร่างรัฐธรรมนูญแล้วเก็บซ่อนไว้ที่ใต้ตุ่ม ตามระบบของคณะรัฐประหารนั้น รัฐสภาประกอบด้วยวุฒิสภาและสภาผู้แทน วุฒิสมาชิกเป็นผู้ที่พระมหากษัตริย์ทรงเลือกตั้งมีจำนวนเท่าสมาชิกสภาผู้แทน แต่ในทางปฏิบัติได้มีข้อกำหนดไว้ว่า พระบรมราชโองการใดอันเกี่ยวกับราชการแผ่นดินต้องมีรัฐมนตรีคนหนึ่งลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ ดังนั้นรัฐบาลของคณะรัฐประหารนั่นเองเป็นผู้ตั้งวุฒิสมาชิก พระมหากษัตริย์เพียงลงพระปรมาภิไธยตามคำเสนอของรัฐบาล ส่วนสมาชิกสภาผู้แทนนั้นแม้ราษฎรเป็นผู้เลือกตั้ง แต่ระบบใหม่ได้กำหนดอายุผู้สมัครรับเลือกตั้งไว้ไม่ต่ำกว่า ๓๕ ปีซึ่งต่างกับรัฐธรรมนูญฉบับ ๙ พฤษภาคม ๒๔๘๙ ที่กำหนดไว้เพียง ๒๓ ปีตามกฎหมายเลือกตั้งเพื่อเปิดโอกาสให้คนรุ่นหนุ่มมีสิทธิสมัครรับเลือกตั้งได้เป็นจำนวนมาก ส่วนเสรีภาพในการตั้งพรรคการเมืองนั้นรัฐธรรมนูญใต้ตุ่มได้ตัดออกไป และยังมีข้อบัญญัติอีกหลายประการรวมทั้งการฟื้นฟูระบบอภิรัฐมนตรีของสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าระบบที่เกิดขึ้นจากรัฐประหาร ๘ พ.ย. ๒๔๙๐ นั้นเป็นอีกระบบหนึ่งต่างหากจากระบบประชาธิปไตยของคณะราษฎร แม้ว่าในคณะรัฐประหารมีผู้ซึ่งเคยเป็นสมาชิกคณะราษฎร แต่เขาได้ปลีกตนออกไปจากส่วนรวมของคณะราษฎรไปร่วมกับบุคคลที่มีทรรศนะตามระบบการเมืองของคณะรัฐประหารนั้น ดังนั้นหน้าที่ของคณะราษฎรที่จะต้องรับผิดชอบต่อราษฎรตามวัตถุประสงค์ของคณะราษฎรจึงถูกคณะรัฐประหารนั้นระงับลงทั้งในทางนิตินัยและในทางพฤตินัยซึ่งตั้งแต่ครั้งกระนั้นเป็นต้นมา ไม่อาจกระทำการใด ๆ ให้สำเร็จตามวัตถุที่ประสงค์ของคณะราษฎรได้ ต่อจากนั้นมาความรับผิดชอบในการดำเนินกิจการบ้านเมืองจึงตกอยู่แก่คณะรัฐประหารนั้นและรัฐบาลต่อ ๆ มาอันสืบเนื่องจากผลของคณะรัฐประหารนั้น

บางคนเคยมาถาม ข้าพเจ้าถึงการที่ ระบบประชาธิปไตย ของไทยต้องล้มลุกคลุกคลานในระยะหลัง ๆ นี้ โดยเอาเรื่องมาพัวพันกับคณะราษฎรนั้น ข้าพเจ้าก็ได้ชี้แจงว่าแม้ภายในคณะราษฎรจะได้มีการขัดแย้งกันในบางขณะแต่ในที่สุดคณะราษฎรเป็นส่วนรวมก็ได้ร่วมมือกับสมาชิกสภาผู้แทนที่ราษฎรเลือกตั้งขึ้นมานั้นสถาปนาระบบประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ตามรัฐธรรมนูญฉบับ ๙ พฤษภาคม ๒๔๘๙ ส่วนการที่ภายหลัง ๘ พ.ย. ๒๔๙๐ ได้มีระบบการเมืองโดยรัฐธรรมนูญและแก้ไขรัฐธรรมนูญ ๑๐ ครั้งนั้นมิใช่เป็นเรื่องของคณะราษฎรเลย จึงขอให้ผู้ที่มีใจเป็นธรรมได้แยกเหตุการณ์ของคณะราษฎรออกจากของคณะรัฐประหารและที่สืบจากคณะรัฐประหารและซึ่ง

"คณะปฏิวัติ" ได้กล่าวอย่างเปิดเผยถึงระบบเผด็จการที่คณะนั้น ๆ ใช้ปกครองประเทศไทย จึงไม่ควรที่จะมีผู้เข้าใจผิดว่าเป็นประชาธิปไตย

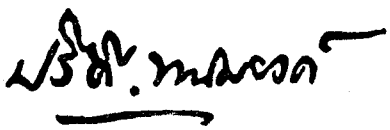
บางคนโฆษณายกย่องว่ารัฐธรรมนูญฉบับวันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๔๙๒ เป็นประชาธิปไตยที่สุดในบรรดารัฐธรรมนูญไทย พวกโฆษณาเหล่านี้อาจเทียบรัฐธรรมนูญฉบับนี้กับรัฐธรรมนูญฉบับต่าง ๆ ที่ตราขึ้นภายหลังรัฐประหาร ๘ พ.ย. ๒๔๙๐

ชนรุ่นใหม่ที่สนใจระบบรัฐธรรมนูญของประเทศไทยควรนำรัฐธรรมนูญทุก ๆ ฉบับมาเทียบกันดูให้ละเอียดถี่ถ้วนว่าระบบรัฐธรรมนูญฉบับใดมีลักษณะเป็นประชาธิปไตยมากที่สุดในความหมายของคำว่า **"ประชาธิปไตย"** (Democracy)

รัฐธรรมนูญฉบับ ๙ พฤษภาคม ๒๔๘๙ กำหนดอายุผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นพฤฒสมาชิกไว้ไม่ต่ำกว่า ๓๕ ปี และสมาชิกสภาผู้แทนไม่ต่ำกว่า ๒๓ ปี แต่รัฐธรรมนูญฉบับ ๒๓ มีนาคม ๒๔๙๒ กำหนดอายุผู้เป็นสมาชิกวุฒิสภาไว้ไม่ต่ำกว่า ๔๐ ปี และผู้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนต้องมีอายุไม่ต่ำกว่า ๓๐ ปี ซึ่งไม่มีรัฐธรรมนูญใดในโลกกำหนดอายุผู้รับเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎรไว้สูงขนาดนั้น ทั้งนี้เป็นการตัดสิทธิชนรุ่นใหม่สมัยนั้นซึ่งหลายคนมีอายุไม่ถึง ๓๐ ปี แต่ได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนตามรัฐธรรมนูญฉบับ ๙ พฤษภาคม ๒๔๘๙ ชนรุ่นใหม่ของสมัยนั้นเห็นว่ารัฐธรรมนูญฉบับ ๒๓ มีนาคม ๒๔๙๒ ไม่เป็นประชาธิปไตยเพราะต้องการให้สิทธิแก่ชนที่มีอายุมากกว่าชนรุ่นใหม่สมัยนั้น ชนรุ่นใหม่หลายคนทราบว่าคติราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญมีอยู่ว่า **"พระราชาธิบดีทำอะไรไม่ผิด"** (The King can do no wrong) นั้นก็เพราะพระองค์มิได้ทรงทำสิ่งใดโดยพระองค์เอง คือเพียงทรงลงพระปรมาภิไธยตามที่รัฐบาลเสนอมาซึ่งพระองค์เห็นชอบด้วยเท่านั้น ผู้ที่ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการและคณะของเขาเป็นผู้ทำการนั้น ๆ ถ้าพระราชาธิบดีองค์ใดทรงทำการใดด้วยพระองค์ ๆ ก็ต้องทรงรับผิดชอบรัฐธรรมนูญอังกฤษปัจจุบันและรัฐธรรมนูญไทยซึ่งคณะราษฎรได้ขอพระราชทานนั้นไม่ประสงค์ให้พระมหากษัตริย์ต้องทรงรับผิดเพราะการกระทำของพระองค์ แต่รัฐธรรมนูญฉบับ ๒๓ มีนาคม ๒๔๙๒ ได้เขียนความทำให้ผู้อ่านหลงว่าพระมหากษัตริย์ทรงเลือกและตั้งวุฒิสมาชิกด้วยพระองค์เอง แต่มีขมวดไว้ว่า **"ประธานองคมนตรี"** เป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ ฟังดูคล้าย ๆ ว่าพระมหากษัตริย์ทรงเลือกและตั้งวุฒิสมาชิกด้วยพระองค์เอง หากแต่ประธานองคมน-

ตรียอมรับผิดชอบในการกระทำนั้นของพระองค์ ชนรุ่นใหม่สมัยนั้นพออ่านออกถึงกลวิธีการเมืองนั้น เพราะมองดูทางปฏิบัติในขณะที่ประกาศรัฐธรรมนูญฉบับนั้นว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชยังทรงพระเยาว์อยู่ซึ่งมีคณะองคมนตรีทำหน้าที่ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ฉะนั้นในทางปฏิบัติสมัยนั้นก็คือองคมนตรีนั้นเองเป็นผู้เลือกและแต่งตั้งวุฒิสมาชิก วิธีให้อำนาจแก่คณะองคมนตรีนั้นอาจสืบเนื่องจากทรรศนะของบางท่านที่บอกเล่าให้ชนรุ่นใหม่บางคนถึงการที่พระปกเกล้า ฯ ได้พระราชทานให้คณะกรรมการองคมนตรีมีการพิจารณาอภิปรายปัญหาบางเรื่องทำนองการอภิปรายในรัฐสภาซึ่งเป็นขั้นแรกที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญ การที่ให้ประธานองคมนตรีเป็นผู้ลงนามรับสนอง ฯ การเลือกและแต่งตั้งวุฒิสมาชิกนั้นเป็นวิธีการใหม่ที่ปรากฏขึ้นในโลกแห่งระบบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ แต่จะมีลักษณะเป็นประชาธิปไตยยิ่งกว่าวิธีที่ทำกันมาในโลกนั้นอย่างใดนั้นก็สุดแท้แต่ผู้ศึกษาระบบรัฐธรรมนูญอย่างถี่ถ้วนจะวินิจฉัย.

วันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๕

ปาฐกถาของนายปรีดี พนมยงค์

ในการชุมนุมสนทนาที่สามัคคีสมาคม (สมาคมนักเรียนไทย) ประเทศอังกฤษ

เมื่อวันเสาร์ที่ ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๑๖

สวัสดี ท่านทั้งหลาย

ผมขอขอบคุณท่านสภานายก, ท่านกรรมการ, และท่านสมาชิกสามัคคีสมาคมที่เชิญผมและภรรยามางานประชุมประจำปีของสมาคมครั้งนี้ และขอขอบคุณทุกท่านที่ให้เกียรติมาฟังปาฐกถาและมาร่วมสนทนากับผมในวันนี้

ท่านสภานายกได้มีจดหมายแจ้งให้ผมทราบว่า กรรมการขอให้ผมแสดงปาฐกถาในหัวข้อว่า "**อนาคตของประเทศไทยควรดำเนินไปในรูปใด**" และท่านได้แจ้งเป็นวาทะของท่านด้วยว่า "สิ่งที่มีค่ามากและเป็นที่ต้องการคือการได้มีโอกาสซักถามท่าน (ซึ่งหมายถึงผม) ในปัญหาต่าง ๆ โดยไม่จำกัดหัวข้อ" ผมมีความยินดีที่จะสนองศรัทธาเท่าที่จะทำได้ แต่ก็จำต้องขอความเห็นใจไว้ล่วงหน้าว่าในบรรดาเรื่องที่ท่านจะซักถามผมนั้น อาจมีเรื่องที่ผมไม่รู้หรือเกินสติปัญญาของผม ผมก็ต้องขอผลัดคำตอบไว้ในโอกาสหน้าภายหลังที่ผมได้ค้นคว้าศึกษาเสียก่อน และก็อาจมีบางเรื่องที่ผมรู้ แต่เผอิญเข้าลักษณะของคำพังเพยโบราณว่าเป็นเรื่องพูดไม่ออกบอกไม่ได้ ผมก็ต้องขอผลัดไปในโอกาสที่สถานการณ์อำนวยให้พูดออกบอกได้ ถ้าหากโอกาสนั้นยังไม่เกิดขึ้นในอายุขัยของผม แต่ประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติมิได้หยุดชะงักลงภายในอายุขัยของคนใดหรือเหล่าชนใดเลย ประวัติศาสตร์จะต้องดำเนินต่อไปในอนาคตโดยไม่มีสิ้นสุด ดังนั้นผมขอฝากไว้แก่ท่านและชนรุ่นหลังที่ต้องการสัจจะช่วยตอบให้ด้วย

เพื่อสงวนเวลาไว้สำหรับโอกาสซักถามปัญหา ผมจึงขอกล่าวพอสังเขปถึงความตามหัวข้อปาฐกถา ซึ่งอันที่จริงเป็นเรื่องกว้างขวางพิสดารมากเกี่ยวกับรูปแห่งระบบเศรษฐกิจ, ระบบการเมือง, และทัศนะสังคม ท่านก็ย่อมเห็นได้ว่า ถ้าจะกล่าวให้ละเอียดถึงเรื่องต่าง ๆ เหล่านี้ต้องใช้เวลามาก

ในสังคมที่มนุษย์มีฐานะและวิถีดำรงชีพแตกต่างกันนั้น ความขัดแย้งย่อมมีขึ้นระหว่างจำพวกต่างๆ หรือชนชั้นวรรณะต่างๆ ของสังคมในปัญหาดังกล่าว ตามปกตินั้น คนจำนวนส่วนข้างน้อยของสังคมซึ่งเป็นผู้กุมอำนาจเศรษฐกิจ อำนาจการเมือง มีอิทธิพลทางทัศนะสังคมทำให้มีจิตใจเป็นไปตามอำนาจเศรษฐกิจการเมืองนั้น รวมทั้งบุคคลที่อาศัยหาประโยชน์จากผู้กุมอำนาจและมีอิทธิพลชนิดนั้นก็พอใจในระบบสังคมเท่าที่เป็นอยู่ ถ้าหากจะเปลี่ยนแปลงบ้างก็เพื่อให้ฐานะเศรษฐกิจการเมืองและอิทธิพลทางจิตใจนั้นมั่นคงและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ยกเว้นผู้ที่มองการไกลเห็นกฎแห่งความเป็นอนิจจังว่า ระบบเพื่อประโยชน์ของชนจำนวนน้อยจะคงอยู่ชั่วกัลปาวสานไม่ได้ คืออนาคตจะต้องเป็นของราษฎรซึ่งเป็นพลเมืองส่วนข้างมาก ส่วนราษฎรซึ่งเป็นพลเมืองจำนวนส่วนข้างมากของสังคม คือผู้ไร้สมบัติ, ชาวนายากจน, ผู้มีทุนน้อย, รวมทั้งนายทุนที่รักชาติซึ่งมิได้คิดเอาแต่ประโยชน์ส่วนตัวหรือส่วนของวรรณะพวกตัวเป็นที่ตั้งแล้วก็ต้องการระบบสังคมใหม่ที่จะช่วยความเป็นอยู่ของพลเมืองส่วนข้างมากให้ดีขึ้น คือมีระบบการเมืองที่สอดคล้องสมานกับพลังการผลิตทางเศรษฐกิจของสังคมเพื่อให้การเบียดเบียนหมดไปหรือลดน้อยลงไปมากที่สุดเท่าที่จะเป็นได้ แต่ในบรรดาพลเมืองส่วนข้างมากของสังคมนั้นที่แม้ตามสภาพหรือฐานะถูกเบียดเบียนจากคนจำนวนส่วนข้างน้อยแต่ยังไม่เกิดจิตสำนึกเช่นนั้นเพราะความเคยชินต่อการถูกเบียดเบียนมาช้านานหรือเพราะตกอยู่ภายใต้อิทธิพลแห่งทัศนะสังคมที่ทำให้เกิดสภาพทางจิตใจในระบบเศรษฐกิจและการเมืองเท่าที่เป็นอยู่ อย่างไรก็ตามราษฎรที่เป็นพลเมืองส่วนข้างมากนั้นแม้จะยังไม่แสดงความต้องการให้ประจักษ์ชัดแจ้ง แต่ก็เป็นพลังเงียบที่พร้อมต้อนรับระบบที่ทำให้ความเป็นอยู่ของเขาดีขึ้น

สังคมจะดำรงอยู่ได้ก็โดยมวลราษฎร ดังนั้นระบบของสังคมที่ทำให้มวลราษฎรมีพลังผลักดันให้สังคมก้าวหน้าก็คือ ระบบประชาธิปไตย ซึ่งท่านย่อมได้ยิน หรือบางท่านอาจเคยพูด หรือเคยเรียกร้องที่จะให้ประเทศไทยมีระบบประชาธิปไตย ท่านย่อมรู้ความหมายของคำนี้และผมเคยกล่าวไว้แล้วในที่หลายแห่งคือหมายถึงระบบที่ประชาชนหรือมวลราษฎรมีอธิปไตยตามมูลศัพท์คือ **"ประชา"** สนธิกับ **"อธิปไตย"**

ผมได้กล่าวแล้วว่ารูปของสังคมใดๆ นั้น ย่อมประกอบด้วยระบบเศรษฐกิจ, การเมือง, ทัศนะสังคม ดังนั้นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์จึงต้องประกอบด้วยประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ, ประชาธิปไตยทางการเมือง, ทัศนะสังคมที่เป็นประชาธิปไตยซึ่งเป็นหลักนำทางจิตใจ

การมีระบบประชาธิปไตยทางการเมืองเท่านั้นแม้จะเป็นประโยชน์แก่ราษฎรส่วนมาก ดีกว่าไม่มีระบบประชาธิปไตยทางการเมืองเลยก็จริงอยู่ แต่ถ้าไม่มีระบบประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจด้วยแล้วราษฎรส่วนมากก็ไม่มีโอกาสในทางปฏิบัติที่จะใช้สิทธิประชาธิปไตยได้ เพราะคนส่วนน้อยที่กุมอำนาจเศรษฐกิจอยู่ ในมือย่อมมี โอกาสดีกว่า ในการใช้สิทธิ ประชาธิปไตยทาง การเมือง ขอให้ดูตัวอย่างการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรของ หลายประเทศที่ไม่มี ประชาธิปไตยทาง เศรษฐกิจนั้น พวกของผู้กุมอำนาจทางเศรษฐกิจสามารถทุ่มเทเงินมาใช้จ่าย ได้รับเลือกตั้งเข้ามาอยู่ในรัฐสภา ยิ่งกว่าผู้มีความสามารถทางการเมืองแต่ไม่มีทุนมาลงในการเลือกตั้ง ในกรณีเช่นนี้อำนาจทางการเมืองก็ตกอยู่ในมือของผู้กุมอำนาจทางเศรษฐกิจซึ่งสามารถใช้อำนาจทางการเมืองดลบันดาลให้เศรษฐกิจเป็นไปตามความประสงค์ของตนและพวกของตนที่เป็นคนจำนวนส่วนข้างน้อยของสังคม

สังคมของมนุษย์จะดำเนินไปสู่รูปใดนั้นก็โดยความเคลื่อนไหวของมนุษย์ในสังคมนั้น ๆ มนุษย์จะสามารถผลักดันให้สังคมก้าวหน้าไปสู่ระบบประชาธิปไตยทั้งในทางเศรษฐกิจและการเมืองได้นั้นก็จำต้องมีทัศนะสังคมที่เป็นประชาธิปไตยยึดถือเป็นหลักนำในการดำเนินกิจกรรมทางสังคม ถ้าหากผู้ใดต้องการระบบประชาธิปไตยสมบูรณ์หรือแม้แต่ต้องการเพียงระบบประชาธิปไตยทางการเมือง แต่ยึดถือทัศนะทางสังคมที่ไม่ใช่ประชาธิปไตยเป็นหลักนำแล้วก็ย่อมดำเนินกิจกรรมไปตามแนวทางที่ไม่อาจเข้าสู่ระบบประชาธิปไตยตามความต้องการนั้นได้ อะไรคือทัศนะประชาธิปไตยทางสังคมนั้นก็เป็นปัญหาที่ต้องพิจารณาค้นคว้าทั้งทางทฤษฎี และทางปฏิบัติ ซึ่งย่อมพิสูจน์จากผลแห่งการดำเนินทัศนะที่ยึดถือนั้น คือ ถ้าทัศนะนั้นนำไปสู่การปฏิบัติที่บังเกิดผลให้สังคมมีระบบประชาธิปไตยสมบูรณ์ หรือแม้แต่ระบบประชาธิปไตยทางการเมืองเป็นเบื้องต้นแล้วทัศนะนั้นก็อยู่ในจำพวกประชาธิปไตย ถ้าไม่บังเกิดผลดังกล่าวก็สมควรวิเคราะห์พิจารณาว่าทัศนะนั้นขัดต่อความเป็นประชาธิปไตย และเป็นทัศนะที่สนับสนุนให้ระบบที่มิใช่ประชาธิปไตยดำรงคงอยู่ได้ตราบเท่าที่ทัศนะนั้นยังมีอิทธิพลอยู่ในสังคม ผมจึงขอมอบให้ท่านทั้งหลายค่อย ๆ หาเวลาตรึกตรองแล้ววินิจฉัยเพื่อแสวงหาทัศนะที่เป็นประชาธิปไตยทางสังคมเป็นหลักนำ

ส่วนระบบประชาธิปไตยทางการเมืองโดยเฉพาะนั้นเกี่ยวกับระบบอำนาจรัฐที่ราษฎรมีสิทธิในการใช้อำนาจรัฐนั้นมากน้อยเพียงใด เรื่องนี้เกี่ยวกับรัฐธรรมนูญที่เป็นแม่บทและกฎหมายเลือกตั้งอีกทั้งกฎหมายเกี่ยวกับระบบบริหารและระบบตุลาการ ระบบประชาธิปไตยทางการ

เมืองที่เป็นรูปแบบประชาธิปไตยที่สุดคือระบบที่ราษฎรทั้งปวงในสังคมนั้นมีสิทธิออกเสียงบัญญัติกฎหมายได้โดยตรงไม่ใช่ผ่านทางผู้แทนราษฎร ระบบประชาธิปไตยชนิดนี้ย่อมทำได้ในประเทศเล็ก ๆ ที่มีพลเมืองไม่มาก อาทิในสมัยพุทธกาลมีรัฐหนึ่งชื่อว่า **"สักกชนบท"** ซึ่งสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรสได้ทรงอธิบายไว้ในหนังสือพุทธประวัติว่าสักกชนบทนี้ปกครองโดย **"สามัคคีธรรม"** ไม่มีพระราชา การที่ราษฎรในรัฐนั้นใช้อำนาจอธิปไตยได้โดยตรงเพราะรัฐนั้นมีพลเมืองน้อย ในปัจจุบันนี้ก็ยังมีรัฐ หรือ canton เล็ก ๆ ในสมาพันธรัฐสวิสเซอร์แลนด์ เช่น Appenzell ซึ่งมีพลเมืองรวมทั้งเด็ก ๆ ผู้ใหญ่ประมาณ ๑๐,๐๐๐ คน มีผู้บรรลุนิติภาวะที่มีสิทธิออกเสียงไม่กี่พันคน ผู้มีสิทธิออกเสียงของรัฐนั้นมาประชุมกันในท้องสนามเพื่อลงมติโดยตรงในร่างกฎหมายใด ๆ ได้ แต่ในประเทศที่มีพลเมืองหลายหมื่นหลายแสนหลายล้านคนก็เป็นการพ้นวิสัยที่จะนัดประชุมราษฎรทั้งปวงให้มาลงมติในร่างกฎหมายใด ๆ โดยตรงได้ ฉะนั้นจึงจำต้องมีระบบเลือกตั้งผู้แทนราษฎรให้มาใช้สิทธิแทนราษฎร ปัญหาระบบการเมืองประชาธิปไตยโดยผ่านทางผู้แทนราษฎรนี้มิใช่อยู่ที่ว่า รูปภายนอกมีรัฐสภาอันประกอบด้วยผู้แทน ที่ได้รับเลือกตั้งจากราษฎร แต่ยังจะต้องพิจารณาถึงระบบการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรว่าในทางปฏิบัติราษฎรได้มีโอกาสออกเสียงเสมอภาคกันและมีความสะดวกเพียงใด ท่านที่อยู่ในประเทศอังกฤษซึ่งถือว่าเป็นแม่แห่งระบบประชาธิปไตยทางรัฐสภานั้น ย่อมเห็นว่าระบบเลือกตั้งผู้แทนราษฎรของอังกฤษมีความเป็นประชาธิปไตยพอควร อาทิ เขาแบ่งเขตเลือกตั้งเขตหนึ่ง ๆ เพื่อเลือกตั้งผู้แทนราษฎรคนหนึ่งเท่านั้นและมีหน่วยลงคะแนนไว้มากพอที่ผู้มีสิทธิออกเสียงจะเดินมาลงคะแนนได้โดยไม่เสียเวลาอันจะทำให้เกิดเบื่อหน่าย แต่ในประเทศไทยภายหลังรัฐประหาร ๘ พ.ย. ๒๔๙๐ ซึ่งบางคราวได้มีการเลือกตั้งผู้แทนราษฎร แต่ใช้วิธีถือเอาเขตจังหวัดเป็นเขตเลือกตั้งโดยมิได้แยกออกเป็นหลายเขตในจังหวัดที่มีพลเมืองมาก ส่วนจำนวนผู้แทนราษฎรที่แต่ละจังหวัดจะพึงมีได้นั้น ให้คำนวณตามจำนวนพลเมือง ๑๕๐,๐๐๐ คนต่อผู้แทนราษฎร ๑ คน ดังนั้นจังหวัดที่มีพลเมืองน้อยกว่า ๑๕๐,๐๐๐ คน เช่นจังหวัดระนองก็มีผู้แทนราษฎรได้เพียงคนเดียว ส่วนจังหวัดที่มีพลเมืองมาก เช่นจังหวัดพระนครก็มีแทนราษฎรได้ ๙ คน เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๑ ดังนั้นความไม่เสมอภาคหรือความไม่เป็นประชาธิปไตยจึงเกิดขึ้นระหว่างราษฎรไทยในจังหวัดต่าง ๆ เช่นราษฎรระนองมีสิทธิเลือกผู้แทนได้คนเดียว ส่วนราษฎรจังหวัดพระนครมีสิทธิเลือกผู้แทนได้ ๙ คน

เหตุผลที่อ้างมีหลายอย่างที่ฟังไม่ขึ้น แต่เราก็เห็นได้ว่าเมื่อราษฎรไม่มีความเสมอภาคกันเช่นนั้น แล้วก็จะเรียกว่าระบบประชาธิปไตยไม่ได้ นอกจากนี้ยังมีหน่วยเลือกตั้งที่อยู่ห่างไกลกันจึงไม่สะดวกแก่การที่ราษฎรมาลงคะแนนได้ทั่วถึง เป็นเหตุให้ราษฎรที่มาลงคะแนนน้อยมากและเป็นเหตุให้ราษฎรไทยเป็นส่วนรวมถูกกล่าวหาเพื่อเป็นข้ออ้างว่ายังไม่พร้อมที่จะรับความเป็นประชาธิปไตย แต่อันที่จริงราษฎรไทยนิยมความเป็นประชาธิปไตยมาแต่โบราณกาลแล้ว อาทิในสมัยก่อนเมื่อสมภารวัดใดในชนบทว่างลงก็มีการประชุมพระในวัดและราษฎรในหมู่บ้านเลือกสมภาร ผู้ใหญ่บ้านว่างลงก็ประชุมราษฎรเลือกผู้ใหญ่บ้านซึ่งราษฎรส่วนมากก็มาประชุมกันโดยไม่ต้องเดินทางมาหน่วยเลือกตั้งที่ห่างไกล ดังนั้นระบบการเมืองที่จะเป็นประชาธิปไตยได้ก็จำต้องมีรัฐธรรมนูญ วิธีเลือกตั้งซึ่งให้ราษฎรมีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งผู้แทนราษฎรได้เสมอภาคกัน และมีความสะดวกในการออกเสียงได้ในทางปฏิบัติ อีกทั้งจะต้องมีระบบที่ฝ่ายบริหารจำต้องปฏิบัติเพื่อราษฎรอย่างแท้จริง และระบบที่ฝ่ายตุลาการจำต้องมีอิสระและดำรงไว้ซึ่งความเที่ยงธรรม ปัญหารูปแห่งระบบประชาธิปไตยทางการเมืองนี้มีความพิสดารมาก ผมจึงขอให้ท่านทั้งหลายที่สนใจหาโอกาสศึกษาค้นคว้าต่อไป ผมขอฝากข้อสังเกตไว้อีกเล็กน้อยว่าท่านอาจได้ยินวาทะของบางคนว่าระบบประชาธิปไตยในอนาคตของประเทศไทยนั้นจะต้องเป็นประชาธิปไตยอย่างไทย ๆ วาทะนี้ฟังดูแล้วน่าเลื่อมใสถ้าผู้กล่าวปรารถนาอย่างจริงใจให้ระบบการเมืองของไทยเหมาะสมแก่สภาพท้องที่กาละสมัยของมวลราษฎรไทย แต่ก็ควรพิจารณาว่า คำที่ว่าอย่างไทย ๆ นั้น ขออย่าให้เหมาะสมเพียงแต่เฉพาะคนไทยส่วนน้อยของสังคมเท่านั้น

บัดนี้ผมขอเข้าสู่ปัญหาระบบประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของสังคม

ระบบประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจนั้น ไม่หมายถึงระบบที่มีบางคนกล่าวว่าใช้วิธีการริบทรัพย์สินเงินทองของทุกคนในสังคมแล้วเอามาแบ่งเฉลี่ยเท่า ๆ กัน ถ้าหากเป็นระบบตามวิธีการนี้ ระบบนั้นก็ไม่ใช่ประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจเพราะมิใช่ระบบที่เป็นธรรมคือคนที่ไม่ทำงานหรือทำงานอย่างเกียจคร้านก็จะได้ส่วนแบ่งเท่ากับคนที่ทำงานด้วยความอุตสาหะ และจะนำไปสู่ความเสื่อมโทรมทางเศรษฐกิจของสังคม ระบบประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจหมายถึงราษฎรส่วนมากของสังคมต้องไม่ตกเป็นทาสของคนจำนวนส่วนข้างน้อย ที่อาศัยอำนาจผูกขาดเศรษฐกิจของ

สังคม และราษฎรทั้งปวงจะต้องร่วมมือกันฉันท์พี่น้องออกแรงกายหรือแรงสมองตามความสามารถ เพื่อผลิตสิ่งอุปโภค และบริโภคให้สมบูรณ์ ครั้นแล้วแต่ละคนก็จะได้รับผลด้วยความเป็นธรรม ตามส่วนแรงงานทางกายหรือทางสมองที่ตนได้กระทำ ผู้ใดออกแรงงานมากก็ได้มาก ผู้ใดออกตรงงานน้อยก็ได้น้อย

ในขณะที่ราษฎรไทยส่วนมากมีความอัตคัดขาดแคลนทางเศรษฐกิจอยู่นี้ ปรากฏว่าในประเทศไทยได้มีผู้กล่าวมากขึ้นถึงการแก้ปัญหาเศรษฐกิจโดยวิธีสังคมนิยม เมื่อไม่นานมานี้ผมได้อ่านข่าวหนังสือพิมพ์ว่าท่านผู้มีเกียรติจำนวนหนึ่ง ได้อภิปรายกันถึงความดีของระบบสังคมนิยม ข่าวหนังสือพิมพ์ว่า ท่านผู้อภิปรายสรุปว่าสังคมนิยมนั้นดี แต่ทำไม่ได้สำหรับประเทศไทย ในฐานะนักประชาธิปไตย เราก็ต้องรับฟังความเห็นทุก ๆ ด้านคือรวมทั้งด้านที่ว่าทำได้และทำไม่ได้ในประเทศไทย ครั้นแล้วจึงนำมาวินิจฉัยว่าระบบสังคมนิยมไม่มีทางทำได้เลยในประเทศไทย โดยปล่อยให้ชนส่วนน้อยในสังคมกุมอำนาจเศรษฐกิจของชาติไว้ต่อไป หรืออาจมีระบบสังคมชนิดใดสามารถทำได้ในประเทศไทยที่จะช่วยให้เกิดระบบประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ

เมื่อประมาณ ๑ ปีเศษมาแล้ว ได้มีพระองค์เจ้าองค์หนึ่งเสด็จมาเยี่ยมผมที่ชานเมืองปารีส ท่านมีความเห็นว่าสังคมนิยมเคยทำได้ในเมืองไทยเช่นพระมหากษัตริย์สมัยกรุงศรีอยุธยาได้จัดสำเภาไปค้าขายในต่างประเทศ เรื่องนี้มีความจริงตามที่พระองค์เจ้านั้นมีความเห็น เพราะในกฎหมายว่าด้วยศักดินาพลเรือนที่ตราขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยานั้น พระมหากษัตริย์ที่ทรงพระปรีชาสามารถได้บัญญัติให้เจ้าหน้าที่เรือสำเภาของพระองค์เป็นขุนนางดำรงฐานะศักดินาจำนวนกี่ไร่ตามลำดับรวมทั้งตำแหน่งที่ท่านเรียกทับศัพท์จีน "**จงโผ้ว**" คือคนทำครัวในเรือสำเภาก็มีศักดินา แสดงว่าพนักงานการค้าหรือวิสาหกิจของรัฐภายใต้พระมหากษัตริย์นั้นเป็นพนักงานของสังคมนิยมชนิดหนึ่ง

ระบบสังคมนิยมนั้นมีมากมายหลายชนิด ซึ่งในวิชาว่าด้วยลัทธิเศรษฐกิจกล่าวไว้ว่ามีประมาณกว่า ๘๐ ชนิด ถ้าจะรวมเป็นประเภทใหญ่ ๆ คือประเภทปฐมกาลเมื่อครั้งมนุษยชาติอยู่ในระบบปฐมสหการ ซึ่งในสมัยนั้นยังไม่มีเอกชนผูกขาดตัดตอนที่ดินเป็นส่วนของตนประเภทสังคมนิยมทาษตามทำนองของพลาโต ประเภทสังคมนิยมศักดินาที่เจ้าศักดินาดำเนินวิสาหกิจส่วนรวมเอามาเป็นของตน ประเภทสังคมนิยมของผู้มีทุนน้อย ประเภทสังคมนิยมของผู้มีทุนชนิด

ต่าง ๆ ประเภทสังคมนิยมของวรรณะไร้สมบัติ สังคมนิยมเพ้อฝัน สังคมนิยมวิทยาศาสตร์เป็นต้น ทัศนะสังคมนิยมแต่ละประเภทและแต่ละสาขาปลีกย่อยมีความขัดแย้งระหว่างกัน บางครั้งถึงขนาดเขียนโต้แย้งกันรุนแรง ปัญหาที่ควรพิจารณาคือ ชนิดใดเป็นไปถูกต้องตามกฎธรรมชาติอันเป็นกฎที่นำมาใช้แก่มนุษยชาติได้ แม้กระนั้นก็มีปัญหาเกี่ยวกับสภาพของแต่ละสังคมว่าจากสภาพที่กำลังเป็นอยู่นั้นจะเปลี่ยนระบบสังคมจากระบบเดิมเข้าสู่ระบบสังคมนิยมได้ทันทีทันใดหรือจะต้องดำเนินเป็นขั้น ๆ ไป เพื่อมิให้เกิดวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจส่วนรวมของสังคม ผมขอให้ท่านใช้เวลาศึกษาค้นคว้าว่าระบบใดเป็นประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ เพื่อความไพบูลย์ของมวลราษฎรหรือประชาชน

ตามที่ผมเสนอวิธีใช้ความคิดในปัญหาระบบประชาธิปไตยต่าง ๆ แล้วนั้น เกี่ยวกับอนาคตของประเทศไทยที่ทุกชนชาติปัจจุบันนี้ ซึ่งรวมกันอยู่เป็นอาณาจักรไทยอันหนึ่งอันเดียวกัน แต่ระหว่างนี้ได้มีปัญหาเกิดขึ้น ซึ่งท่านทั้งหลายย่อมได้ยินได้ฟังจากข่าวของรัฐบาลไทยเองถึงเรื่องที่มีชนชาติส่วนน้อย อาทิ คนไทยเชื้อชาติมลายูในภาคใต้ที่มีขบวนการเคลื่อนไหวที่จะแยกตนออกจากประเทศไทย ข่าวนี้เราไม่ควรมองข้ามไปเสีย คือควรสนใจพิจารณารูประบบของสังคมให้เหมาะสมที่สามารถรวมชนชาติส่วนน้อยต่าง ๆ เข้าร่วมอยู่ในอาณาจักรไทยตลอดไป

ปัญหานี้ผมได้เคยส่งบทความมาให้ที่ชุมนุมชาวธรรมศาสตร์ในอังกฤษ เมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๕๑๕ ซึ่งชุมนุมนั้นได้นำลงพิมพ์ในวารสาร ๑๙ สิงหาคม ๒๕๑๕ ของชุมนุมนั้นแล้ว คือบทความว่าด้วย **"ข้อสังเกตเกี่ยวกับเอกภาพของชาติกับประชาธิปไตย"** ซึ่งหลายท่านคงได้อ่านแล้ว ถ้าท่านผู้ใดยังไม่ได้อ่าน แต่สนใจในปัญหาสำคัญนี้ก็ขอให้หาโอกาสอ่านด้วย จะได้ช่วยกันคิดปัญหานี้ด้วยความเป็นธรรม ใจความของบทความนั้นก็อยู่ที่ว่าการรักบิตุภูมิท้องที่ (Local Patriotism) ของชนชาติส่วนน้อยในประเทศต่าง ๆ นั้น ยังไม่อาจหมดสิ้นไปได้ภายในเวลาสั้น ๆ แม้ในประเทศอังกฤษเองชนชาติไอร์แลนด์เหนือที่รวมอยู่ในสหราชอาณาจักรมาเป็นเวลากว่า ๘๐๐ ปีแล้ว ก็ยังมีความดิ้นรนที่จะแยกตนจากสหราชอาณาจักร ผมได้ยกตัวอย่างแคว้นเวลส์ ตัวอย่างของนอร์เวย์ที่แยกตนจากสวีเดน เบลเยี่ยมที่แยกตนจากเนเธอร์แลนด์ ประวัติศาสตร์ของอาณาจักรไทยซึ่งรวมชนชาติต่าง ๆ หลายชนชาติได้มากเป็นอาณาจักรใหญ่กว่าเมื่อครั้งสมัยอยุธยานั้นก็ประมาณเมื่อ ๒๐๐ ปีเป็นต้นมา เจ้าผู้ครองนครองค์สุดท้ายในภาคพายัพ

ซึ่งเป็นประมุขของชนชาติส่วนน้อยก็เพิ่งหมดสิ้นไประหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ ราชาหรือสุลต่านต่าง ๆ ก็ชนชาติส่วนน้อย เชื้อชาติมลายูในภาคใต้องค์สุดท้ายก็เพิ่งหมดสิ้นไปเมื่อปลายสงครามโลกครั้งที่ ๒ ภายหลังที่ชุมนุมชาวธรรมศาสตร์ในอังกฤษได้ตีพิมพ์บทความนั้นของผมแล้ว ผมได้อ่านบทความของ พ.ต.อ. กัมปนาท จินตวิโรจน์ ในวารสาร ต.ม.ธ.ก. รุ่น ๒ ฉบับ ๓ มีนาคม ๒๕๑๖ ได้ทราบความเพิ่มเติมเกี่ยวกับขบวนการแยกดินแดนของคนเชื้อชาติมลายูที่เป็นพวกนิยมเชื้อสายราชาหรือสุลต่านเดิมของตน พวกนิยมสาธารณรัฐ พวกนิยมคอมมิวนิสต์ เมื่อไม่นานมานี้บรรณาธิการสังคมศาสตร์ปริทัศน์ และสมาคมนักเรียนไทยในประเทศฝรั่งเศสได้ขออนุญาตนำบทความของผมไปลงพิมพ์ ผมหวังว่าท่านทั้งหลายคงจะให้ความสนใจต่อเอกภาพของชาติไทยและช่วยกันคิดที่จะมิให้เอกภาพของชาติต้องสลายไปโดยใช้เวลาศึกษาตรึกตรองว่า วิธีใช้อำนาจปราบปรามพวกคิดแยกดินแดนเพียงวิธีเดียวนั้น มีตัวอย่างประเทศใดในปัจจุบันนี้บ้างที่รักษาเอกภาพของชาตินั้นไว้ได้อย่างราบรื่น และวิธีโบราณที่ให้ทุกชนชาติในสังคมถือพระศาสดาองค์เดียวกันนั้น เราก็เห็นแล้วว่าชนชาติต่าง ๆ ที่นับถือพระพุทธองค์เดียวกันก็ดี นับถือพระเยซูองค์เดียวกันก็ดี นับถือพระมะหะหมัดองค์เดียวกันก็ดีนั้นก็ไม่สามารถรวมกันเป็นเอกภาพได้ ดังนั้น จึงควรพิจารณาว่าถึงเวลาหรือยังที่จะไม่สายเกินไปในการใช้วิธีรักษาเอกภาพของชาติไทยจากรากฐานที่แท้จริงของสังคมโดยสถาปนาระบบประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ทั้งทางเศรษฐกิจ การเมือง ทัศนะสังคม อันเป็นรูปสังคมที่เหมาะสมเพื่อให้ทุกชนชาติเห็นว่าระบบนี้นำความผาสุกในความเป็นอยู่แท้จริงของเขาได้ พวกเขาก็จะเต็มใจร่วมกับชนชาติไทยคงอยู่เป็นอาณาจักรอันเดียวกันตลอดไป

ผมขอจบปาฐกถาโดยสังเขปเพียงเท่านี้.

ข้อสังเกตเกี่ยวกับ

"เอกภาพของชาติกับประชาธิปไตย"

ตามที่คณะผู้จัดงานชุมนุมประจำปี ๒๕๑๕ ของชาวธรรมศาสตร์ในสหราชอาณาจักร ได้ขอให้ข้าพเจ้าเขียนบทความลงในหนังสือที่ระลึกนั้น ข้าพเจ้าจึงขอรวบรวมข้อสังเกตเกี่ยวกับเอกภาพของชาติกับประชาธิปไตย ซึ่งนักศึกษาในต่างประเทศบางคนได้เคยถามมา ข้าพเจ้าหวังว่าผู้อ่านที่อยู่ในสหราชอาณาจักรที่ทราบข่าวเป็นประจำเกี่ยวกับเรื่องนี้คงจะได้ช่วยกันสังเกตต่อไป

๑. ปัจจุบันนี้มีข่าวเป็นประจำเกี่ยวกับการต่อสู้ระหว่างราษฎรฝ่ายถือศาสนาคริสต์นิกายคาธอลิคกับฝ่ายถือนิกายโปเทสทันท์ในไอร์แลนด์เหนือและในปี ค.ศ. ๑๙๖๙ ก็มีข่าวแพร่ไปเกือบทั่วโลกถึงการที่ชาวเวลส์ส่วนหนึ่งพยายามต่อต้านการสถาปนาเจ้าฟ้าชารลส์เป็นเจ้าแห่งเวลส์

ทั้งนี้เป็นที่น่าสังเกตว่าไอร์แลนด์เหนือซึ่งเคยร่วมกับไอร์แลนด์ใต้ (EIRE) เอกราชนั้น ได้ร่วมอยู่ในสหราชอาณาจักรซึ่งมีพระราชาธิบดีเป็นประมุขมาเป็นเวลาประมาณ ๘๐๐ ปี แล้วก็ยังมีบุคคลส่วนหนึ่งรักบิตุภูมิท้องที่ (Local Patriotism) มีความรักศาสนานิกายของตนโดยเฉพาะ แคว้นเวลส์ก็อยู่ภายใต้ราชบัลลังก์อังกฤษกว่า ๔๐๐ ปี ซึ่งมีมงกุฎราชกุมารแห่งราชวงศ์อังกฤษดำรงพระอิสริยยศเป็นเจ้าแห่งเวลส์ แต่ชาวเวลส์ส่วนหนึ่งก็ยังมีความรักบิตุภูมิท้องที่ของตนซึ่งไม่ยอมรับนับถือเจ้าแห่งเวลส์เป็นสัญญลักษณ์แห่งเอกภาพของชาติ

คานาดาซึ่งเป็นชาติในเครือจักรภพอังกฤษ ได้ยอมรับนับถือพระราชาธิบดี (หรือพระราชินีนาถ) อังกฤษเป็นสัญลักษณ์แห่งเอกภาพของชาติซึ่งประกอบด้วยคนเชื้อชาติอังกฤษและฝรั่งเศส ภาษาฝรั่งเศสซึ่งเป็นภาษาของชนส่วนน้อยในคานาดาเป็นภาษาทางราชการเคียงคู่กันไปกับภาษาอังกฤษของชนส่วนข้างมาก เมื่อพระเจ้ายอร์ชที่ ๖ และต่อมาพระนางเจ้าเอลิซาเบธที่ ๒ ได้เสด็จไปคานาดาทรงทำพิธีเปิดรัฐสภานั้น ทั้งสองพระองค์ทรงมีพระราชดำรัสเป็นภาษาฝรั่งเศส แม้กระนั้นก็ดี มีข่าวแพร่ออกมาว่า บางครั้งพลเมืองเชื้อชาติฝรั่งเศสจำนวนไม่น้อยในคานาดาทำการแสดงกำลังดิ้นรนที่จะแยกตนจากสหภาพ

ชาวนอร์เวย์ซึ่งมีภาษาในตระกูลสแกนดิเนเวียนเดียวกับสวีเดน จะมีผิดเพี้ยนกันบ้างก็ไม่มากนัก เปรียบเหมือนภาษาไทยกับภาษาลาว นอร์เวย์เคยรวมเป็นชาติเดียวกับสวีเดนเมื่อ

ก่อน ค.ศ. ๑๙๐๕ โดยมีพระราชาธิบดีแห่งราชวงศ์ Bernadotte เป็นสัญลักษณ์แห่งความสามัคคีของชาติ ชาวนอร์เวย์ก็นับถือพระราชาธิบดีแห่งราชวงศ์นี้เป็นอย่างมาก เมื่อครั้งที่ข้าพเจ้าศึกษาอยู่ในประเทศฝรั่งเศส (๑๙๒๐–๑๙๒๗) นั้น มีชาวนอร์เวย์ที่เคยอยู่ในขบวนการต่อสู้เพื่อแยกตนจากสวีเดนเมื่อ ค.ศ. ๑๙๐๕ เล่าว่า ขณะต่อสู้อยู่นั้นเขาได้ร้องเพลงสรรเสริญพระบารมีราชวงศ์ Bernadotte เพราะพวกเขานับถือราชวงศ์นี้ซึ่งแม้กษัตริย์องค์แรกเป็นคนฝรั่งเศสพระนาม Jean Bernadotte เคยเป็นจอมพลของนโปเลียนที่ ๑ แต่ต่อมาพระเจ้าชารลส์ที่ ๑๓ แห่งสวีเดนได้ทรงรับเป็นราชโอรสบุญธรรมแล้ว ได้สืบสันตติวงศ์ เมื่อ ค.ศ. ๑๘๑๘ กษัตริย์ทุกพระองค์แห่งราชวงศ์นี้ได้ให้ความเป็นธรรมแก่พศกนิกรนอร์เวย์และสวีเดนเป็นอย่างดีที่สุด แต่รัฐบาลสวีเดนในสมัยนั้นไม่ปฏิบัติให้เป็นที่พอใจของชาวนอร์เวย์ พวกเขาจึงต่อสู้เพื่อปลีกตนออกมาตั้งเป็นชาติเอกราชต่างหาก และสภาผู้แทนของชาวนอร์เวย์ก็ได้มีมติอัญเชิญเจ้าแห่งราชวงศ์ Bernadotte องค์หนึ่งขึ้นครองราชสมบัติเป็นพระราชาธิบดีของนอร์เวย์ แต่เจ้าแห่งราชวงศ์นั้นได้ทรงปฏิเสธ ชาวนอร์เวย์จึงมีประชามติอัญเชิญเจ้าคารล์แห่งเดนมาร์กขึ้นครองราชในพระปรมาภิไธย **"พระเจ้าฮากอนที่ ๗"** ทั้งนี้แสดงว่าการที่นอร์เวย์แยกจากสวีเดนนั้นมิใช่เพราะไม่เคารพพระราชวงศ์ Bernadotte แต่เป็นเพราะรัฐบาลสวีเดนในสมัยนั้นไม่ปฏิบัติให้เป็นที่พอใจของชาวนอร์เวย์ พระราชาธิบดีสวีเดนจึงไม่อาจทรงช่วยเอกภาพได้

เบลเยี่ยมซึ่งประกอบไปด้วยพลเมืองเชื้อชาติเฟลมิง (พูดภาษาเฟลมิช คล้าย ๆ ภาษาดัทช์) ประมาณ ๕๕.๗ เปอร์เซนต์ของพลเมืองทั้งหมด เชื้อชาติวาลลูน (พูดภาษาฝรั่งเศส แต่มีคำเฉพาะบ้าง) ประมาณ ๓๒.๔ เปอร์เซนต์ของพลเมืองทั้งหมด เชื้อชาติเยอรมันประมาณ .๐๖ เปอร์เซนต์ของพลเมืองทั้งหมด พูดได้ทั้งภาษาเฟลมิชและภาษาฝรั่งเศสประมาณ ๑๑.๓ เปอร์เซนต์ของพลเมืองทั้งหมด เมื่อก่อน ค.ศ. ๑๘๓๐ เบลเยี่ยมอยู่ในอาณาจักรเนเธอร์แลนด์ซึ่งมีพระราชาธิบดีแห่งราชวงศ์ Orange-Nassau เป็นประมุขซึ่งได้ทรงให้ความเป็นธรรมแก่พศกนิกรทุกเชื้อชาติของพระองค์ แต่ใน ค.ศ. ๑๘๓๐ คนเชื้อชาติต่าง ๆ ในเบลเยี่ยมดังกล่าวข้างบนก็ทำการอภิวัฒน์แยกตนออกจากเนเธอร์แลนด์แล้วสมัชชาแห่งชาติมีมติเลือกเจ้าชายเลโอโปลด์แห่งราชวงศ์ Saxe-Cobourg (ราชวงศ์หนึ่งในประเทศเยอรมัน) ขึ้นเป็นพระราชาธิบดีและมีเจ้าในราชวงศ์นี้สืบสันตติวงศ์ต่อมาจนทุกวันนี้ ส่วนเอกภาพของชาติในเบลเยี่ยมระหว่างคนเชื้อชาติต่าง ๆ นั้นมีวิธีการหลายอย่างที่น่าศึกษา

การรักบีตุภูมิท้องที่มิได้หมดไปง่าย ๆ และยิ่งประกอบด้วยท้องที่นั้นมีศาสนาต่างกัน หรือศาสนาเดียวกันแต่นิกายต่างกันกับพลเมือง ส่วนข้างมากของชาติที่รวม เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแล้ว การรักบีตุภูมิท้องที่ก็ยิ่งลึกซึ้ง

๒. ขอให้เราพิจารณากลุ่มขนาดใหญ่ซึ่งมีสภาพในองค์การสหประชาชาติ ก็จะพบว่าแต่ละชาติประกอบขึ้นด้วยการรวมชนหลายเชื้อชาติเข้าเป็นชาติเดียวกัน บางเชื้อชาติที่เข้ารวมอยู่เป็นเวลาช้านานหลายสิบหรือหลายร้อยศตวรรษแล้ว ก็หมดร่องรอยที่แสดงเชื้อชาติเฉพาะของตนบางเชื้อชาติที่เข้ารวมอยู่ไม่นานก็ยังมีร่องรอยแห่งเชื้อชาติของตนอยู่มากบ้างน้อยบ้างตามกาละ เช่นสำเนียงพูดแปร่งจากชนส่วนข้างมาก และยังมีภาษาท้องที่ของตน เช่นชาวแคว้นเวลส์ในสหราชอาณาจักร และในท้องที่ของประเทศไทยซึ่งคนสัญชาติไทยในท้องที่นั้น ๆ พูดไทยไม่ได้ หรือบางคนพูดไทยได้ แต่แปร่งมากจนคนไทยภาคกลางเข้าใจยาก หรือเรียนหนังสือไทยพูดไทยได้แล้วพูดไทยกับข้าราชการหรือคนไทยในท้องที่อื่น ส่วนภายในคนท้องที่เดียวกันก็ชอบพูดภาษาท้องที่หรือสำเนียงตามท้องที่ของตน อันแสดงถึงริ้วรอยแห่งความแตกต่างในเชื้อชาติหรือเชื้อท้องที่โดยเฉพาะ

ยิ่งกว่านั้น บางแคว้นบางเขตภายในชาติยังแสดงสัญลักษณ์ว่ามีเจ้าของตนโดยเฉพาะแม้เป็นเพียงในนาม เช่น จ้าวแห่งแคว้นเวลส์ดังกล่าวแล้ว และแม้คนเวลส์โดยทั่วไปจะพูดภาษาอังกฤษ ส่วนในประเทศไทยนั้น เจ้าผู้ครองนครและราชาแห่งรัฐต่าง ๆ ยังมีอยู่ภายหลังอภิวัฒน์ พ.ศ. ๒๔๗๕ เช่น เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ถึงแก่พิราลัยประมาณ ๖ ปีภายหลังอภิวัฒน์นั้น เจ้าผู้ครองลำพูนถึงแก่พิราลัยในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง พระยาพิพิธ ราชาแห่งยะหริ่งและพระยาภูผาราชาแห่งระแงะสิ้นชีพราว ๆ ปลายสงครามโลกครั้งที่สอง หรือภายหลังนั้นไม่นาน พระเจ้ามหาพรหมสุรธาดาซึ่งทรงศักดิ์เป็นพระเจ้าน่านนั้นพิราลัยราว ๆ พ.ศ. ๒๔๗๔ ราชาแห่งสายบุรีสิ้นชีพราว ๆ พ.ศ. ๒๔๗๓

ขอให้เราค้นคว้าถึงเหตุที่ชนเชื้อชาติต่าง ๆ และกลุ่มชนที่มีลักษณะเป็นชาติเล็กน้อยอยู่ก่อนแล้วเข้ารวมกับชาติที่ใหญ่กว่าเป็นชาติเดียวกันนั้น เพราะเหตุใดแล้วจึงจะพิจารณาปัญหาการรักษาเอกภาพของชาติไว้ให้ได้

ในตอนปลายระบบปฐมสหการนั้น ได้เริ่มมีระบบทาสโดยผู้ที่เป็นหัวหน้าของสังคมหนึ่งไปคร่าเอาคนของอีกสังคมหนึ่งมาใช้งานอย่างสัตว์พาหนะ สังคมที่มีชัยมากก็มีทาสมากเป็นกำลังใช้รบกันสังคมที่อ่อนแอกว่า สังคมนั้นก็ขยายใหญ่โตขึ้นทุกที ครั้นต่อมาเมื่อสังคมทาสได้พัฒนาไปเป็นสังคมศักดินาหรือสังคมส่วย ซึ่งหัวหน้าสังคมได้รับยกย่องเป็นเจ้าใหญ่มีอิทธิพลมากขึ้นทุกทีนั้นก็ยิ่งถือว่าที่ดินและสรรพสิ่งทั้งหลายรวมทั้งคนและสัตว์เป็นทรัพย์สินของตน ดังปรากฏในกฎหมาย **"ตราสามดวง"** ตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาว่า **"ที่ดินทั้งหลายในแคว้นกรุงศรีอยุธยาเป็นของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโดยพระบรมเดชานุภาพ"** ส่วนทาสนั้นถือว่าเป็นทรัพย์ชนิดหนึ่งในจำพวกทรัพย์ที่เรียกว่า **"วิญญาณกทรัพย์"** การรวมชาติเล็กน้อยเข้ากับชาติที่มีกำลังมากกว่านั้นเป็นไปโดยวิธีที่ชาติที่มีกำลังมากกว่าทำการโจมตีรบพุ่งเอามาเป็นวิธีสำคัญ รองลงไปใช้วิธีคุกคามให้ชาติที่เล็กกว่าเกรงขามยอมมาเป็นเมืองขึ้นส่งส่วยหรือบรรณาการเป็นคราว ๆ ในยุโรปยังมีวิธีการเอาแคว้นที่อยู่ใต้อำนาจของชาติใหญ่กว่านั้นเป็นสินเดิม หรือเป็นของขวัญให้แก่คู่บ่าวสาวที่สมรสกัน วิธีรวมชาติต่าง ๆ เข้าเป็นชาติหนึ่งชาติเดียวกันเช่นวิธีระบอบศักดินานั้น ราษฎรของชาติที่ถูกรวมกับชาติใหญ่ไม่มีเสียงเห็นชอบหรือไม่เห็นชอบด้วย คือสุดแท้แต่หัวหน้าของตน

ดังนั้นในความรู้สึกของราษฎรจึงยังมีการรักบีตุภูมิท้องที่อยู่มากบ้างน้อยบ้างตามความช้านานแห่งการรวมเป็นเอกภาพเดียวกันกับชาติที่มีอำนาจเหนือ

๓. เมื่อกลุ่มต่าง ๆ ภายในชาติหนึ่ง ๆ ยังมีจิตสำนึกรักบีตุภูมิท้องที่ของแต่ละกลุ่มชนอยู่ซึ่งอาจเบาบางเพราะกาลล่วงเลยมาหลายสิบหลายร้อยศตวรรษ และอาจเหนียวแน่นถ้าการรวมกับชาติอื่นเพียงไม่กี่ชั่วคนและเหนียวแน่นยิ่งขึ้นถ้าท้องที่นั้น ๆ มีภาษาพูดของตนโดยเฉพาะต่างกับภาษาของชนชาติส่วนข้างมาก และถ้ามีทั้งภาษาและศาสนาที่แตกต่างกับชนส่วนข้างมากของชาติก็ยิ่งเหนียวแน่นมาก ซึ่งถ้าเราจะติดตามข่าวการต่อสู้ภายในชาติหนึ่ง ๆ ในโลกนี้ก็จะพบว่ามีหลายชาติที่ประสบปัญหาการรักษาความเป็นเอกภาพของชาติ

ในประเทศไทยเรานั้น ข่าวสารทางราชการที่เปิดเผยแล้วซึ่งหนังสือพิมพ์บางฉบับได้นำลงเกี่ยวกับการต่อสู้ทางอาวุธในประเทศไทยนั้น ซึ่งมีทั้งฝ่ายที่ไม่ปรากฏว่าต้องการแยกดินแดนไทยออกเป็นอีกรัฐหนึ่ง เช่นเมื่อประมาณไม่กี่เดือนมานี้ ทางราชการแถลงใจความว่ามีคนไทยเชื้อชาติมลายูเป็นลูกชายของตวนกูโมหะยิดดิน ที่สืบเชื้อสายจากราชาแห่งปัตตานี ได้เป็นหัวหน้าทำ

การต่อสู้เพื่อแยกดินแดนส่วนหนึ่งทางบักษ์ใต้ ตั้งขึ้นเป็นรัฐอิสระหรือรวมเป็นสหพันธรัฐกับรัฐต่าง ๆ แห่งมลายาตะวันออก ถ้าเราถอยหลังไปพิจารณาข่าวภายหลังรัฐประหารในประเทศไทยในปี ค.ศ. ๑๙๔๗ ก็เคยมีคดีที่รัฐบาลสมัยนั้นได้จับกุมอดีตผู้แทนราษฎรชาวอิสานหลายคนมาฟ้องศาลฐานกบฏแยกดินแดน ศาลพิจารณาแล้วไม่มีมูลความจริงจึงตัดสินยกฟ้อง แต่ถ้าถอยหลังไปอ่านประวัติศาสตร์รัชกาลที่ ๓ ซึ่งเป็นเวลา ๑๕๐ ปีมานี้ก็จะทราบว่าเจ้าอนุแห่งเวียงจันทน์ซึ่งสืบสายจากพระราชาธิบดีแห่งกรุงศรีสตนาคณหุตได้ทำการยึดดินแดนอิสานเพื่อเอาไปรวมกับดินแดนลาว ฟื้นอาณาจักรศรีสตนาคณหุตขึ้นมาอีก

ในรัชกาลที่ ๕ มีกรณี **"ผีบุญบ้า"** ในภาคอิสาน กรณีเงี้ยวในภาคพายัพ กรณีราชาแห่งปัตตานีชื่ออับดุลกาเดซึ่งถูกย้ายไปกักตัวอยู่พิษณุโลก แต่เมื่อได้โปรดเกล้าให้กลับปัตตานีแล้วก็คิดแยกดินแดนอีก ในสมัยรัชกาลที่ ๖ จึงส่งทหารรักษาวังจากนครศรีธรรมราชไปปราบ แต่อับดุลกาเดหนีไปลี้ภัยในกลันตันแล้วต่อมาได้ตาย ณ ที่นั้น ส่วนทายาท ชื่น ตวนกูโมหะยิดดินนั้น ภายหลังอภิวัฒน์ พ.ศ. ๒๔๗๕ ได้เข้ามากรุงเทพ ๆ แสดงความจำนงขออยู่ร่วมในสยามต่อไป เพราะเห็นว่าสยามมีระบบรัฐธรรมนูญเป็นที่พอใจแล้ว แต่ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ ได้เล็ดลอดเดินทางไปถึงอินเดียของอังกฤษ เสรีไทยคนหนึ่งได้เล่าให้ข้าพเจ้าฟังว่า ที่กรุงเดลฮีมีชาวอังกฤษกลุ่มหนึ่งเลี้ยงเป็นเกียรติแก่ตวนกูผู้นี้และดื่มให้พรว่า "Long Live the King of Pattani" ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ เมื่อสยามได้กลับมามีประชาธิปไตยสมบูรณ์อีก ตวนกูผู้นี้ก็แสดงภักดีต่อสยาม แต่ภายหลังรัฐประหาร พ.ศ. ๒๔๙๐ เกิดกรณีครูศาสนาอิสลามปัตตานี บางคนถูกตำรวจจับ แล้วหายตัวไปโดยมีผู้รู้เห็นว่าถูกเอาตัวไปถ่วงทะเลตาย ตวนกูผู้นี้เลยไม่ยอมกลับมาเมืองไทยโดยตั้งถิ่นฐานถาวรอยู่ในกลันตัน

แม้ว่ารัฐบาลของตวนกูอับดุลราห์มันและอับดุลราซักแห่งมาเลเซียจะได้แถลงว่า ไม่ต้องการเอาดินแดนไทยที่มีชนเชื้อชาติมลายูเป็นส่วนมากไปรวมกับมาเลเซีย ซึ่งข้าพเจ้าก็เชื่อว่าท่านทั้งสองมีเจตนาบริสุทธิ์เช่นนั้น แต่มีข้อที่น่าสังเกตสำหรับทายาทแห่งอดีตราชาบางคนได้ไปอาศัยอยู่ในตะวันออกแห่งมาเลเซีย บางคนอยู่อย่างสงบแต่บางคนเคลื่อนไหว โดยมีผู้ให้ความเห็นว่าสุลต่านหรือราชาแห่งรัฐต่าง ๆ ที่เคยรวมอยู่กับไทยในอดีต เช่น เคดาห์ (ไทรบุรี) ปลิศ กลันตัน ตรังกานู นั้นได้รับเลือกเป็นพระราชาธิบดีหรือรองพระราชาธิบดีองค์ละ ๕ ปีมาแล้วตามระบบปกครองของสหพันธรัฐมาเลเซีย

สมัยที่วิทยุกรมประชาสัมพันธ์ไทยโต้ตอบกับวิทยุพนมเปญอย่างรุนแรงเรื่องเขตแดนนั้น วิทยุพนมเปญเคยอ้างว่าเขมรบัจจุบันก็เป็นทายาทของขอมที่เขาเรียกตัวเองว่า **"ขะแมร์"** และอ้างว่ามี คนเขมรอยู่ ในไทยบริเวณ ติดต่อกับ กัมพูชาที่พูด ได้แต่ภาษาเขมร หรือพูดภาษาเขมรและไทยประมาณ ๒ ล้าน ๕ แสนคน เขาได้เรียกร้องให้คนเชื้อชาติเขมรนับถือกษัตริย์เขมร

เรื่องต่าง ๆ ข้างบนนี้เราต้องสังเกตไว้เพื่อหาทางที่ถูกต้องป้องกันมิให้เรื่องขยายตัวไป เพื่อรักษาความเป็นเอกภาพของชาติไว้

๔. ขอให้เราศึกษาวิธีการต่าง ๆ ที่ประเทศต่าง ๆ รักษาเอกภาพไว้คือ

๔.๑ วิธีอังกฤษ สวีเดน เนเธอร์แลนด์ ดังที่ได้ยกเป็นอุทาหรณ์ในข้อ ๑ นั้นก็จะเห็นได้ว่ามิใช่ว่าความผิดของพระราชาธิบดีที่รักษาความเป็นเอกภาพของชาติไว้ไม่ได้ แต่เป็นเพราะความรักบีตุภูมิท้องที่อย่างแรงกล้าของกลุ่มชนในท้องที่นั้นเอง และที่สำคัญคือรัฐบาลของชนส่วนข้างมากในชาตินั้น ๆ ไม่คำนึงให้เพียงพอถึงความรู้สึกรักบีตุภูมิท้องที่ของแต่ละกลุ่มชนว่ามีมากมายเหนียวแน่นขนาดไหน ผลจึงบังเกิดขึ้นตามธรรมชาติแห่งการรักบีตุภูมิท้องที่

๔.๒ วิธีเผด็จการแบบนาซีหรือฟาสซิสต์หรือมิลิแทริสต์ ซึ่งเป็นไปได้ชั่วคราว เช่นฮิตเล่อร์ใช้กำลังรวมคนออสเตรียที่เป็นเชื้อชาติเยอรมันเข้ากับอาณาจักรเยอรมันครั้งที่ ๓ ก็ไม่ทำให้ชาวออสเตรียหมดความรักบีตุภูมิท้องที่ของตนไปได้ จึงได้ดิ้นรนตลอดมาเพื่อตั้งเป็นชาติเอกเทศจากเยอรมัน มุสโสลินีใช้วิธีบังคับให้ชนในดินแดนที่โอนมาเป็นของตนภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๑ อาทิส่วนหนึ่งของแคว้นตีโรล ซึ่งพลเมืองเป็นเชื้อชาติเยอรมันนั้นต้องเรียนหนังสืออิตาเลี่ยนและพูดภาษาอิตาเลี่ยน ชาวตีโรลคนหนึ่งซึ่งเป็นเพื่อนข้าพเจ้าในมหาวิทยาลัยปารีสเล่าให้ข้าพเจ้าฟังว่าเวลากลางวันชาวตีโรลต้องพูดภาษาอิตาเลี่ยน แต่ตอนกลางคืนบีดประตูบ้านแล้วพูดภาษาเยอรมันภายในครอบครัวซึ่งทำให้เขาเบิกบานสำราญใจยิ่งนัก พวกลัทธิทหารญี่ปุ่นเมื่อเอาดินแดนภาคอิสานของจีน (แมนจูเรีย) ตั้งเป็นรัฐแมนจูกั๊วะขึ้นโดยรวมหลายเชื้อชาติในเขตนั้น เช่นแมนจูและบางส่วนของมองโกล เกาหลี ฮั่น (จีน) ฯลฯ แล้วเอาอดีตจักรพรรดิ์จีน **"ปูยี่"** เป็นจักรพรรดิ์แห่งรัฐใหม่เพื่อเป็นสัญลักษณ์แห่งเอกภาพ แต่ก็ไม่สามารถทำลายจิตใจรักบีตุภูมิท้องที่ของชนชาติต่าง ๆ ในเขตนั้นได้ แม้แต่ชนชาติแมนจูเองก็ต่อต้านจักรพรรดิ์ปูยี ดังปรากฏในคำวิจารณ์ตนเองของคนผู้นี้แล้ว

๔.๓ วิธีสวิตเซอร์แลนด์ ซึ่งพลเมืองประกอบด้วยชนชาติ พูดภาษาฝรั่งเศส เยอรมันอิตาเลี่ยน โดยแยกออกเป็นแขวง ๆ (Canton) ซึ่งแต่ละแขวงมีสิทธิปกครองตนเอง ใช้ภาษาของตนเองแล้วรวมกันเป็นสมาพันธรัฐ มีรัฐบาลกลางเดียวกัน ก็ไม่ปรากฏว่ามีชนชาติใดในสวิตเซอร์แลนด์ดิ้นรนปลีกตนออกมาตั้งเป็นชาติเอกเทศต่างหาก

๔.๔ วิธีประชาธิปไตยตามหลักที่ประธานาธิบดีลินคอนน์ให้ไว้คือการปกครองโดย **"รัฐบาลของราษฎร โดยราษฎร เพื่อราษฎร"** ถ้าทำตามนี้ได้จริงเอกภาพของชาติก็เป็น **"เอกภาพของราษฎร โดยราษฎร เพื่อราษฎร"** เป็นความเต็มใจของราษฎรเองที่รักษาเอกภาพของชาติจึงเป็นการรักษาเอกภาพของชาติให้มั่นคงได้ วิธีประชาธิปไตยดังกล่าวนี้เป็นการนำไปสู่รากฐานแห่งจิตสำนึกของมนุษย์ที่จะให้มีความรู้สึกในการต้องการเอกภาพของชาติ แม้จะตั้งต้นจากโครงร่างเบื้องบนของสังคมก่อน คือมีระบบการเมืองดังกล่าวนั้นแล้ว รัฐบาลแห่งระบบนั้นก็ดำเนินแก้ไขสมุฏฐานของสังคมคือสภาพเศรษฐกิจให้ราษฎรทั่วหน้ามีความกินดีอยู่ดีทั่วกัน ราษฎรก็ย่อมเห็นคุณประโยชน์ที่ตนได้รับในการรักษาเอกภาพกับชนชาติต่าง ๆ ที่รวมกันเข้าเป็นชาติอันหนึ่งอันเดียวกัน

การรักษาเอกภาพของชาติโดยอาศัยทางจิตที่ปราศจากรากฐานทางเศรษกิจและการเมืองประชาธิปไตยของราษฎรก็เท่ากับอาศัยการลอยไปลอยมาในอวกาศซึ่งอาจหล่นลงไปสู่อวกาศนอกพิภพ มนุษย์อยู่ได้ด้วยการมีปัจจัยดำรงชีพและมีระบบการเมืองประชาธิปไตยให้สิทธิมนุษยชน ผู้ที่อาศัยสภาพทางจิตโดยไม่กังวลถึงสภาพเศรษฐกิจก็เพราะเขาเองมีความสมบูรณ์หรือมีพอกินพอใช้ในทางเศรษฐกิจอยู่แล้ว แต่คนส่วนมากที่ยังขาดปัจจัยดำรงชีพอยู่นั้นย่อมมีจิตในทางค้นคว้าหาชีวปัจจัยในทางที่ชอบพร้อมด้วยสิทธิมนุษยชน พวกเขาจึงถือสภาพจิตอย่างเดียวตามการโฆษณาไปได้เพียงชั่วคราว แต่เมื่อรอคอยผลแห่งวิธีนั้นชั่วกาลหนึ่งแล้วไม่เห็นผลว่าได้ช่วยความเป็นอยู่ทางเศรษฐกิจและสิทธิมนุษยชนของเขาแล้ว เขาก็อาจไปถือสภาพทางจิตชนิดอื่นที่เขาเห็นว่าอาจช่วยความเป็นอยู่ทางเศรษฐกิจและสิทธิมนุษยชนของเขาดีกว่าก็เป็นได้ นักปราชญ์ผู้หนึ่งกล่าวว่าความคิดของคนเจ้าของคฤหาสน์ต่างกับคนที่อยู่กระท่อม

ปรีดี พนมยงค์

ปาฐกถาของนายปรีดี พนมยงค์

เรื่อง

"จะมีทางได้ประชาธิปไตยโดยวิธีสันติหรือไม่"

แสดงในงานประชุมประจำปีของนักเรียนไทย

ในสหพันธรัฐเยอรมัน ๓๐ ส.ค. ๒๕๑๖

สวัสดีท่านทั้งหลาย

ผมขอขอบคุณท่านนายกกรรมการ ท่านกรรมการ และท่านสมาชิกสมาคมนักเรียนไทยในสหพันธรัฐเยอรมันที่ต้อนรับผมกับภรรยาในการเชิญมาร่วมงานประจำปีของสมาคม ขอขอบใจสมาคมนักเรียนไทยในฝรั่งเศสที่ได้มาร่วมต้อนรับด้วย และขอขอบใจทุกท่านจากหลายประเทศที่สละเวลาฟังปาฐกถาและสนทนากับผมในวันนี้

ท่านนายกกรรมการได้แจ้งมายังผมว่ากรรมการ และสมาชิกมีความสนใจใคร่ที่จะให้ผมแสดงปาฐกถาในหัวข้อว่า **"จะมีทางได้ประชาธิปไตยโดยวิธีสันติหรือไม่"** เรื่องนี้สืบเนื่องมาจากเมื่อครั้งประชุมประจำปีของสมาคมปีกลายนี้ คณะกรรมการขอให้ผมแสดงปาฐกถาในหัวข้อว่า **"การนำประชาธิปไตยแบบตะวันตกมาใช้แก่ประเทศกำลังพัฒนา"** เมื่อจบปาฐกถาแล้วมีหลายท่านได้สนใจถามผมถึงวิธีการที่จะได้ประชาธิปไตย ผมได้สนองตอบเป็นใจความว่าราษฎรใช้วิธีสันติบ้างและไม่สันติบ้าง ทั้งนี้ผมอาศัยปรากฏการณ์ที่ประจักษ์ในประวัติศาสตร์ ซึ่งผมมิได้คิดขึ้นเอง แต่ทว่าเมื่อปีกลายนี้ผมไม่มีเวลาพอที่จะกล่าวถึงตัวอย่างในประวัติศาสตร์ได้ยืดยาว ฉะนั้นจึงขอยกยอดมากล่าวภายใต้หัวข้อปาฐกถาปีนี้

ผมเห็นว่าการจะได้ประชาธิปไตยโดยวิธีสันติหรือไม่นั้นในเบื้องแรกสมควรพิจารณาตัวอย่างอันเป็นข้อเท็จจริงที่ประจักษ์ในประวัติศาสตร์ นับตั้งแต่การได้มาซึ่งระบบประชาธิปไตยของมนุษยชาติเมื่อครั้งปฐมกาล ซึ่งต่อมาได้ถูกชะงักลงโดยระบบทาสและระบบศักดินา แล้วต่อมาจึงมีระบบประชาธิปไตยแบบตะวันตกขึ้น ผมจะหยุดปาฐกถาลงเพียงการได้ประชาธิปไตยชนิดนี้ เพราะประชาธิปไตยยังมีอีกมากมายหลายชนิด อาทิประชาธิปไตยแบบใหม่หรือแบบในค่ายสังคมนิยม, ประชาธิปไตยเพียงด้านการเมือง, ประชาธิปไตยสมบูรณ์ทั้งด้านการเมืองและเศรษฐกิจ

และทัศนะประชาธิปไตยสมบูรณ์เป็นหลักนำ ถ้าหากจะกล่าวให้ครบถ้วนถึงวิธีได้ประชาธิปไตยเหล่านี้ก็จะต้องใช้เวลานานมาก

บัดนี้ ผมขอเริ่มวิธีได้ประชาธิปไตยของมนุษยชาติในสมัยปฐมกาลคือเมื่อมีมนุษยชาติขึ้นในโลกนี้เป็นเวลาหลายแสนปีมาแล้วนั้น มนุษยชาติมีความสัมพันธ์กันอยู่ตามระบบประชาธิปไตยปฐมกาลคือสมาชิกในสังคมต่างร่วมมือกันฉันท์พี่น้องในการแสวงหาอาหาร และผลิตสิ่งจำเป็นในการดำรงชีพ ไม่มีผู้ใดหวงกันที่ดินและเครื่องมือการผลิตไว้เป็นของตนโดยเฉพาะคือไม่มีนายทุน ไม่มีกรรมกรหรือผู้ไร้สมบัติ ไม่มีความต่างกันระหว่างคนมั่งมีกับคนจน ยุคดั้งเดิมเริ่มแรกนั้นมนุษยสังคมปกครองโดยแม่ซึ่งเป็นหญิง สังคมชนิดนี้คือ **"มาตุสังคม"** (Matriachal Society) ต่อมามีความจำเป็นต้องอาศัยผู้มีกำลังกายแข็งแรงจึงได้เปลี่ยนหัวหน้าสังคมจากหญิงมาเป็นชาย สังคมชนิดนี้คือ **"ปิตุสังคม"** (Patriachal Society) (หญิงทั้งหลายควรจะภูมิใจว่า ในยุคเริ่มแรกแห่งมนุษยชาตินั้นหญิงเป็นผู้นำสังคมก่อนชาย ในภาษาไทยก็ยังมีร่องรอยนี้อยู่ เช่นหัวหน้ากองทัพนั้นเราเรียกว่า **"แม่ทัพ"** ไม่ใช่ **"พ่อทัพ"** คำว่า **"หัวหน้ากอง"** นั้น ในสมัยก่อนเคยเรียกกันว่า **"แม่กอง"** แล้วต่อมาก็เรียกว่า **"นายกอง"** บ้าง **"หัวหน้ากอง"** บ้าง)

หัวหน้าสังคมในยุคปฐมกาลนั้นจะเป็นหญิงหรือชายก็ตาม หัวหน้าสังคมก็ปกครองสมาชิกในสังคมอย่างแม่พ่อปกครองลูก ระบบสังคมในยุคนั้นจึงมีลักษณะเป็นประชาธิปไตยปฐมกาล ซึ่งเหมาะสมแก่สภาพเครื่องมือในการแสวงหา และผลิตวัตถุมาเป็นของกินของใช้ในการดำรงชีพคือเครื่องมือหินและโลหะอย่างหยาบ

มนุษยชาติได้ประชาธิปไตยปฐมกาลโดยวิธีสันติคือวิธี "Evolution" ซึ่งผมเรียกเป็นภาษาไทยว่า **"วิวัฒน์"** ซึ่งต้องใช้เวลาหลายล้านปี ถ้าคะเนเพียงเวลาที่ "Anthropoid ape" หรือที่ผมเรียกเป็นภาษาไทยว่า **"กระบี่"** อันเป็นสัตว์ที่มีอวัยวะพัฒนาสูงกว่าลิงทั้งหลายนั้นก็ต้องใช้เวลาหลายแสนปีที่อวัยวะของกระบี่เปลี่ยนแปลงทีละนิด ๆ จึงมีอวัยวะครบถ้วนเป็นมนุษยชาติ การวิวัฒน์อวัยวะของกระบี่นั้น เนื่องจากความอุตสาหะของกระบี่ที่พยายามหาอาหารเพื่อดำรงชีพให้มาก และดีขึ้นกว่าลิงและสัตว์ทั้งหลายอื่น ในการนั้นกระบี่ก็ต้องออกแรงงานทางกายและพยายามใช้มือของตนให้มีสมรรถภาพยิ่งขึ้น อวัยวะรวมทั้งมือของกระบี่ก็ค่อย ๆ วิวัฒน์ทีละนิด ๆ ในระหว่างเวลาหลายแสนปี จึงสามารถเอาหินมาทำเป็นเครื่องมือในการผลิตวัตถุสิ่งจำเป็น

แก่การดำรงชีพได้ กระบี่จึงหมดสภาพเป็นสัตว์เดรัจฉานคือวิวัฒน์เป็นมนุษยชาติ ความต่างกันในขั้นพื้นฐานคือสัตวชาติแม้จะพัฒนาสูงสุดเป็นกระบี่ แต่ก็ยังไม่สามารถทำเครื่องมือผลิตได้ ส่วนมนุษยชาติสามารถทำและใช้เครื่องมือการผลิตได้ หรือจะกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่ามนุษยชาติคือสัตว์ที่สามารถทำเครื่องมือการผลิตได้ จากรากฐานนั้นความคิดของมนุษยชาติก็เกิดขึ้นและพัฒนาไปตามลำดับว่ามนุษยชาติจะควรสัมพันธ์กันอยู่ในสังคมโดยวิธีใด จึงจะสอดคล้องกับพลังการผลิตคือเครื่องมือกับคนที่สามารถทำและใช้เครื่องมือนั้น เพื่อสังคมจะได้ผลผลิตมากและดีที่สุดตามสภาพของพลังการผลิตนั้น ความคิดดังกล่าวนี้จึงเป็นทัศนะสังคมที่เป็นหลักนำในการดำเนินชีวิตทางสังคม ซึ่งก็วิวัฒน์ไปตามการวิวัฒน์ของพลังการผลิตในยุคต่อ ๆ มา

ต่อมามนุษย์ได้พัฒนาเครื่องมือหินและโลหะให้ประณีตขึ้นสามารถใช้เครื่องมือนั้นทำการเพาะปลูก สามารถจับสัตว์เช่นวัวควายม้ามาใช้เป็นพาหนะและเป็นแรงในการเพาะปลูกและลากจูง มนุษย์จึงทำการผลิตปัจจัยในการดำรงชีพได้มากขึ้น หัวหน้าสังคมซึ่งเป็นผู้มีอำนาจก็ใช้อำนาจหวงกันที่ดินในบริเวณที่สังคมของตนตั้งอยู่นั้นเป็นของ ๆ ตนโดยเฉพาะ ส่วนสมาชิกในสังคมก็ถูกถือว่าเป็นทรัพย์สินของหัวหน้าสังคม ซึ่งมีอำนาจใช้คนในสังคมให้ทำงานอย่างสัตว์พาหนะในสมัยโน้นสังคมน้อย ๆ ที่กระจายกันอยู่นั้นมีการต่อสู้ทางอาวุธเพื่อล่ามนุษย์ต่างสังคมเอามาใช้งานอย่างสัตว์พาหนะ ดังนั้นสังคมประชาธิปไตยแบบปฐมกาลจึงเปลี่ยนเป็นสังคมทาส เราจะเห็นได้ว่ามนุษยชาติในยุคนั้นได้ระบบทาสโดยวิธีที่ผู้มีเครื่องมือการผลิตใช้กำลังอาวุธบังคับ จึงไม่ใช่วิธีสันติแต่หัวหน้าสังคมซึ่งมีอำนาจใช้กำลังอาวุธนั้นเสียเอง การกระทำของเขาแม้ผิดกฎอันเป็นจริยธรรมของมนุษยชาติแต่ไม่ผิดกฎหมาย

มนุษย์ได้ปรับปรุงเครื่องมือการผลิตให้มีสมรรถภาพยิ่ง ๆ ขึ้น ครั้นแล้วก็มีเครื่องมือหัตถกรรมสามารถผลิตสิ่งของได้หลายอย่างหลายชนิด อีกทั้งได้ขยายการเพาะปลูกในที่ดินกว้างขวางยิ่งขึ้น การที่จะใช้ทาสอยู่แต่ในครัวเรือนก็ไม่อาจที่จะทำการผลิตในที่ดินกว้างใหญ่ของหัวหน้าสังคมได้ผล ฉะนั้น หัวหน้าสังคมซึ่งถือว่าเป็นเจ้าของที่ดินในสังคม จึงต้องผ่อนผันโดยวิธีสันติเพื่อเห็นแก่ประโยชน์ของตนเอง ให้ทาสมีเสรีภาพยิ่งขึ้นโดยให้ทาสบางส่วนอยู่ประจำเป็นเอกเทศในที่นาซึ่งอยู่ห่างจากบ้านของนายทาส ทาสส่วนนี้มีลักษณะเปลี่ยนจากเดิมคือเป็นข้าไพร่ที่ทำการ เพาะปลูกในที่ดิน โดยตนเองต้องส่ง ผลผลิตส่วน ใหญ่เป็น บรรณาการ ให้แก่ หัวหน้าสังคม หรือคำโบราณของไทยว่า **“ส่งส่วย”** ซึ่งต่อ ๆ มาได้เปลี่ยนเป็นการส่งเงินแทนผลิตผลให้แก่

หัวหน้าสังคมซึ่งถือว่าเป็นเจ้าของที่ดินทั่วทั้งหลายในเขตแคว้นนั้น ๆ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในสังคมจึงเปลี่ยนมาเป็น ระบบที่เรียกเป็น ภาษาเยอรมัน "Feudalsystem" ภาษาฝรั่งเศสว่า "Système fèodal" อังกฤษ "Feudal System" ซึ่งมีผู้แปลเป็นภาษาไทยว่า **"ระบบศักดินา"** คือฝ่ายหนึ่งเป็นเจ้าศักดินาซึ่งมีอันดับลดหลั่นกันตามขนาดและความสำคัญของเขตแคว้น เช่นในดินแดนเยอรมันมี Freiherr, Graf, Prinz, Furst Herzog ซึ่งบางเขตแคว้นเป็นรัฐเอกราช ส่วนบางเขตแคว้นก็ขึ้นต่อ Konig และ Kaiser ที่เป็นยอดสูงสุดของเจ้าศักดินา ในดินแดนฝรั่งเศสมี Baron, Vicomte, Marquis, Duc, Prince, Roi, Empereur ในดินแดนอังกฤษมี Baron, Viscount, Earl, Marquess, Duc, Prince, King (ครั้งหนึ่ง Queen และ King อังกฤษเป็น Empress และ Emperor ของ India ด้วย) ในดินแดนอินเดียได้แก่ ราชา, มหาราชา, ฯลฯ

ส่วนราษฎรในสังคมศักดินานั้นมีฐานะเป็น "Serf" หรือ **"ข้าศักดินา"** ตรงกับภาษาไทยว่า **"ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน"**

เครื่องมือหัตถกรรมก็ได้พัฒนาต่อ ๆ มา ครั้นแล้วในปลายศตวรรษที่ ๑๘ ได้มีผู้คิดทำเครื่องมือจักรกลที่ใช้กำลังไอน้ำแทนแรงงานสัตว์พาหนะและแทนเครื่องมือหัตถกรรม ซึ่งนับว่าเป็นการเริ่มต้นแห่ง "Industrial revolution" หรือ **"การอภิวัฒน์อุตสาหกรรม"** ความจำเป็นจึงเกิดขึ้นว่าคนที่จะใช้เครื่องจักรกลสมัยใหม่นั้นได้จำต้องเป็นคนที่มีความรู้ในทางวิศวกรรมพอสมควร ถ้าหากใช้ข้าไพร่ศักดินาที่รู้แต่การใช้เครื่องมือหัตถกรรมอย่างเก่าแล้ว เครื่องจักรกลสมัยใหม่นั้นก็พังทลายหรือดำเนินไปอย่างไม่ได้ผล และเมื่อต้องใช้คนงานที่มีความรู้ทางวิศวกรรมแล้วก็จะใช้กันอย่างกดขี่เหมือนใช้ข้าไพร่ศักดินาไม่ได้ คือจำต้องให้คนงานสมัยใหม่มีเสรีภาพ หลุดพ้นจากการเป็นข้าไพร่ศักดินาจึงจะมีกำลังใจในการใช้เครื่องจักรกลสมัยใหม่นั้นให้มีประสิทธิภาพก่อให้เกิดทวีผลในการผลิต ดังนั้นนายทุนสมัยใหม่หรือเจ้าสมบัติผู้เป็นเจ้าของเครื่องมือจักรกลสมัยใหม่รวมทั้งผู้ก้าวหน้าสมัยนั้นจึงได้ร่วมกันเรียกร้องที่จะให้เจ้าศักดินาในยุโรปตะวันตกเปลี่ยนระบบศักดินาเดิมมาเป็นระบบที่ให้คนงานและพลเมืองมีเสรีภาพ มีความเสมอภาค มีความเป็นภราดรภาพยิ่งขึ้น เพราะถ้าขืนใช้วิธีใช้ข้าไพร่แก้วิธีการผลิตโดยเครื่องจักรกลสมัยใหม่แล้วการผลิตเพื่อความต้องการชีวปัจจัยของพลเมืองก็จะไม่ได้ผลและจะนำไปสู่ความอัตคัดขาดแคลน ระบบที่จะต้องเปลี่ยนใหม่นั้นคือระบบประชาธิปไตยแบบตะวันตก

ปัญหามีว่าคนตะวันตกได้ประชาธิปไตยโดยวิธีสันติหรือไม่ในระยะแรก ๆ คนตะวันตกเรียกร้องทางสันติ ส่วนเจ้าศักดินาได้มีปฏิกิริยาต่อคำเรียกร้องนั้นต่าง ๆ กัน

ในประเทศแห่งคนเชื้อสายแองโกล–แซกซอน คือในดินแดนอังกฤษและอเมริกาเหนือนั้น พวกศักดินาในดินแดนอังกฤษที่เคยถูกราษฎรภายในประเทศของตนเองต่อสู้เพื่อเสรีภาพมาแล้วหลายครั้งจึงได้สติว่าถ้าขืนดื้อรั้นไม่ผ่อนผัน ให้ราษฎรภายในประเทศของตนได้ระบบประชาธิปไตยโดย สันติแล้วความ ขัดแย้งก็จะเกิดมี ขึ้นอย่างรุนแรง กับพลัง ใหม่สมัยนั้น ที่กำลังก้าวหน้า ดังนั้นเพื่อ ประโยชน์แห่ง สมบัติและฐานะ ของตนเอง ที่จะคง อยู่ต่อไปจึง ได้ผ่อนผัน ให้ราษฎรในประเทศอังกฤษ มีระบบ ประชาธิปไตย และอาศัยระบบนั้น พัฒนาสมบัติศักดินาให้เป็นทุนสมัยใหม่ร่วมกับนายทุนสมัยใหม่

ส่วนคนอังกฤษ และคนผิวขาวจำนวนหนึ่งที่อยู่ในดินแดนอเมริกาเหนือส่วนใหญ่นั้น พวกศักดินาอังกฤษไม่ยอมให้ระบบประชาธิปไตยคือยังดื้อรั้นปกครองอย่างอาณานิคม แม้คนผิวขาวในอาณานิคมนั้นจะพยายาม เรียกร้องประชาธิปไตยโดยสันติ แต่พวกศักดินาชาวอังกฤษก็ไม่ยอม คนผิวขาวอเมริกันภายใต้การนำของยอร์ชวอชิงตันจึงจำต้องใช้วิธีต่อสู้ทางอาวุธเป็นสงครามภายในจนได้ชัยชนะแล้วเป็นสหรัฐเอกราชสถาปนาระบบประชาธิปไตยแบบตะวันตกขึ้น สหรัฐอเมริกาก็ได้ดำเนินตามหลักการ ประชาธิปไตยตามแนวทางซื่อสัตย์ ต่ออุดมคติของวอชิงตันมาเป็นเวลากว่า ๑๐๐ ปี ครั้นแล้วภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ก็ได้เปลี่ยนออกห่างจากอุดมคติเดิมยิ่งขึ้นแล้วก็มีผู้ยกย่องว่าเป็นหัวหน้าค่ายเสรีประชาธิปไตย แต่เราก็เห็นได้ว่าหัวหน้าค่ายเสรีประชาธิปไตยทุกวันนี้กลายเป็นผู้สนับสนุน หลายประเทศที่ยังคงมี ระบบศักดินาและ ระบบเผด็จการให้ดำรงคงอยู่โดยทุ่มเทวัสดุเงินทองจำนวนหลายแสนล้านดอลลาร์และชีวิตคนอเมริกันหลายล้านคน

ประเทศฝรั่งเศสในปลายศตวรรษที่ ๑๘ สมัยเมื่อมีเครื่องจักรกลไอน้ำใช้แพร่หลายเป็นเครื่องมือการผลิตสมัยใหม่แล้ว แม้นายทุนหรือเจ้าสมบัติผู้เป็นเจ้าของวิสาหกิจสมัยใหม่รวมทั้งผู้ก้าวหน้าสมัยนั้น เรียกร้องโดยสันติให้เจ้าศักดินาเปลี่ยนระบบศักดินามาเป็นระบบประชาธิปไตยแบบตะวันตก แต่พวกเจ้าศักดินาก็ดื้อรั้นรักษาระบบเดิมของตนไว้ซึ่งเป็นการขัดแย้งกับความสัมพันธ์ใหม่ในวิธีผลิตด้วยเครื่องจักรสมัยใหม่ วิกฤตการในทางเศรษฐกิจจึงเกิดขึ้น ผู้คนอดอยากกันมากถึงกับพากันเดินขบวนไปยังพระราชวังแวร์ซาย ครั้นแล้วก็ได้ทำลายคุกบาสติยล์

เมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม ค.ศ. ๑๗๘๙ อันเป็นสัญญลักษณ์เริ่มต้นแห่งการอภิวัฒน์ใหญ่ฝรั่งเศส ในปีนั้นแล้วสถาปนาระบบประชาธิไตยแบบตะวันตกขึ้น แม้ในระยะ ๔๐ ปีต่อมาในฝรั่งเศสได้มีการต่อสู้ระหว่างพวกนิยมระบบเก่ากับระบบใหม่หลายครั้ง แต่ระบบประชาธิปไตยตะวันตกก็มีพื้นฐานอยู่ การพัฒนาในทางอุตสาหกรรมและการผลิตของฝรั่งเศสเมื่อก่อนการอภิวัฒน์ในดินแดนเยอรมัน ค.ศ. ๑๘๔๘ นั้น ได้ก้าวหน้ามากกว่าในดินแดนเยอรมัน

ส่วนรัฐต่าง ๆ ในดินแดนเยอรมันก่อน ค.ศ. ๑๘๔๘ นั้น แม้จะได้มีเครื่องจักรกลไอน้ำเพื่อใช้ในการผลิตและดินแดนเยอรมันอันอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติ และนายทุนเยอรมันสมัยใหม่ครั้งนั้นรวมทั้งผู้ก้าวหน้าได้เรียกร้องโดยสันติให้เจ้าศักดินาในเขตแคว้นใหญ่น้อยเปลี่ยนระบบศักดินามาเป็นระบบประชาธิปไตยแบบตะวันตก แต่พวกเจ้าศักดินาเยอรมันก็ดื้อรั้นอยู่อีก ความอัตคัดขาดแคลนมีอยู่ทั่วไป คนเยอรมันจำนวนไม่น้อยต้องอพยพไปเป็นกรรมกรทำงาน ในประเทศตะวันตก ที่มีระบบประชาธิปไตย แบบตะวันตกแล้ว อาทิในอังกฤษ, ฝรั่งเศส, เบลเยี่ยม แล้วก่อหวอดเป็นสันนิบาตกรรมกรเยอรมันขึ้น สมัยนั้นผู้ใดคัดค้านระบบปกครองก็ถูกพวกศักดินาตั้งชื่อให้เป็น **"คอมมิวนิสต์"** เช่น เฟรดเดอริค เองเกลส์ ลูกเศรษฐีเจ้าของอุตสาหกรรมทอผ้าขนาดใหญ่ ชาวเมืองบาร์เมน "BARMEN" (ปัจจุบันนี้รวมอยู่ใน "WUPPERTAL") ได้เขียนจดหมายใน ค.ศ. ๑๘๔๔–๑๘๔๕ ถึงมาร์กซ์ ขณะที่ทั้งสองยังไม่เป็นคอมมิวนิสต์ว่าสารวัตรตำรวจ, นักดนตรี, นักวาดภาพการ์ตูน, ขุนนางผู้ให้กู้เงิน, เจ้าของร้านค้า ฯลฯ ก็เรียกตัวเองว่าคอมมิวนิสต์ตามที่เจ้าศักดินากับลูกสมุนตั้งชื่อนั้นให้แก่ผู้ที่คัดค้านหรือไม่พอใจระบบศักดินาเผด็จการ ผู้ตั้งชื่อนั้นให้ก็ดี ผู้ที่รับเอาชื่อนั้นมาเรียกตัวเองก็ดี ต่างฝ่ายต่างไม่รู้ว่าคอมมิวนิสต์คืออะไร เองเกลส์ก็เป็นถึงลูกเศรษฐี ส่วนมาร์กซ์ก็เป็นลูกทนายความมีรายได้มากและเพิ่งจบปริญญาเอกจากมหาวิทยาลัยเบอร์ลิน (เดิมเรียนที่บอนน์) และแต่งวิทยานิพนธ์เรื่อง **"ปรัชญากรีกแห่งสำนักอีปีคูรัส"** (EPICURUS) อันเป็นสำนักที่สอนว่าความสุขแห่งชีวิตอันเป็นจุดหมายปลายทางนั้นจะต้องดำเนินไปภายใต้ศีลธรรม, ความอดกลั้น, ศักดิ์ศรี, และการพัฒนาทางวัฒนธรรม มาร์กซ์เป็นสานุศิษย์ปีกซ้ายของศาสตราจารย์ **"ฮีเกลส์"** ซึ่งสมัยนั้นถือกันว่าเป็นปรัชญาแบบฉบับของชาวเยอรมัน มาร์กซ์มิใช่มีเมียเป็นสามัญชนหากได้แต่งงานกับสตรีแห่งตระกูลเจ้าศักดินา ชื่อ **"เจนนี่ ฟอน เวสต์ฟาเลน"** มาร์กซ์กับเมียต้องการ

ต่อสู้เพื่อระบบสังคมที่ดีกว่าระบบศักดินาจึงถูกหาจากพวกศักดินาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ แล้วเนรเทศไปอยู่นอกประเทศ ฝ่ายสันนิบาตกรรมกรเยอรมันในเบลเยี่ยม, ในอังกฤษ และในฝรั่งเศสนั้นก็ถูกกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์อยู่แล้ว ทั้ง ๆ ที่พวกเขาก็ไม่รู้ว่าคอมมิวนิสต์คืออะไรแต่เมื่อถูกกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ก็เป็นกัน ดังนั้นพวกเขาจึงขอร้องให้มาร์กซ์กับเองเกลส์ช่วยค้นคว้าทฤษฎีสังคมที่เขาจะถือเป็นหลักนำการปฏิบัติ ครั้นแล้วมาร์กซ์กับเองเกลส์ก็ได้ร่างแถลงการณ์พรรคคอมมิวนิสต์ ค.ศ. ๑๘๔๗ ขึ้นซึ่งสันนิบาตกรรมกรเยอรมันถือเป็นหลักนำแล้วแพร่หลายเข้ามาในดินแดนเยอรมัน นี่ก็เป็นตัวอย่างแห่งการพูดพล่อย ๆ ของพวกศักดินาเยอรมันที่เที่ยวหาว่าคนที่ไม่พอใจระบบตนเป็นคอมมิวนิสต์ ตนก็รับผลเองคือได้คอมมิวนิสต์ขึ้นมาจริง ๆ ครั้นแล้วคอมมิวนิสต์เยอรมันสมัยนั้นก็จับอาวุธทำการต่อสู้ระบบศักดินาที่เมืองโคโลญ ใน ค.ศ.๑๘๔๘ ขบวนคอมมิวนิสต์เยอรมันพ่ายแพ้ แต่พวกก้าวหน้าที่ต้องการให้เยอรมันเปลี่ยนระบบศักดินามาเป็นระบบประชาธิปไตยแบบตะวันตก ได้ทำการต่อสู้ทั้งทางสันติและไม่สันติอันเป็นผลให้เจ้าศักดินาในดินแดนเยอรมันยอมผ่อนผันให้มีรัฐธรรมนูญประชาธิปไตยแบบตะวันตก

จากตัวอย่างแห่งการพูดพล่อย ๆ ของพวกศักดินาเยอรมันที่หาว่าคนที่ไม่พอใจระบบนั้นเป็นคอมมิวนิสต์ไปเสียทั้งหมดก็เท่ากับเป็นการเพิ่มกำลังคนให้คอมมิวนิสต์โดยคอมมิวนิสต์อยู่เฉย ๆ ก็ได้มา ในรุสเซียสมัยพระเจ้าซาร์ก็เพิ่มกำลังให้คอมมิวนิสต์โดยวิธีพล่อย ๆ เช่นนั้น ในประเทศจีนสมัยโก๊ะมินตั๋งก็พูดพล่อย ๆ หาว่าคนไม่พอใจระบบนั้นเป็นคอมมิวนิสต์ทำให้ผู้ถูกกล่าวหากลายเป็นผู้เห็นใจคอมมิวนิสต์ไป

เมื่อเจ้าศักดินาในดินแดนเยอรมันยอมผ่อนผันให้มีระบบประชาธิปไตยแบบตะวันตกขึ้น แม้จะยังไม่สมบูรณ์แต่ก็ช่วยให้ประเทศและแคว้นต่าง ๆ ในดินแดนเยอรมันได้พัฒนาก้าวหน้าทางอุตสาหกรรมและการผลิตชีวปัจจัยและเป็นพลังให้เยอรมันชนะฝรั่งเศสใน ค.ศ. ๑๘๗๐ เมื่อได้สถาปนาจักรภพเยอรมันขึ้นใน ค.ศ. ๑๘๗๑ แล้วระบบประชาธิปไตยแบบตะวันตกในเยอรมันกลับเสื่อมลงโดย ไคเซอร์และผู้นิยมได้ผันแปรให้ท่านเป็นราชาธิบดีออกนอกเหนือรัฐธรรมนูญยิ่งขึ้น และนำความหายนะมาสู่เยอรมันในการทำสงครามโลกครั้งที่ ๑ ซึ่งเยอรมันเป็นฝ่ายแพ้ คนเยอรมันอัตคัดขัดสนกันมาก ท่านที่เป็นนักศึกษาในเยอรมันย่อมรู้อยู่แล้วว่าภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๑ ได้มีอภิวัฒน์รุนแรงในเยอรมันเพียงใด ครั้นแล้วมวลราษฎรเยอรมันก็ได้

ทำการต่อสู้ได้ รัฐธรรมนูญ ประชาธิปไตย แบบตะวันตก ที่เรียกว่า **"รัฐธรรมนูญฉบับไวมาร์"** ประเทศเยอรมันกำลังดำเนินก้าวหน้าไปตามระบบประชาธิปไตยนั้น ก็เกิดมีระบบนาซีซึ่งนำเยอรมันสู่สงครามโลกครั้งที่ ๒ ทำให้เยอรมันพ่ายแพ้เสียหายยับเยิน เสร็จสงครามโลกครั้งที่ ๒ แล้ว มวลราษฎรในดินแดนเยอรมันตะวันตกได้รวมกันเป็นพลังเรียกร้องระบบประชาธิปไตยซึ่งสัมพันธมิตรผู้ยึดครองจำต้องยินยอม ให้มวลราษฎร เยอรมันตะวันตกสถาปนา ดินแดนของตนเป็นสหพันธรัฐมีระบบประชาธิปไตยแบบยุโรปตะวันตก สหพันธรัฐนี้ก็พัฒนาก้าวหน้าในการอุตสาหกรรมและการผลิต การเศรษฐกิจและการเงินของเยอรมันเข้มแข็งมั่นคงตามที่เราเห็นกันอยู่ ต่างกันมากกับสมัยภายใต้ระบบเผด็จการนาซีที่คนเยอรมันอัตคัดมาก

ส่วนประเทศอื่น ๆ ในยุโรปตะวันตกนั้น พลังใหม่ที่ก้าวหน้าได้ต่อสู้กับพลังศักดินาเก่าโดยใช้วิธีสันติบ้าง ไม่สันติบ้างเพื่อจะได้ระบบประชาธิปไตยแบบตะวันตก พวกเจ้าศักดินาในประเทศเหล่านั้นก็ดื้อรั้นเหนี่ยวรั้งอยู่ตลอดเวลามาในระยะเวลาหลายสิบปีนับตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ ๑๘ แต่ในที่สุดเมื่อเห็นว่าถ้าขืนดื้อรั้นอยู่ต่อไป ระบบศักดินาของตนก็จะถูกโค่นล้มอย่างถอนราก ฉะนั้นเพื่อรักษาส่วนที่ควรรักษาระบบเดิมไว้ได้บ้างจึงได้ผ่อนผันให้มวลราษฎรในประเทศของตนได้ระบบประชาธิปไตยตามคำเรียกร้องโดยวิธีสันติของมวลราษฎร

ส่วนรุสเซียในสมัยพระเจ้าซาร์นั้น แม้ระบบประชาธิปไตยแบบตะวันตกเกิดมีขึ้นในยุโรปตะวันตกเป็นเวลากว่า ๑๐๐ ปีก็ตาม แต่พระองค์กับพวกสนับสนุนก็ยังหลงเข้าใจว่าราษฎรรุสเซียส่วนมากนั้นโง่เขลายังไม่พร้อมที่จะได้การปกครองประชาธิปไตย แม้เพียงขนาดแบบตะวันตก ราษฎรรุสเซียก็ถูกกดขี่ขูดรีดอย่างหนักตามระบบศักดินาซึ่งได้รับความอัตคัดขัดสนอย่างแสนสาหัส ส่วนพระเจ้าซาร์และเจ้าศักดินาทั้งหลายได้เสวยสุขเกษมสำราญซึ่งในสมัยนั้นถือว่าราชสำนักนั้นหรูหราและฟุ่มเฟือยที่สุดในระบบศักดินาด้วยกัน แม้ว่าราษฎรรุสเซียส่วนมากยังจะโง่เขลายังไม่เข้าใจเรื่องระบบประชาธิปไตยตะวันตก แต่ตามธรรมชาตินั้นมนุษย์ต้องการปลดเปลื้องความทุกข์ยากซึ่งแม้จะเป็นพลังที่เงียบอยู่ แต่ก็เป็นพลังที่คอยรับการปลดเปลื้องความทุกข์ยากซึ่งเมื่อขบวนใดปลุกระดมขึ้นก็เป็นพลังมหาศาลที่เอาการเอางานจริงจังได้แทนที่จะเงียบอยู่ ดังนั้นจึงได้มีพวกก้าวหน้าในรุสเซียได้มองเห็นพลังสำคัญของราษฎรนี้ที่จะได้สนับสนุนให้เปลี่ยนระบบศักดินารุสเซียมาเป็นระบบประชาธิปไตยแบบตะวันตกขึ้นก่อน ส่วนวิธีที่จะได้ประชาธิปไตย

นั้นในระยะแรก ๆ มีหลายขบวนการที่คิดใช้วิธีต่าง ๆ กัน บางขบวนการคิดใช้วิธีเรียกร้องอย่างสันติ บางขบวนการคิดใช้กำลังอาวุธ พระสังฆราชองค์หนึ่งแห่งกรุงเซนต์บีเตอร์สเบอร์ก (ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นเปโตรกราด, ปัจจุบันเป็นเลนินกราด) เห็นว่าถึงเวลาแล้วที่พระเจ้าซาร์จะต้องพระราชทานรัฐธรรมนูญประชาธิปไตย ท่านสังฆราชองค์นั้นเห็นว่าต้องใช้วิธีสันติ ท่านจึงป่าวร้องทายกทายิกาให้รวมกำลังกันเดินขบวนไปยังพระราชวัง เพื่อทูลเกล้าถวายฎีกาขอพระราชทานรัฐธรรมนูญประชาธิปไตย แต่เมื่อขบวนราษฎรไปถึงหน้าพระราชวังก็ถูกทหารรักษาพระองค์ใช้อาวุธยิงกราดมายังราษฎรซึ่งล้มตายบาดเจ็บไปตาม ๆ กัน ผลจากการที่ไม่พระราชทานรัฐธรรมนูญโดยวิธีสันติจึงทำให้ขบวนก้าวหน้าส่วนข้างมากที่เรียกเป็นภาษารุสเซียว่า **"บอลเชวิค"** แห่งพรรคสังคมประชาธิปไตยใช้วิธีต่อสู้อย่างไม่สันติจึงถูกปราบหลายครั้ง ส่วนพวกก้าวหน้าฝ่ายนายทุนก็พยายามต่อสู้อย่างสันติ พระเจ้าซาร์ก็ยังดื้อรั้นไม่ยอมให้ประชาธิปไตยแบบตะวันตกจนกระทั่งปลายสงครามโลกครั้งที่ ๑ ราษฎรรุสเซียได้รับความอัตคัดขาดแคลนยิ่งขึ้น ฝ่ายก้าวหน้าของนายทุนทนดูอยู่ต่อไปไม่ได้จึงร่วมกับบอลเชวิค ใช้กำลังบังคับให้พระเจ้าซาร์สละราชสมบัติให้พระอนุชา สถาปนาประชาธิปไตยแบบยุโรปตะวันตกขึ้นในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๙๑๗ พระอนุชาเห็นท่าไม่ดีก็สละราชสมบัติอีก ครั้นแล้วรัฐบาลซึ่งประกอบด้วยพวกตัวแทนนายทุนก็ได้จัดตั้งรัฐบาลชั่วคราวขึ้น รัฐบาลชั่วคราวก็ไม่สามารถแก้ความขัดสน การอัตคัดขนมบังของราษฎรรุสเซียได้ ต่อมาอีกเพียง ๖ เดือน ฝ่ายบอลเชวิคจึงนำราษฎรลุกขึ้นจับอาวุธล้มรัฐบาลชั่วคราวในเดือนตุลาคม (ปฏิทินเก่ารุสเซีย) ค.ศ. ๑๙๑๗ แล้วประกาศสถาปนาระบบสังคมนิยมแบบมาร์กซิสต์ขึ้น การดื้อรั้นของพระเจ้าซาร์เข้าลักษณะคำพังเพยโบราณของไทยว่า **"เสียน้อยเสียยาก เสียมากเสียง่าย"**

แม้ประเทศในยุโรปตะวันตกบางประเทศจะผ่อนผันโดยสันติให้ราษฎรภายในประเทศของตนได้ประชาธิปไตยแบบตะวันตกก็ดี แต่ไม่ยอมให้ระบบนั้นแก่อาณานิคมหรือเมืองขึ้น ดังนั้นราษฎรในทวีปอเมริกา อาฟริกาและอาเซียที่เป็นอาณานิคมของประเทศในยุโรปตะวันตก จึงต้องต่อสู้โดยวิธีไม่สันติเพื่อได้เอกราชและสถาปนาระบบประชาธิปไตยตะวันตกขึ้นหลายแห่ง ถ้าท่านศึกษาในเรื่องนี้คงทราบอยู่แล้ว และจะเห็นได้ว่าสหรัฐอเมริกาซึ่งมีผู้ยกย่องว่าเป็นหัวหน้าค่ายเสรีประชาธิปไตยนั้นก็ใช้วิธีทำสงครามภายในต่อสู้จักรวรรดินิยมอังกฤษ

ส่วนอินเดียนั้นที่ได้เอกราชจากอังกฤษและเอาเยี่ยงประชาธิปไตยตะวันตกมาสถาปนานั้นนอกจากมีขบวนการอื่น ๆ ที่ต่อสู้จักรวรรดินิยมอังกฤษอย่างไม่สันติแล้ว ก็มีขบวนการภายใต้มหาตมคันธีที่ใช้วิธี "ดื้อแพ่ง" โดยไม่ใช้กำลังอาวุธคือการไม่ยอมร่วมมือในองค์การรัฐ ห้างร้านวิสาหกิจของอังกฤษ ไม่ยอมใช้สิ่งของที่อังกฤษทำขาย ท่านคันธีถูกจับเข้าคุกหลายครั้งซึ่งท่านก็ยอมเสียสละ แม้วิธีของท่านไม่ทำให้เศรษฐกิจบั่นทอนมาก แต่เมื่อเสร็จสงครามโลกครั้งที่ ๒ แล้ว รัฐบาลพรรคกรรมกรของอังกฤษเห็นว่าการที่ฝ่ายตนจะดื้อรั้นอยู่ต่อไปก็จะทำให้ขบวนการที่ใช้ความรุนแรง คือขบวนการคอมมิวนิสต์อินเดียที่จะก่อสงครามกลางเมืองอันจะทำให้วิสาหกิจนายทุนของอังกฤษเสียหายหนัก ฉะนั้นเพื่อรักษาระบบทุนของอังกฤษในอินเดียไว้ รัฐบาลอังกฤษจึงผ่อนผันโดยวิธีสันติ ให้อินเดียได้รับเอกราชและสถาปนาระบบประชาธิปไตยแบบตะวันตกขึ้น

จากอุทาหรณ์ในประวัติศาสตร์ที่ผมกล่าวมาข้างต้น จึงเห็นได้ว่าในยุโรปนั้นระบบประชาธิปไตยโดยวิธีสันติเป็นไปได้โดยเงื่อนไข ๒ ประการ คือ ประการที่ ๑ เงื่อนไขฝ่ายราษฎรที่ตกทุกข์ได้ยากพร้อมที่จะรับการเปลี่ยนทุกข์โดยระบบประชาธิปไตยแบบตะวันตก และมีกองหน้าเป็นขบวนนำ มิทัศนะประชาธิปไตยยึดถือเป็นหลักนำการปฏิบัติของตน เพราะถ้าเพียงแต่คิด ๆ ว่าอยากได้ระบบประชาธิปไตยแต่ยึดถือทัศนะล้าหลังที่ไม่ใช่ประชาธิปไตย การปฏิบัติในขั้นสุดท้ายของตนก็จะวกไปสู่ความไม่เป็นประชาธิปไตย ประการที่ ๒ เงื่อนไขฝ่ายผู้กุมอำนาจเศรษฐกิจและการเมืองและผู้กุมอำนาจทางจิตใจของมวลราษฎรว่าจะพร้อมเสียสละผลประโยชน์ของตนให้แก่มวลราษฎรได้มีระบบประชาธิปไตยแบบตะวันตกหรือไม่ เพื่อให้ระบบนั้นสมานกับพลังการผลิตที่พัฒนาขึ้นเพื่อเปลื้องทุกข์ของมวลราษฎร

เงื่อนไขประการที่ ๒ นี้ สำหรับผู้กุมอำนาจที่นับถือธรรมของพระพุทธองค์อย่างแท้จริงโดยไม่ถือแต่เปลือกนอกเพียงให้ขึ้นชื่อว่านับถือพุทธศาสนาแล้ว ก็มีทางที่จะให้เกิดประชาธิปไตยโดยวิธีสันติได้ พระพุทธองค์ได้ทรงบำเพ็ญเป็นตัวอย่างมาแล้วในการที่พระองค์ได้ตรัสรู้สัมโพธิญาณมองเห็นความทุกข์ยากของมนุษย์ จึงได้สละความสุขสำราญของพระองค์เข้าทรงบรรพชาเทศนาสั่งสอน ให้มนุษย์ปกครองกันโดยสามัคคีธรรม และทรงปกครองคณะสงฆ์ ของพระองค์ให้เป็นตัวอย่างแก่ระบบประชาธิปไตย ผู้ที่เคยอุปสมบทหรือเคยศึกษาพระธรรมวินัยย่อมรู้ว่า

ตามวินัยของสงฆ์ที่ปกครองกันในวัด **"ตามฉบับแท้"** ของพระพุทธองค์ซึ่งปรากฏอยู่ในหนังสือวินัยมุข ซึ่งสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรสได้ทรงนิพนธ์ไว้นั้นเป็นระบบประชาธิปไตยเพรียบพร้อมด้วยสามัคคีธรรมโดยแท้ หากในสมัยต่อ ๆ มามีผู้ละเมิดคำสอนของพระองค์ ในสมัยพุทธกาลนั้นพระองค์ได้เทศนาโปรดพระราชบิดา ซึ่งเป็นพระมหากษัตริย์และโปรดกษัตริย์ใหญ่น้อยให้ตั้งอยู่ในศีลสมาธิปัญญา และได้ทรงพระราชทานพระพุทโธวาทแก่บรรดากษัตริย์ในชมพูทวีปให้ตั้งอยู่ใน **"ทศพิธราชธรรม"** คือธรรม ๑๐ ประการของราชาธิบดี ซึ่งสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ทรงนำมาวิสัชนาถวายพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์เมื่อวันที่ ๗ ธันวาคม ร.ศ. ๑๑๒ (ค.ศ. ๑๘๙๓)

เมื่อพระพุทธศาสนาเข้ามาสู่สยามแล้ว ได้มีพระมหากษัตริย์หลายพระองค์ได้ถือเคร่งครัดในทศพิธราชธรรมและปกครองสยามตามคติประชาธิปไตย โดยขจัดอิทธิพลไสยศาสตร์แห่งคติพราหมณ์ อาทิพ่อขุนรามคำแหงแห่งกรุงสุโขทัยก็ได้ทรงบำเพ็ญเป็นตัวอย่างที่รับฟังความเดือดร้อนของราษฎร ผู้ใดทุกข์ก็ทูลเกล้าถวายฎีกาซึ่งพระองค์ได้ทรงช่วยแก้ไขทำให้ชาวไทยได้รับความผาสุกสมดังที่ทรงจารึกไว้ในหลักศิลาว่า **"ในน้ำมีปลาในนามีข้าว"**

ต่อมาในสมัยที่กรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีนั้น ก็มีพระมหากษัตริย์หลายพระองค์ได้เจริญรอยตามพ่อขุนรามคำแหง แต่อิทธิพลไสยศาสตร์ได้แทรกเข้ามาจึงทำให้บางพระองค์สนับสนุนวิธีนั้นของลัทธิพราหมณ์ อันเป็นลัทธิที่ขัดแย้งต่อคติประชาธิปไตยทางพุทธศาสนา ผลก็คือในระหว่างเวลา ๔๑๗ ปี แห่งสมัยอยุธยานั้นท่านที่เคยอ่านพระราชพงศาวดารก็รู้แล้วว่าได้มีการเปลี่ยนพระราชวงศ์หลายพระราชวงศ์และภายในพระราชวงศ์ก็มีการต่อสู้แย่งราชสมบัติระหว่างกัน หมอแมกฟาร์แลนด์ได้สรุปไว้ในหนังสือปทานุกรมของเขาว่า สมัยอยุธยามีพระมหากษัตริย์ถึง ๓๔ พระองค์ ถัวเฉลี่ยองค์ละ ๑๒.๓ ปีเท่านั้น

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์แห่งพระราชวงศ์จักรีนั้น พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ซึ่งเป็นรัชกาลที่ ๕ ได้ทรงสละพระราชอำนาจหลายประการของพระองค์เพื่อเบิกทางสู่ประชาธิปไตยแบบตะวันตก โดยวิธี "Evolution" หรือ **"วิวัฒน์"** อย่างสันติ อาทิได้ทรงแก้ไขระบบทาษต่อจากที่กษัตริย์ สมัยอยุธยา ได้แก้ไขไว้บ้างในการ ให้ทาษได้มี มนุษยภาพมากขึ้นโดยวิธีสันติทีละขั้น ๆ ครั้นแล้วใน ค.ศ. ๑๙๐๕ ก็ได้ทรงประกาศยกเลิกระบบทาษทั้ง

ระบบ พระองค์ได้ทรงเริ่มปรับปรุงระบบสังคมและประเพณีโบราณที่ล้าสมัยหลายอย่าง ผมได้เคยกล่าวไว้ว่า การที่จะมีระบบประชาธิปไตยได้นั้นขบวนการนำก็จะต้องมีทัศนะประชาธิปไตยเป็นหลักนำการปฏิบัติและช่วยให้มวลราษฎรมีทัศนะเช่นนั้นดุจกัน ในเรื่องนี้รัชกาลที่ ๕ ได้ทรงเริ่มให้ราษฎรของพระองค์เลิกความเชื่อถือไสยศาสตร์และมีความเชื่อถือที่ไม่ใช่วิทยาศาสตร์ เป็นขั้น ๆ ไป อาทิมีความปรากฏในพระราชหัตถเลขาถึงเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ มกุฎราชกุมารซึ่งต่อมาเป็นพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๖ คือในกาลหนึ่งมกุฎราชกุมารเสด็จประทับที่พระปฐม ทรงเห็นแสงรัศมีแผ่มาจากองค์พระปฐมเจดีย์ (องค์เดิม) มกุฎราชกุมารเห็นเป็นสิ่งมหัศจรรย์จึงทำบุญสมโภชแล้วนำความกราบบังคมทูลรัชกาลที่ ๕ จึงพระราชทานพระราชหัตถเลขาตอบอธิบายว่าปรากฏการณ์นั้นได้ปรากฏในเจดีย์หลายแห่งแต่ก็เป็นในฤดูฝนซึ่งน้ำฝน อาจจะชะมายังปูนขาวที่ประกอบเจดีย์นั้น มีอีกกรณีหนึ่งคือเมื่อครั้งเจ้าพระยาสุรศักดิมนตรีสมัยเป็นเจ้าหมื่นไวยวรนารถได้รับแต่งตั้งเป็นแม่ทัพไปปราบฮ่อที่รุกรานหลวงพระบางสมัยขึ้นอยู่กับสยาม ท่านเจ้าหมื่นได้ไปเฝ้ารัชกาลที่ ๕ ที่วังบางปะอินแล้วเอาผ้าเช็ดหน้าขาวของตนปูขึ้นขอพระราชทานให้พระองค์ประทับพระบาทบนผ้าเช็ดหน้านั้นทูลว่าจะนำติดตัวไปในกองทัพเพื่อความสวัสดีมีชัย รัชกาลที่ ๕ ก็ทรงอนุโลมตามความประสงค์แต่รับสั่งว่าต่อไป พระองค์จะใช้วิธีใหม่แทนวิธีของเจ้าหมื่นนั้นคือพระองค์จะเอาเส้นผมของพระองค์ (ซึ่งตามราชาศัพท์เรียกว่าเส้นพระเจ้า) มาบรรจุในยอดธงประจำกองทหารให้ถือว่าพระองค์ได้เสด็จไปกับกองทหาร ทั้งนี้เป็นการเลิกวิธีไสยศาสตร์อย่างหนึ่ง ยังมีประเพณีโบราณที่ล้าสมัยบางอย่างที่พระองค์ยกเลิก อาทิเมื่อได้เป็นพระมหากษัตริย์แล้วได้โปรดเกล้า ฯ ให้ข้าราชการเลิกวิธีหมอบคลานกราบในการเข้าเฝ้าโดยให้ใช้วิธียืนถวายคำนับข้าราชการไทยสมัยนั้น และสมัยต่อมาก็รู้กันอยู่ทั่วไป ฝรั่งหลายคนก็เขียนบันทึกไว้เชิดชูพระเกียรติคุณ ดังนั้นรัชกาลที่ ๕ จึงทรงวางเบิกทางการมีระบบประชาธิปไตยแบบตะวันตกโดยทาง "EVOLUTION" หรือวิวัฒน์

การบำเพ็ญพระองค์ของรัชกาลที่ ๕ จึงต่างกับพระเจ้าชาร์นิโกลาสที่ ๒ ที่ได้ทรงฟื้นไสยศาสตร์ที่พระเจ้าชาร์องค์ก่อน ๆ ได้สละไปบ้างแล้ว ผู้ที่ศึกษาประวัติศาสตร์ในระยะเวลาเพียง ๕๐ ปีเศษ ย่อมรู้กรณีราสปูตินผู้เป็นจอมแห่งไสยศาสตร์ที่มีอิทธิพลเหนือพระเจ้าชาร์และพระราชินี ซึ่งราษฎรรุสเซียและเจ้านายและขุนนางก็ไม่พอใจพระองค์ ไสยศาสตร์ไม่อาจป้อง

กันราชวงศ์ "โรมานอฟ" ของพระเจ้าซาร์ให้พ้นจากความต้องการระบบใหม่ที่สามารถแก้ไขความทุกข์ยากของราษฎร

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ฯ รัชกาลที่ ๗ แห่งพระราชจักรีวงศ์นั้นผมได้เขียนไว้ในหนังสือชื่อว่า **"บางเรื่องเกี่ยวกับการก่อตั้งคณะราษฎรและระบบประชาธิปไตย"** ขอให้ท่านหาเวลาว่างอ่านดูว่าการที่คณะราษฎรได้ใช้กำลังทำการยึดอำนาจรัฐเมื่อ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ นั้นก็เพื่อขอพระราชทานรัฐธรรมนูญ ถ้าจะพิจารณาแล้วก็มีการกระทำ ๒ ตอน คือ ตอนที่คณะราษฎรยึดอำนาจในกรุงเทพ ฯ นั้นเป็นการกระทำที่ใช้อาวุธ ส่วนการขอพระราชทานรัฐธรรมนูญนั้นเป็นการกระทำโดยสันติซึ่งพระองค์ก็โปรดพระราชทานให้โดยสันติ

มีผู้โฆษณาว่าคณะราษฎรไม่เคารพพระมหากษัตริย์ ผมจึงขอให้ท่านทั้งหลายศึกษาปรากฏการณ์ที่ประจักษ์ในประวัติศาสตร์เพียงชั่วเวลา ๔๑ ปีมาแล้วนี้ ท่านก็จะเห็นว่าคณะราษฎรที่ยึดอำนาจรัฐได้เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ นั้น ถ้าไม่ต้องการระบบกษัตริย์แล้วก็มีอำนาจอยู่ในมือประกาศระบบสาธารณรัฐได้ แต่คณะราษฎรยังเคารพในระบบกษัตริย์จึงได้ขอพระราชทานให้พระปกเกล้า ฯ ทรงดำรงเป็นพระมหากษัตริย์ภายใต้ระบบรัฐธรรมนูญต่อไป ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๗๗ พระปกเกล้า ฯ สละราชสมบัติ ถ้าหากคณะราษฎรไม่เคารพในระบบกษัตริย์แล้วก็มีอำนาจอยู่ในมือที่จะประกาศระบบสาธารณรัฐได้ แต่คณะราษฎรก็ได้คัดเลือกเจ้านายพระองค์หนึ่งในพระราชจักรีวงศ์คือพระองค์เจ้าอานันทมหิดลเสนอสภาผู้แทนราษฎรให้ความเห็นชอบในข้อเสนอของรัฐบาลคณะราษฎรอัญเชิญพระองค์เจ้าองค์นั้นเป็นพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๘ รายละเอียดปรากฏในหลักฐานที่ผมกล่าวไว้ในหนังสือที่พิมพ์ขึ้นเมื่อวันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๑๕ และหลักฐานอื่น ๆ ที่ท่านต้องการสัจจะอาจค้นดูได้ ต่อมาเมื่อพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๘ สวรรคตในวันที่ ๙ มิถุนายน ๒๔๘๙ ซึ่งขณะนั้นรัฐบาลประชาธิปไตยได้มีเสียงสนับสนุนอย่างมากทั้งในพฤฒสภา (วุฒิสภา) และสภาผู้แทนซึ่งราษฎรเลือกตั้งขึ้นมา ถ้าหากรัฐบาลขณะนั้นไม่เคารพระบบกษัตริย์ก็อาจประกาศระบบสาธารณรัฐได้ แต่รัฐบาลขณะนั้นได้เสนอรัฐสภาให้ความเห็นชอบอันเชิญเจ้าฟ้าภูมิพล อดุลยเดชเป็น พระมหากษัตริย์ตาม รัฐธรรมนูญ ประชาธิปไตย ฉบับ ๑๐ พฤษภาคม ๒๔๘๙

บางคนโฆษณาอ้างเหตุพระปกเกล้า ฯ สละราชสมบัติว่าคณะราษฎรไม่เคารพระบบกษัตริย์ แต่ผมได้กล่าวแล้วข้างบนนี้ ซึ่งท่านจะเห็นได้ว่าคณะราษฎรปรารถนาระบบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข เมื่อพระองค์ท่านสละราชสมบัติก็อัญเชิญเจ้านายในพระราชจักรีวงศ์ขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ต่อไป เรื่องนี้ผมได้เขียนไว้ในหนังสือเล่มที่อ้างข้างบนนั้น ผมขอคัดความตอนหนึ่งมาอ่านให้ท่านฟังดังต่อไปนี้

"การสละราชสมบัติของพระปกเกล้า ฯ นั้น พระองค์ได้ทรงชี้แจงไว้ในเอกสารสละราชสมบัติแล้วว่าพระองค์ไม่ทรงเห็นด้วยกับรัฐบาลสมัยนั้นอย่างไรบ้าง รัฐบาลได้พยายามที่จะกราบบังคมทูลชี้แจงข้อข้องพระทัยของพระองค์ จึงได้แต่งตั้งเจ้าพระยาศรีธรรมาธิเบศร์ รัฐมนตรีในรัฐบาลนั้น ซึ่งเคยเป็นเสนาบดีของพระองค์มาก่อนให้เป็นตัวแทนรัฐบาลไปกราบบังคมทูล แต่พระองค์ก็ได้ตัดสินพระทัยสละราชสมบัติ"

มีผู้วิจารณ์ว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ฯ ไม่ควรสละราชสมบัติเพราะพระองค์ไม่ทรงต้องรับผิดชอบอย่างใดในการลงพระปรมาภิไธยตามที่รัฐบาลเสนอมา ข้าพเจ้าตอบผู้วิจารณ์ว่ารัฐบาลสมัยนั้นก็เสียดายเป็นอย่างยิ่งที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ฯ ทรงสละพระราชสมบัติแต่ถ้าคิดทางด้านพระองค์แล้ว เราก็ควรเคารพสักการะพระองค์ท่านที่มีพระราชประสงค์รักษาศักดิ์ศรีแห่งราชบัลลังก์ไว้ คือเมื่อทรงเห็นว่ารัฐบาลสมัยนั้นทำการไม่ต้องด้วยพระราชประสงค์ พระองค์ก็ทรงสละความสุขสำราญส่วนพระองค์ในการสละราชสมบัติยิ่งกว่าจะต้องลงพระปรมาภิไธยในเรื่องที่ขัดต่อความบริสุทธิ์ใจของพระองค์ ดังนี้ปวงชนชาวไทยต้องเคารพสักการะ และเทอดพระเกียรติ ศักดิ์ศรีอันสูงยิ่งของพระองค์ชั่วกาลนาน

ผมได้ยกอุทาหรณ์ในประวัติศาสตร์เกี่ยวกับหัวข้อที่ท่านต้องการ ทราบมาแสดงเป็นเวลานานพอสมควรแล้ว จึงขอยุติปาฐกถาไว้เพียงนี้

คำขวัญและบทความของนายปรีดี พนมยงค์

(ในงานสังสรรค์ชาวธรรมศาสตร์
ในสหราชอาณาจักร (อังกฤษ) ประจำปี ๒๕๑๖)

ด้วยคณะกรรมการจัดงานสังสรรค์ชาวธรรมศาสตร์ในสหราชอาณาจักร (อังกฤษ) ประจำปี ๒๕๑๖ ปรารถนาได้บทความหรือคำขวัญของข้าพเจ้าไปลงพิมพ์ในหนังสือที่ระลึกซึ่งจะจัดทำขึ้น ข้าพเจ้ายินดีสนองศรัทธาโดยให้คำขวัญว่า

"จงพิทักษ์เจตนารมณ์ประชาธิปไตยสมบูรณ์ของวีรชน ๑๔ ตุลาคม"

ข้าพเจ้าได้เรียบเรียงบทความเป็นอรรถาธิบายพอสังเขปประกอบคำขวัญนั้น ดังต่อไปนี้

—๑—

วันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ เป็นวันสำคัญวันหนึ่งแห่งประวัติศาสตร์ของชาติไทย คือเป็นวันชัยชนะก้าวแรกของเยาวชนหญิงชายไทย ภายใต้การนำของนิสิตนักศึกษานักเรียนแห่งสถานศึกษามากหลาย ซึ่งได้รับความสนับสนุนและร่วมมือจากราษฎรไทยทุกชนชาติและทุกชนชั้นวรรณะที่รักชาติจำนวนหลายล้านคน ผนึกกันเป็นขบวนการเรียกร้องรัฐธรรมนูญประชาธิปไตยสมบูรณ์ให้แก่ปวงชนชาวไทย ฝ่ายครองอำนาจรัฐสั่งทหารและตำรวจเฉพาะส่วนที่ยอมเป็นเครื่องมือของพวกเขา ใช้อาวุธทันสมัยเข้าปราบปรามขบวนการนั้นซึ่งมีแต่มือเปล่าหรือบางคนมีเพียงแต่ไม้พลองเพื่อป้องกันตัว แต่ขบวนการนั้นมิได้หวาดหวั่น โดยยืนหยัดมั่นคงยอมพลีชีพกับสละความสุขสำราญส่วนตัว เพื่อชาติและมวลราษฎรซึ่งเป็นที่เคารพรักยอดยิ่งที่สุด วีรชนเป็นจำนวนมากต้องถูกฆ่าตายและได้รับบาดเจ็บและสาบสูญไป ส่วนผู้ที่ยังคงมีชีวิตอยู่โดยมิได้รับบาดเจ็บทางกาย ก็ได้รับความเหน็ดเหนื่อยทางกายและทางสมองอย่างหนัก ผลแห่งความเสียสละแห่งวีรชนทั้งหลายในการต่อสู้โดยชอบธรรม ได้บรรลุชัยชนะก้าวแรกคือ รัฐบาลซึ่งมีจอมพลถนอม กิตติขจร เป็นนายกรัฐมนตรี และจอมพลประภาส จารุเสถียร เป็นรองนายกรัฐมนตรีต้องลาออกพร้อมทั้งตำแหน่งผู้บัญชาการและรองผู้บัญชาการทหารสูงสุด ครั้นแล้วได้มีพระบรมราชโอง

การแต่งตั้งนายสัญญา ธรรมศักดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรี ซึ่งได้แถลงยืนยันจะจัดการให้มีรัฐธรรมนูญประชาธิปไตย และมีการเลือกตั้งภายในเวลา ๖ เดือน

ข้าพเจ้าขอร่วมกับมวลราษฎรไทยที่รักชาติแสดงความเคารพสักการะและสดุดีวีรชนทั้งปวงนั้น พระพุทธองค์ทรงเทศนาสั่งสอนไว้มีใจความสำคัญตอนหนึ่งว่า สาธุชนพึงบำเพ็ญตนด้วยกตัญญูกตเวทีต่อผู้ที่มีอุปการคุณ ชาวไทยที่เป็นคริสตศาสนิกชนและอิสลามิกชนก็บำเพ็ญตนปฏิบัติตามทำนองคลองธรรมเช่นเดียวกับของพระศาสดา ดังนั้นจึงเป็นการสมควรแล้ว ที่เราชาวไทยที่รักชาติจำนวนมากมายแสดงกตัญญูรู้อุปการคุณของวีรชนโดยทางกาย วาจา ใจ และการบำเพ็ญกุศลทักษิณานุประทาน ตลอดทั้งร่วมมือกันในการสร้างอนุสาวรีย์เพื่อจะเป็นอนุสรณ์แก่วีรชนทั้งหลายนั้น

พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า กตัญญูจะต้องคู่กันไปกับกตเวที ฉะนั้นการพิทักษ์เจตนารมณ์ประชาธิปไตยสมบูรณ์ของวีรชน ๑๔ ตุลาคม ให้มั่นคงไว้และพัฒนายิ่งขึ้นนั้น จึงเป็นกตเวทีสำคัญยิ่งที่สาธุชนผู้รักชาติพึงปฏิบัติ

—๒—

สาธุชนที่รักชาติ**โดยยกชาติเหนือประโยชน์ส่วนตัว** ก็ย่อมใช้ทัศนะจากจุดยืนหยัดในมวลราษฎรวินิจฉัยเจตนารมณ์ประชาธิปไตยสมบูรณ์ของวีรชน ๑๔ ตุลาคมได้ เพราะวีรชนทั้งหลายนั้นมิใช่มีแต่บุคคลที่มีเหล่ากำเนิด หรือมีฐานะแห่งชนชั้นวรรณะหนึ่งใดโดยเฉพาะ หากวีรชนเหล่านั้นมีเหล่ากำเนิดและมีฐานะทางเศรษฐกิจและทางการเมืองชนิดต่าง ๆ ซึ่งมีทั้งคนจน กรรมกร ลูกจ้าง ชาวนา ข้าราชการชั้นผู้น้อย คนพอทำพอกิน ผู้มีทุนน้อย และนายทุนรักชาติที่ยกชาติเหนือประโยชน์ส่วนตัวและทุกชนชาติไทย (National minorities) ที่มีสัญชาติไทย ดังนั้นเจตนารมณ์ของวีรชนทั้งหลายนี้จึงต้องการรัฐธรรมนูญประชาธิปไตยสมบูรณ์ทั้งในทางการเมือง ทางเศรษฐกิจ ทางทัศนะอันเป็นคติธรรม ใช้เป็นหลักนำในการปฏิบัติเพื่อความไพบูลย์ของชนชั้นวรรณะและทุกชนชาติที่รักชาติ

ประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติตั้งแต่ยุคปฐมกาลเป็นต้นมา แสดงให้เห็นตามที่ข้าพเจ้าได้กล่าวไว้ในหลายบทความ และหลายปาฐกถาแล้วว่า **เศรษฐกิจเป็นรากฐานสำคัญแห่งมนุษย์สังคม ส่วนระบอบการเมืองเป็นแต่เพียงโครงร่างเบื้องบนที่จะต้องสมานกับความต้องการทาง**

เศรษฐกิจของมวลมนุษย์ในสังคม ถ้าหากรัฐธรรมนูญอันเป็นแม่บทแห่งกฎหมายสอดคล้องกับความต้องการทางเศรษฐกิจนั้น วิกฤติการณ์ทางสังคมก็ไม่เกิดขึ้นและประเทศชาติก็ดำเนินก้าวหน้าไปตามวิถีทางวิวัฒน์ (Evolution) **อย่างสันติ ถ้าหากรัฐธรรมนูญไม่สอดคล้องกับความต้องการทางเศรษฐกิจของสังคมวิกฤติการณ์ก็ต้องเกิดขึ้นตามกฎธรรมชาติแห่งข้อขัดแย้งระหว่างสองสิ่งที่เป็นปฏิปักษ์กัน** ถ้าสาธุชนที่รักชาติพิจารณาให้ถ่องแท้แล้วก็จะเห็นได้ว่ามูลเหตุที่วีรชนได้พลีชีพ และสละความสุขสำราญส่วนตัวเรียกร้องรัฐธรรมนูญประชาธิปไตยสมบูรณ์นั้น ก็สืบมาจากมวลราษฎรไทยได้รับความอัตคัดขัดสนอย่างสาหัส แต่ระบบการเมืองที่ไม่มีรัฐธรรมนูญหรือมีเพียงแต่ชื่อว่ารัฐธรรมนูญนั้นขัดแย้งความต้องการทางเศรษฐกิจของมวลราษฎร วีรชนจึงได้พลีชีพและสละความสำราญส่วนตน เพื่อปรารถนาให้ชาติไทยมีระบบการเมืองโดยระบบรัฐธรรมนูญประชาธิปไตยสมบูรณ์ ที่สมานกับความต้องการทางเศรษฐกิจของมวลราษฎรและเพื่อให้ทุกชนชาติร่วมกันเป็นเอกภาพแห่งประเทศไทย

—๓—

มวลราษฎรไทยส่วนมากที่มีความอัตคัดฝืดเคือง และถูกกดขี่เบียดเบียนจากอำนาจเผด็จการปฏิกิริยาอย่างสาหัสนั้น ย่อมได้บทเรียนแล้วว่าหันหน้าไปพึ่งใครให้ปลดเปลื้องความทุกข์ยากนั้นได้อย่างแท้จริงหรือไม่ ฉะนั้น จึงได้สมานกำลังกันพึ่งตนเองภายใต้การนำของศูนย์นิสิตนักศึกษากระทำการต่อสู้เพื่อสิทธิประชาธิปไตยของตน สมดังพระพุทโธวาทที่ว่า "อตฺตาหิ อตฺตโน นาโถ" แปลว่า "ตนของตนนั้นแหละเป็นที่พึ่งแก่ตน" คติธรรมนี้ก็ตรงกับที่ศาสนาคริสต์สอนไว้ว่า "ช่วยตนเอง พระเจ้าจึงจะช่วย" อิสลามิกแท้ย่อมถือคติธรรมของพระมหหมัดทำนองเดียวกับที่กล่าวนั้น

๓.๑ ในการพิทักษ์ชัยชนะก้าวแรกของวีรชนให้มั่นคงและพัฒนาให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นนั้น มวลราษฎรไม่อาจหวังพึ่งบุคคลใดแต่คนเดียว หรือคณะใดคณะเดียวเท่านั้นได้ นอกจากพึ่งพลังของมวลราษฎรเอง ซึ่งเป็นพลังอันแท้จริง โดยมีศูนย์ที่มีการจัดตั้งที่เข้มแข็งทั้งในทางคุณภาพและปริมาณ อันเป็นกองหน้าของมวลราษฎรที่จะต้องต่อสู้ไปอีกเป็นระยะยาวนานในการป้องกันมิให้อำนาจเผด็จการปฏิกิริยาส่วนที่พ่ายแพ้ไปแต่ในนามเท่านั้นแต่ซากแห่งพลังนั้นยังคงมีอยู่ รวม

ทั้งต้องต่อสู้ซากแห่งพลังโต้ประชาธิปไตยชนิดต่าง ๆ ที่ยังคงมีอยู่ แม้จะมิใช่เป็นพวกโดยตรงเอง หรืออำนาจเผด็จการที่สิ้นอำนาจไปแล้วเพียงในนามนั้นก็ตาม

ศูนย์ที่เป็นกองหน้าของมวลราษฎรรวมทั้งมวลราษฎรจะต้องกุมชัยชนะนั้นโดยตนเองอย่างเข้มแข็ง ทุกคนมีวินัยโดยจิตสำนึกซึ่งตั้งไว้ให้มั่น ต้องระวังระไวมิให้ศัตรูของประชาธิปไตยช่วงชิงเอาไปเป็นของพวกเขาโดยเฉพาะได้ และจะต้องยึดทัศนะให้มั่นคงบนรากฐานแห่งทัศนะประชาธิปไตยสมบูรณ์ จึงจะเป็นหลักนำการดำเนินไปสู่ประชาธิปไตยสมบูรณ์เพื่อมวลราษฎรได้ บุคคลใดยึดถือทัศนะกึ่งประชาธิปไตย ก็ดำเนินการปฏิบัติไปได้เพียงกึ่งประชาธิปไตย บุคคลใดยึดถือทัศนะที่ตกค้างมาจากระบบทาสก็ดำเนินการปฏิบัติ ให้มีการ ปกครองเยี่ยง ระบบทาส และเป็นกำลังเกื้อกูลให้ระบบเผด็จการ ที่ปกครอง ราษฎรเยี่ยง ระบบทาสกลับฟื้นขึ้นมา ได้ตาม ที่ปรากฏ ในประวัติศาสตร์

๓.๒ ข้าพเจ้าได้เคยกล่าวไว้ในหลายบทความและหลายปาฐกถาว่า **ก่อนที่จะมีระบบประชาธิปไตยแบบตะวันตกและแบบสมัยใหม่ชนิดอื่น ๆ นั้น มนุษยชาติได้มีระบบสังคมหลายประเภทมาแล้วในอดีต คือประเภทระบบประชาธิปไตยปฐมสหการ ประเภทระบบทาส ประเภทระบบศักดินา**

ประวัติศาสตร์ได้แสดงให้เห็นว่า แม้ระบบสังคมใดในอดีตได้เลิกล้มไปแล้วโดยอำนาจของฝ่ายสถาปนาระบบสังคมใหม่ก็ดีหรือจะเป็นโดยทางนิตินัยก็ดี แต่ในทางพฤตินัยนั้น ทัศนะอันเกิดจากระบบเก่ายังมิได้หมดสิ้นไป คือยังถ่ายทอดสืบต่อมาถึงชนรุ่นใหม่บางจำพวกที่แม้จะเกิดมาภายหลังที่ระบบเก่าได้สูญสิ้นไปในทางนิตินัยแล้ว ในประเทศประชาธิปไตยแผนใหม่และประเทศที่เข้าสู่ระบบสังคมนิยมแล้ว และมีชนรุ่นใหม่เกิดขึ้นภายใต้ระบบสังคมใหม่ก็ดี แต่ทัศนะแห่งระบบเก่าโดยเฉพาะแห่งระบบทาสก็ยังคงมีซากตกค้าง และแทรกซึมอยู่ในจิตใจของชนรุ่นที่เกิดใหม่บางจำพวกเป็นเวลาอีกช้านานมาก ซึ่งพยายามดิ้นรนที่จะฟื้นระบบเก่าและระบบที่ปกครองราษฎรอย่างทาสขึ้นมาอีก ทั้งนี้เป็นไปตามกฎที่ว่าสิ่งที่กำลังจะดับสูญก็ดีและสิ่งที่ดับสูญแต่ยังคงมีซากเหลืออยู่นั้น ก็ย่อมดิ้นรนที่จะคงชีพไว้หรือฟื้นสิ่งที่สูญไปแต่ในนามให้กลับฟื้นคืนมีชีวิตอยู่ได้อีกต่อไป

ในประเทศไทยนั้น แม้ระบบทาสจะสุดสิ้นในทางนิตินัยตามพระราชบัญญัติทาส ร.ศ. ๑๒๔ (พ.ศ. ๒๔๔๗) และพระพุทธเจ้าหลวงได้ทรงพระกรุณายกเลิกขนบธรรมเนียมหลายอย่างที่สืบมาจากระบบทาสก็ดี แต่ซากแห่งทัศนะอันเกิดจากระบบทาสยังคงมีเหลืออยู่ซากทัศนะทาสนี้มิได้เกาะแน่นอยู่กับทุกคนแห่งระบบเก่า เพราะเชื้อพระวงศ์หลายท่าน และขุนนางกับชาวไทยหลายคนแห่งระบบเก่าได้เจริญรอยตามพระราชประสงค์ของ พระพุทธเจ้าหลวงอย่างแท้จริง แล้วได้ปลดเปลื้องซากทัศนะทาสให้หมดหรือลดน้อยไป แต่ชนรุ่นเก่าบางจำพวกที่เกาะแน่นในทัศนะทาสได้ถ่ายทอดทัศนะนั้นสืบต่อ มาให้สิงสถิตอยู่ใน จิตใจ ของคน รุ่น ใหม่บางจำพวก ดังปรากฏตัวอย่างในประเทศฝรั่งเศสภายหลังเลิกระบบสมบูรณา ฯ ในทางนิตินัยแล้วต่อมาอีกประมาณ ๑๐๐ ปี ก็มีชนรุ่นใหม่บางจำพวกบำเพ็ญตนเป็น "Ultra royaliste" คือ "เป็นผู้นิยมราชาธิปดียิ่งกว่าองค์ราชาธิปดี" (ข้าพเจ้ากล่าวไว้ในหนังสือว่าด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ ฯ และภายในคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ พิมพ์เมื่อ ๑๑ พ.ค. พ.ศ. ๒๕๑๕) ในประเทศไทยเราก็ย่อมเห็นได้ว่า คนรุ่นใหม่บางจำพวกที่ถือทัศนะทาสนั้น นิยมชมชอบผู้เผด็จการบางคนที่ปกครองราษฎรเยี่ยงทาส โดยคนจำพวกนั้นไม่พิจารณาว่าผู้เผด็จได้ตัดพระราชอำนาจที่พระมหากษัตริย์พึงมีตามระบบประชาธิปไตย และไม่คำนึงว่า ผู้เผด็จการนั้นใช้อำนาจยิ่งกว่าพระมหากษัตริย์ในระบบสมบูรณา ฯ เมื่อคนจำพวกนั้นมีทัศนะทาสแล้ว เขาก็สนับสนุนผู้เผด็จการที่ปกครองราษฎรเยี่ยงทาส และไม่ช้าก็เร็วคนจำพวกที่มีทัศนะทาสก็จะเกื้อกูลสนับสนุนให้มีระบบเผด็จ การปกครองเยี่ยงทาสขึ้นมาอีกดังปรากฏ ในประวัติศาสตร์ของไทย ในระยะเวลา ๒๖ ปีมานี้

๓. ๓ เพื่อประกอบการพิจารณาของนิสิตนักศึกษานักเรียนและมวลราษฎรที่รักชาติในวิธีการรักษาและพัฒนาเจตนารมณ์ประชาธิปไตยสมบูรณ์ของวีรชน ๑๔ ตุลาคมนั้น ข้าพเจ้าขอเสนอให้ท่านทั้งหลายศึกษาความผิดพลาดบกพร่องของคณะราษฎรและคณะอื่น ๆ ที่ปรากฏในทางประวัติศาสตร์ว่าไม่สามารถรักษาชัยชนะก้าวแรกไว้ได้และไม่อาจพัฒนา ให้เป็นประชาธิปไตยสมบูรณ์ได้ ทั้งนี้เพื่อท่านทั้งหลายจะอาศัยเป็นบทเรียนที่ไม่ทำการผิดพลาดซ้ำอีก และในขณะเดียวกัน ก็ควรศึกษาถึงวิธีการที่คณะหรือองค์การอื่นสามารถรักษาชัยชนะก้าวแรกไว้ได้อย่างมั่นคงแล้วสามารถพัฒนาก้าวหน้าต่อไปให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นได้ ทั้งนี้เพื่อนำเอาความถูกต้องมาประยุกต์ตามสภาพท้องที่กาลสมัยของประเทศไทย

ก. คณะราษฎรมีความผิดพลาดหลายประการอันใดเป็นผลประจักษ์อย่างหนึ่งที่รู้กันว่ามีความแตกแยกกันภายในคณะราษฎร ปัญหาที่จะต้องพิจารณาคือเหตุใดคณะราษฎรจึงมีความแตกแยกกัน **ความแตกแยกกันนั้นเกิดขึ้นเพราะความแตกต่างกันในระดับจิตสำนึกแห่งความเสียสละ การเห็นแก่ตัวภายหลังที่ได้ชัยชนะก้าวแรกแล้ว และแตกต่างกันในทัศนะทางสังคม ที่แต่ละคนและกลุ่มบุคคลที่มีซากทัศนะเก่าค้างอยู่น้อยบ้างมากบ้าง** สมาชิกทุกคนมีทัศนะตรงกันและยอมพลีชีพร่วมกันเฉพาะการล้มระบบสมบูรณาญาสิทธิราชเท่านั้น เมื่อได้ชัยชนะก้าวแรกแล้วได้แตกแยกกันตามทัศนะคงที่ ถอยหลัง ก้าวหน้า ที่แต่ละคนแต่ละกลุ่มมีอยู่ ฝ่ายทัศนะคงที่ก็พอใจที่ล้มระบบสมบูรณาฯ แล้ว ฝ่ายก้าวหน้าต้องการพัฒนาประเทศให้เป็นประชาธิปไตยสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ฝ่ายถอยหลังต้องการปกครองประเทศตามระบบเผด็จการที่แม้ดูผิวเผินว่าเป็นคนละอย่างกับระบบทาส แต่ถ้าวิจารณ์ให้ถ่องแท้คือการปกครองอย่างระบบทาสที่ถอยหลังไปยิ่งกว่าระบบศักดินา

ข. การแตกแยกกันภายในคณะหรือภายในพรรคต่างๆ นั้น เป็นปรากฏการณ์มีอยู่ทั่วไป

ไม่ปรากฏว่ามีพรรคหรือคณะการเมืองใดในโลกนี้ทั้งที่เป็นมาแล้วในอดีตและปัจจุบันที่ไม่มีข้อขัดแย้งระหว่างสมาชิกภายในพรรคหรือคณะนั้น ซึ่งจะเป็นจารีตนิยมหรือกลางๆ หรือสังคมนิยมหรือคอมมิวนิสต์ เราจะได้ยินว่าภายในพรรคต่างๆ ดังกล่าวแล้วมีความขัดแย้งกันอันเป็นเหตุให้ส่วนหนึ่งแตกแยกออกมาตั้งเป็นหลายพรรคใหม่ขึ้น หรือได้ยินว่าสมาชิกส่วนหนึ่งของพรรคนั้นๆ ถูกขับไล่ออกจากพรรค หรือบางพรรคที่ได้อำนาจรัฐแล้วเช่นพรรคคอมมิวนิสต์โซเวียตและพรรคคอมมิวนิสต์จีน ได้ชำระล้างสมาชิกบางส่วนที่ทรยศต่ออุดมการของพรรคในการฟื้นแนวทางเก่า ดังนั้นถ้าสมมติว่าเราได้ข่าวมาว่าภายในศูนย์นิสิตนักศึกษามีความขัดแย้งเกี่ยวกับทัศนะหรือวิธีการรักษากับพัฒนาชัยชนะแล้ว เราก็ไม่ควรท้อแท้ว่ามีเหตุการณ์ตามที่สมมตินั้นเกิดขึ้น เพราะเป็นเรื่องธรรมดาที่เป็นไปตามกฎธรรมชาติแห่งการขัดแย้งระหว่างทัศนะเก่ากับทัศนะใหม่

ปัญหาสำคัญอยู่ที่พรรค หรือศูนย์กลางแห่งขบวนการ สามารถจัดการแก้ปัญหาความขัดแย้งนั้นให้หมดหรือลดน้อยลงไปได้อย่างไร และรักษาส่วนที่ดำเนินตามอุดมคติของพรรคหรือ

ศูนย์ ฯ นั้นไว้ได้หรือไม่ แทนที่จะผิดพลาดซ้ำอย่างคณะราษฎรที่ต้องสลายไป เพื่อประกอบการพิจารณาจึงควรศึกษาวิธีการของพรรคต่าง ๆ ที่ภายในเกิดขัดแย้งกันแต่พรรคนั้นสามารถแก้ข้อขัดแย้งภายในได้ โดยรักษาพรรคนั้นไว้ได้อย่างสมบูรณ์ หรือถ้าจำเป็นก็รักษาส่วนที่มั่นคงในอุดมคติของพรรคนั้นให้เป็นพลังสำคัญในการรักษาพรรค หรือศูนย์ ฯ นั้นให้คงอยู่ได้ตลอดไป จนบรรลุตามเจตนารมณ์ที่สมบูรณ์

สิ่งที่จะช่วยให้พรรคหรือศูนย์ ฯ ดำรงคงอยู่ได้ แม้มีข้อขัดแย้งภายใน อันเป็นไปตามกฎธรรมชาตินั้น คือการยึดมั่นในทัศนะคติประชาธิปไตยสมบูรณ์ **เป็นหลักนำในการบรรลุถึงซึ่งเจตนารมณ์ประชาธิปไตยสมบูรณ์อันเป็นสัมมาทิฐิ และการหมั่นสำรวจตนเองอยู่เนืองนิตย์เพื่อแก้ไขความผิดพลาดและหลงผิดของตนเองและช่วยเพื่อนให้แก้ไข**

ค. จริงอยู่ที่มีปรากฏการณ์ว่า นายทหารส่วนหนึ่งในคณะราษฎรได้ใช้อำนาจทหารนั้น ๆ เป็นใหญ่ในรัฐบาลแล้วปกครองราษฎรตามระบบเผด็จการทหาร แต่ความจริงนั้นสมาชิกคณะราษฎรที่เป็นทหารยังมีอีกหลายคนที่ซื่อสัตย์ต่ออุดมคติประชาธิปไตยของราษฎร อาทิ พระยาพหลพยุหเสนาที่ในระหว่างเป็นผู้บัญชาการทหารบกก็ดี เป็นนายกรัฐมนตรีก็ดี ไม่เคยกระทำการใดขัดต่อระบบประชาธิปไตย และไม่เกาะแน่นในการครองตำแหน่งนั้น ๆ คือเมื่อถึงกำหนดออกตามวาระในรัฐธรรมนูญก็ลาออกโดยดุษณีภาพ นายทหารบกเรือ คณะราษฎรอีกหลายคนก็ซื่อสัตย์ต่ออุดมการประชาธิปไตย คงมีเฉพาะนายทหารส่วนน้อยเท่านั้น ที่เมื่อได้อำนาจแล้วก็ผนึกกำลังกันแผลงปกครองประชาธิปไตยให้เป็นระบบเผด็จการ สมาชิกคณะราษฎรที่เป็นพลเรือนหลายคนที่มีทัศนะเห็นแก่ตัว หวังในลาภยศจากอำนาจเผด็จการได้หันไปเกื้อกูลสนับสนุนอำนาจนั้น

ฉะนั้นปัญหามิได้อยู่ที่ว่าถ้าผู้ใดเป็นทหารแล้วย่อมนิยมลัทธิเผด็จการ หรือผู้ใดเป็นพลเรือนแล้วย่อมสนับสนุนประชาธิปไตย ปัญหาอยู่ที่ซากทัศนะที่ตกค้างมาจากระบบทาสยังคงผังอยู่ที่บุคคลใด ไม่ว่าคนนั้นเป็นทหารหรือพลเรือนก็ทำให้บุคคลนั้น ๆ ถือเป็นหลักดำเนินการปฏิบัติไปในแนวทางที่ต้องการหรือสนับสนุนให้มีระบบเผด็จการที่ปกครองราษฎรอย่างระบบทาส

อันที่จริงนั้น หลักการตามพระราชบัญญัติเกณฑ์ทหารตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๖๐ เป็นต้นมาได้กำหนดไว้ชัดแจ้งว่า ชายไทยทุกคนต้องเป็นทหารซึ่งเมื่อคนที่มีอายุย่างเข้า ๑๘ ปี ต้องขึ้น

ทะเบียนเป็นทหารกองเกินอัตราที่อาจถูกระดมเป็นทหารประจำการได้ พระราชประสงค์ของรัชกาลที่ ๖ นั้นคือ ต้องการให้ชายไทยเป็นทหารของราษฎรไทย หากการอบรมฝึกฝนทหารในสมัยหลังภายใต้อำนาจเผด็จการได้ทำให้ทหารประจำการเป็นเครื่องมือของอำนาจเผด็จการ เจตนารมณ์ของนายทหารผู้ใหญ่ในคณะราษฎรนั้น ต้องการให้กองทัพไทยดำเนินเยี่ยงกองทัพสวิสเซอร์-แลนด์ ซึ่งพลเมืองชายเป็นทหารรักษาท้องถิ่นคือเป็นกองทัพของราษฎร ในการนั้นได้เริ่มทำไปเป็นเบื้องแรกแล้ว โดยกองทัพไทยในยามปกตินั้น ทหารมียศสูงสุดเพียงนายพันเอก คงมีนายพลเพียงคนเดียวซึ่งเป็นสมุหราชองครักษ์ของพระปกเกล้าฯ และได้จัดระเบียบกองทัพตามเขตมณฑลและจังหวัด มิใช่ในรูปกองพล กองทัพน้อย กองทัพเหมือนสมัยระบบสมบูรณ์ฯ กองทัพไทยสมัยแรกของคณะราษฎรมีผู้ให้ฉายาว่า "ทหารจังหวัด" ถ้าหากนายทหารส่วนที่นิยมอำนาจเผด็จการไม่ขัดขวางแล้ว แผนการจัดตั้งชายไทยให้เป็นทหารของราษฎรก็จะดำเนินต่อไปได้สำเร็จและจะเป็นพลังของฝ่ายราษฎรในการรักษา และพัฒนาระบบประชาธิปไตยสมบูรณ์ของราษฎรได้

ขบวนอภิวัฒน์ฝรั่งเศส ค.ศ. ๑๗๘๙ ไม่อาจใช้ทหารแห่งระบบประชาธิปไตยเก่าได้ นอกจากบางคนที่มาเข้าข้างฝ่ายราษฎร ดังนั้นจึงได้อาศัยราษฎรฝรั่งเศสนั่นเอง ติดอาวุธขึ้นต่อสู้ศัตรูภายในของราษฎร และต่อสู้นานาประเทศที่ยกกำลังปฏิกิริยามาประชิดประเทศฝรั่งเศสเพื่อทำลายระบบประชาธิปไตย

ขบวนอภิวัฒน์ของหลายประเทศในสมัยต่อมา ที่สามารถรักษาและพัฒนาชัยชนะได้นั้น ก็อาศัยการจัดตั้งราษฎรให้เป็นทหารของฝ่ายราษฎรเป็นหลักสำคัญและต้อนรับทหารแห่งระบบเก่าที่ถือประโยชน์ของราษฎรเหนือส่วนตัวจึงได้อาสามาอยู่ในกองทัพของราษฎร

ในประเทศไทยก็ปรากฏว่า หลายขบวนการที่ต่อสู้อำนาจเผด็จการนั้นได้มีทหารสัญญาบัตร นายทหารประทวน พลทหารที่นิยมประชาธิปไตยได้ร่วมต่อสู้ในฝ่ายราษฎร

ดังนั้น ปัญหามิใช่อยู่ที่ว่าขบวนอภิวัฒน์ปฏิเสธความสำคัญของทหาร แต่ทหารที่ว่านั้นคือทหารของฝ่ายราษฎร ที่มาจากราษฎร โดยราษฎร ได้รับการฝึกฝนอบรมให้ปฏิบัติการเพื่อราษฎร ไม่ยอมเป็นเครื่องมือของอำนาจเผด็จการที่ปกครองทหารอย่างทาส

ประวัติศาสตร์ของบางประเทศปรากฏว่าเมื่อทหารที่ถูกเกณฑ์มีทางรู้ได้ว่า ขบวนการของราษฎรทำเพื่อพ่อแม่ของทหารนั้นเองซึ่งได้รับความเดือดร้อน เช่นทหารลูกชาวนารู้ว่าขบวนการนั้นนำผลไปสู่พ่อแม่ชาวนาด้วย ทหารลูกคนจน และทหารลูกกรรมกรรู้ว่า ขบวนการนั้นนำผลไปสู่พ่อแม่ที่มีฐานะนั้นด้วย ทหารลูกผู้มีทุนน้อยและลูกข้าราชการผู้น้อยรู้ว่าขบวนการนั้นนำผลไปสู่พ่อแม่ที่มีฐานะนั้นด้วย ทหารลูกนายทุนรักชาติที่ถูกอภิสิทธิ์ชนข่มเหงรู้ว่า ขบวนการนั้นนำผลไปสู่พ่อแม่ที่มีฐานะนั้นด้วย ทหารเหล่านี้ก็ไม่ยอมเป็นเครื่องมือของฝ่ายที่มีอภิสิทธิ์เบียดเบียนข่มเหงพ่อแม่ ทหารเหล่านี้ก็จะหันมาประกอบเป็นพลังส่วนหนึ่งของขบวนการราษฎรที่แท้จริงแห่งชาตินั้น ๆ (ไม่ใช่ขบวนการที่ทำเพื่อการรักษาอำนาจการแผ่อำนาจ การแผ่อิทธิพลของชาติอื่น)

ง. คณะราษฎรได้เชิญขุนนางเก่ามาร่วมประกอบเป็นรัฐบาล โดยมีพระยามโนปกรณ์ ฯ เป็นหัวหน้ารัฐบาล

เมื่อวันที่ ๑ เมษายน ๒๔๗๖ พระยามโปกรณ์ ฯ ได้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการในพระราชกฤษฎีกาปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎร และให้งดใช้รัฐธรรมนูญฉบับ ๑๐ ธ.ค. ๒๔๗๕ บางมาตรา แล้วได้มีพระราชบัญญัติคอมมิวนิสต์ลงโทษผู้ที่มีความคิดสังคมนิยมชนิดต่าง ๆ แม้มิใช่เป็นคอมมิวนิสต์

มีหลายท่านที่หวังดีในสมัยนั้นได้วิจารณ์ว่า ข้าพเจ้ามิได้ถอดถอนบทเรียนจากการที่ซุนยัดเซ็นได้มอบอำนาจให้หยวนซีไขขุนนางแห่งระบบเก่าของจีนเป็นประมุขของรัฐบาลจีน ภายหลังที่การอภิวัฒน์ ค.ศ. ๑๙๑๑ ของจีนได้ชัยชนะก้าวแรกแล้ว จึงเป็นเหตุให้หยวนซีไขทำลายชัยชนะก้าวแรกของการอภิวัฒน์นั้น แล้วตนเองได้ดำเนินถอยหลังเข้าคลองทีละขั้น ๆ แล้วก็สถาปนาตนเองเป็นจักรพรรดิจีน (อยู่ได้ชั่วคราวก็ถึงแก่กรรม) ข้าพเจ้ายอมรับว่าข้าพเจ้าผู้เดียวที่ทำผิดในการเสนอคณะราษฎรให้เชิญพระยามโนปกรณ์ ฯ เป็นหัวหน้ารัฐบาล เพราะสมาชิกคณะราษฎรอื่น ๆ มิได้คุ้นเคยกับพระยามโนปกรณ์มาก่อนเท่ากับข้าพเจ้าที่ได้เคยร่วมงานกับท่านผู้นี้ในกรมร่างกฎหมาย และในการร่วมเป็นกรรมการสอบไล่นักเรียนกฎหมายหลายครั้ง จึงได้มีการสนทนากับท่านผู้นี้ที่แสดงว่าท่านนิยมประชาธิปไตย และการปฏิบัติของท่านในระหว่างเป็นอธิบดีศาลอุทธรณ์นั้น แสดงว่าท่านกล้าตัดสินคดีโดยมิได้เกรงกลัวอำนาจสมบูรณา ฯ ซึ่งนักเรียนกฎ

หมายหลายคนสมัยนั้นได้นิยมชมชอบท่าน ข้าพเจ้าเห็นว่าท่านมีลักษณะต่างกับหยวนซีไขที่เคยทรยศต่อพระเจ้าจักรพรรดิกวงสูของจีน ที่ประสงค์จะพระราชทานระบบรัฐธรรมนูญให้แก่จีน ข้าพเจ้ามีความผิดที่ไม่ได้วิจารณ์ให้ลึกซึ้งว่าพระยามโนปกรณ์ ฯ เป็นบุคคลที่มีซากความคิดแห่งระบบเก่าเหลืออยู่มาก แต่ข้าพเจ้าขอให้ความเป็นธรรมแก่พระยามโนปกรณ์ว่า ถ้าโดยลำพังท่านผู้เดียวแล้วก็ไม่สามารถที่จะกระทำการโค่นรัฐธรรมนูญประชาธิปไตยได้ หากท่านได้รับความสนับสนุนจากบางส่วนของคณะราษฎรเอง ที่มีทัศนะอันเป็นซากตกค้างมาจากระบบเก่าและบุคคลอื่น ๆ ที่เป็นขุนนางเก่าที่ได้รับเชิญให้เข้ามาร่วมรัฐบาล

ความผิดพลาดของข้าพเจ้าดังกล่าวนี้ ย่อมเป็นบทเรียนของศูนย์นิสิตนักศึกษาและนักเรียนและชนรุ่นใหม่ในปัจจุบันที่จะไม่ทำซ้ำอีก โดยต้องวิจารณ์ลักษณะอันเป็นธาตุแท้ของบุคคลที่จะร่วมมือหรือมอบหมายในการรักษาและพัฒนาชัยชนะก้าวแรกของวีรชน คือบางคนอาจแสดงความเป็นประชาธิปไตยชั่วขณะหนึ่ง แต่เมื่อถึงระยะที่จะพัฒนาชัยชนะต่อไปแล้ว ก็อาจจะดำเนินไปตามทัศนะอันเป็นซากแห่งความคิดเก่าของตนที่ตกทอดมา อันเป็นการบั่นทอนไปถึงรากฐานแห่งการที่จะรักษาชัยชนะที่ได้มาในก้าวแรกนั้นด้วย

จ. พันเอกพระยาพหล ฯ ได้เป็นนายกรัฐมนตรีต่อจากพระยามโนปกรณ์ ฯ นั้นได้ดำเนินกิจการบ้านเมืองตามระบบประชาธิปไตยทุกประการ และเมื่อถึงกำหนดออกตามวาระที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญก็ได้ลาออก โดยพันเอกหลวงพิบูล ฯ เป็นนายกรัฐมนตรีสืบแทนต่อมา

ในระยะแรกที่พันเอกหลวงพิบูล ฯ เป็นนายกรัฐมนตรีนั้นได้ดำเนินกิจการบ้านเมืองตามระบบประชาธิปไตย มีอยู่อย่างหนึ่งที่ปฏิบัติผิดไปจากอุดมคติเดิมของคณะราษฎรที่นายทหารในยามปกติมียศอย่างสูงเพียงแค่นายพันเอกเท่านั้น แต่หลวงพิบูล ฯ ได้รับแต่งตั้งจากคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้เป็นนายพลตรี

ครั้นอยู่ต่อมาไม่นานก็มีบุคคลที่มีทัศนะสืบเนื่องจากระบบทาส สนับสนุนให้หลวงพิบูล ฯ ปกครองประเทศตามระบบเผด็จการนาซีและฟาสซิสต์ ซึ่งเป็นการปกครองราษฎรอย่างทาส คนสมัยนั้นได้กล่าวขวัญกันถึงว่า มีบางคนได้เข้าไปกราบไหว้ว่าได้แลเห็นแสงรัศมีอันเป็นอภินิหารออกจากกายของหลวงพิบูล ฯ คำเล่าลือนั้นอาจขยายมากเกินไป ความจริงมีเพียงว่า ในค่ำวันหนึ่งมีการแสดงละครที่วังสวนกุหลาบในโอกาสวันเกิดของหลวงพิบูล ฯ ข้าพเจ้ากับเพื่อน

ก่อการหลายคนได้รับเชิญไปในงานนั้นด้วย ซึ่งผู้ที่มีชีวิตอยู่ในขณะนี้ยังคงจำกันได้ว่าหลวงวิจิตรวาทการเป็นผู้นำละครมาแสดง และในบางฉากท่านผู้นี้ก็แสดงเองด้วย มีฉากหนึ่งแสดงถึงระบำฝูงไก่ (หลวงพิบูล ฯ เกิดปีระกา) ระบำฝูงนั้นแสดงว่า คนมีบุญได้มาจุติเกิดในปีระกาซึ่งเป็นมิ่งขวัญของชาติไทย อีกฉากหนึ่งหลวงวิจิตรวาทการแสดงเป็นชายชราง่อยเปลี้ย เมื่อได้ออกมาเห็นหลวงพิบูล ฯ ผู้มีบุญแล้วได้กราบอภิวาทวันทา ความง่อยเปลี้ยของชายชรานั้นก็หมดสิ้นไป หลวงพิบูล ฯ ได้หันหน้ามาทางข้าพเจ้าแสดงอาการขวยเขิน แล้วได้หันไปประณมมือรับไหว้ หลวงวิจิตรวาทการ ข้าพเจ้าเห็นว่า ขณะนั้นหลวงพิบูล ฯ ก็ยังไม่คิดที่จะเป็นผู้เผด็จการ แต่ต่อมาเมื่อซากทัศนะเก่าของบุคคลอีกหลายคนได้สนับสนุนบ่อย ๆ ครั้งเข้า รวมทั้งมีพวกที่ได้ฉายาว่าจตุสดมภ์ที่คอยยกยอปอปั้น ก็ทำให้หลวงพิบูล ฯ ซึ่งเดิมเป็นนักประชาธิปไตยได้เคลิบเคลิ้มเปลี่ยนจากแนวทางเดิมไปได้

ช. เมื่อได้มีการสงบศึกกับอินโดจีนฝรั่งเศสแล้ว มีผู้สนับสนุนให้หลวงพิบูล ฯ ขอพระราชทานเลื่อนยศสูงขึ้น หลวงพิบูล ฯ ได้พูดกับข้าพเจ้าและอีกหลายคนว่า จะคงมียศเพียงนายพลตรีเท่านั้น แต่คณะผู้สำเร็จราชการซึ่งเวลานั้นประกอบด้วยพระองค์เจ้าอาทิตย์ ฯ และเจ้าพระยาพิชาเยนทร์ ฯ ในพระปรมาภิไธยพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลได้เลื่อนยศหลวงพิบูล ฯ จากนายพลตรีเป็นจอมพล โดยขอให้หลวงอดุลย์เดชจรัสช่วยเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ เรื่องนี้หลวงพิบูล ฯ มิได้รู้ตัวมาก่อน แต่เมื่อได้ทราบจากประกาศในราชกิจจานุเบกษาก็ยังไม่สมัครใจที่จะรับยศจอมพลนั้น และไม่ยอมไปรับคธาจอมพลจากคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เป็นเวลาหลายเดือน ต่อมาพระองค์เจ้าอาทิตย์ ฯ จึงได้นำคธาจอมพลไปมอบให้จอมพล ป. ที่ทำเนียบวังสวนกุหลาบ

ต่อมาคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตั้งให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นผู้บัญชาการทหารสูงสุด อันเป็นโอกาสให้จอมพล ป. พิบูลสงครามดำเนินการปกครองประเทศตามระบบเผด็จการยิ่งขึ้น แล้วได้นำประเทศเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่ ๒

เราสังเกตได้ว่า ถ้าคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ไม่ยอมลงนามตั้งหลวงพิบูล ฯ เป็นจอมพลและผู้บัญชาการทหารสูงสุดแล้ว หลวงพิบูล ฯ จะมียศและตำแหน่งนั้นได้อย่างไร แม้จะมีผู้รับสนองพระบรมราชโองการ คณะผู้สำเร็จ ฯ ก็ปฏิเสธได้ เพราะร่างพระราชบัญญัติ

ก็สามารถยับยั้งไม่ยอมลงนามได้ ปัญหาอยู่ที่คณะผู้สำเร็จ ฯ จะถือเอาประโยชน์ของชาติเหนือกว่าความเกรงใจหลวงพิบูล ฯ หรือไม่

เมื่อการปฏิบัติของจอมพล ป. นำความเสียหายทั้งภายในและภายนอกมาสู่ประเทศชาติ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ทั้งประเภทที่ ๑ และประเภทที่ ๒ ซึ่งมีสมาชิกคณะราษฎรที่รักษาอุดมคติประชาธิปไตยอยู่ด้วยนั้น ได้พร้อมใจกันจัดการโดยวิธีการที่ถูกต้องตามกฎหมายให้จอมพล ป. ออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ข้าพเจ้าในฐานะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ก็ได้ปฏิบัติการตามความต้องการของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรนั้น แล้วต่อมาข้าพเจ้าในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ได้ประกาศพระบรมราชโองการปลดจอมพล ป. จากตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุด แล้วได้ยุบตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดโดยตั้งตำแหน่งแม่ทัพใหญ่ อันเป็นตำแหน่งที่ถูกต้องตามกฎหมายว่าด้วยกฎอัยการศึก และตั้งให้พระยาพหล ฯ ดำรงตำแหน่งแม่ทัพใหญ่นี้เพื่อบังคับบัญชาทหารตามหลักประชาธิปไตย (ข้าพเจ้าได้กล่าวรายละเอียดไว้ในหนังสือเล่มที่อ้างข้างบนนั้น)

-๔-

ปรากฏการณ์ต่อไปนี้ ย่อมเป็นบทเรียนว่าอำนาจเผด็จการปฏิกิริยาฟื้นคืนชีพได้อย่างไร

๔.๑ เมื่อวันที่ ๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๙ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลด้วยความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎร ได้พระราชทานรัฐธรรมนูญประชาธิปไตยทางการเมืองอย่างสมบูรณ์ คือราษฎรเป็นผู้เลือกตั้งสมาชิกของพฤฒสภา (Senate) โดยทางอ้อมและเลือกสมาชิกสภาผู้แทน (House of Representatives) โดยตรง อันเป็นการพระราชทานให้ราษฎรของพระองค์ได้ใช้อำนาจอธิปไตยโดยผ่านผู้ที่ตนเลือกตั้งขึ้นอย่างสมบูรณ์ แทนที่จะมีกึ่งประชาธิปไตยโดยมีสมาชิกประเภทที่ ๒ หรือวุฒิสมาชิกที่ได้รับแต่งตั้ง ฝ่ายซากโต้ประชาธิปไตยก็ไม่พอใจในประชาธิปไตยทางการเมืองอย่างสมบูรณ์ เมื่อพวกเขาสู้ไม่ได้ตามวิถีทางรัฐธรรมนูญพวกเขาก็ใช้วิธียุแหย่ให้เกิดมีรัฐประหารขึ้น

ในระหว่างที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชยังทรงพระเยาว์ รัฐสภาได้ลงมติตั้งผู้สำเร็จราชการ ๒ ท่าน คือกรมขุนชัยนาท ฯ และพระยามานวราชเสวี ซึ่งทั้งสองท่านได้ปฏิญาณต่อรัฐสภาที่จะรักษาและปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญ เมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๙๐ ได้มีนาย

ทหารจำนวนน้อยไม่กี่คนผืนเจตนารมณ์ประชาธิปไตยของทหาร ส่วนมากที่เป็นลูกกรรมกรและชาวนา ได้ทำรัฐประหารโค่นล้มระบบรัฐธรรมนูญประชาธิปไตยทางการเมืองที่สมบูรณ์ ซึ่งสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว อานันทมหิดล พระราชทาน ด้วยความ เห็นชอบ ของสภา ผู้แทน ราษฎร ดังกล่าวแล้วครั้นแล้วคณะรัฐประหารก็ประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว ๙ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ ของพวกเขาซึ่งมีฉายาว่า "รัฐธรรมนูญใต้ตุ่ม" โดยกรมขุนชัยนาท ฯ ผู้เดียวยอมเป็นผู้ลงนามอ้างพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวซึ่งพระองค์เองมิได้ทรงรู้เห็นด้วย ส่วนพระยามานวราชเสวีมิได้ลงนามด้วย

รัฐธรรมนูญฉบับใต้ตุ่มนั้นมีผู้รับสนองพระบรมโองการคือจอมพล ป. พิบูลสงคราม ลงตำแหน่งว่า "ผู้บัญชาการทหารแห่งประเทศไทย" จึงเป็นการยอมรับให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่พ้นจากตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดไปแล้วในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ นั้นกลับฟื้นคืนอำนาจขึ้นมาอีก

๔.๒ เรื่องที่ผู้รักชาติประชาธิปไตยคาดคิดไปไม่ถึงคือคณะอภิรัฐมนตรีที่เป็นสถาบันใหม่ ตั้งขึ้นโดยรัฐธรรมนูญใต้ตุ่มทำหน้าที่เป็นคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ได้ตั้งนายควง อภัยวงศ์หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์เป็นนายกรัฐมนตรี ซึ่งนายควง อภัยวงศ์ ก็ได้จัดตั้งคณะรัฐบาลของตนประกอบด้วยขุนนางเก่าและสมาชิกประชาธิปัตย์หลายคน ส่วนพฤฒสภาที่เปลี่ยนชื่อใหม่เรียกว่า "วุฒิสภา" โดยสมาชิกได้รับแต่งตั้งจากการที่คณะรัฐบาลประชาธิปัตย์เสนอคณะผู้สำเร็จราชการ ฯ ให้แต่งตั้งในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้นก็ประกอบด้วยขุนนางเก่าผู้มีบรรดาศักดิ์สูงหลายคนดัง ปรากฏรายชื่อ สมาชิกวุฒิสภา ที่ได้รับ แต่งตั้ง เมื่อวันที่ ๑๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ นั้นแล้ว ซึ่งเป็นการตัดสิทธิของมวลราษฎรไทยในการมีสิทธิเลือกตั้งสมาชิกพฤฒสภาตามรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๘๙

การตัดสิทธิมวลราษฎรเพียงเท่านั้นก็ยังไม่สาสมใจของรัฐบาลประชาธิปัตย์ คือรัฐบาลพรรคประชาธิปัตย์ได้อาศัยวุฒิสภาซึ่งทำหน้าที่เป็นรัฐสภาชั่วคราวตามรัฐธรรมนูญฉบับใต้ตุ่มนั้นแก้กฎหมายการเลือกตั้งสมาชิกผู้แทนตามรัฐธรรมนูญฉบับใต้ตุ่ม มีข้อความปรากฏตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับชั่วคราว (ฉบับใต้ตุ่ม) แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๔๙๐ ดังต่อไปนี้

ในการเลือกตั้งในวาระเริ่มแรกนี้ ให้นำบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติการเลือกตั้ง พ.ศ. ๒๔๗๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๓) พุทธศักราช ๒๔๗๙ และที่จะแก้ไขเพิ่มเติมมาใช้บังคับเว้นแต่อายุของผู้สมัครรับเลือกตั้งตามความในมาตรา ๑๖ (๑) แห่งพระราชบัญญัติการเลือกตั้ง พ.ศ. ๒๔๗๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๓) พุทธศักราช ๒๔๗๙ นั้นให้ **กำหนดเป็นไม่ต่ำกว่า ๓๕ บีบริบูรณ์** และยกเว้นการห้ามตามความในมาตรา ๑๗ (๑) แห่งพระราชบัญญัตินั้น

เมื่อได้มีการเลือกตั้งในวาระเริ่มแรกแล้ว ถ้าตำแหน่งสมาชิกสภาผู้แทนว่างลงเพราะเหตุอื่นนอกจากถึงคราวออกตามอายุของสภาหรือยุบสภาและจะมีการเลือกตั้งสมาชิกขึ้นแทน ก็ให้นำบทบัญญัติแห่งวรรคก่อนมาใช้บังคับ

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

ควง อภัยวงศ์

นายกรัฐมนตรี

นิสิตนักศึกษาผู้ศึกษากฎหมายรัฐธรรมนูญย่อมชี้แจงแก่เยาวชนหญิงชายได้ว่ามีรัฐธรรมนูญประชาธิปไตยของประเทศใดในโลกนี้บ้างที่กำหนดอายุขั้นต่ำของสมาชิกสภาผู้แทนหรือสภาร่างไว้ ๓๕ บี ท่านจะพบว่าทุกประเทศในโลกได้กำหนดอายุผู้สมัครรับเลือกตั้งสภาผู้แทนราษฎรหรือสภาล่างไว้เพียงไม่ต่ำกว่า ๒๕ บี ส่วนสภาสูง (Senate) ซึ่งรัฐธรรมนูญใต้ตุ่มเรียกว่า "วุฒิสภา" นั้นต้องการผู้มีอายุสูงกว่าสมาชิกสภาล่างหรือสภาผู้แทนเขาจึงกำหนดอายุขั้นต่ำไว้เพียงระหว่าง ๓๐–๔๐ บี เช่นของสหรัฐอเมริกากำหนดอายุขั้นต่ำของสมาชิกไว้ ๓๐ บี ส่วนสภาผู้แทนหรือสภาล่างเขากำหนดไว้เพียงไม่ต่ำกว่า ๒๕ บี

เมื่อรัฐบาลประชาธิปัตย์ได้สมาชิกผู้แทนที่สูงอายุประกอบด้วยวุฒิสมาชิกที่ส่วนมากเป็นขุนนางรุ่นเก่าแล้ว พวกเขาก็ได้จัดร่างรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ ขึ้น โดยอ้างว่าเป็นประชาธิปไตยที่สุด แต่จะเป็นประชาธิปไตยที่สุดได้อย่างไร เพราะร่างขึ้นโดยวุฒิสมาชิกที่มิได้รับเลือกตั้งจากราษฎรโดยตรงหรือโดยทางอ้อม และสภาผู้แทนที่ประกอบด้วยสมาชิกมีอายุกว่า ๓๕ บี แม้รัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ จะแสดงความกรุณาแก่ชนรุ่นหนุ่มกว่ารัฐธรรมนูญฉบับใต้ตุ่มบ้าง คือได้แก้อายุสมาชิกสภาผู้แทนขั้นต่ำจาก ๓๕ บีบริบูรณ์มาเป็น ๓๐ บีบริบูรณ์ก็ตาม แต่ก็มิใช่เป็นความกรุณามากมายอะไรเลย เพราะอายุขั้นต่ำ ๓๐ บี บริบูรณ์นั้นเท่ากับอายุขั้นต่ำของสมาชิกวุฒิสภาอเมริกันซึ่งเป็นสภาของคนมีอายุสูง

ขอให้เยาวชนหญิงชายรับทราบไว้ว่า ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว ฉบับ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ฯ พระราชทานเป็นครั้งแรกนั้น มาตรา ๑๑ ได้กำหนดอายุของผู้สมัครรับเลือกตั้งไว้เพียง ๒๐ บีบริบูรณ์ เท่ากับอายุขั้นต่ำของผู้มีสิทธิ์ออกเสียงเลือกตั้ง ต่อมาในการร่างกฎหมายเลือกตั้งตามรัฐธรรมนูญฉบับ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ พระปกเกล้า ฯ ได้รับสั่งให้พระยาพหล ฯ หัวหน้าคณะราษฎรกับข้าพเจ้าเข้าเฝ้าเกี่ยวกับการร่างรัฐธรรมนูญและกฎหมายการเลือกตั้ง ณ พระตำหนักจิตรลดา ทรงมีพระราชปรารภว่า ชายไทยจะต้องรับราชการทหาร ฉะนั้นการกำหนดอายุผู้รับสมัครเลือกตั้งขั้นต่ำไว้เพียง ๒๐ บี ก็จะไม่สะดวกแก่ชายไทยจำนวนมากที่รับราชการทหาร เพราะถ้าจะอนุญาตให้ลาไปทำการหาเสียงเลือกตั้งก็จะต้องใช้เวลาขาดราชการทหารไปหลายวันหลายเดือน จึงสมควรขยายอายุขั้นต่ำของผู้สมัครรับเลือกตั้งไว้เป็น ๒๓ บีบริบูรณ์ เพื่อให้ผู้ซึ่งต้องรับราชการทหารเวลาปลดเป็นกองหนุนและอุปสมบทเป็นพระภิกษุครบถ้วน ๑ พรรษาเสียก่อน พระยาพหล ฯ และข้าพเจ้าเห็นชอบด้วยพระราชดำริ จึงได้ร่างกำหนดอายุผู้รับสมัครเลือกตั้งขั้นต่ำไว้ ๒๓ บีบริบูรณ์ กฎหมายเลือกตั้งนี้ก็ได้ใช้สืบต่อมาจนกระทั่งถูกยกเลิกโดยกฎหมายเลือกตั้งของพรรคประชาธิปปัตย์ดังกล่าวแล้ว

ข้าพเจ้ามีข้อสังเกตอีกประการหนึ่งว่า คณะบุคคลที่เพียรพยายามโฆษณาตนเองว่าเป็นผู้นับถือพระปกเกล้า ฯ และเป็นเดือดเป็นแค้นคณะราษฎรที่พระปกเกล้า ฯ ได้สละราชสมบัตินั้น เหตุใดเขาไม่เคารพพระราชประสงค์ของพระองค์ที่พระราชทานสิทธิประชาธิปไตยดังกล่าวนั้น

๔.๓ เรายอมเห็นได้ว่าการที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม กับคณะได้กลับฟื้นขึ้นมีอำนาจอีกนั้น โดยการเกื้อกูลร่วมมือจากบุคคลที่มีทัศนะตกค้างจากระบบเก่าที่โค่นประชาธิปไตย

จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ยอมให้รัฐบาลประชาธิปัตย์ครองอำนาจได้เพียงไม่กี่เดือน แล้วก็มีนายทหารไม่กี่คนไปขอให้นายควงลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีครั้นแล้วคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้แต่งตั้งจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี และจัดตั้งรัฐบาลขึ้นแทนที่ของนายควง ทั้ง ๆ ที่วุฒิสภาที่ได้รับแต่งตั้งดังกล่าวแล้ว และสมาชิกสภาผู้แทนที่เลือกตั้งตามกฎหมายตัดสิทธิราษฎรที่มีอายุต่ำกว่า ๓๕ บียังคงมีอำนาจควบคุมราชการแผ่นดินอยู่นั้น ก็ได้ให้ความไว้วางใจจอมพล ป. ในการบริหารราชการแผ่นดิน

๔.๔ ต่อมาเมื่อวันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๔๙๒ ได้มีรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ซึ่งลงมติโดยรัฐสภา ซึ่งประกอบด้วยวุฒิสภาและสภาผู้แทนดังกล่าวแล้ว โดยซ่อนเงื่อนไว้หลายประการที่ควรกล่าวในที่นี้คือ มาตรา ๑๘๑ มีความว่า

"ให้สมาชิกวุฒิสภา ซึ่งได้รับการแต่งตั้งตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) เป็นสมาชิกวุฒิสภาตามรัฐธรรมนูญนี้ และกำหนดเวลาแห่งสมาชิกภาพให้นับแต่วันที่ได้มีพระบรมราชโองการแต่งตั้งสมาชิกชุดนั้น"

ผู้ศึกษากฎหมายรัฐธรรมนูญย่อมเห็นได้ไม่ยากว่า รัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ ได้ยกเอาวุฒิสมาชิกที่แต่งตั้งตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับชั่วคราวคือ รัฐธรรมนูญฉบับ ให้ตุ่มมาเป็นวุฒิสมาชิกของรัฐสภาตามรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ คือเป็นการเกื้อกูลซึ่งกันและกันระหว่างคณะรัฐประหารและพลังเก่า

๔.๕ เมื่อวันที่ ๒๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๙๔ มีนายพลบก นายพลเรือ นายพลอากาศ รวม ๙ คน ได้ประกาศทางวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ตั้งตนเองเป็น "คณะบริหารประเทศชั่วคราว" ครั้นแล้วได้กราบบังคมทูลขอพระราชทานนำรัฐธรรมนูญฉบับ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ มาใช้อีก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชได้โปรดพระราชทานให้ใช้รัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๗๕ นั้นได้ โดยสภาผู้แทนราษฎรปรับปรุงตามความเหมาะสม

๔.๖ ภายหลังที่นายเฉลียว ปทุมรส นายชิต สิงหเสนีย นายบุศย์ บัทมศรินทร์ ถูกประหารชีวิตฐานต้องหาว่าปลงพระชนม์รัชกาลที่ ๘ แล้ว จอมพล ป. ได้ข้อเท็จจริงใหม่หลายประการที่แสดงความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหาเหล่านั้น จึงส่งตัวแทนไปแจ้งกับข้าพเจ้าที่อาศัยอยู่ในประเทศจีนว่าจะดำเนินการยุติธรรม โดยให้มีพิจารณาคดีกรณีสวรรคตรัชกาลที่ ๘ ขึ้นใหม่ตามวิธีพิจารณาของบางประเทศที่อารยะแล้ว ส่วนการปกครองประเทศนั้นจะดำเนินตามวิธีประชาธิปไตยสมบูรณ์ แต่จอมพล ป. จะทำจริงตามนั้นหรือไม่เป็นอีกปัญหาหนึ่ง

ฝ่ายซากทัศนะระบบทาสได้โฆษณาใส่ร้ายจอมพล ป. ว่า ไม่เคารพพระมหากษัตริย์ ทำให้คนรุ่นใหม่สมัยนั้นจำนวนหนึ่งหลงเชื่อ ครั้นแล้วพวกซากทัศนะทาสได้สนับสนุนให้จอมพลสฤษดิ์ ฯ ทำรัฐประหารโค่นล้มจอมพล ป. แล้วช่วยโฆษณาให้แก่จอมพลสฤษดิ์ ฯ ว่าเป็นผู้รักษาพระราชบัลลังก์ไว้

ในระยะเริ่มแรกจอมพลสฤษดิ์ ฯ ยกให้นายพจน์ สารสิน แล้วต่อมาพลเอก ถนอม กิตติขจร เป็นนายกรัฐมนตรีปกครองประเทศตามรัฐธรรมนูญ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ แก้ไขเพิ่มเติม แต่ไม่ช้าธาตุแท้ของจอมพลสฤษดิ์ก็แสดงออก โดยได้รับคำปรึกษาของหลวงวิจิตรวาทการ ทำรัฐประหารอีกครั้งหนึ่งเมื่อวันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๐๑ โดยเลิกล้มระบบรัฐธรรมนูญทุกฉบับ แล้วปกครองประเทศโดยสิ่งที่เรียกว่า "คณะปฏิวัติ" มีอำนาจยิ่งกว่าพระมหากษัตริย์ในระบบสมบูรณา ฯ มีอำนาจจับคนมายิงเป้าได้โดยไม่ต้องนำตัวขึ้นศาล แม้ในระหว่างนั้นพวกเขา ประกาศกฎอัยการศึกซึ่งตั้งศาลสนามได้ พวกเขาก็ไม่ทำดังนั้น พวกเขาได้จับคนบางรายแล้วยิงเป้าที่กำแพงวัดมหาธาตุอันเป็นวัดที่หลวงวิจิตรวาทการบวชเรียนจนเป็นเปรียญ ทำให้พระภิกษุและอุบาสกอุบาสิกาอนาถใจยิ่งนัก ไม่สมกับที่ซากทัศนะทาสโฆษณาว่าจอมพลสฤษดิ์กับพวกเป็นผู้เคารพพระบวรพุทธศาสนาที่พระมหากษัตริย์ทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภก

ต่อมาเมื่อวันที่ ๒๘ มกราคม ๒๕๐๒ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ให้ใช้ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรที่ตัดพระราชอำนาจหลายประการ รวมทั้งมีความตามมาตรา ๑๗ ที่ให้รัฐบาลสั่งประหารชีวิตคนได้โดยไม่ต้องส่งตัวให้ศาลชำระ ซึ่งตัดพระราชอำนาจที่จะทรงพระราชทานอภัยโทษ อันเป็นประเพณีมาตั้งแต่สมัยพ่อขุนรามคำแหง และเป็นหลักตามรัฐธรรมนูญสมัยใหม่ รวมทั้งรัฐธรรมนูญสมัยจอมพลเผด็จการมุสโสลินี อันที่จริงถ้าเห็นว่ากฎหมายที่มีอยู่เดิมลงโทษน้อยแก่โจรผู้ร้าย ก็ควรแก้กฎหมายนั้นวางกำหนดโทษให้สูงขึ้นและถ้าวิธีพิจารณาอาญาล่าช้าก็แก้กฎหมายนั้นให้มีการพิจารณาเร็วขึ้น แต่จอมพลสฤษดิ์กับพวกทัศนะทาสที่อ้างว่าเคารพพระมหากษัตริย์ กลับตัดพระราชอำนาจที่พระองค์พึงมีตามระบบประชาธิปไตยและตามราชประเพณีแห่งทศพิธราชธรรม

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๖ จอมพลสฤษดิ์ ฯ ถึงแก่กรรมแล้วได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ตั้งให้จอมพลถนอม กิตติขจร เป็นนายกรัฐมนตรี รัฐบาลถนอมต้องยอมทำตามคำเรียกร้องของผู้รักชาติไทยในการชำระสะสางบัญชีเงินของรัฐเท่าที่จะเป็นได้ ปรากฏว่าจอมพลสฤษดิ์ได้ยักยอกเอาไปใช้บำรุงฮาเร็มของตนกว่า ๒ พันล้านบาท เมื่อความทุจริตปรากฏขึ้นมาเช่นนี้ เชื้อพระวงศ์บางองค์ที่มิได้เกาะแน่นอยู่ในทัศนะโต้ประชาธิปไตยก็ทรงเห็นความว่า จอมพลสฤษดิ์ไม่ซื่อสัตย์ต่อราชบัลลังก์ แต่คนหนุ่มจำนวนหนึ่งที่มีซากระบบทาสได้โฆษณาแก้ตัวแทนจอมพล

สฤษดิ์ว่า "แม้จอมพลสฤษดิ์จะโกงเงินของชาติไปสักกี่พันล้านก็ตาม แต่การที่จอมพลสฤษดิ์ได้รักษาราชบัลลังก์ไว้นั้นมีค่าสูงสุด" วิญญูชนย่อมเห็นได้ว่าคำแก้ตัวแทนจอมพลสฤษดิ์โดยพวกปฏิกิริยาเก่าใหม่เช่นนี้เป็นการหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ เพราะประชาชาชนไทยเป็นผู้รักษาราช-บัลลังก์ และทำให้เสียพระเกียรติของพระมหากษัตริย์ว่าราชบัลลังก์อยู่ได้โดยจอมพลสฤษดิ์ผู้ซึ่งได้นำเงินของชาติไปบำเรอความสุขสำราญ และเอาหญิงไทยร่วมร้อยคนมาเป็นนางบำเรอ

๔.๗ จอมพลถนอม กิตติขจร เป็นนายกรัฐมนตรีแทนจอมพลสฤษดิ์ และมีจอมพลประภาส จารุเสถียร เป็นรองนายกรัฐมนตรี ได้ปกครองประเทศตามธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรที่ตัดพระราชอำนาจพระมหากษัตริย์หลายประการต่อมาอีกหลายปี จนกระทั่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้ใช้รัฐธรรมนูญฉบับมิถุนายน ๒๕๑๑ ที่ได้ใช้เวลาร่างถึง ๑๐ ปี นับเป็นประวัติการณ์ของโลก ซึ่งไม่เคยมีการร่างรัฐธรรมนูญของประเทศใดใช้เวลานานถึงเพียงนั้นและต้องใช้จ่ายเงินของชาติไปเป็นจำนวนมาก แม้รัฐธรรมนูญของจอมเผด็จการมุสโสลินีก็ใช้เวลาร่างไม่กี่เดือน รัฐธรรมนูญ ๒๕๑๑ นี้ใช้มาประมาณ ๓ ปีเท่านั้น คือในเดือนพฤศจิกายน ๒๕๑๔ จอมพลถนอม กิตติขจร กับคณะก็ได้ทำรัฐประหารยกเลิกรัฐธรรมนูญฉบับนั้นโดยปกครองประเทศตามระบบเผด็จการของตน ต่อมาอีกประมาณ ๑ ปีจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้ใช้ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรฉบับ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๑๕ ซึ่งใช้อยู่ต่อมาจนถึงขณะที่ข้าพเจ้าเขียนบทความนี้

๔.๘ จากปรากฏการณ์ ดังกล่าวแล้วย่อมเห็นได้ว่าซาก ทัศนะทาสเป็น ภยันตรายต่อชาติและราษฎรไทย และไม่ช้าก็เร็วจะเป็นกำลังเกื้อกูลสนับสนุนให้อำนาจเผด็จการที่ปกครองราษฎรอย่างทาสได้กลับฟื้นคืนมามีอำนาจอีก เพียงแต่จะเปลี่ยนตัวผู้เผด็จการจากคนเก่ามาเป็นคนใหม่เท่านั้น

—๕—

นิสิตนักศึกษาและผู้แทนสื่อมวลชนหลายคน ได้เขียนมาถามความเห็นข้าพเจ้าว่าจะมีข้อเสนออย่างใดบ้างในการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ ข้าพเจ้าจึงขอรวมตอบเพื่อประกอบการพิจารณาของผู้ที่สนใจเพียงบางประการดังต่อไปนี้

๕.๑ ขอให้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ ได้เป็นไปตามเจตนารมณ์ประชาธิปไตยสมบูรณ์ของวีรชน ๑๔ ตุลาคมดังได้กล่าวมาแล้ว เพื่อรัฐธรรมนูญฉบับนี้จะดำรงคงอยู่ได้นานและเพื่อมวลราษฎรจะได้ทั้งหน้าประกอบอาชีพเพื่อความไพบูลย์ในทางเศรษฐกิจโดยสันติสุขแทนที่จะใช้เวลาต่อสู้เพื่อแก้ไขรัฐธรรมนูญที่ไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์ดังกล่าวแล้ว

เจตนารมณ์ดังกล่าวแล้วก็ตรงกับพระราชประสงค์ของพระปกเกล้า ฯ ที่เป็นแม่บทสำคัญแห่งการเปลี่ยนรากฐาน ได้โอนพระราชอำนาจสมบูรณาญสิทธิราชมาเป็นระบบรัฐธรรมนูญประชาธิปไตย บุคคลใดไม่อาจละเมิดแม่บทสำคัญอันเป็นการเปลี่ยนระบบรากฐานของระบบดังกล่าวนั้นได้

การศึกษากฎหมายนั้นจะศึกษาเพียงที่บัญญัติไว้เป็นมาตราเท่านั้นยังไม่พอเพราะการตีความในกฎหมายจะต้องอาศัยความมุ่งหมายของกฎหมายนั้นประกอบด้วย ความมุ่งหมายนั้นย่อมปรากฏอยู่ในพระราชปรารภ

๕.๒ บางคนได้ฟังกระเส็นกระสายจากศัตรูของคณะราษฎรทำให้เข้าใจผิดไปว่าพระปกเกล้า ฯ เพียงแต่ลงพระปรมาภิไธยในรัฐธรรมนูญฉบับ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ ตามที่รัฐบาลสมัยนั้นเสนอมาเท่านั้น ประดุจพระองค์ทรงเป็นเพียงพระราชลัญจกรสำหรับประทับบนรัฐธรรมนูญและพระราชบัญญัติ ความจริงพระองค์ได้ "ทรงพระราชวิจารณ์ถี่ถ้วนกระบวนความ" ตามที่จารึกไว้ในพระราชปรารภแห่งรัฐธรรมนูญฉบับนั้น คือได้พระราชทานพระราชหัตถเลขามายังรัฐบาลบ้าง รับสั่งให้พระยามโนปกรณ์และพระยาพหลกับข้าพเจ้าไปเฝ้ารับพระกระแสราชดำริบ้างเกี่ยวกับการร่างรัฐธรรมนูญฉบับนั้น โดยเฉพาะพระราชปรารภอันเป็นความมุ่งหมายสำคัญของรัฐธรรมนูญนั้น คณะราษฎรได้ขอพระมหากรุณาธิคุณทรงยกร่างขึ้นโดยพระองค์เองเพื่อให้สมตามพระราชประสงค์ พระองค์ทรงรับพระราชภาระนี้ เมื่อได้ทรงยกร่างเสร็จแล้วโปรดเกล้าฯ ให้พระสารประเสริฐ (นาคะประทีป) นำต้นร่างของพระองค์มาพระราชทานข้าพเจ้าว่าจะมีความเห็นประการใดบ้าง ข้าพเจ้าก็ขอให้พระสารประเสริฐนำความกราบบังคมทูลว่าข้าพเจ้าเห็นพ้องด้วยพระราชดำริทุกประการแล้ว คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญก็เห็นพ้องด้วยว่าเป็นพระราชปรารภที่ตรงกับความมุ่งหมายของปวงชน และพระราชปณิธานแล้วพร้อมทั้งได้อรรถรสไพเราะยิ่งนัก สภาผู้แทนราษฎรได้พิจารณาแล้วลงมติเห็นชอบด้วยพระราชปรารภนั้น

พระราชประสงค์ให้ปวงชนชาวไทยมีอิสระประชาธิปไตยสมบูรณ์นั้นปรากฏความในพระราชปรารภดังต่อไปนี้

"จึ่งมีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้าเหนือกระหม่อมสั่งให้ตรารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม ประสิทธิ์ประสาทประกาศพระราชทานแก่ประชากรของพระองค์ **ให้ดำรงอิสสราธิปไตยโดยสมบูรณ์** ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป

ส่วนการที่รัฐธรรมนูญฉบับนั้นมีบทเฉพาะกาลโดยมีสมาชิกประเภทที่ ๒ จำนวนกึ่งหนึ่งซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงตั้งขึ้นนั้น ก็โดยความจำเป็นในระหว่างหัวต่อหัวเลี้ยวจากระบบสมบูรณา ฯ มาเป็นระบบรัฐธรรมนูญประชาธิปไตย เพราะไม่ว่าการเปลี่ยนระบบการเมืองที่สำคัญใด ๆ อันเป็นการเปลี่ยนรากฐานทางการเมือง หรือทางเศรษฐกิจกับการเมืองนั้น จำเป็นต้องมีบทบัญญัติเฉพาะกาล แต่เมื่อกำหนดเวลาตามบทเฉพาะกาลได้เสร็จสิ้นไปแล้ว สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรก็คงเหลือประเภทเดียว คือประเภทที่ราษฎรได้เลือกตั้งขึ้นมาซึ่งสมกับพระราชประสงค์ให้ประชากรของพระองค์ดำรงอิสราธิปไตยโดยสมบูรณ์ โดยพระองค์ไม่มีพระราชประสงค์ที่จะได้คืนพระราชอำนาจในการทรงแต่งตั้งสมาชิกรัฐสภาส่วนใดส่วนหนึ่ง

สมควรชี้แจงไว้ด้วยว่า เมื่อสงครามยุโรปได้เกิดขึ้น และมีกรณีที่รัฐบาลไทยในสมัยนั้นเตรียมระดมทหารกองหนุนและกองเกินอัตราเข้าประจำการ เพื่อรับสถานการณ์อันเกิดขึ้นในภาคอินโดจีน ซึ่งไม่อาจที่จะให้ชายไทยเหล่านั้น ใช้สิทธิเลือกตั้งได้สะดวกเสมอภาคกับผู้ที่ไม่ถูกระดมและไม่ทราบว่าภัยแห่งสงครามจะยืดเยื้อไปนานเท่าใด ดังนั้นรัฐบาลสมัยนั้นจึงเสนอสภาผู้แทนราษฎรให้แก้ไขเพิ่มเติมขยายบทเฉพาะกาลจาก ๑๐ ปีเป็น ๒๐ ปี การประชุมพิจารณาของสภาผู้แทนราษฎร ได้ดำเนินตามบทบัญญัติที่ว่าด้วยวิธีการแก้ไขรัฐธรรมนูญนั้นทุกประการและมิใช่เฉพาะสมาชิกประเภทที่ ๒ เท่านั้น ที่ลงมติให้ขยายบทเฉพาะกาลดังกล่าวแล้ว หากสมาชิกประเภทที่ ๑ ซึ่งได้รับการเลือกตั้งโดยตรงมาจากราษฎรก็ได้ลงมติเห็นชอบด้วยเป็นเอกฉันท์ ครั้นเมื่อได้ใช้บทเฉพาะกาลมาถึงปีที่ ๑๔ แล้ว บทเฉพาะกาลนั้นก็หมดความจำเป็นที่จะให้คงอยู่จนครบ ๒๐ ปี ดั่งมีความปรากฏตามหลักฐานในพระราชปรารภแห่งรัฐธรรมนูญเฉพาะ ๙ พฤษภาคม ๒๔๘๙ ดังต่อไปนี้

"ต่อมานายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในขณะนั้นได้ปรารภกับนายควง อภัยวงศ์ นายกรัฐมนตรีว่า รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยนี้ พระมหากษัตริย์ได้พระราชทานแก่ชนชาวไทยมาแล้วเป็นปีที่ ๑๔ ถึงแม้ว่าการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีรัฐธรรมนูญเป็นหลักนี้ จะได้ยังความเจริญให้เกิดแก่ประเทศชาตินับเป็นเอนกประการ ทั้งประชาชนจะได้ทราบซึ้งถึงคุณประโยชน์ของการปกครองระบอบนี้เป็นอย่างดีแล้วก็จริง แต่เหตุการณ์บ้านเมืองก็ได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นอันมาก ถึงเวลาแล้วที่ควรจะได้เลิกบทเฉพาะกาลอันมีอยู่ในรัฐธรรมนูญนั้น และปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย นายกรัฐมนตรีจึงนำความนั้นปรึกษาหารือกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ ๒ พร้อมกับคณะผู้ก่อการขอพระราชทานรัฐธรรมนูญ เมื่อได้ปรึกษาตกลงกันแล้วรัฐบาลคณะนายควง อภัยวงศ์ จึงเสนอญัตติต่อสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ ๑๙ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๘๙ ขอให้ตั้งกรรมาธิการวิสามัญคณะหนึ่งเพื่อพิจารณาค้นคว้าตรวจสอบว่า รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยนี้สมควรได้รับการปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมอย่างไร เพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์ของบ้านเมือง และเพื่อให้การปกครองระบอบประชาธิปไตยสมบูรณ์ยิ่งขึ้น"

๕.๒ ตามที่นายประกอบ หุตะสิงห์ ประธานกรรมการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ ได้ให้สัมภาษณ์แก่หนังสือพิมพ์บางฉบับว่า จะเลือกเฟ้นเอาสิ่งที่ดีจากรัฐธรรมนูญไทยในอดีตมาประกอบการพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญใหม่นั้น

เพื่อช่วยให้กรรมการร่างรัฐธรรมนูญ และรัฐบาลกับสภานิติบัญญัติที่จะพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญในขั้นสุดท้าย ได้รับฟังความเห็นอย่างกว้างขวางจากนิสิตนักศึกษานักเรียนไทยภายในประเทศไทยและที่ศึกษาอยู่ในต่างประเทศ รวมทั้งจากมวลราษฎรที่จะต้องตกอยู่ภายใต้ระบบรัฐธรรมนูญใหม่นี้ และเพื่อขจัดความเข้าใจผิดอันเกิดจากการโฆษณาชวนเชื่อที่ปรากฏอยู่ในหนังสือพิมพ์บางฉบับที่เป็นปากเสียงของเฉพาะบางพรรคว่ารัฐธรรมนูญฉบับนั้น ๆ ที่พวกเขาร่างขึ้นเป็นประชาธิปไตยที่สุด ข้าพเจ้าเห็นสมควรที่นิสิตนักศึกษานักเรียนและมวลราษฎรจะได้จัดตั้งกลุ่มศึกษารัฐธรรมนูญทุก ๆ ฉบับที่ประเทศไทยเคยมีมาพิจารณาอย่างละเอียดถี่ถ้วนว่าฉบับใดมีความเป็นประชาธิปไตยที่สุดจริงหรือไม่จริงเพียงใด แล้วเสนอต่อกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ รัฐบาล และสภานิติบัญญัติ

ในการนี้ก็จำเป็นที่กลุ่มศึกษาต่าง ๆ ดังกล่าวแล้วจะต้องมีตัวบทรัฐธรรมนูญของไทยทุกฉบับ เมื่อได้คำนึงว่ารัฐบาลก็จะต้องจัดพิมพ์หนังสือรวบรวมรัฐธรรมนูญทุกฉบับดังกล่าวแล้วให้กรรมการร่างรัฐธรรมนูญ รัฐมนตรี และสภานิติบัญญัติได้มีไว้เป็นเครื่องมือในการประกอบพิจารณา ข้าพเจ้าจึงขอเสนอรัฐบาลให้พิมพ์หนังสือนั้นขึ้นเผื่อกลุ่มศึกษาเหล่านั้นด้วย โดยจำหน่ายในราคาที่ย่อมเยาแม้จะพิมพ์บนกระดาษปรู๊ฟ ทั้งนี้ขอให้รีบพิมพ์โดยเร็วเพื่อให้ทันการ ส่วนค่าพิมพ์นั้นก็คงไม่มากมายเกินไปนัก เมื่อเทียบกับเบี้ยประชุมและค่าใช้จ่ายในการร่างรัฐธรรมนูญหลายฉบับที่แล้วมา

๕.๔ โดยที่ปรากฏมาแล้วในอดีตว่ามีบางคนแอบอ้างพระบรมราชโองการ มาเป็นประโยชน์ส่วนตัวโดยไม่เข้าใจบ้างหรือแสร้งทำเป็นไม่เข้าใจบ้างทั้งนี้เนื่องจากวิธีเขียน รัฐธรรมนูญบางฉบับทำให้คนเข้าใจผิด โดยเฉพาะเรื่องการรับสนองพระบรมราชโองการ จึงขอให้ในรัฐธรรมนูญใหม่เขียนไว้ให้ชัดแจ้งว่า ในกรณีใดที่ถวายพระราชอำนาจให้พระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชอำนาจโดยพระองค์เองที่ทรงดำริขึ้น หรือโดยคำแนะนำยินยอมของผู้ใดและประการใด ซึ่งเรื่องนี้ก็ปฏิบัติมาแล้วในเรื่องพระราชบัญญัติที่กล่าวไว้ชัดแจ้งว่า **"โดยความเห็นชอบของรัฐสภา"** ดังนั้นในการตราพระราชกฤษฎีกาและพระบรมราชโองการแต่งตั้งบุคคลต่าง ๆ ก็ควรเขียนไว้ให้ชัดแจ้งในรัฐธรรมนูญว่าการนั้น ๆ ได้ทรงกระทำโดยพระองค์เองหรือโดยความเห็นชอบของผู้ใดองค์การใด เช่น สมมุติว่าจะถวายให้ทรงแต่งตั้งวุฒิสมาชิกตามรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ ที่มีผู้อ้างกันว่าเป็นประชาธิปไตยที่สุดนั้น ก็ขอให้เขียนว่า **"ทรงพระกรุณาแต่งตั้งวุฒิสมาชิกโดยประธานองคมนตรีหรือคณะองคมนตรีเป็นผู้เสนอ"** ไม่ควรจะเขียนว่า **"ทรงพระกรุณาแต่งตั้ง"** แล้วขมวดท้ายว่า **"ประธานองคมนตรีเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ"** เพราะทำให้มวลราษฎรเข้าใจผิดว่าพระมหากษัตริย์ทรงเลือกตั้งตามพระราชอัธยาศรัยก่อนแล้ว จึงพระราชทานให้ประธานองคมนตรีลงนามรับสนอง มวลราษฎรก็จะรู้ได้ว่าองคมนตรีนั่นเองคัดเลือกผู้ที่ตนเห็นว่าเป็นสมาชิกเสนอพระมหากษัตริย์ให้ทรงลงพระปรมาภิไธย ทำนองเดียวกันถ้าจะแต่งตั้งวุฒิสมาชิกตามรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๕๑๑ โดยรัฐบาลเป็นผู้สนองรับพระราชโองการก็เขียนไปให้ชัดในรัฐธรรมนูญว่าสมาชิกวุฒิสภานั้นรัฐบาลเป็นผู้เสนอให้พระมหากษัตริย์เป็นผู้ทรงแต่งตั้ง เช่นเมื่อครั้งใช้รัฐธรรมนูญฉบับใต้ตุ่มและรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ มีวุฒิสมาชิกบางคนแอบอ้างว่าที่

ที่ตนต้องรับตำแหน่งวุฒิสมาชิกเพราะขัดพระบรมราชโองการไม่ได้ ทั้ง ๆ ที่ตนเองรู้ดีแก่ใจตนเองว่าองคมนตรีหรือรัฐบาลเป็นผู้เสนอตามความพอใจว่าเป็นพวกของตนแล้ว จึงกราบทูลให้พระมหา-กษัตริย์ทรงลงพระปรมาภิไธย

๔.๕ รัฐธรรมนูญฉบับ ๙ พ.ค. ๒๔๘๙ ได้เคารพพระราชประสงค์ของพระปกเกล้า ฯ ที่เป็นแม่บทแห่งระบบรัฐธรรมนูญประชาธิปไตย ที่ให้ประชากรของพระองค์ **"ดำรงอิสสราธิป-ไตยบริบูรณ์"** ดังนั้นในการที่รัฐสภาประกอบด้วยพฤฒสภาผู้แทนและสภานั้นก็ได้กำหนดให้สมาชิกของทั้งสองสภาเป็นผู้ที่ราษฎรเลือกตั้งขึ้นมา เพราะถ้าสมาชิกพฤฒสภา (วุฒิสภา) เป็นผู้ที่รัฐบาลหรือองคมนตรีเสนอให้พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งแล้วก็เป็นการขัดต่อพระราชประสงค์ที่ไม่ทรงปรารถนาตัดอิสสราธิปไตยบริบูรณ์ของปวงชนชาวไทย และผลก็ไม่ต่างอะไรกับสมาชิกประเภทที่ ๒ ที่เลิกไปแล้ว และซ้ำร้ายยิ่งกว่าเพราะสมาชิกประเภทที่ ๒ มีอยู่เพียงแต่เฉพาะกาลเท่านั้น เมื่อหมดเวลาเฉพาะกาลแล้วก็หมดไปคงเหลือแต่สมาชิกที่ราษฎรเลือกตั้งขึ้นมาส่วนระบบวุฒิสมาชิกโดยการแต่งตั้งนั้นคงอยู่ตลอดกาลนานตราบเท่าที่รัฐธรรมนูญนั้นคงใช้อยู่ ระบบชนิดนี้เป็น **"กึ่งประชาธิปไตย"** มิใช่ **"ประชาธิปไตยสมบูรณ์"**

ประเทศญี่ปุ่นและประเทศในยุโรปที่มีพระราชาธิบดีเป็นประมุข โดยรัฐสภาประกอบด้วยพฤฒสภาและสภาผู้แทนนั้น แทบทุกประเทศสมาชิกพฤฒสภาเป็นผู้ที่ราษฎรเลือกตั้งขึ้นมาโดยวิธีการเลือกตั้งโดยตรงหรือเลือกตั้ง ๒ ชั้น โดยราษฎรเลือกตั้งองค์การเลือกตั้งพฤฒสมาชิกชั้นหนึ่งก่อนแล้วองค์การนั้นจึงเลือกตั้งพฤฒสมาชิก ยกเว้นสมาชิก "House of Lords" (สภาลอร์ด) ของอังกฤษที่มีคนแปลเป็นภาษาไทยคลาดเคลื่อนไปว่า **"สภาขุนนาง"** จึงหลงคิดว่าขุนนางเก่า ๆ ของไทยควรได้รับแต่งตั้งให้เป็นสมาชิกวุฒิสภาแต่ "Lord" (ลอร์ด) ของอังกฤษนั้นเป็นเจ้าศักดินาซึ่งสืบมรดกบรรพบุรุษที่เป็นเจ้าแคว้นน้อยใหญ่ซึ่งรวมอยู่ภายในสหราชอาณาจักร หาใช่ขุนนางที่เป็นข้าราชการมีบรรดาศักดิ์อย่างไทยไม่ **"สภาลอร์ด"** ของอังกฤษเปรียบเสมือนเป็นสภาของสหพันธ์เจ้าศักดินาแห่งแคว้นต่าง ๆ ที่ในสมัยโบราณรวมกันอยู่ใต้พระราชาธิบดีอังกฤษในสมัยต่อมาและสมัยปัจจุบันมีบางคนเป็นสมาชิกสภาลอร์ดอังกฤษโดยที่พระราชาธิบดีได้สถาปนาให้มียศเป็นเจ้าศักดินาเพียงในนามมิได้มีดินแดนครองอำนาจ

ราชอาณาจักรเดนมาร์คมีสภาผู้แทนราษฎรเดียวเรียกว่า "FOLKETING" ราษฎรเป็นผู้เลือกตั้งสมาชิก

ราชอาณาจักรสวีเดนมีสภาผู้แทนราษฎรเดียวเรียกว่า "RIKSDAG" ราษฎรเป็นผู้เลือกตั้งสมาชิก

ราชอาณาจักรนอร์เวย์มีรัฐสภา "STORTING" แบ่งออกเป็น ๒ สภา คือ "LAGTING" กับ "ODELSTING" ราษฎรเป็นผู้เลือกตั้งสมาชิกโดยทางตรงและทางอ้อม

ราชอาณาจักรเนเธอร์แลนด์ (ฮอลแลนด์) มี ๒ สภาคือ สภาสูงซึ่งสมาชิกได้รับเลือกตั้งจากสภาจังหวัดและสภาล่างซึ่งสมาชิกรับเลือกตั้งจากราษฎรโดยตรง

ราชอาณาจักรเบลเยี่ยมมี ๒ สภา คือ พฤฒสภาประกอบด้วยสมาชิกที่ราษฎรเลือกตั้ง และพระราชโอรสของพระมหากษัตริย์เป็นสมาชิกโดยตำแหน่งด้วยแต่ในทางปฏิบัติมิได้ใช้สิทธินี้ และสภาผู้แทนที่สมาชิกได้รับเลือกตั้งจากราษฎร

ราชอาณาจักรนิโกรบางประเทศในอาฟริกาที่ได้เอกราชใหม่ ๆ นั้นมีรัฐธรรมนูญให้พระราชาธิบดีทรงตั้งสมาชิกสภาสูงได้

๕.๖ ขอให้พิจารณาเรื่องประธานองคมนตรี ที่เป็นผู้รับสนอง พระบรมราชโองการแต่งตั้งวุฒิสมาชิกตามรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ นั้นว่า ตามหลักทั่วไปแห่งกฎหมายรัฐธรรมนูญมีอย่างไร และในทางปฏิบัตินำไปสู่ผลอย่างไร เพื่อความกระจ่างแจ้งเป็นรูปธรรมแก่นิสิตนักศึกษานักเรียนและมวลราษฎรด้วย

ก, รัฐธรรมนูญของประเทศราชาธิปไตยในโลกนี้ มีของประเทศใดบ้างที่บัญญัติไว้ตามรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒

ข. นิสิตนักศึกษาไทยในประเทศอังกฤษย่อมทราบดีว่าองคมนตรีของอังกฤษนั้น มีจำนวน ๓๐๐ คนเศษ ซึ่งประธานไม่มีอำนาจรับสนองพระบรมราชโองการแต่งตั้งวุฒิสมาชิกส่วนในประเทศไทยตามรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ นั้นองคมนตรีมีจำนวนไม่เกิน ๙ คน (เก้าคน) รวมทั้งประธานด้วย

ค. แม้รัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ เขียนว่าพระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งองคมนตรีก็ดี แต่ประธานรัฐสภาเป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการ นิสิตนักศึกษาที่สนใจในกฎหมายรัฐธรรมนูญย่อมรู้แล้วว่า การรับสนองพระบรมราชโองการคืออะไร

ง. ในทางปฏิบัตินั้น การรับสนอง ฯ แต่งตั้งวุฒิสภา ประธาน ฯ จะทำโดยลำพังไม่ได้ คือจำต้องปรึกษาคณะองคมนตรีไม่เกิน ๙ คนนั้น

จ. ในทางปฏิบัตินั้นจำต้องพิจารณาตามสภาพจริงว่าบุคคลใดบ้างเป็นองคมนตรีเท่าที่ข้าพเจ้าจำได้ว่า ขณะนี้กรมหมื่นพิทยลาภ ฯ ผู้เป็นประธาน เจ้าพระยาศรีธรรมาธิเบศร์ พระยามานวราชเสวี พระยาศรีเสนา ฯ พลเอกหลวงสุรณรงค์ นายสัญญา ธรรมศักดิ์ (ถ้าขาดตกบกพร่องขอให้ผู้อ่านช่วยเติมรายนามให้ครบด้วย)

ข้าพเจ้าลองระลึกย้อนไปถึงท่านที่เคยเป็นองคมนตรีที่สิ้นชีพแล้วบ้าง และที่ลาออกเพราะไปดำรงตำแหน่งอื่นบ้างก็นึกได้ว่าพลเอกหลวงเสนาณรงค์ (บิดาพลโทแสวง เสนาณรงค์) พระยาบริรักษ์เวชการ พลเอกหลวงกัมปนาทแสนยากร (อดีต ร.ม.ต. ในคณะจอมพล ป. และในคณะจอมพลสฤษดิ์) ดูเหมือนหลวงจำรูญเนติศาสตร์ เคยเป็นองคมนตรีแล้วลาออกเพราะรับตำแหน่งเป็น ร.ม.ต. ว่าการกระทรวงยุติธรรม ถ้าข้าพเจ้าจำผิดไปก็ขออภัยด้วย

นิสิตนักศึกษามวลราษฎรย่อมใช้วิจารณญาณมองเห็นได้ว่าวิธีแต่งตั้งวุฒิสมาชิกตามรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ นั้นบังเกิดผลแท้จริงในทางปฏิบัติอย่างไร

๕.๗ ในระหว่างรัฐธรรมนูญฉบับ ๑๐ ธ.ค. มีปัญหาว่าควรเขียนไว้ในรัฐธรรมนูญหรือไม่ว่าพระมหากษัตริย์มีหน้าที่พิทักษ์รัฐธรรมนูญ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พระยาพหลและข้าพเจ้าเข้าเฝ้าที่พระตำหนักจิตรลดา มีพระราชกระแสรับสั่งว่า รัฐธรรมนูญของหลายประเทศที่ประมุขรัฐเป็นประธานาธิบดีนั้นได้เขียนไว้ว่า ประมุขแห่งรัฐมีหน้าที่พิทักษ์รักษารัฐธรรมนูญและต้องปฏิญาณก่อนเข้ารับหน้าที่ว่าจะพิทักษ์รักษารัฐธรรมนูญไว้ ส่วนสยามนั้นรับสั่งว่าไม่จำเป็นต้องเขียนเพราะเมื่อพระองค์พระราชทานแล้ว ก็เท่ากับให้สัตยาธิษฐานและยิ่งกว่านั้นตามราชประเพณี ได้ทรงสัตยาธิษฐานในพิธีราชาภิเษก ข้าพเจ้ากราบทูลว่าเมื่อได้เปลี่ยนการปกครองมาเป็นราชาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญแล้วจะโปรดเกล้า ฯ สำหรับพระมหากษัตริย์องค์ต่อไปให้มีความใดเติมไว้ในพระราชสัตยาธิษฐานในพิธีราชาภิเษกบ้าง รับสั่งว่ามีความในพระราชปรารภที่ขอให้พระบรมวงศานุวงศ์สมัครสมานกับประชาราษฎรในอันจะรักษาปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญอยู่แล้ว เจ้านายที่จะทรงเป็นพระมหากษัตริย์องค์ต่อ ๆ ไปก็เป็นพระบรมวงศานุวงศ์ จึงมีหน้าที่พิทักษ์รัฐธรรมนูญ

ครั้นแล้วได้รับสั่งให้มหาดเล็กนำราชกิจจานุเบกษาฉบับพิเศษ พ.ศ. ๒๔๖๘ มาพระราชทานให้ข้าพเจ้าอ่านดู ความตอนพระราชสัตยาธิษฐานดังต่อไปนี้

"แล้วจึงมีพระบรมราชโองการเป็นคำไทยตามความภาษามคธดังนี้

"ดูกรพราหมณ์ บัดนี้เราทรงราชภาระครองแผ่นดินโดยธรรมสม่ำเสมอเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและสุขแห่งมหาชน เราแผ่ราชอาณาเหนือท่านทั้งหลายกับโภคสมบัติเป็นที่พึ่งจัดการปกครองรักษาป้องกันอันเป็นธรรมสืบไป ท่านทั้งหลายจงวางใจอยู่ตามสบายเทอญ"

พระราชครูรับพระบรมราชโองการเป็นปฐมว่า

"ข้าพระพุทธเจ้าขอรับพระบรมราชโองการพระบัณฑูรสุรสิงหนาทปฐมธรรมมิกราชวาจา ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม ขอเดชะ"

"เสร็จแล้ว.... ..."

"ทรงตั้งสัตยาธิษฐานตั้งพระราชหฤทัยดำรงทศพิธราชธรรมจักรวรรดิวัตรจรรยาและอื่น ๆ ตามพระบรมราชประสงค์"

พระปกเกล้า ฯ ทรงอธิบายว่าพระราชประสงค์ตอนท้ายนี้ก็ชัดอยู่แล้ว คือพระมหากษัตริย์องค์ต่อไปต้องรักษารัฐธรรมนูญ

ต่อมาพระราชพิธีราชาภิเษกนี้ได้มีขึ้นอีกในรัชสมัยของรัชกาลปัจจุบัน

พระราชปรารภแห่งรัฐธรรมนูญ ๑๐ ธ.ค. ๒๔๗๕ มีความตอนท้ายว่า

"ขอให้พระบรมวงศานุวงศ์ และข้าราชการทั้งทหารพลเรือนทวยอาณาประชาราษฎรจงมีความสมัครสโมสรเป็นเอกฉันท์ ในอันจะรักษาปฏิบัติรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยามนี้ ให้ยืนยงอยู่คู่กับสยามรัฐราชสีมา ตราบเท่ากัลปาวสานสมดั่งพระบรมราชปณิธานทุกประการเทอญ"

พระยาพหล ฯ กราบบังคมทูลว่าการทรงพิทักษ์รัฐธรรมนูญจะทรงทำอย่างไร พระปกเกล้า ฯ รับสั่งว่าถ้ารัฐบาลเสนอเรื่องใดที่ขัดรัฐธรรมนูญ พระองค์ก็ส่งกลับคืนไปโดยไม่ทรงลงพระปรมาภิไธยให้ พระยาพหลกราบทูลต่อไปว่าคณะราษฎรเป็นห่วงว่านายทหารที่ถูกปลดกองหนุนไปจะคิดล้มล้างรัฐบาลขึ้นมาแล้วจะทูลเกล้า ฯ ถวายรัฐธรรมนูญใหม่ของเขาให้ทรงลงพระปรมาภิไธยจะโปรดเกล้า ฯ อย่างไร รับสั่งว่าพระองค์จะถือว่าพวกนั้นเป็นกบฏและในฐานะจอมทัพ

พระองค์จะถือว่าพวกนั้นเป็นราชศัตรูที่ขัดพระบรมราชโองการ ถ้าพวกนั้นจะบังคับให้พระองค์ทรงลงพระปรมาภิไธยให้

ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๗๖ นายทหารกองหนุนจำนวนหนึ่งภายใต้การนำของพระองค์เจ้าบวรเดชได้ยกกำลังทหารหัวเมืองบางส่วนเข้ามาประชิดกรุงเทพ ฯ เพื่อล้มรัฐบาลพระปกเกล้า ฯ ได้มีพระบรมราชานุญาตให้รัฐบาลเรียกพวกนั้นว่า "กบฏ" และมิได้ทรงยอมลงพระปรมาภิไธยอย่างใดให้แก่พวกกบฏนั้นเลย ทั้งนี้เป็นพระมหากรุณาธิคุณที่ทรงพิทักษ์รัฐธรรมนูญที่พระองค์ได้พระราชทานไว้และทรงพร้อมที่จะใช้พระราชอำนาจจอมทัพ ถ้าทหารฝ่ายรัฐบาลไม่อาจปราบกบฏได้

สำหรับผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์นั้นต่างกับองค์พระมหากษัตริย์ ที่ทรงสัตยาธิษฐานในพิธีราชาภิเษกดังกล่าวแล้ว ฉะนั้นผู้สำเร็จราชการจึงต้องปฏิญาณตนต่อรัฐสภาก่อนเข้ารับหน้าที่มีความว่า

"จะรักษาและปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม (ไทย)"

ข้าพเจ้าเคยกล่าวไว้บ้างแล้วในบางบทความถึงกรณีที่ระหว่างข้าพเจ้าเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ได้คัดค้านรัฐบาลในการกระทำผิดรัฐธรรมนูญและได้ปฏิเสธการประกาศสงครามต่ออังกฤษ อเมริกาที่ข้าพเจ้ามิได้ลงนามด้วยนั้นว่าเป็นโมฆะ

รัฐธรรมนูญฉบับ ๙ พฤษภาคม ๒๔๘๙ นั้น มิได้ทำขึ้นโดยรัฐประหาร หากบัญญัติขึ้นตามวิถีทางรัฐธรรมนูญ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ ดังกล่าวแล้ว ในระหว่างที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลทรงพระเยาว์นั้น ผู้สำเร็จราชการที่ตั้งโดยรัฐสภาตามรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๘๙ นี้ก็ได้ปฏิญาณตนต่อรัฐสภาว่า **"จะรักษาและปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย"** ดังนั้นถ้ากรมขุนชัยนาท ฯ ได้ปฏิบัติตามที่ปฏิญาณและไม่ยอมลงพระนามแทนองค์พระมหากษัตริย์ในรัฐธรรมนูญใต้ตุ่ม และปฏิบัติหน้าที่จอมทัพแทนองค์พระมหากษัตริย์ขณะทรงพระเยาว์แล้ว ระบบแห่งรัฐธรรมนูญใต้ตุ่ม อันเป็นบ่อเกิดให้ประเทศไทยมีรัฐธรรมนูญต่อมาอีกมากมายหลายฉบับจนมวลราษฎรจำกันไม่ได้ว่ามีกี่ฉบับก็ไม่อาจเกิดขึ้นได้ และจะพิทักษ์ระบบที่ปวงชนชาวไทยมีประชาธิปไตยสมบูรณ์ตามพระราชประสงค์ของพระปกเกล้า ฯ ไว้ได้

๕.๘ ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินชั่วคราวฉบับ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕ ซึ่งคณะราษฎรเป็นผู้ร่างขึ้นเอง แล้วนำไปถวายให้ทรงประกาศพระราชทานแก่ปวงชนชาวไทยเป็น

ครั้งแรกนั้น ได้บัญญัติแต่เพียงว่า "กษัตริย์" เป็นประมุขสูงสุดของประเทศ มิได้มีบทให้พระราชอำนาจเป็นจอมทัพ

ต่อมาระหว่างร่างรัฐธรรมนูญฉบับ ๑๐ ธ.ค. ๒๔๗๕ นั้น วันหนึ่งมีรับสั่งให้ข้าพเจ้ากับพระยาพหลไปเฝ้าที่พระตำหนักจิตรลดา มีพระราชกระแสว่าที่เขียนว่า "กษัตริย์" นั้นยังไม่ถูกต้อง เพราะคำนั้นหมายถึงนักรบเท่านั้น ที่ถูกจะต้องเขียนว่า "พระมหากษัตริย์" คือเป็นนักรบที่ยิ่งใหญ่ผู้ถืออาวุธปกป้องบ้านเมืองอันเป็นราชประเพณีแต่โบราณกาล พระยาพหลกับข้าพเจ้าเห็นชอบด้วยพระราชกระแส แล้วกราบบังคมทูลว่ามิเพียงแต่จะเขียนไว้ว่าประมุขเป็นพระมหากษัตริย์เท่านั้น หากจะถวายให้ทรงเป็นจอมทัพทรงมีพระราชอำนาจเหนือบรรดาทหารทั้งหลายด้วย จึงรับสั่งว่าถูกต้องแล้วเพราะพระราชาธิบดีของประเทศต่าง ๆ ก็ทรงเป็นผู้บังคับบัญชาเหนือทหารทั้งปวง ซึ่งเป็นสิ่งคู่กันกับพระราชอำนาจในการป้องกันประเทศและในการพิทักษ์รัฐธรรมนูญ เพราะพระองค์มีพระราชอำนาจบังคับบัญชากำลังทหารให้ปฏิบัติการได้ด้วย จะได้สั่งให้ทหารประพฤติในสิ่งควรประพฤติ ละเว้นในสิ่งควรละเว้น

รัฐธรรมนูญฉบับต่อ ๆ มาก็ได้บัญญัติพระราชอำนาจพระมหากษัตริย์ที่ทรงเป็นประมุขสูงสุดของชาติและเป็นจอมทัพไว้

แม้อำนาจเผด็จการปฏิกิริยาจะตัดพระราชอำนาจพระมหากษัตริย์ตามธรรมนูญปกครองราชอาณาจักรหลายประการก็ตาม แต่พวกเขาได้ยอมเขียนไว้ว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข และดำรงตำแหน่งจอมทัพไทย อันเป็นพระราชอำนาจที่สืบทอดมาจากรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๔๗๕

บางคนตีความว่าคำว่า "สูงสุด" นั้นเป็นอันที่สุดแล้ว แต่ความในภาษาไทยนั้น "จอม" หมายถึง "ยอดยิ่ง" จอมทัพคือยอดยิ่งเหนือผู้บัญชาการทหารสูงสุดอันเป็นตำแหน่งที่ไม่มีในรัฐธรรมนูญ หากตั้งขึ้นโดยพระบรมราชโองการจึงต้องอยู่ภายในบังคับบัญชาของจอมทัพ

เรื่องความขัดแย้งระหว่างอำนาจจอมทัพกับของผู้บัญชาการทหารสูงสุดนั้น ได้เคยมีขึ้นในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สองสมัยที่ข้าพเจ้าเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ตามที่ข้าพเจ้าได้เขียนไว้ในหนังสือเล่มที่อ้างข้างต้น ข้าพเจ้าปฏิบัติการแทนองค์พระมหากษัตริย์ในฐานะจอมทัพสั่งหลายเรื่องให้ผู้บัญชาการทหารสูงสุดสมัยนั้น ปฏิบัติการและละเว้นกระทำในสิ่งที่ควรละเว้น เช่นการที่ผู้นั้นจะยกกองทหารมาปราบปรามผู้รักชาติที่ทำให้ จอมพล ป. ต้องพ้นจาก

ตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ข้าพเจ้าได้ขอร้องโดยตนเองและขอให้นายควงนายกรัฐมนตรีไปเจรจากับจอมพล ป. ที่ลพบุรี แต่จอมพล ป. ก็ไม่เชื่อโดยเตรียมที่จะยกพลมาจากลพบุรี ข้าพเจ้าเห็นว่าถ้าไม่มีประกาศพระบรมราชโองการให้ประจักษ์แล้ว จอมพล ป. ก็จะถืออำนาจประหัตประหารราษฎรได้ ดังนั้นเพื่อเป็นหลักฐาน ข้าพเจ้าจึงได้ลงนามแทนพระมหากษัตริย์ในประกาศพระบรมราชโองการปลดตำแหน่งจอมพล ป. จากผู้บัญชาการทหารสูงสุดและยุบตำแหน่งนั้นโดยตั้งตำแหน่ง "แม่ทัพใหญ่" ตาม พ.ร.บ. กฎอัยการศึก และตั้งให้นายพลเอกพระยาพหล ฯ ดำรงตำแหน่งแม่ทัพใหญ่ จอมพล ป. ที่มีกำลังทหารใต้บังคับบัญชามากเมื่อเห็นว่ามีประกาศพระบรมราชโองการก็ไม่กล้าฝ่าฝืน

ตัวอย่างเทียบเคียงในประเทศที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขก็มีอยู่ที่พระองค์สั่งทหารทั้งปวงได้ อาทิ

(ก.) เมื่อ ค.ศ. ๑๙๓๖ คณะทหารหนุ่มญี่ปุ่นได้ก่อการกำเริบยึดพื้นที่บางส่วนในโตเกียวแล้วใช้อาวุธเข่นฆ่านักการเมืองและผู้บริสุทธิ์ ฝ่ายผู้บังคับบัญชาทหารไม่สามารถห้ามปรามคณะทหารหนุ่มได้พระจักรพรรดิฮีโรฮีโตจึงได้ใช้พระราชอำนาจสั่งให้คณะทหารที่ก่อการร้ายนั้นวางอาวุธและมอบตัวแก่ผู้บังคับบัญชาจัดการลงโทษให้เป็นตัวอย่าง ความสงบสุขของประชาชนญี่ปุ่นขณะนั้นก็บังเกิดขึ้น ไม่มีใครหาว่าพระองค์ผิดรัฐธรรมนูญ

(ข.) เมื่อ ค.ศ. ๑๙๔๕ นครฮีโรชิมาและนางาซากิถูกระเบิดปรมาณูของของสัมพันธมิตรผู้คนล้มตายบาดเจ็บย่อยยับ พระจักรพรรดิฮีโรฮีโตทรงเห็นว่าการที่จะสู้สัมพันธมิตรต่อไปไม่มีทางชนะ แต่จะยิ่งทำให้ประชากรของพระองค์ล้มตายมากขึ้น จึงทรงเห็นพ้องด้วยกับนักการเมืองส่วนหนึ่งที่จะยอมจำนนแก่สัมพันธมิตรเพื่อหาทางฟื้นฟูชาติญี่ปุ่นในโอกาสต่อไป ฝ่ายทหารหัวรุนแรงได้ใช้กำลังยึดอำนาจกรมทหารบางส่วนไว้และขัดขวาง มิให้พระจักรพรรดิ์ประกาศพระบรมราชโองการทางวิทยุแก่ประชากรของพระองค์ พระจักรพรรดิฮีโรฮีโตก็ได้ทรงใช้พระราชอำนาจเด็ดขาดในการสั่งให้ปราบปรามทหารหัวรุนแรงเหล่านั้น และสถานีวิทยุญี่ปุ่นก็สามารถประกาศพระบรมราชโองการตามพระราชประสงค์ได้ แม้ญี่ปุ่นจะถูกยึดครองจากสัมพันธมิตรแต่ไม่ช้าญี่ปุ่นก็พัฒนาก้าวหน้าทางเศรษฐกิจนำความไพบูลย์มาสู่กรรมกร ชาวนา และทุกชนชั้นวรรณะของญี่ปุ่น ถ้าหากพระจักรพรรดิไม่ยอมใช้พระราชอำนาจเด็ดขาดแก่ทหารญี่ปุ่นส่วนที่มีหัวรุนแรงแล้ว ชาติญี่ปุ่นก็จะย่อยยับและยากที่จะฟื้นฟูประเทศได้ ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นจึงสรรเสริญ

พระองค์แทนที่จะประณามพระองค์ว่าทำผิดรัฐธรรมนูญ ทั้งนี้เพราะพระองค์ถือว่าชาติญี่ปุ่นอยู่เหนือพระองค์

(ค.) ในยุโรปก็มีตัวอย่างของพระเจ้าวิกเตอร์ เอมานูเอลที่ ๓ แห่งอิตาลี ซึ่งภายใต้รัฐธรรมนูญฟาสซิสต์ของมุสโสลินีจอมเผด็จการนั้น พระองค์ทรงเป็นแต่เพียงประมุขรัฐในนาม แต่ใน ค.ศ. ๑๙๔๓ เมื่อทรงเห็นว่ามุสโสลินีนำความล่มจมมาสู่ชาติอิตาลี พระองค์ก็ทรงใช้พระราชอำนาจเด็ดขาดในฐานประมุขรัฐนั้น สั่งให้ผู้ภักดีต่อพระองค์จับมุสโสลินีแล้ว ประกาศพระบรมราชโองการปลดมุสโสลินีจากตำแหน่งต่าง ๆ พร้อมกันนั้นก็โปรดเกล้า ฯ แต่งตั้งจอมพลบาโดกลีโอเป็นนายกรัฐมนตรี เพื่อดำเนินการกอบกู้อิตาลีให้พ้นระบบฟาสซิสต์ เมื่อเสร็จสงครามโลกครั้งที่ ๒ แล้วพระองค์จึงสละราชสมบัติให้แก่มกุฎราชกุมารอุมแบร์โต

๕.๙ ประวัติศาสตร์และปรากฏการณ์ปัจจุบันของหลายประเทศที่สถาปนาประมุขรัฐเพียงเสมือนเป็นรูปเทพารักษ์ที่ประดิษฐานไว้ในศาลพระภูมิหรือศาลเจ้านั้น ก็เพื่อบุคคลอื่นมีอำนาจเผด็จการ

ก. เมื่อศตวรรษที่ ๑๑ ในประเทศญี่ปุ่นได้มีผู้แสดงว่าเคารพพระจักรพรรดิเป็นทยิ่งแล้วจึงเทอดทูลพระองค์ท่านเสมือนเทพารักษ์สืบสายจากเทพเจ้าดวงอาทิตย์ ให้พระองค์หมดพระราชอำนาจและภารกิจแผ่นดิน โดยทรงบำเพ็ญกรณีย์ในพิธีศาสนาและประทับพระราชลัญจกรตามที่ผู้เผด็จการระบบ "โชกุน" ต้องการเท่านั้น พวกโชกุนได้รวบอำนาจการปกครองแผ่นดินดำเนินระบบเผด็จการไว้เด็ดขาดและเป็นมรดกสืบต่อมายังทายาทของเหล่าโชกุนเป็นเวลา ๘๐๐ ปี ประเทศญี่ปุ่นต้องล้าหลังกว่าประเทศตะวันตกในระหว่างเวลานั้น ต่อมาราว ๆ กลางศตวรรษที่ ๑๙ ราษฎรญี่ปุ่นที่รักชาติปรารถนาความเจริญก้าวหน้าแห่งชาติของตน จึงได้ฟื้นฟูพระบรมเดชานุภาพของพระจักรพรรดิ์ ที่พึงมีตามระบบรัฐธรรมนูญประชาธิปไตย ขึ้นมาอีกโดยล้มระบบเผด็จการของโชกุน ต่อมาเมื่อพระจักรพรรดิเมจิสวรรคตแล้วซากทัศนะทาสตามระบบโชกุนได้ลดพระราชอำนาจพระจักรพรรดิในทางพฤตินัย จนทำให้ญี่ปุ่นแพ้สงครามโลกครั้งที่ ๒ ปัจจุบันนี้พระจักรพรรดิทรงมีพระราชอำนาจและพระภารกิจที่พระองค์พึงมีตามระบบรัฐธรรมนูญประชาธิปไตย ซึ่งทำให้ประเทศญี่ปุ่นมีความเจริญก้าวหน้าในทางเศรษฐกิจยิ่งกว่าประเทศตะวันตกหลายประเทศ

ข. ประเทศภูฐาน (BHUTAN) เมื่อก่อน ค.ศ. ๑๙๐๗ นั้นพระประมุขถูกเทอดขึ้นเป็น "ธรรมราชา" มีหน้าที่เพียงประกอบพิธีทางศาสนาเป็นเสมือนราชลัญจกรอำนาจปกครอง

แผ่นดินตกอยู่ในมือของผู้เผด็จการซึ่งดำรงตำแหน่ง "เทพราชา" ชรอยผู้ให้คำปรึกษาจอมพล สฤษดิ์ในการร่างธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรฉบับ ๒๕๐๒ ซึ่งเป็นแบบของฉบับ ๒๕๑๕ นั้นด้วย จะได้กระเส็นกระสายจากซากของราชอาณาจักรฮินดูบริเวณภูเขาหิมาลัยมาบ้างจึงกระทำทำนองเดียวกัน หากแต่ว่าผู้เผด็จการเหล่านั้นของไทยไม่เรียกตัวเองว่า "เทพราชา" แต่ในการปฏิบัติก็เสมือนเป็น "เทพราชา" ของภูฐานก่อน ค.ศ. ๑๙๐๗ นั่นเอง

ค. ประเทศเนปาล (NEPAL) เมื่อก่อน ค.ศ. ๑๙๕๑ พระประมุขถูกเทอดเป็น "มหาราชาธิราช" ซึ่งมีพระราชอำนาจเพียงเสมือนราชลัญจกรสำหรับประทับบนเอกสารแผ่นดินบางชนิดเท่านั้น ส่วนอำนาจปกครองเด็ดขาดอยู่ที่มหาราชอีกคนหนึ่งซึ่งเป็นนายกรัฐมนตรีอันเป็นตำแหน่งสืบสันตติวงศ์แห่งตระกูล "รานา" พึงสังเกตว่าผู้เผด็จการไทยตั้งแต่สมัยจอมพล สฤษดิ์ ฯ เป็นต้นมานั้น แม้ผู้เผด็จการคนต่อมาจะมิใช่ลูกหลานของจอมพลคนนั้น แต่ก็เป็นบุคคลในเครือเผด็จการเดียวกันที่เป็นทายาทสืบอำนาจเผด็จการ และเราก็รู้กันอยู่ว่าถ้าจอมพล ถนอม ฯ ออกจากตำแหน่งโดยปกติแล้วอำนาจเผด็จการก็จะตกทอดไปยังจอมพลประภาส ฯ และพันเอกณรงค์ซึ่งเป็นบุตรของจอมพลถนอม ฯ

ง. ดังนั้นผู้ร่างและรัฐบาลอีกทั้งสภานิติบัญญัติที่จะลงมติในร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่จะต้องร่วมกันรับผิดชอบถ้าหากรัฐธรรมนูญฉบับใหม่เปิดทางให้มีผู้รวบอำนาจเผด็จการได้ตามตัวอย่างในประวัติศาสตร์ของหลายประเทศและตัวอย่างของประเทศไทยที่เป็นมาแล้ว โดยตัดพระบรมเดชานุภาพที่พระมหากษัตริย์พึงมีตามระบบรัฐธรรมนูญประชาธิปไตย และเป็นแม่บทอันศักดิ์สิทธิ์ที่พระปกเกล้า ฯ ในฐานะแทนระบบสมบูรณา ฯ ได้โอนพระราชอำนาจมาให้แก่ระบบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญประชาธิปไตย ซึ่งบุคคลใดไม่มีสิทธิละเมิดแม่บทศักดิ์สิทธิ์นั้น

๕.๑๐ มวลราษฎรย่อมต้องการตุลาการรัฐธรรมนูญที่ทรงไว้ซึ่งความเป็นธรรมปัญหาสำคัญอยู่ที่การตั้งตุลาการรัฐธรรมนูญนั้นจะใช้วิธีใด จึงจะได้ตุลาการที่ให้ความเป็นธรรมในการตีความรัฐธรรมนูญได้ รัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๘๙ ให้อำนาจรัฐสภาตั้งตุลาการรัฐธรรมนูญเพราะสมาชิกพฤฒสภาและสภาผู้แทนเป็นผู้รับเลือกตั้งจากราษฎร แต่รัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ นั้นวุฒิสมาชิกได้รับการแต่งตั้ง จึงขอให้วิญญูชนใช้วิจารณญาณว่าตุลาการที่ตั้งตามรัฐธรรมนูญฉบับนี้คือใครบ้าง และการตีความของผู้ที่ตั้งขึ้นโดยตำแหน่งการเมืองจะมีอคติเข้าข้างรัฐบาลเพียงใดหรือไม่ ข้าพเจ้าขอเสนอว่าสมควรให้ผู้พิพากษาศาลฎีกาทุกคนประกอบเป็นที่ประชุมใหญ่แห่ง

ตุลาการรัฐธรรมนูญซึ่งไม่อยู่ใต้อิทธิพลของรัฐบาล มวลราษฎรก็จะได้รับการประกันที่ดีในการตีความรัฐธรรมนูญและเพื่อป้องกันมิให้รัฐบาลละเมิดรัฐธรรมนูญได้

ภาคผนวก

๑. นิสิตนักศึกษาไทยในต่างประเทศหลายคนได้ถามข้าพเจ้าว่า การแต่งตั้งวุฒิสมาชิกโดยประธานองคมนตรีรับสนองพระบรมราชโองการตามรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ นั้น ได้มีผลเป็นตัวตนอย่างใดบ้าง ข้าพเจ้าชี้แจงว่าบทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญฉบับนั้น ได้ยกเอาวุฒิสมาชิกตามรัฐธรรมนูญฉบับใต้ตุ่มมาเป็นวุฒิสมาชิกตามรัฐธรรมนูญ ๒๔๙๒ นั้นด้วย แต่มีบทบัญญัติเป็นประจำไว้ว่าจำนวนกึ่งหนึ่งของวุฒิสมาชิกจะต้องเปลี่ยนตัวทุก ๓ ปี โดยวิธีจับสลาก ผู้ที่ถูกสลากออกไปอาจได้รับแต่งตั้งใหม่ได้ ดังนั้น เมื่อวันที่ ๑๗ พ.ย. ๒๔๙๓ วุฒิสมาชิกจึงจับสลากออกกึ่งหนึ่ง ๕๐ คน ต่อมาในวันที่ ๑๘ พ.ย. ๒๔๙๓ ได้โปรดเกล้า ฯ แต่งตั้งวุฒิสมาชิกแทนตำแหน่งว่าง ๕๐ คน โดยประธานองคมนตรีรับสนองพระบรมราชโองการตามรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ จำแนกตามฐานันดรศักดิ์ และตามยศดังต่อไปนี้

ก. ตามฐานันดรศักดิ์

หม่อมเจ้า ๖ องค์, หม่อมราชวงศ์ที่ได้บรรดาศักดิ์เป็นหม่อม (ก่อนเป็นพระยา) ๑ คน, พระยา ๑๔ คน, พระ ๑๑ คน, หลวง ๕ คน, ไม่มีบรรดาศักดิ์ ๘ คน

ข. จำแนกตามยศทหารและไม่มียศทหาร

ผู้มียศทหาร ตั้งแต่ชั้นพันตรีขึ้นไปจนถึงพลเอก ๒๑ คน, ไม่มียศทหาร ๒๙ คน

๒. รายชื่อวุฒิสมาชิก ที่ประธานองคมนตรีรับสนองพระบรมราชโองการเมื่อวันที่ ๑๘ พ.ย. ๒๔๙๓ คือ

(๑) พลโท พระยาอภัยสงคราม (๒) พันโท หลวงชัยอัศวรักษ์ (๓) พลตรี หม่อมสนิทวงศ์เสนี (๔) พระยาบริรักษ์เวชการ (๕) พระยาอัชราชทรงศิริ (๖) พลเอก มังกร พรหมโยธี (๗) พระยาสาริกพงษ์ธรรมพิลาส (๘) คุณหญิงเลขา อภัยวงศ์ (๙) พระยาสุริยานุวงศ์ประวัติ (๑๐) พลตรี พระยาอินทรวิชิต (๑๑) นายบรรจง ศรีจรูญ (๑๒) พระนิตินัยประสาน (๑๓) หลวงประกอบนิติสาร (๑๔) พระอัพภันตราพาธพิศาล (๑๕) หลวงชลานุสสร (๑๖) นาวาเอก หม่อมเจ้าพรปรีชา กมลาศน์ (๑๗) พันเอก พระรามณรงค์

(๑๘) พระยากฤตราชทรงสวัสดิ์ (๑๙) หม่อมเจ้าสฤษดิ์เดชชยางกูร (๒๐) หม่อมเจ้าชัชชวิต เกษมสันต์ (๒๑) พระยาอนุมานราชธน (๒๒) พระเพ็ชรคีรี (๒๓) หม่อมเจ้าดิศานุวัติ ดิศกุล (๒๔) พระยาเมธาธิบดี (๒๕) พลตรี พระยาพิไชยสงคราม (๒๖) พระชัยบัญญา (๒๗) หม่อมเจ้าอุปลีสาณ ชุมพล (๒๘) พลตรี หม่อมเจ้าปรีดิเทพย์พงศ์ เทวกุล (๒๙) พลตรี พระอุดมโยธาธิยุติ (๓๐) นาวาเอก หลวงสำรวจวิถีสมุทร (๓๑) พันโทท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม (๓๒) นายจรินทร์ กฤษณะภักดี (๓๓) พลโท พระยาศรีสรราชภักดี (๓๔) พระมนูภาณวิมลศาสตร์ (๓๕) พระตีรณสารวิศวกรรม (๓๖) นาวาเอก พระยาศราภัย พิพัฒน์ (๓๗) พันโท พระอาสาสงคราม (๓๘) พันตรีหลวงสรสิทธยานุการ (๓๙) พระยา สัจจาภิรมย์ (๔๐) นายจุลิน ล่ำซำ (๔๑) นาวาโท หลวงชำนิกลการ (๔๒) พลเรือตรี เล็ก สุมิตร (๔๓) พระช่วงเกษตรศิลปการ (๔๔) พระยาประกิตกลศาสตร์ (๔๕) พลตรี บัญญัติ เทพหัสดิน ณ อยุธยา (๔๖) พลตรีน้อม เกตุนุติ (๔๗) พระสุขุมวินิจฉัย (๔๘) พลเรือตรี ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ (๔๙) พระยาบริหารนิติธรรม (๕๐) นายจุล วัจน์คุปต์

๓. ข้าพเจ้าให้ข้อสังเกตแก่นิสิตนักศึกษาเหล่านั้นไว้อีกว่า

ก. ปัจจุบันนี้เชื้อพระวงศ์ตั้งแต่ชั้นหม่อมเจ้าขึ้นไปมีจำนวนลดน้อยลง ดังนั้น ผู้ที่ลดหลั่นลงไปคือหม่อมราชวงศ์จึงมีโอกาสดี

ข. ปัจจุบันนี้จำนวนผู้มีบรรดาศักดิ์ลดน้อยลงกว่าก่อนมาก เพราะตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นต้นมา มิได้ตั้งบรรดาศักดิ์ให้แก่ผู้ใด ส่วนผู้ที่มีอยู่เก่าก็เวนคืนบรรดาศักดิ์หลายคน ต่อมาได้มี พ.ร.บ. เลิกบรรดาศักดิ์ ยกเว้นผู้ประสงค์สงวนบรรดาศักดิ์เดิมของตนไว้

* รัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ ได้เตรียมฟื้นบรรดาศักดิ์ไว้ในมาตรา ๑๒ ที่มีความว่า "พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจที่จะสถาปนาฐานันดรศักดิ์ และพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์" ทั้งนี้ต้องเข้าใจว่า รัฐบาลเป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการ ฉะนั้นรัฐบาลเป็นผู้เสนอให้พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้ง แต่รัฐธรรมนูญฉบับนี้ใช้อยู่เพียง ๓ ปี ก็ถูกยกเลิก รัฐบาลสมัยนั้นจึงยังไม่ทันกราบบังคมทูลให้ทรงแต่งตั้งบรรดาศักดิ์ขึ้นใหม่ อย่างไรก็ตาม มีบาง

คนและบางพรรคเรียกร้องในสมัยจอมพลสฤษก์ และต่อมาจนถึงปัจจุบันที่จะฟื้นบรรดาศักดิ์ขึ้นมาอีก ฉะนั้นถ้าหากรัฐธรรมนูญฉบับที่กำลังร่างใหม่เจริญรอยตามรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ เราก็มีหวังที่จะได้เห็นผู้มีบรรดาศักดิ์รุ่นใหม่ตามจำนวนที่รัฐบาลต้องการ ทำนองเดียวกันกับขอพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ที่เห็นกันอยู่แพร่หลาย

ค. โดยที่รัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ ได้ยกยอดเอาวุฒิสมาชิกแห่งรัฐธรรมนูญฉบับใต้ตุ่มมาเป็นวุฒิสมาชิกเริ่มแรกของฉบับนั้น จึงมีปัญหาว่า ถ้าหากรัฐธรรมนูญที่กำลังร่างใหม่เจริญรอยตามฉบับ ๒๔๙๒ ไซร้ สมาชิกแห่งสภานิติบัญญัติปัจจุบันจะได้รับการยกยอดทั้งหมดหรือส่วนหนึ่งให้เป็นวุฒิสมาชิกเริ่มแรกของรัฐธรรมนูญใหม่หรือไม่

ข้อเสนอของ

นายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส

ต่อ

ฯพณฯ สัญญา ธรรมศักดิ์ นายกรัฐมนตรี

เรื่อง

วิธีส่งเสริมให้ราษฎรสนใจประชาธิปไตย

โดยให้ราษฎรมีสิทธิถอดถอนผู้แทน (Recall), ให้รัฐจ่ายค่าป่วยการแก่ราษฎรที่เดินทางมาลงคะแนนเสียง, วิธีเลือกตั้งที่ไม่ซับซ้อน, ไม่บังคับให้ผู้สมัครสังกัดพรรค, สภาเดียว

สำเนา

ชานกรุงปารีส

วันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๖

เรียน ฯพณฯ สัญญา ธรรมศักดิ์ นายกรัฐมนตรี

อาศัยความตามประกาศพระบรมราชโองการลงวันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๘ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ข้าพเจ้าดำรงตำแหน่งรัฐบุรุษอาวุโส มีหน้าที่รับปรึกษาราชการแผ่นดิน ซึ่งข้าพเจ้าดำรงตำแหน่งนี้มาโดยถูกต้องตามกฎหมายจนถึงปัจจุบันนี้ และอาศัยคำเรียกร้องของรัฐบาลให้ปวงชนแสดงความเห็นเกี่ยวกับการร่างรัฐธรรมนูญและกฎหมายเลือกตั้ง ฉะนั้นข้าพเจ้าในฐานะราษฎรคนหนึ่งและในฐานะรัฐบุรุษอาวุโสจึงขอเสนอความเห็นมายังท่านและรัฐบาลดังต่อไปนี้

๑. ข้าพเจ้าได้กล่าวไว้ในหลายบทความแล้วว่าข้าพเจ้าไม่ปรารถนาเสนอให้ร่างตามบทมาตราของรัฐธรรมนูญฉบับใดโดยเฉพาะแม้ฉบับที่ข้าพเจ้าเคยมีส่วนในการร่าง แต่ข้าพเจ้าขอร้องว่ารัฐธรรมนูญใหม่จะต้องเคารพเจตนาประชาธิปไตยสมบูรณ์ของปวงชนชาวไทย ซึ่งตรงกับเจตนารมณ์ของวีรชน ๑๔ ตุลาคม และตรงกับ "สังคมสัญญา" ระหว่างพระปกเกล้าฯ ในฐานะแทนระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ กับปวงชนชาวไทยที่พระองค์ทรงโอนพระราชอำนาจเพื่อให้ประชากรของพระองค์ "ดำรงอิสราธิปไตยโดยบริบูรณ์" ดังปรากฏในพระราชปรารภของรัฐธรรมนูญฉบับ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ ซึ่งพระองค์ได้ทรงยกร่างขึ้นโดยพระองค์เองตามที่ข้าพเจ้าได้กล่าวไว้ในหลายบทความแล้ว "สังคมสัญญา" นี้เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ผู้ใดไม่มีสิทธิละเมิดได้

ข้าพเจ้าจึงขอให้ท่านและรัฐบาลสอดส่องระมัดระวังป้องกันผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องในการร่างรัฐธรรมนูญใหม่และกฎหมายเลือกตั้งละเมิดหลักการอันศักดิ์สิทธิ์นี้ โดยเฉพาะบางท่านที่ตีความคำว่า "ประชาธิปไตย" เอาตามใจชอบแล้วนำไปประยุกต์เอาตามใจชอบ ท่านกับรัฐบาลย่อมทราบเหมือนคนไทยทั้งหลายว่า คำนี้พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานได้รับรองแล้วหมายถึง "แบบปกครองที่ถือมติปวงชนเป็นใหญ่" ปวงชนแสดงมติของตนโดยทางตรงหรือโดยทางผู้แทนที่ตนเลือกตั้ง ข้าพเจ้าไม่เคยพบตำราหรือการปฏิบัติของประเทศใดในโลกที่ถือว่าวุฒิสภาซึ่งสมาชิกเป็นโดยการแต่งตั้งนั้นเป็นระบบประชาธิปไตย

๒. แม้ท่านกับรัฐบาลถือว่ามีหน้าที่เพียงชั่วคราว ระหว่างที่ยังไม่มีรัฐธรรมนูญใหม่และการเลือกตั้งใหม่ที่จะมีรัฐบาลใหม่ก็ดี แต่ข้าพเจ้าเห็นว่าท่านกับรัฐบาลมีความรับผิดชอบอย่างสำคัญต่ออนาคตของชาติ เพราะถ้ารัฐธรรมนูญและกฎหมายเลือกตั้งที่บัญญัติขึ้นในสมัยรัฐบาลนี้มิได้ให้สิทธิในทางปฏิบัติแก่ราษฎรทุกชั้นวรรณะ และทุกชนชาติไทยมีโอกาสต่อสู้กันอย่างสันติในรัฐสภา เช่นมีวิธีการปฏิบัติเพื่ออภิสิทธิ์ชนฝ่ายเดียวแล้วก็จะเป็นช่องทางให้ฝ่ายถูกกีดกันในทางปฏิบัติใช้วิธีต่อสู้นอกรัฐสภาขึ้น ความสงบสุขของบ้านเมืองก็จะเกิดขึ้นไม่ได้ ท่านย่อมเห็นได้ว่าประเทศที่มีการกีดกันในทางกฎหมายหรือในทางปฏิบัติราษฎร ส่วนใดไว้ประเทศนั้นก็มีการต่อสู้นอกรัฐสภาขึ้น ส่วนประเทศที่ไม่มีการกีดกันเช่นว่านี้ก็ไม่ปรากฏว่ามีการต่อสู้กันนอกรัฐสภา

๓. พร้อมจดหมายนี้ ข้าพเจ้าขอส่งมาเพื่อท่านกับรัฐบาลพิจารณาซึ่งบทความที่ข้าพเจ้าให้หัวเรื่องว่า **"วิธีส่งเสริมให้ราษฎรสนใจประชาธิปไตย, โดยให้ราษฎรมีสิทธิ์ถอดถอนผู้แทน (Recall) ให้รัฐจ่ายค่าป่วยการแก่ราษฎรที่เดินทางมาลงคะแนนเสียง วิธีเลือกตั้งที่ไม่ซับซ้อน, ไม่บังคับให้ผู้สมัครสังกัดพรรค, สภาเดียว"**

บทความนี้มีข้อความตรงกัน ในสาระสำคัญ ที่ข้าพเจ้าได้มอบให้แก่องค์การ นักศึกษาธรรมศาสตร์ที่ปรารถนาได้บทความของข้าพเจ้าไปพิมพ์ในหนังสือที่ระลึกวันที่ ๑๐ ธันวาคม และมีคำนำเพิ่มเติมภายหลังที่ข้าพเจ้าได้ทราบความเห็นของผู้ที่มีความรู้และมีประสบการณ์เกี่ยวกับการเลือกตั้งในสหพันธ์รัฐเยอรมัน

ถ้าท่านเห็นสมควรโปรดบัญชาให้เจ้าหน้าที่สำนักนายกรัฐมนตรีพิมพ์จดหมายและบทความนี้มอบให้แก่ท่านรัฐมนตรีในคณะของท่านและผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องในการร่างรัฐธรรมนูญ และกฎหมายเลือกตั้งรับไว้ประกอบการพิจารณาด้วย

อนึ่ง ข้าพเจ้าเห็นว่าเรื่องที่ข้าพเจ้าเสนอมายังท่านนี้เป็นปัญหาส่วนรวมของประเทศชาติ ฉะนั้นจึงขอเรียนไว้ให้ทราบล่วงหน้าว่าข้าพเจ้าไม่เห็นเป็นการขัดข้องที่ผู้สนใจจะได้จัดพิมพ์ขึ้นเพื่อเสนอมวลราษฎร

ขอแสดงความนับถืออย่างยิ่ง

นายปรีดี พนมยงค์

รัฐบุรุษอาวุโส

คำนำ

เมื่อวันที่ ๑ ธันวาคม ๒๕๑๖ ข้าพเจ้าได้ส่งบทความไปให้องค์การนักศึกษาธรรมศาสตร์ที่ปรารถนาจะนำลงในหนังสือที่จะจัดพิมพ์ขึ้นเป็นที่ระลึกวันที่ ๑๐ ธันวาคม ข้าพเจ้าให้ชื่อบทความนั้นว่า "**พรรคใดบ้างที่สามารถป้องกันผู้แทนขายตัว วิธีให้ราษฎรถอดถอนผู้แทน** (Recall) **วิธีเลือกตั้งจากง่ายไปยาก, เสนอให้รัฐจ่ายค่าป่วยการให้ราษฎรที่มาลงคะแนนและสภาเดียว**" ความเห็นของข้าพเจ้าที่แสดงไว้นั้น บางเรื่องอาศัยจากการที่ข้าพเจ้าเคยเรียนมาทางตำราแต่ยังไม่เคยนำมาปฏิบัติในประเทศไทยบางเรื่องเคยปฏิบัติในประเทศไทย และในต่างประเทศ บางเรื่องข้าพเจ้าได้คิดขึ้นเองคือการให้รัฐจ่ายค่าป่วยการให้ราษฎรที่เดินทางมาลงคะแนนเสียง ซึ่งข้าพเจ้าเห็นว่ารัฐมีเงินนอกงบประมาณพอจ่ายได้ในการเลือกตั้ง ๒๕ ครั้งในรอบ ๑๐๐ ปีนี้ ฯลฯ

ส่วนวิธีเลือกตั้งแบบเยอรมันที่มีข่าวว่าบางท่านต้องการให้นำมาใช้ในประเทศไทยนั้น ข้าพเจ้าได้กล่าวไว้ในบทความที่อ้างข้างต้นแล้วว่า ข้าพเจ้าเพียงแต่เคยเรียนทางตำราเมื่อครั้งเป็นนักศึกษาคณะนิติศาสตร์แห่งมหาวิทยาลัยในฝรั่งเศสเมื่อประมาณ ๕๐ ปีมาแล้ว อันตรงกับสมัยที่ประเทศเยอรมันใช้รัฐธรรมนูญฉบับ "ไวมาร์" ผู้สนใจในประวัติศาสตร์การเมืองย่อมรู้ว่า "พรรคชาติสังคม" ซึ่งมีชื่อย่อว่า "นาซี" ของฮิตเลอร์ได้อาศัยวิธีเลือกตั้งแบบเยอรมันชนะในการเลือกตั้งเมื่อ ค.ศ. ๑๙๓๒ แล้วฮิตเลอร์ได้เป็นประมุขของรัฐบาล (ชานเซลเลอร์) เยอรมันใน ค.ศ. ๑๙๓๓ (ในเมืองไทยนั้นคนไทยจำนวนไม่น้อยยังคงระลึกได้ถึง "พรรคชาติสังคม" ของจอมพลสฤษดิ์ โดยมีผู้ที่นิยมลัทธินาซีได้เสนอให้ตั้งขึ้นภายหลังที่จอมพลสฤษดิ์ทำรัฐประหาร ๑๖ กันยายน ๒๕๐๐ และก่อนทำสิ่งที่เรียกเอาเองว่า "ปฏิวัติ" เมื่อวันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๐๑ ทำนองคล้าย ๆ กับที่ฮิตเลอร์ทำมาแล้ว)

ต่อมาเมื่อพรรคชาติสังคมของฮิตเลอร์เป็นพรรคเดียวที่ถูกต้องตามกฎหมาย ครั้นแล้วฮิตเลอร์เป็นเผด็จการเต็มตัว การเลือกตั้งทั่วไปโดยราษฎรไม่มีขึ้นจนกระทั่งสถาปนาสหพันธ์รัฐเยอรมันใน ค.ศ. ๑๙๔๕ ดังนั้นแม้ข้าพเจ้าจะเคยไปประเทศเยอรมันระหว่าง ค.ศ. ๑๙๓๕–๑๙๓๖ ข้าพเจ้าจึงไม่มีทางประสบด้วยตนเองถึงวิธีเลือกตั้งแบบเยอรมันสมัยที่ยังเป็นประชาธิปไตยอยู่ก่อนฮิตเลอร์ แม้จะได้ตั้งสหพันธรัฐเยอรมันขึ้นแล้วและได้มีการเลือกตั้งแบบสัดส่วนตามพรรค ข้าพเจ้าก็ไม่มีโอกาสที่เห็นแก่ตาตนเองว่าผลปฏิบัติจริงเป็นอย่างไร ข้าพเจ้าเพียงแต่สนใจติดตามข่าวเท่านั้น

ดังนั้น ในบทความดังกล่าวของข้าพเจ้าจึงขอให้นักศึกษาถามผู้รู้ช่วยอธิบายเพิ่มเติมให้แจ่มแจ้งและขอให้ถามผู้มีประสบการณ์ช่วยอธิบายด้วย ทั้งนี้โดยคำนึงตามสุภาษิตของไทยว่า "สิบปากว่าไม่เท่าหนึ่งตาเห็น · สิบตาเห็นไม่เท่าหนึ่งมือคลำ" เมื่อข้าพเจ้าได้ส่งบทความไปยังองค์การนักศึกษาธรรมศาสตร์แล้วจึงได้รับหนังสือพิมพ์ "ประชาธิปไตย" ฉบับลงวันที่ ๒๙ พ.ย. ๒๕๑๖ พบบทความในหัวเรื่องว่า "การเลือกตั้งแบบเยอรมัน" ซึ่งคุณศุภวิทย์ เปี่ยม-พงศ์สานต์ อดีตอุปนายกสมาคมนักเรียนไทยในสหพันธรัฐเยอรมัน ปัจจุบันเป็นอาจารย์แห่งมหาวิทยาลัยมหิดลได้เขียนไปลงพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ฉบับนั้น คุณศุภวิทย์ ฯ ได้ศึกษาอยู่หลายปีในสหพันธ์รัฐเยอรมันจนสำเร็จปริญญาโท เป็นผู้มีความรู้ทางเศรษฐศาสตร์และการเมืองเป็นนักวิชาการผู้หนึ่งซึ่งมีประสบการณ์เกี่ยวกับการเลือกตั้งแบบเยอรมัน ผมได้อ่านบทความของท่านผู้นี้แล้วเห็นว่าแม้ท่านเป็นนักเรียนจากประเทศเยอรมันแต่ท่านก็ถือเอาหลักวิชาที่ท่านเล่าเรียนได้ความรู้มานั้น มาประยุกต์ตามสภาพท้องที่กาลสมัยของประเทศไทย ข้าพเจ้าจึงขอคัดความตอนหนึ่งแห่งบทความของท่านมาไว้ดังต่อไปนี้

> **"ระบบการเลือกตั้งที่กล่าวมาโดยสังเขปข้างบนนี้เหมาะสมใช้การได้พอสมควรในเยอรมันตะวันตกซึ่งเป็นประเทศที่มีระบบพรรคการเมืองที่แข็งแกร่งใช้เวลาวิวัฒนาการมานานกว่าร้อยปี มีประชาชนที่มีการศึกษาดี และตื่นตัวในทางการเมืองมากกว่า ชนชาติส่วนใหญ่ในยุโรปเข้าใจการเลือกตั้งพรรคโดยอาศัยนโยบายเป็นเครื่องตัดสิน มีการปกครองแบบมลรัฐ การคัดเลือกตัวผู้สมัครจึง** Decentralized **และมีการส่งรายชื่อผู้สมัครเป็นรัฐ ๆ ไป ฯลฯ**
>
> **เพราะฉะนั้นการนำเอาระบบนี้มาใช้ในประเทศไทย ซึ่งมิได้มีการปกครองแบบมลรัฐระบบพรรคการเมืองยังอ่อนปวกเปียก นโยบายของพรรคต่าง ๆ ก็หาความแตกต่างที่เด่นชัดไม่ได้ และประชาชนส่วนใหญ่ยังนิยมเลือกตัวบุคคลอยู่อีก ทั้งยังไม่ชินกับนโยบายพรรค ฯลฯ จึงเป็นสิ่งที่ควรต้องพิจารณาอย่างละเอียดละออถึงข้อเสียอันพึงจะเกิดขึ้นได้"**

คุณศุภวิทย์ ฯ ได้กล่าวถึงสิ่งหนึ่งที่ข้าพเจ้ามิได้เน้นไว้ในบทความของข้าพเจ้าคือการที่ประเทศเยอรมันตะวันตกมีการปกครองแบบมลรัฐ ซึ่งเป็นเครื่องสะกิดใจให้ผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการร่างรัฐธรรมนูญได้ระลึกไว้ ในบทความของข้าพเจ้าได้กล่าวแต่เพียงชื่อประเทศเยอรมัน

ตะวันตกว่าสหพันธรัฐเยอรมัน เพราะข้าพเจ้าเห็นว่าคนไทยทั่วไปก็พอจะรู้ความหมายของคำว่า "สหพันธรัฐ" อยู่แล้ว ซึ่งต่างกับประเทศไทยที่เป็นราชอาณาจักรอันหนึ่งอันเดียวกัน หรือเป็นแต่เพียงรัฐเดียวของราชอาณาจักรนั้น ข้าพเจ้าจึงขอชมเชยคุณศุภวิทย์ ฯ ที่สะกิดให้ผู้สนใจในวิธีเลือกตั้งแบบเยอรมันว่า ประเทศเยอรมันตะวันตกนั้นมีการปกครองแบบมลรัฐต่างกับของไทย ข้าพเจ้าจึงขอให้ท่านผู้อ่านบทความของข้าพเจ้าถือเอาบทความของคุณศุภวิทย์เป็นหลักประกอบด้วย แล้วพึงวินิจฉัยว่าการเลือกตั้งแบบเยอรมันในทางหลักวิชาการก็ดี ในทางปฏิบัติก็ดีเหมาะสมแก่กาลสมัยของประเทศไทยในปัจจุบันนี้หรือไม่

เนื่องจากมีผู้สนใจหลายท่านต้องการทราบความเห็นของข้าพเจ้า ถึงวิธีส่งเสริมให้ราษฎรสนใจประชาธิปไตย ข้าพเจ้าจึงขอให้คุณปราโมทย์ พึ่งสุนทร อดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และอดีตพฤฒสมาชิก เป็นผู้ช่วยจัดพิมพ์บทความที่ข้าพเจ้ามอบให้องค์การนักศึกษาธรรมศาสตร์ประกอบกับคำนำที่เขียนในวันนี้รวมกันเป็นหนังสือเล่มหนึ่งให้ชื่อว่า

ข้อเสนอของนายปรีดี พนมยงค์

ต่อ

ฯพณฯ สัญญา ธรรมศักดิ์ นายกรัฐมนตรี

เรื่อง

"วิธีส่งเสริมให้ราษฎรสนใจประชาธิปไตย"

โดยให้ราษฎรมีสิทธิถอดถอนผู้แทน (Recall) ให้รัฐจ่ายค่าป่วยการแก่ราษฎรที่เดินทางมาลงคะแนนเสียง, วิธีเลือกตั้งที่ไม่ซับซ้อน, ไม่บังคับให้ผู้สมัครสังกัดพรรค, สภาเดียว

หวังใจว่าทุกท่านที่ปรารถนาส่งเสริมให้ราษฎรสนใจประชาธิปไตยคงจะรับไว้ประกอบพิจารณา

วันที่ ๘ ธันวาคม ๒๕๑๖

ปรีดี พนมยงค์

พรรคใดบ้างที่สามารถป้องกันผู้แทนขายตัว, วิธีให้ราษฎรถอดผู้แทน (Recall) วิธีเลือกตั้งจากง่ายไปสู่ยาก, เสนอให้รัฐจ่ายค่าป่วยการให้ราษฎรที่มาลงคะแนน, ชนรุ่นใหม่จะมีทางได้เป็นผู้แทนในทางปฏิบัติหรือไม่, และ "สภาเดียว"

เสนอโดย

นายปรีดี พนมยงค์

ด้วยคุณพีรพล ในนามขององค์การนักศึกษาธรรมศาสตร์ได้โทรศัพท์ข้ามทวีปจากกรุงเทพ ฯ มาถึงผมที่ชานกรุงปารีส ขอคำขวัญและบทความเพื่อองค์การ ฯ นำลงในหนังสือที่จะจัดพิมพ์ขึ้นเป็นที่ระลึกวันที่ ๑๐ ธันวาคม ผมยินดีสนองศรัทธาโดยขอให้ถือตามคำขวัญอันหนึ่งอันเดียวกันที่ผมมอบให้แก่ชาวธรรมศาสตร์ในสหราชอาณาจักร (อังกฤษ) และมวลชนที่รักชาติทั้งหลายว่า "จงพิทักษ์เจตนารมณ์ประชาธิปไตยสมบูรณ์ของวีรชน ๑๔ ตุลาคม"

ส่วนบทความสำหรับองค์การ ฯ คราวนี้ ผมได้ลงมือเขียนไว้หลายหน้ากระดาษพิมพ์แล้วแต่ยังไม่ครบถ้วนตามที่ตั้งใจไว้เพื่อให้นิสิตนักศึกษานักเรียนและมวลราษฎรพึงตระหนักถึงภยันตรายที่กำลังคุกคามประชาธิปไตยโดยทางตรงและโดยทางอ้อม โดยเฉพาะพวกที่เอาเสื้อคลุมที่มีป้ายยี่ห้อว่าประชาธิปไตยมาสวมใส่เพื่ออำพรางธาตุแท้ปฏิกิริยาของเขา แทรกซึมเข้ามาในขบวนการของนิสิตนักศึกษานักเรียนและมวลราษฎร เพื่อหวังเหนี่ยวรั้งให้ประชาธิปไตยที่วีรชนได้นำมาให้ปวงชนก้าวหนึ่งแล้วต้องชะงักงันและดึงให้ถอยหลังเข้าคลองเพื่ออภิสิทธิ์ชนได้เบียดเบียนปวงชนต่อไปอีก หรือฟื้นระบบเบียดเบียนการกดขี่ที่อภิสิทธิ์ชนเคยทำมาแล้วในอดีต ซึ่งจะเห็นได้จากการที่บางคนเอาคำว่า "ประชาธิปไตย" ที่มีความหมายตามที่พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานรับรองแล้วว่าหมายถึง "แบบการปกครองที่ถือมติปวงชนเป็นใหญ่" นั้นมาผันแปรเอาตามใจชอบ และนำไปประยุกต์ลักษณะของรัฐธรรมนูญฉบับที่ตนชอบตามอคติเช่นรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ ที่มีบทถาวรว่าประธานองคมนตรีเป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการแต่งตั้งวุฒิสมาชิกนั้น ผู้มีอคติในรัฐธรรมนูญฉบับนั้นก็ว่าฉบับนั้นเป็นประชาธิปไตย และประยุกต์แก่รัฐธรรมนูญฉบับอื่นที่ตนไม่ชอบ โดยเลือกเอาตอนที่เป็นบทเฉพาะกาลชั่วคราวโดยมิได้พิจารณาตัวบทถาวรซึ่งเมื่อพ้นกำหนดเฉพาะกาลแล้วจะมีลักษณะเป็นหรือไม่เป็นประชาธิปไตย ส่วนบทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญ ๒๔๙๒ ซึ่งแสดงว่ารับมรดกตกทอดจากรัฐธรรมนูญ ๙ พ.ย. ๒๔๙๐

ที่มีฉายาว่า "รัฐธรรมนูญใต้ตุ่ม" นั้นผู้ย่อประวัติรัฐธรรมนูญไม่ยอมพูดให้เป็นวิทยาทานโดยบริสุทธิ์ใจแก่นิสิตนักศึกษานักเรียนและมวลราษฎร แม้ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินฉบับ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕ ที่ไม่มีบทเฉพาะกาลแต่ตัวบทได้กล่าวไว้ถึงการเลือกตั้ง ๓ สมัย ก็ย่อให้นิสิตนักศึกษานักเรียนเพียงสมัยที่ ๑ ในระยะหัวต่อ ๖ เดือนเท่านั้นว่าเป็นลักษณะของธรรมนูญนั้น "ออกมาในรูปรวบอำนาจโดยสภา สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมี ๗๐ นาย แต่งตั้งโดยผู้รักษาพระนครฝ่ายทหาร" โดยไม่กล่าวถึงสมัยที่ ๒ และสมัยที่ ๓ เมื่อพ้นกำหนด ๑๐ ปีที่การปกครองจะเป็นถาวรโดยราษฎรเป็นผู้เลือกตั้งผู้แทนทั้งปวง ซึ่งเป็นการชี้อุดมการณ์ประชาธิปไตยให้เป็นระบบถาวรของสยาม

แม้ผู้ย่อประวัติรัฐธรรมนูญไทยจะยอมรับรัฐธรรมนูญ ๒๔๘๙ เป็นประชาธิปไตย ทั้งนี้ในรัฐธรรมนูญนั้นราษฎรเป็นผู้เลือกตั้งผู้แทนโดยตรง และพฤฒสมาชิกเป็นผู้ที่ราษฎรเลือกตั้งเองโดยวิธีทางอ้อมหรือเลือกตั้ง ๒ ชั้น แต่ผู้ย่อประวัติรัฐธรรมนูญก็ขมวดไว้ว่า "กล่าวกันว่าเป็นการเลือกตั้งที่เล่นพรรคเล่นพวก สมาชิกพฤฒสภาล้วนแต่เป็นพวกของ นายปรีดี พนมยงค์ เกือบทั้งสิ้น" ผู้มีใจเป็นธรรมย่อมเห็นได้ว่าเป็นคำกล่าวของพวกที่แพ้ในการเลือกตั้งโดยพวกเขาไม่บอกความจริงที่รู้หรือควรรู้ได้ว่าฝ่ายแพ้เลือกตั้งทำบัญชีสมัครฝ่ายตนขึ้นหวัง "กินรวบ" ชนิด "รวมเขต" จังหวัดใหญ่เหมือนดังที่พวกเขาพยายามโฆษณาชวนเชื่อให้ใช้วิธี "รวมเขต" ในรัฐธรรมนูญที่กำลังร่างกันอยู่ เมื่อพรรคอื่น ๆ รู้ว่าอีกพรรคหนึ่งเตรียมใช้วิธีกินรวบแล้วก็สมานกันหลายพรรคเป็นแนวร่วมทำบัญชีรายชื่อผู้สมัครของแนวร่วมขึ้นบ้าง เมื่อฝ่ายที่เตรียมกินรวบมีคะแนนเสียงน้อยกว่าฝ่ายแนวร่วมก็เป็นธรรมดาที่แทนจะ "กินรวบ" นั้นกลายมาเป็น "แพ้รวบ"

ผู้ที่เรียกร้องให้มีการเลือกตั้งตามระบบพรรคนั้นควรรู้ดีว่าเขาทำกันอย่างไร ใครเคยพบเห็นบ้างว่า พรรคใดแทนจะออกเสียงให้คนสังกัดพรรคตน กลับไปออกเสียงให้คนสังกัดพรรคอื่น ผมมิใช่หัวหน้าของพรรคใดในการเลือกตั้งพฤฒสมาชิกครั้งกระนั้นซึ่งแต่ละพรรคก็มีหัวหน้าและกรรมการพรรคของเขาโดยเฉพาะ สมาชิกในพรรคต่าง ๆ ที่เป็นฝ่ายชนะครั้งนั้นมีผู้ที่เคยเป็นนักเรียนกฎหมาย และนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองหลายคนและมีผู้ให้ความนับถือผมเนื่องจากผมรับใช้ชาติมาหลายกรณีย์ที่เขาเห็นประจักษ์ จึงเป็นการยากที่ผมจะห้ามมิให้สมาชิกเหล่านั้นนับถือผม ฉะนั้นการที่จะลงโทษผมเช่นที่กล่าวนั้นจึงไม่เป็นธรรมอย่างยิ่ง

และถ้าถือตามคำที่ผู้ย่อประวัติรัฐธรรมนูญกล่าวแล้ว องค์การนักศึกษาธรรมศาสตร์ที่ขอคำขวัญและบทความของผมโดยมีศรัทธาต่อผมก็จะถูกหาว่าเป็นพรรคพวกของผมไป

ผมได้เคยเสนอไว้ในบทความอื่น ๆ ที่ขอร้องรัฐบาลพิมพ์รัฐธรรมนูญไทยทุกฉบับเพื่อจำหน่ายให้นิสิตนักศึกษานักเรียนมวลราษฎรหาซื้อได้โดยราคาย่อมเยาเพื่อเป็นเครื่องมือประกอบการพิจารณาเสนอความเห็นรัฐบาลในการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่แล้ว และเมื่อได้เห็นการเขียนประวัติรัฐธรรมนูญที่อ้างข้างต้นนั้น ผมก็ยิ่งเห็นความจำเป็นที่ท่านทั้งหลายต้องมีหนังสือรวบรวมรัฐธรรมนูญ เพื่อนิสิตนักศึกษานักเรียนมวลราษฎรจะได้จัดตั้งกลุ่มศึกษาของตนขึ้นเอง และเทียบรัฐธรรมนูญทุก ๆ ฉบับตั้งแต่คำปรารภและทุกมาตราแล้ววินิจฉัยเองว่าเรื่องใดตอนใดเป็นประชาธิปไตยหรือไม่เป็นโดยปราศจากอคติ แม้รัฐธรรมนูญฉบับที่ผมมีส่วนร่างก็ขอเชิญวิจารณ์ได้เสรีท่านก็จะพบเองว่าผู้เขียนใดได้กล่าวตามความจริงหรือไม่

เพื่อที่องค์การ ฯ จะได้บทความของผมลงพิมพ์ทันในวันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๕๑๖ ผมจึงขอส่งมาคราวนี้เฉพาะตอนที่เกี่ยวกับเรื่องที่กำลังสนใจในระหว่างนี้ และเรื่องเกี่ยวกับปัญหาที่นักศึกษาหลายคนได้มาถามผมรวมทั้งคุณเสาวนีย์ ฯ เคยบอกและเคยถามด้วย โดยผมให้หัวเรื่องบทความว่า

"พรรคใดบ้างที่สามารถป้องกันผู้แทนขายตัว, วิธีให้ราษฎรถอดผู้แทน (Recall), วิธีเลือกตั้งจากง่ายไปสู่ยาก, เสนอให้รัฐจ่ายค่าป่วยการให้ราษฎรที่มาลงคะแนน, ชนรุ่นใหม่จะมีทางได้เป็นผู้แทนในทางปฏิบัติหรือไม่, และ "สภาเดียว" ผมไม่ขัดข้องที่ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย และองค์การนิสิตนักศึกษานักเรียนแห่งสถานศึกษาทั้งหลาย หนังสือพิมพ์และผู้สนใจทุกท่านจัดพิมพ์ขึ้นได้โดยผมไม่สงวนลิขสิทธิ์

๑. พรรคใดบ้างที่สามารถป้องกันผู้แทนขายตัว ?

๑.๑ ท่านทั้งหลายได้ยินได้ฟังหรือได้เห็นตัวอย่างที่สด ๆ ร้อน ๆ จากการเลือกตั้งระบบพรรคที่แล้วมาว่าระบบพรรคนั้นได้แก้ปัญหาที่กล่าวกันว่า "ผู้แทนขายตัว" ได้หรือไม่ปัญหาอยู่ที่คุณธรรมของผู้แทนแต่ละคนว่ามีความซื่อสัตย์ต่อประชาธิปไตยและต่อมวลราษฎรหรือไม่ ผู้แทนในพรรคหนึ่ง ๆ ย่อมมีทั้งคนที่ซื่อสัตย์และไม่ซื่อสัตย์ต่อมวลราษฎร ส่วนผู้ที่สมัครโดยไม่สังกัดพรรค ซึ่งไม่มีทางจะได้ประโยชน์จากพรรคก็ไม่มีทางขายตัวนอกจากผู้แทนที่เห็นแก่ตัวและจำพวกที่เรียกว่า "ผู้แทนผี" ส่วนพรรคนั้นก็มีชนิดที่เรียกกันว่า "พรรคผี" ที่อำพรางว่าเป็นฝ่าย

ค้าน แต่ตนเองหรือพรรคของตนหรือบางคนในพรรคของตนแอบไปรับประโยชน์จากฝ่ายรัฐบาล ชนรุ่นใหม่ที่สนใจก็ขอให้ศึกษาจากผู้แทนรุ่นเก่าที่มีตนประสบการณ์นี้และความหมายของ "ผู้แทนผี" และ "พรรคผี" ไว้ด้วย ซึ่งเป็นการนิมิต (Invention) ที่เกิดมีขึ้นในประเทศไทยตั้งแต่การเลือกตั้งตามรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ ที่เขียนไว้เพื่ออภิสิทธิ์ชนและเพื่อที่ฝ่ายเสรีมนังคศิลาจะเอาชนะให้ได้ประกอบเป็นรัฐบาลขึ้น ก็ต้องใช้วิธีการหาคะแนนเสียงเพิ่มจาก "ผู้แทนผี" และ "พรรคผี" ที่ไม่อาจควบคุมสมาชิกในพรรคของตนได้ทั่วถึงจึงมีผู้แอบไปรับเงินจากฝ่ายเสรีมนังคศิลาโดยยอมทำที่พรรคไม่สามารถจับได้ เช่น ไม่มาประชุมในวันออกเสียงให้ความไว้วางใจรัฐบาล หรือในวันที่จะคัดค้านกฎหมายสำคัญของฝ่ายรัฐบาล โดยอ้างว่าป่วยหรืออ้างเหตุอื่นที่ไม่สามารถมาประชุมได้ การหลบตัวไม่มาสภาเช่นนี้ก็เป็นการเพียงพอแก่ฝ่ายเสรีมนังคศิลาที่พรรคฝ่ายค้านมีเสียงคัดค้านน้อยลงไป

๑.๒ เมื่อวันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๒ ได้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนตามรัฐธรรมนูญ ฉบับ ๒๕๑๑ สรุปการเลือกตั้งครั้งนี้ มีพรรคการเมืองได้ส่งสมาชิกของพรรคเข้ารับเลือกตั้งรวมทั้งผู้ไม่สังกัดพรรคการเมืองใดสมัครรับเลือกตั้งด้วย ปรากฏผลดังนี้

พรรคสหประชาไทย	ได้	๗๖ คน
พรรคประชาธิปัตย์	ได้	๕๗ คน
พรรคแนวร่วมเศรษฐกร	ได้	๔ คน
พรรคสัมมาชีพช่วยชาวนา	ได้	๑ คน
พรรคแนวประชาธิปไตย	ได้	๗ คน
พรรคเสรีประชาธิปไตย	ได้	๑ คน
พรรคประชาชน	ได้	๒ คน
ผู้ไม่สังกัดพรรคใด	ได้	๗๑ คน
	รวม	๒๑๙ คน

ผู้อ่านจะเห็นได้ว่าพรรค ส.ป.ท. ของฝ่ายจอมพลถนอมมีสมาชิกน้อยกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนสมาชิกทั้งหมด แต่ก็สามารถเอาชนะในสภาผู้แทนได้ **ผมเห็นว่าเราไม่ควรลงโทษว่าผู้ไม่สังกัดพรรคใดทุก ๆ คนขายตัวให้แก่ฝ่ายจอมพลถนอม เราควรให้ความเป็นธรรมว่าผู้ไม่สังกัดพรรคใดนั้นเอง หลายคนหรือจำนวนมากคัดค้านเรื่องที่จอมพลถนอมเสนอรัฐสภา** ปัญหาจึงมี

ว่าเสียงที่ฝ่ายจอมพลถนอมได้ขึ้นจนเกินกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนสมาชิกทั้งหมดนั้น ได้มาจากผู้แทนที่สังกัดพรรคอื่น ๆ ด้วย ถ้าผู้สนใจศึกษาให้รอบคอบจะเห็นว่าบางพรรคที่อ้างว่าเป็นฝ่ายค้านอย่างสำคัญได้ยกมือให้เรื่องที่จอมพลถนอมเสนอและบางครั้งพูดค้าน แต่พอถึงเวลาก่อนลงมติก็บังเอิญมีความจำเป็นต้องไปห้องน้ำบ้าง หรือไปพักผ่อนที่สโมสรสภาเพราะพูดมาเหนื่อยแล้วจึงขึ้นมาลงคะแนนในที่ประชุมไม่ทัน และยังมีบางคนของพรรคที่มิได้มาประชุม ผมจึงขอเสนอให้ผู้ที่สนใจสอบสวนดูว่าที่มีผู้อ้างว่าการเลือกตั้งชนิด "รวมเขต" ในจังหวัดใหญ่แล้วได้ผู้แทนของบางพรรคชนิด "กินรวบ" นั้น สามารถป้องกันผู้แทนขายตัวได้จริงหรือไม่

เมื่อครั้งผมยังอยู่ในประเทศไทยไม่เคยพบว่ามี**การเล่นพนันขนาดหนักในสโมสรรัฐสภา** แต่เมื่อมาอยู่ในประเทศฝรั่งเศสแล้วได้อ่านหนังสือพิมพ์จากประเทศไทยประกอบด้วยมีผู้เห็นแก่ตามาเล่าให้ฟังยืนยันความจริงของหนังสือพิมพ์ที่กล่าวว่า ผู้แทนจำนวนหนึ่ง มิใช่ทั้งหมดได้เล่นการพนันได้เสียกันถึงขนาดเป็นแสน ๆ บาททีเดียว ฝ่ายแพ้ไม่มีเงินชำระก็ต้องเป็นลูกหนี้ตามชื่อที่หนังสือพิมพ์และผู้เห็นแก่ตาตนเองเล่าให้ฟังนั้น **เป็นบุคคลของทุกพรรครวมทั้งพรรคฝ่ายค้านที่สำคัญ** นิสิตนักศึกษานักเรียนที่อยู่ในเมืองไทยถ้าต้องการความจริงก็อาจทราบได้ดีกว่าผม ดังนั้นตามตัวอย่างของเมืองไทยเรานี้เองพรรคการเมืองไม่อาจควบคุมสมาชิกของตนให้ประพฤติในสิ่งควรประพฤติและละเว้นในสิ่งควรละเว้นได้

๑.๓ ส่วนพรรคการเมืองในเมืองนอกนั้นเราไม่ควรอ่านเพียงตำราเท่านั้น ควรศึกษาจากการปฏิบัติว่าเขาป้องกันการขายตัวของผู้แทนได้หรือไม่

(๑) ผู้ที่ไม่เคยไปเมืองนอกก็ได้ฟังวิทยุหรืออ่านหนังสือพิมพ์ในประเทศไทยแถลงข่าวข้อเท็จจริงที่ลือกระฉ่อนไปทั่วโลกระหว่างนี้ก็คือ "Watergate" (วอเทอร์เกท) ซึ่งพรรค "Republican" ใช้วิธีลอบบันทึกอัดเสียงคำปรึกษาหารือของพรรค "Democrat" ที่สำนักงานใหญ่ของพรรคนี้ที่ตั้งอยู่ ณ อาคาร "วอเทอร์เกท" ณ กรุงวอชิงตัน **พรรคนั้นพยายามปิดบังคนทำผิดของพรรค** แต่เมื่อเรื่องถึงมืออัยการและผู้พิพากษาไต่สวนพรรคนั้นก็ส่งตัวบางคนที่เป็นชั้นลูกน้องเป็นการบูชายันต์ เรื่องก็ยังไม่จบลงง่าย ๆ คือลุกลามมาถึงท่านประธานาธิบดีนิกสัน **เองที่ผู้พิพากษาไต่สวนขอเทปอัดเสียง** แต่ท่านได้อ้างเอกสิทธิ์ที่ไม่ยอมมอบเทปอัดเสียงให้ เรื่อง **ยังคาราคาซังอยู่จนทุกวันนี้**

(๒) เมื่อไม่นานมานี้ท่านแอกนิวก็ต้องลาออกจากการเป็นรองประธานาธิบดีสหรัฐ เพราะผู้พิพากษาที่มีหน้าที่สอบสวนได้ความว่า ท่านรับเงินจากผู้รับเหมาบางคนที่ช่วยในการเลือกตั้งของพรรคท่าน ยังมีบุคคลหลายคนแห่งทำเนียบขาวที่ถูกพ้องศาลฐานยักยอกเงินที่นักธุรกิจเอามาให้เพื่อช่วยในการเลือกตั้งของพรรคในชั้นแรกพรรคก็อุบเรื่องนี้ไว้ แต่ราษฎรอเมริกันเอะอะมากขึ้น พรรคก็ต้องให้พวกของตนลาออกจากตำแหน่ง มิใช่พรรคจัดการขึ้นก่อนราษฎร

(๓) แม้ว่าพรรคดีโมแครตที่ตามชื่อแปลว่า "พรรคประชาธิปไตย" ก็มีกรณีทำนองเดียวกันกับพรรค "รีพับลิกัน" ถ้าพรรคนั้นยังไม่เป็นรัฐบาลเรื่องก็อื้อฉาวน้อยหน่อย แต่ถ้าพรรคนั้นเป็นรัฐบาลก็ไม่แน่ว่าจะมีคนในพรรคกินกันขนาดไหน เพราะหลายคนแห่งพรรคนั้นเป็นคนโลภมากเพราะมีหนี้สินล้นพ้นตัวก็มีอยู่

(๔) ในยุโรปอีกหลายประเทศก็ปรากฏว่ามีหลายพรรคที่สมาชิกขายตัว เช่นสมาชิกบางคนแห่งพรรคฝ่ายรัฐบาลในฝรั่งเศส ได้อาศัยอำนาจหน้าที่ทำการทุจริตกรณีเครดิต อสังหาริมทรัพย์ คนไทยที่ไม่เคยมาเมืองนอกก็คงได้ฟังวิทยุหรือได้อ่านหนังสือพิมพ์กรณีที่ท่านโพรฟูโมรัฐมนตรีแห่งพรรคคอนเซอร์เวทีฟ ได้สมสู่กับหญิงโสเภณีที่ทูตทหารโซเวียตก็ไปสำนักนั้นด้วย เป็นที่น่าอันตรายแก่ความลับสุดยอดของรัฐบาลอังกฤษ เมื่อไม่นานมานี้ก็ยังมี ท่านเจ้าศักดินาแห่งพรรคเดียวกันนั้น ซึ่งดำรงตำแหน่งช่วยว่าการในกระทรวงป้องกันราชอาณาจักรได้สมสู่กับหญิงโสเภณีอีกหลายคนที่มาจากแหล่งลับเยอรมัน และยังมีกรณีมากหลายที่คนสังกัดพรรคหนึ่งแล้วขายตัวให้พรรคอื่น ถ้าราษฎรยังไม่เบิดโปงขึ้นพรรคก็อุบเรื่องนิ่งไว้

๑.๔ จากปรากฏการณ์ที่เป็นรูปธรรมในประเทศไทยเองและในเมืองนอก จึงเห็นได้ว่า การป้องกันผู้แทนขายตัวนั้นมิใช่ทำได้โดยพรรค การที่ประเทศต่าง ๆ มีพรรคการเมืองนั้น เราต้องศึกษาตามหลักวิชาการเมืองให้ถูกต้องเสียก่อนว่าคนในชาติหนึ่ง ๆ นั้น ประกอบด้วยหลายชนชั้นวรรณะซึ่งมีฐานะทางสังคมและทางดำรงชีพต่าง ๆ กัน แต่ละชนชั้นวรรณะแต่ละอันดับปลีกย่อยก็มีพรรคซึ่งเป็นตัวแทนในการดำเนินเพื่อให้บรรลุตามความปรารถนาที่เป็นอุดมคติของชนชั้นวรรณะและอันดับปลีกย่อย ในบางประเทศเช่นใน ส.ร.อ. มีสิ่งที่เรียกว่า "พรรค" ใหญ่ ๒ พรรค นั้นคือ "ดีโมแครต" ที่แปลตามชื่อว่า "พรรคประชาธิปไตย" และ "รีพับลิกัน" ที่แปลว่า "ชาวสาธารณรัฐ" นั้น ก็เป็นพรรคของฝ่ายนายทุนด้วยกันและไม่มีอุดมคติแน่นอนเป็นประจำ คือก่อนจะมีเลือกตั้งต่างพรรคก็นัดประชุมกำหนดนโยบายเป็นคราว ๆ

ไป บางคราวนโยบายของ "ดีโมแครต" **ก็เหมือนกับ** "รีพับลิกัน" ชุดก่อนขึ้นไป ๑ ชุด เคยทำมา จึงมีลักษณะเป็น **"พวกการเมือง"** ยิ่งกว่า คือ **ฝ่ายนายทุนแยกออกไป ๒ พวกตามชื่อดังกล่าว** ส่วนพรรคที่แท้อันมีอุดมคติแน่นอนใน ส.ร.อ. นั้นถูก "พวกการเมือง" ใหญ่ของฝ่ายนายทุนกีดกันโดยวิธีเลือกตั้งของระบบพวกการเมืองนั้น ท่านก็ย่อมเห็นได้ว่าพรรคการเมืองใหญ่นั้นไม่สามารถป้องกันผู้แทนขายตัวได้ตามที่กล่าวมาแล้ว

๒. วิธีให้ราษฎรถอดผู้แทน (Recall)

๒.๑ เมื่อคุณเสาวณีย์ ลิมมานนท์ มาถามผมถึงวิธีป้องกันผู้แทนขายตัว ผมได้ชี้แจงความเห็นว่ามิใช่แก้โดยวิธีพรรค ที่ไม่เคยปรากฏในเมืองไทยและเมืองนอกตามตัวอย่างที่ผมกล่าวมาแล้ว แต่อยู่ที่ต้องแก้ตัวผู้แทนนั้น ๆ เองว่าจะมีวิธีการอย่างไรให้เขามีหิริโอตตัปปะยึดมั่นในประโยชน์ของมวลราษฎรยิ่งกว่าส่วนตัว มีวิธีการที่ให้เขาจำต้องประพฤติในสิ่งควรประพฤติ ละเว้นในสิ่งควรละเว้น และต้องใช้วิธี**ให้อำนาจแก่ราษฎรที่เลือกตั้งผู้นั้นขึ้นมาสามารถควบคุมผู้แทนของตนได้โดยตรง** มิใช่หวังให้พรรคควบคุม ผมเห็นว่าวิธีป้องกันผู้แทนขายตัวมีวิธีที่ดีที่สุดอย่างหนึ่งเท่าที่พบ คือวิธีรัฐธรรมนูญของบางประเทศและบางรัฐ เรียกเป็นภาษาอังกฤษว่า "Recall" ซึ่งแปลว่า "**การเรียกตัวกลับคืน**" หรือ "**การถอดผู้แทน**" คือเมื่อราษฎรในเขตเลือกตั้งผู้แทนคนใดเห็นว่าผู้แทนของตนมีพฤติการณ์ที่ส่อให้เห็นว่าไม่ซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ของตน ก็มีสิทธิ์เมื่อรวมกันได้ประมาณร้อยละ ๒๕ หรือกว่านั้นขึ้นไปทำหนังสือยื่นต่อรัฐสภาหรือองค์การใดที่เหมาะสมเรียกตัวผู้แทนนั้นกลับคืนให้หมดสมาชิกภาพไป วิธีนี้เริ่มมีขึ้นก่อนในบางแขวง (Canton) อันเป็นรัฐในสมาพันธรัฐสวิตเซอร์แลนด์ ต่อมาบางมลรัฐในสหรัฐอเมริกาได้นำวิธีนี้ขึ้นไปใช้ แต่รัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกาไม่ยอมใช้วิธีนี้จึงมีผู้แทนทั้งพรรค "ดีโมแครต" และ "รีพับลิกัน" ขายตัวกันหลายคน ส่วนในรัฐธรรมนูญจีนตามระบบประชาธิปไตยแผนใหม่นั้นก็มีบทบัญญัติวิธีเรียกผู้แทนกลับคืนคล้ายกันกับวิธีของบางมลรัฐและบางแขวงในค่ายเสรีนิยม

๒.๒ วิธีเรียกผู้แทนกลับคืนต้องใช้จ่ายเงินของรัฐบาลมาก ถ้ามีการเลือกตั้งชนิด "รวมเขต" ของจังหวัดใหญ่ ๆ แต่ถ้ามีการเลือกตั้งชนิด "แบ่งเขต" ของจังหวัดใหญ่เท่ากับ**จำนวนของจังหวัดนั้นพึงมีผู้แทนได้แล้วรัฐก็ใช้เงินน้อยกว่า** เท่ากับการเลือกตั้งซ่อมเมื่อผู้แทน

ตายหรือลาออก เมื่อผู้แทนแต่ละคนรู้ตัวว่าตนอาจจะถูกราษฎรเรียกตัวกลับคืนหรือถูกถอนการเป็นสมาชิกโดยราษฎรในเขตของตน ผู้แทนแต่ละคนก็จะต้องระมัดระวังตัวโดยไม่ทำผิดต่ออุดมคติและคำมั่นสัญญาที่ให้ไว้แก่ราษฎรในขณะเลือกตั้งรวมทั้งไม่ยอมขายตัว ดังนั้นเราอาจจะไม่มีการถอนตัวผู้แทนหรือจะถอนเพียงไม่กี่คนที่ไม่มีหิริโอตัปปะ แต่ราษฎรก็คงไม่เสียดายที่จะต้องใช้จ่ายในการเลือกตั้งใหม่ดีกว่าที่จะปล่อยให้ผู้แทนขายตัวคงอยู่ในตำแหน่งต่อไปจนครบวาระ

ถ้าหากรัฐธรรมนูญฉบับใหม่กำหนดให้มีสภาผู้แทนแต่สภาเดียว โดยไม่มีสภาสูงหรือวุฒิสภา ตามที่ผมทราบจากคุณเสาวณีย์ ลิมมานนท์ว่า **นักศึกษาได้เคยร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ไว้ก่อนเหตุการณ์ตุลาคมแล้วว่าให้มีสภาผู้แทนแต่สภาเดียว** รัฐก็สามารถประหยัดเงินที่จะต้องจ่ายเป็นเงินเดือนของท่านวุฒิสมาชิกและค่าใช้จ่ายวุฒิสภารวมแล้วปีหนึ่งกว่าสิบล้านบาทนั้น เอามาตั้งเป็นเงินงบสำรองไว้เพื่อใช้จ่ายในการต้องเลือกตั้งซ่อมแทนตำแหน่งว่างที่ผู้แทนชนิดขายตัวเองต้องถูกเรียกกลับคืนหรือถูกถอนสมาชิกสภาพโดยราษฎรเอง ผมคะเนว่าเงินสำรองที่ประหยัดได้ประมาณปีละสิบล้านบาทนี้คงพอการที่จะเลือกตั้งซ่อมไม่น้อยกว่าสิบตำแหน่ง แต่ถ้าเงินสำรองนั้นไม่พอก็ขอตั้งงบประมาณเพิ่มเติมได้ โดยคิดว่าการเลือกตั้งใหม่ทั่วทั้งประเทศนั้นก็เคยทำกันมาแล้ว เมื่อรัฐบาลกับสภาผู้แทนขัดแย้งกันก่อนถึงกำหนดวาระที่ผู้แทนหมดสมาชิกภาพ รัฐบาลก็สามารถยุบสภาแล้วให้มีการเลือกตั้งใหม่ ซึ่งต้องใช้จ่ายเงินยิ่งกว่าการเลือกตั้งใหม่แทนในตำแหน่งว่างที่ผู้แทนราษฎรถูกเรียกตัวกลับคืน

๓. วิธีเลือกตั้งจากง่ายไปสู่ยาก

นักศึกษาหลายคนถามผมว่าวิธีเลือกตั้งชนิดใดจึงจะเหมาะสมแก่สภาพของราษฎรไทยในปัจจุบัน

๓.๑ ผมตอบว่าบางวิธีผมเคยเรียนเคยเห็นมา และเคยนำเสนอใช้ในประเทศไทย บางวิธีเคยอ่านจากตำราแต่ไม่เคยมีประสบการณ์เอง แต่ก็พิจารณาจากสภาพของราษฎรไทยเป็นสำคัญก่อนอื่นว่าจะต้องตั้งต้นจากง่ายไปสู่ยาก เปรียบเหมือนนักเรียนชั้นประถมก็ต้องเรียนเลื่อนขึ้นไปเป็นลำดับไปสู่มัธยมแล้วเข้ามหาวิทยาลัยเรียนขั้นปริญญาตรี ปริญญาโท ปริญญาเอกเป็นลำดับไป ถ้าจากประถมกระโดดขึ้นเรียนปริญญาเอกก็ไม่มีทางสำเร็จและจะทำให้นักเรียนผู้นั้นเบื่อหน่ายไม่มาเรียนหรือลาออกไป ฉันใดก็ดีถ้าวิธีเลือกตั้งยุ่งยากซับซ้อนราษฎรที่มีสภาพยังไม่ถึงขั้นนั้นก็เบื่อหน่ายแล้วก็จะไม่มาออกเสียงลงคะแนน ความหวังที่ท่านจะให้ประชาชนนิยมระบบประชาธิปไตยก็ไม่อาจบรรลุได้

๓.๒ ปาฐกถาในที่ประชุมนักเรียนไทยในอังกฤษที่เมืองคอนแคสเทอร์เมื่อ ๒๘ ก.ค. ๒๕๑๖ นั้น ผมได้กล่าวไว้แล้วว่าประเทศอังกฤษที่ถือกันว่าเป็นแม่แห่งระบบประชาธิปไตยทางรัฐสภาซึ่งคนอังกฤษได้คุ้นกับการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรมาหลายร้อยปีแล้วนั้น **เขาก็ยังใช้วิธีแบ่งเขตเลือกตั้ง ๑ เขตต่อผู้แทนคนหนึ่ง** ประเทศอังกฤษมีพลเมืองประมาณ ๕๔ ล้านคน ได้แบ่งออกเป็น ๖๓๐ เขตเลือกตั้งถ้าคิดถัวเฉลี่ยก็ประมาณ ๑ เขตต่อพลเมือง ๙๐,๐๐๐ คน แม้ว่าในอังกฤษจะนิยมวิธีมีพรรคการเมือง **แต่เขาไม่บังคับผู้สมัครให้สังกัดพรรคเพราะเป็นเสรีภาพของผู้สมัครที่จะสังกัดพรรคหรือไม่สังกัด** ราษฎรอังกฤษมิได้หลับหูหลับตาว่าใครชอบพรรคใดก็เลือกคนที่สักแต่ว่าสังกัดพรรคนั้น คือเขาดูคุณลักษณะตัวของผู้สมัครด้วยและโดยเหตุที่เขตหนึ่งๆ มีพลเมืองประมาณไม่ถึง ๑ แสนคนและผู้มีสิทธิออกเสียงถัวเฉลี่ยประมาณ ๖๐,๐๐๐ คนต่อ ๑ เขต ผู้สมัครก็สามารถติดต่อทำความรู้จักกับผู้มีสิทธิออกเสียงได้เป็นส่วนมาก และผู้มีสิทธิออกเสียงก็สามารถพิจารณาคุณลักษณะของผู้สมัครได้ด้วยนอกจากดูในขั้นแรกว่าดีแล้ว แต่ผู้แทนแอบไปประพฤติชั่วภายหลังในบางกรณีซึ่งอังกฤษไม่ใช้วิธี "Recall" คือให้ราษฎรเรียกตัวกลับคืน

เมื่ออังกฤษแบ่งเขตเลือกตั้งไม่กว้างขวางใหญ่โตนัก เขาก็แยกหน่วยออกเสียงได้หลายหน่วยสะดวกแก่การที่คนอังกฤษมาละคะแนนเสียงโดยไม่เสียเวลาเดินทางมาไกล ๆ ผมจึงได้ชี้แจงกับนักเรียนไทยในสหพันธรัฐเยอรมันเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๕ ครั้งหนึ่งกับนักเรียนไทยในอังกฤษเมื่อ ๒๕๑๖ อีกครั้งหนึ่งว่า **การที่เมืองไทยมีหน่วยเลือกตั้งห่างไกลกันมากนั้นก็เป็นธรรมดาที่ราษฎรจะสละการทำมาหากินทั้งวันมาลงคะแนนได้อย่างไร** จะมีก็แต่คนที่อยู่ไม่ห่างหน่วยเลือกตั้ง ฉะนั้นการที่ผู้ลงคะแนนที่แล้ว ๆ มาเป็นจำนวนน้อยนั้น **จะซัดความผิดมาให้ราษฎรไม่ได้** คือทางราชการต้องจัดให้มีหน่วยเลือกตั้งให้มากขึ้น พอแก่การที่ราษฎรจะมาลงคะแนนได้โดยไม่เสียเวลาทำมาหากินทั้งวัน ในสมัยก่อนมีเจ้าหน้าที่น้อยแต่ในสมัยนี้เราอาจขอแรงนิสิตนักศึกษานักเรียนที่ปรารถนาให้ประชาชนเลื่อมใสในระบบประชาธิปไตยไปช่วยเป็นเจ้าหน้าที่หน่วยเลือกตั้ง ผมคิดว่าท่านเหล่านี้เต็มใจช่วยแน่และเราจะได้การเลือกตั้งที่บริสุทธิ์ยิ่งกว่าที่เคยมีมาในบางกรณีที่เรียกกันว่า "ไพ่ไฟ" คือเจ้าหน้าที่บางคนใช้บัตรที่ไม่มีคนมาลงคะแนนนั้นบีดเครื่องหมายในบัตรเสียเอง แล้วใส่ลงไปในหีบลงคะแนนเพื่อช่วยพวกของตนหรือกรณีอื้อฉาวเรื่อง "หีบไฟ" ในสมัยเสรีมนังคศิลาซึ่งเมื่อเจ้าหน้าที่เห็นว่าคะแนนที่พวกตนได้รับแม้จะทิ้งไพ่ไฟ แล้วก็สู้ฝ่ายอื่นไม่ได้จึงทำลายบัตรในหีบออกเสียงนั้นทั้งหมดแล้วทำ "ไพ่ไฟ" ขึ้นใหม่นับคะแนนใหม่ทำให้

ผู้สมัครฝ่ายตนชนะโดยวิธีหีบไฟนั้น คดีนี้มาถึงโรงศาลที่ท่านผู้หนึ่งถูกอัยการฟ้องในข้อหาดูหมิ่นผู้แทนการทูตอเมริกันว่า "กุ๊ยมะริกัน" ที่มาพูดเอาใจจอมพล ป. ว่าใน ส.ร.อ. นั้น ที่ชิคาโกมีนักเลงยกเอาหีบบัตรออกเสียงไปดื้อ ๆ จากเจ้าหน้าที่

ผมเห็นว่าการแบ่งเขตตามแม่ระบบประชาธิปไตยทางรัฐสภาดังกล่าว และเคยนำมาใช้ในประเทศไทยก่อนรัฐประหาร ๘ พ.ย. ๒๔๙๐ นั้น รัฐเสียค่าใช้จ่ายน้อยกว่า เช่นในการทำสแตมป์เครื่องหมายแต้มสำหรับผู้สมัครคนหนึ่ง ๆ ที่ใช้ปิดบนบัตรนั้นก็จะทำเพียงไม่กี่แถวเพราะในเขตหนึ่ง ๆ ไม่มีคนสมัครล้นหลาม แต่การรวมเขตจังหวัดใหญ่เช่นจังหวัดพระนครที่มีผู้แทนได้ ๑๐ คน แต่ละพรรคก็ส่งคนของตนสมัคร ๑๐ คนรวมกว่า ๕ พรรคก็มีสแตมป์แต้มที่รัฐต้องพิมพ์ให้อย่างน้อย ๕๐ ใบเป็นบัญชีหางว่าว หรือแบ่งออกเป็นท่อน ๆ ก็หลายท่อนจึงเหลือที่ไม่ใช้หลายท่อนต้องเสียเปล่าคิดเป็นเงินจำนวนไม่น้อย เงินที่เสียไปนี้ถ้าเอามาทำสมุดแจกนักเรียนก็ได้หลายล้านเล่ม

ส่วนหน่วยเลือกตั้งภายในเขตก็ **ควรจัดให้มีทุกหมู่บ้าน** แทนที่จะมีหน่วยละตำบลนั้น เวลานี้มีประมาณ ๔๔,๖๐๖ หมู่บ้าน เมื่อหักจำนวน ๕,๐๓๖ ตำบลที่เคยจัดเป็นหน่วยเลือกตั้งอยู่เดิมนั้นก็คงมีหน่วยที่จะจัดเพิ่มประมาณ ๔๐,๐๐๐ หน่วย ค่าทำบัตรก็ประมาณไม่มากกว่าเดิมแต่จะถูกกว่าเพราะมีการแบ่งเขตจะใช้จ่ายเพิ่มเฉพาะค่าทำหีบลงบัตรและค่าพาหนะเบี้ยเลี้ยงเจ้าหน้าที่ประมาณหน่วยละ ๕๐๐ บาท รวมเป็นเงินที่จะเพิ่มในการนี้ประมาณ ๒๐ ล้านบาท ซึ่งผมเห็นว่าคุ้มและได้ผลเกินค่าที่จะทำให้ราษฎรทั่วทั้งประเทศสนใจในระบบประชาธิปไตย

๔. เสนอให้รัฐจ่ายค่าป่วยการให้ราษฎรที่มาลงคะแนน

๔.๑ นอกจากนี้ผมคิดขึ้นเองว่าน่าจะทดลองทำเป็นประวัติการณ์ของโลกบ้างว่า ผู้มีสิทธิออกเสียงคนใดมาลงคะแนนก็จะได้รับค่าป่วยการจากรัฐบาลครั้งละ ๑๐ บาท ผมคะเนว่าในจำนวนพลเมืองไทยร่วม ๔๐ ล้านคนนั้นมีจำนวนผู้มีสิทธิออกเสียงประมาณ ๒๐ ล้านคน รัฐก็ใช้เป็นค่าป่วยการของราษฎร ๒๐๐ ล้านบาท **ซึ่งไม่น่าเสียดายเพราะเท่ากับคืนเงินที่เก็บภาษีอากรมาจากราษฎรคืนให้คนละ ๑๐ บาทในวันเลือกตั้ง** ถ้าหากเอาเงินที่รัฐบาลยึดได้จากผู้ทำลายประชาธิปไตยตั้งแต่สฤษดิ์เป็นต้นมา จนถึงถนอมประภาสที่รัฐบาลควรยึดได้ก็ประมาณพันๆ ล้านบาท รัฐบาลเอาคืนราษฎรคราวละ ๒๐๐ ล้านบาท ต่อการเลือกตั้งครั้งหนึ่งในรอบ ๔ ปีก็เป็นอันว่าใน

รอบ ๑๐๐ ปี นี้มีการเลือกตั้ง ๒๕ ครั้งก็มีเงินพอคืนให้ราษฎรได้โดยตรง ชนรุ่นปัจจุบันนี้ก็จะปลูกฝังนิสัยประชาธิปไตยได้มั่นคงแล้วถ่ายทอดให้ชนรุ่นใหม่ในอีก ๑๐๐ ปีข้างหน้าโน้นให้พัฒนาต่อไปได้

การคืนเงินให้ราษฎรโดยตรงตามวิธีที่ผมเสนอมานี้เป็นประโยชน์กว่าที่รัฐบาลจะเอาเงินที่ยึดได้จากผู้ทุจริตไปใช้ในงบประมาณประจำของรัฐบาลซึ่งเรียกอย่างคนไทยว่า "เบี้ยหัวแตก" โดยกระทรวงนั้นกระทรวงนี้จะขอแบ่งเอาไป

๔.๒ ผมเห็นอีกว่าวิธีที่รัฐจ่ายค่าบ่วยการให้ผู้มีสิทธิออกเสียงมาลงคะแนนนั้นยังจะช่วยป้องกันมิให้ผู้สมัครเริ่มโกงตั้งแต่ต้นโดยวิธีจ่ายค่าพาหนะเป็นสินน้ำใจให้ผู้มาลงคะแนน

๕. ชนรุ่นใหม่จะมีทางได้เป็นผู้แทนในทางปฏิบัติหรือไม่

๕.๑ นักศึกษาบางคนขอให้ผมอธิบายวิธีเลือกตั้งของเยอรมัน ผมได้ตอบว่าผมเพียงแต่เคยเรียนทางตำรา เมื่อครั้งผมเป็นนักศึกษาคณะนิติศาสตร์แห่งมหาวิทยาลัยในฝรั่งเศสอันตรงกับสมัยที่ประเทศเยอรมันใช้รัฐธรรมนูญฉบับ "ไวมาร์" (Weimar) ซึ่งเป็นวิธีที่ Victor d' Hondt คิดขึ้นโดยปรับปรุงจากวิธีของ C.C.G. Andrae ชาวเดนมาร์ก เมื่อระบบนาซีเกิดขึ้นใน ค.ศ. ๑๙๓๓ แล้วไม่มีการเลือกตั้งจนกระทั่งตั้งสหพันธรัฐแล้วนำวิธีก่อนนาซีนั้นกลับมาใช้โดยปรับปรุงใหม่ วิธีนี้เรียกเป็นภาษาอังกฤษว่า "Proportional Representation" อักษรย่อ P.R. เรียกเป็นภาษาฝรั่งเศสว่า "Représentation Proportionnelle" อักษรย่อ R.P. คือการถัวเฉลี่ยผู้แทนตามพรรค (ตามฉบับเดิมที่คนเดนมาร์กคิดขึ้นนั้นให้เฉลี่ยแก่ผู้สมัครไม่สังกัดพรรคด้วย) ถือกันว่าเป็นยุติธรรมดีสำหรับการเลือกตั้งระบบพรรค แต่วิธีการยุ่งยากในการคำนวณคือมีผู้มีสิทธิออกเสียงคนหนึ่งมีสิทธิออกเสียง ๒ ครั้ง ครั้งที่ ๑ สมาชิกกึ่งหนึ่งของรัฐสภาได้รับเลือกจากเขตมีผู้แทนได้คนเดียว ส่วนตำแหน่งที่เหลือแบ่งกันตามส่วนเฉลี่ยจากเขตมีผู้แทนได้หลายคน จำนวนผู้แทนที่พรรคหนึ่ง ๆ ได้ในเขตที่มีผู้แทนได้คนเดียวนั้นให้หักออกจากจำนวนรวมของตำแหน่งผู้แทนเพื่อจะได้ตำแหน่งจากการเลือกตั้งตามบัญชี (ลิสท์) ของพรรค ขอให้นักศึกษาถามผู้รู้ช่วยอธิบายเพิ่มเติมให้แจ่มแจ้งด้วย ส่วนการปฏิบัตินั้นผมไม่เคยมีโอกาสไปดูมาจึงอธิบายไม่ได้ ขอให้นักศึกษาถามผู้มีประสบการณ์ช่วยอธิบายด้วย

แม้วิธีนี้จะยุติธรรมสำหรับการเลือกตั้งระบบพรรค แต่ราษฎรอังกฤษแห่งประเทศแม่ประชาธิปไตยก็ยังขึ้นไม่ถึงวิธีดีเลิศนี้ ผมวิตกว่าราษฎรไทยที่แม้มีสิทธิออกเสียงครั้งเดียวใน

การเลือกตั้งสมัยหนึ่ง ๆ นั้นก็ยังไม่ค่อยไปออกเสียงกันตามวิธีจัดตั้งหน่วยดังกล่าวแล้ว ถ้าจะให้มาออกเสียง ๒ ครั้ง ในเสมัยเดียวกันจะบ่นว่าอย่างไรบ้างผมก็ไม่ทราบ นอกจากจะใช้วิธีให้ค่าป่วยการตามที่ผมเสนอในข้อก่อน

๕.๒ ผมวิตกถึงเยาวชนรุ่นใหม่ว่า ถ้ารัฐธรรมนูญใหม่ที่ยืนยันจะเอาการเลือกตั้งที่บังคับให้ผู้สมัครสังกัดพรรคให้จงได้ และกฎหมายเลือกตั้งก็ต้องอนุโลมวิธีอเมริกันหรือเยอรมันแล้ว ท่านทั้งหลายที่เป็นพลังใหม่กำลังเจริญงอกงามนั้นท่านจะมีทางได้รับเลือกเป็นผู้แทนในทางปฏิบัติหรือไม่

๕.๓ ผมได้กล่าวถึงผลทางปฏิบัติของการเลือกตั้งระบบพรรคที่มีสองพรรคใหญ่ใน ส.ร.อ. ซึ่งเป็นพรรคแทนนายทุนด้วยกันทั้งคู่เพื่อผูกขาดอำนาจรัฐไว้เพื่อพวกของตนโดยอาศัยวิธีการเลือกตั้งที่ได้ผลกีดกันพรรคที่เกิดใหม่มิให้ก้าวหน้าต่อไปได้

ส่วนในสหพันธรัฐเยอรมันซึ่งใช้วิธีเลือกตั้งเยอรมันดังกล่าวแล้ว ได้ผลทำให้พรรคใหญ่ ๒ พรรคที่มีชื่อพ่วงท้ายว่า "ดีโมแครท" และพรรคย่อมมีพรรคหนึ่งพ่วงท้ายชื่อด้วยคำว่า "ดีโมแครท" เช่นกัน แปลตามคำพ่วงท้ายก็คือ "ประชาธิปไตย" ด้วยกัน หากเพี้ยนกันในคำนำหน้า (ผมขอเอาชื่อที่แปลเป็นภาษาอังกฤษมากล่าวไว้เพื่อความสะดวก)

ก. พรรค "โซเชียล ดีโมแครท" แปลเป็นไทยว่า "สังคมประชาธิปไตย"

ข. พรรค "คริสเตียน ดีโมแครท" แปลเป็นไทยว่า "คริสเตียนประชาธิปไตย"

ค. พรรค "ฟรี ดีโมแครท" แปลเป็นไทยว่า "เสรีประชาธิปไตย"

พรรคเยอรมันดังกล่าวนั้น ได้ขุมพลังที่เป็นมรดกสืบทอดมาจากพรรคที่มีอยู่ก่อนในอดีต ขุมพลังนี้ อาจเป็นพวกนายทุน พวกกรรมกร รวมทั้งพวกนิยมเผด็จการนาซีของฮิตเลอร์ที่แทรกเข้ามาในพรรคฝ่ายขวา **โดยเปลี่ยนเพียงยูนิฟอร์มเก่ามาใช้ป้ายยี่ห้อใหม่ที่แสดงภายนอกว่า "ประชาธิปไตย"** เยาวชนเยอรมันที่มีอุดมคติมั่นคงในระบบประชาธิปไตยแท้จริงของมวลราษฎรนั้น ไม่มีทางที่จะได้รับเลือกเข้ามาเป็นผู้แทนในรัฐสภา คือจำต้องสนับสนุนพรรคที่มีอุดมคติก้าวหน้าบ้างเช่นพรรคโซเชียลดีโมแครทที่มีอุดมคติแห่งขบวนการสังคมนิยมสากล ไม่ใช่มีแต่ชื่อว่าสังคมนิยม **ก็ยังดีกว่าจะปล่อยให้พรรคที่แม้ชื่อท้ายว่าประชาธิปไตยแต่เป็นตัวแทนของอภิสิทธิชน**

อย่างไรก็ตาม รัฐธรรมนูญเยอรมันฉบับปัจจุบันยังมีความเป็นประชาธิปไตยพอสมควร พรรคเล็กพรรคน้อยจะมีอุดมคติสังคมนิยมแท้จริงหรือเป็นคอมมิวนิสต์ก็ได้ หากไม่มีทางชนะการเลือกตั้งโดยวิธีเลือกตั้งชนิดถัวเฉลี่ยคะแนน

๕.๔ ส่วนในประเทศไทยนั้นถ้าหากรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ดำเนินตามแนวทางฉบับ ๒๔๙๒ โดยมีผู้กล่าวว่าเป็นรัฐธรรมนูญประชาธิปไตยที่สุดที่กำหนดอุดมการณ์ของสังคมไทยเอาไว้เป็นสังคมเสรีนิยม ท่านก็ไม่อาจตั้งพรรคที่มีนโยบายอย่างอื่นนอกจากวิธีเสรีนิยมเท่านั้น

ตามที่อ้างว่าอุดมการณ์ของสังคมไทยเป็นสังคมเสรีนิยมนั้น ขัดต่อประวัติศาสตร์ของชาติไทย ผมเคยกล่าวไว้ในปาฐกถาต่อนักเรียนอังกฤษ เมื่อ ๒๘ ก.ค. ๒๕๑๖ ว่า **พระองค์เจ้าองค์หนึ่งท่านเห็นว่าสังคมนิยมทำได้ในเมืองไทยซึ่งเป็นสิ่งเคยทำมาแล้วตั้งแต่สมัยอยุธยานั้น** ซึ่งผมเห็นว่าท่านรับสั่งตรงตามที่ปรากฏในกฎหมายสมัยอยุธยา และยิ่งกว่านั้นขัดต่อความจริงที่สมเด็จกรมพระยาดำรงเมื่อครั้งทรงเป็นเสนาบดีมหาดไทย ที่เสด็จไปตรวจราชการภาคอีสาน ทรงพบสภาพความเป็นอยู่ของชนบทแห่งหนึ่ง ซึ่งพระองค์ทรงเขียนในรายงานว่าเปรียบเหมือน "โซเซียลิสต์" ทั้งนี้เป็นสภาพตามธรรมชาติของคนไทยเองโดยขณะนั้นยังไม่มีทางรถไฟหรือทางถนนรถยนต์หรือทางเครื่องบินไป คนไทยเหล่านั้นจึงมิได้รับอิทธิพลลัทธิสังคมนิยมที่แพร่มาจากต่างด้าว (ผมได้กล่าวเรื่องสมเด็จองค์นี้ไว้ในหนังสือว่าด้วยความเป็นอนิจจังของสังคม)

เราต้องดูความจริงว่า **ถ้าเป็นเสรีนิยมแล้วผู้ที่สามารถใช้สิทธิในทางปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญนั้น** เช่นในการสมัครรับเลือกตั้งก็จะมีแต่คนมีทุนหรือรับเงินจากนายทุน เป็นส่วนมากที่สามารถชนะในการเลือกตั้ง ตามที่ผมยกตัวอย่างไว้ในปาฐกถาของผมที่อังกฤษแล้ว **ดังนี้จึงทำให้เกิดความไม่เสมอภาคในทางปฏิบัติบทบัญญัติกำหนดแนวนโยบายของรัฐให้เป็นแต่ในทางเสรีนิยมอย่างเดียว จึงขัดกับลัทธิประชาธิปไตยสมบูรณ์ของปวงชน ถ้าเราเคารพปวงชนแท้จริงแล้วก็ต้องให้เสรีภาพแก่ปวงชนว่าจะสมัครใจใช้ลัทธิอะไร ยิ่งเขียนห้ามสังคมนิยมไว้สังคมนิยมก็จะมาถึงเร็วโดยวิธีทางอื่นนอกรัฐสภา** ฉะนั้นควรให้ทุกคนมาสู้กันทางรัฐสภาอย่างเสรีจะเหมาะกว่า ขอให้ดูราชอาณาจักรอื่นบ้าง เช่น เบลเยี่ยม เนเธอแลนด์ เดนมาร์ค สวีเดน นอร์เวย์ อังกฤษ ญี่ปุ่น ฯลฯ เขาก็ยอมให้ลัทธิต่าง ๆ สู้กันอย่างเสรีในรัฐสภา **บางครั้งฝ่ายสังคมนิยม**

ชนะก็มิได้ลบล้างสถาบันกษัตริย์ ถ้ารัฐบาลสังคมนิยมทำไม่ดีก็ต้องถูกราษฎรเปลี่ยนรัฐบาลใหม่เป็นเสรีนิยมในคราวเลือกตั้งครั้งต่อไป

๖. การมีสภาเดียว

คุณเสาวนีย์ ลิมมานนท์ ได้แจ้งให้ผมทราบว่าก่อนเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม นั้น นักศึกษาได้จัดการร่างรัฐธรรมนูญขึ้นฉบับหนึ่ง โดยกำหนดให้มีสภาผู้แทนราษฎรแต่สภาเดียว เพราะเห็นว่าการมีสภาสูงที่เรียกว่าวุฒิสภาหรือพฤฒสภานั้น เป็นการฟุ่มเฟือยโดยไม่จำเป็นเพราะทำให้ค่าใช้จ่ายของราษฎรโดยไม่จำเป็นและทำให้เรื่องล่าช้า **เมื่อได้สนทนากันแล้ว ผมมีความเห็นด้วยกับความดำริของนักศึกษา ที่จะให้มีสภาผู้แทนราษฎรแต่สภาเดียว** จึงได้รวบรวมความเห็นสนับสนุนนักศึกษาตามที่ได้แจ้งแก่คุณเสาวนีย์ และที่ผมได้ค้นเพิ่มเติมประกอบรวมกันมาดังต่อไปนี้

๖.๑ หลักการเดิมที่มีสภาสูงไว้ เพื่อมีหน้าที่ยับยั้งร่างกฎหมายที่สภาผู้แทนเสนอมานั้นโดย **ถือกันว่าสมาชิกสภาสูงเป็นผู้ที่มีอายุมากกว่าสมาชิกสภาล่างจึงย่อมไตร่ตรองรอบคอบไม่หุนหันพลันแล่น** แต่ความจริงผมเคยเล่าให้คุณเสาวนีย์ฟังว่าสมาชิกสภาสูงมีอายุมากกว่าสมาชิกสภาผู้แทนนั้นก็**เป็นแต่เขียนไว้ในกฎหมาย**ว่าสมาชิกสภาสูงต้องมีอายุอย่างต่ำมากกว่าสมาชิกผู้แทน **แต่ก็มิได้มีข้อห้ามไว้ว่าถ้าคนมีอายุสูงเท่าใดจึงสมัครเป็นสมาชิกสภาผู้แทนไม่ได้** ดังนั้น เราจึงเห็นจากรูปธรรมที่ประจักษ์ว่า **สมาชิกสภาผู้แทนมีอายุขนาดเป็นพ่อหรือปู่ของสมาชิกสภาสูงได้หลายคน** เช่น ท่านเชอร์ชิลล์มีอายุถึง ๙๑ ปี ก็ยังเป็นสมาชิกสภาผู้แทนของอังกฤษ ท่านแฮร์ริโอต์มีอายุถึง ๘๕ ปีก็ยังเป็นสมาชิกสภาผู้แทนของฝรั่งเศสและยังมีอีกหลายท่านที่นับไม่ถ้วนที่มีอายุสูงยิ่งกว่าอายุของสมาชิกสภาสูง แต่ท่านก็เป็นสมาชิกของสภาผู้แทน แม้ในประเทศไทยเราเองผู้แทนหลายคนมีอายุมากกว่าวุฒิสมาชิก **ฉะนั้นถ้ามีสภาเดียวก็ย่อมมีสมาชิกทั้งหนุ่มและแก่คละกันไป** ฝ่ายคนหนุ่มใจร้อนหน่อยก็มีฝ่ายคนแก่ในสภาช่วยกันเหนี่ยวรั้งไว้ได้ ดังนั้นทฤษฎีที่ว่าสมาชิกสภาสูงมีอายุมากกว่าสมาชิกสภาผู้แทน**จึงไม่เป็นไปตามความจริงที่ประจักษ์**

๖.๒ ผมได้ชี้แจงแก่คุณเสาวนีย์ ถึงวิธีประชุมพิจารณาของสภาผู้แทนแล้วว่ามี ๓ วาระ คือ วาระที่ ๑ เป็นขั้นพิจารณาว่าจะรับหลักการร่าง พ. ร. บ. หรือไม่ วาระที่ ๒ คือการ

พิจารณารายละเอียดในร่าง พ.ร.บ. แล้วก็เข้าสู่วาระที่ ๓ คือการลงมติขั้นสุดท้ายว่าจะให้ร่าง พ.ร.บ. นั้นใช้เป็นกฎหมายได้หรือไม่ ดังนั้นถ้ามีสภาเดียวก็ควรแก้การพิจารณาวาระที่ ๓ **ให้ยืดเวลาออกไปเพื่อสมาชิกทั้งหนุ่มและแก่จะได้มีเวลาช่วยกันตรึกตรองให้รอบคอบอีกครั้งหนึ่ง** แทนที่ข้อบังคับการประชุมสภาและวิธีปฏิบัติที่เคยทำกันมา ได้รวบรัดเร็วเกินไปนักคือเมื่อพิจารณาวาระ ๒ เสร็จแล้ว ประธานสภาโดยมากก็ให้สมาชิกลงมติวาระที่ ๓ ทันที ผมจึงเห็นว่าเราควรแก้ไขเสียใหม่**ให้ทิ้งระยะเวลาการพิจารณาวาระที่ ๓ ไว้ให้มีเวลาที่สมาชิกจะตรึกตรองไม่ใจเร็วด่วนได้เพื่อลงมติ** ให้เสร็จไปอย่างที่เคยทำมา กำหนดเวลานี้จะควรเท่าใดก็สุดแท้แต่นักศึกษาจะพิจารณาโดยเทียบกับรัฐธรรมนูญไทยที่เคยมีสภาสูงว่า ได้กำหนดระยะเวลาที่สภาสูงจะต้องพิจารณาร่าง พ.ร.บ. ที่สภาผู้แทนพิจารณาแล้วนั้นให้เสร็จไปภายในกี่วัน

รัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๘๙ มาตรา ๕๔ กำหนดว่าให้พฤฒสภาพิจารณาลงมติภายในกำหนด ๓๐ วันแต่ถ้าเป็น พ.ร.บ. การเงินต้องพิจารณาและลงมติให้เสร็จภายใน ๑๕ วัน

แต่รัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ ที่มีผู้อ้างว่าเป็นประชาธิปไตยที่สุดนั้น ผู้ร่างท่านเห็นว่ารัฐธรรมนูญ ๒๔๘๙ ใจร้อนเกินไปที่กำหนดเช่นนั้น ฉะนั้นท่านผู้ร่างฉบับ ๒๔๙๒ จึงบัญญัติไว้ในมาตรา ๑๒๒ ว่าให้วุฒิสภาพิจารณาร่าง พ. ร. บ. ที่สภาผู้แทนพิจารณาแล้วเสนอมานั้นให้เสร็จไปภายใน ๖๐ วัน ส่วน พ.ร.บ. การเงินให้เสร็จไปภายใน ๓๐ วัน เป็นการทวีคูณเวลาที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ ๒๔๘๙

ผมจึงขอให้นักศึกษาตั้งกลุ่มพิจารณาด้วยตนเอง เทียบเคียงรัฐธรรมนูญไทยทุกฉบับที่มีสภาสูงว่าจะควรทิ้งระยะเวลาเมื่อสภาผู้แทนพิจารณาวาระที่ ๒ แล้วไว้สักกี่วันก่อนที่จะลงมติในวาระที่ ๓

๖.๓ ประเทศไทยเรามีพระมหากษัตริย์ที่รัฐธรรมนูญตั้งแต่ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕ และ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ เป็นต้นมานั้นก็ถวายพระราชอำนาจพระองค์ท่านให้ทรงยับยั้งร่าง พ.ร.บ. ได้ ก็เหตุไฉนเล่าผู้ที่อ้างว่าจงรักภักดีในพระองค์ท่านจะคิดการตัดพระราชอำนาจมาให้แก่วุฒิสภาเป็นผู้ยับยั้งกฎหมาย

๖.๔ หลายราชอาณาจักรที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขก็มีทางโน้มไปในทางมีสภาผู้แทนราษฎรเดียว เช่นราชอาณาจักรเดนมาร์กมีสภาผู้แทนราษฎรเดียวเรียกว่า "Folketing"

ราษฎรเป็นผู้เลือกตั้งสมาชิก ราชอาณาจักรสวีเดนมีสภาผู้แทนราษฎรเดียวเรียกว่า "Riksdag"

ราษฎรเป็นผู้เลือกตั้งสมาชิก

ขอให้สังเกตไว้ด้วยว่ามหาราชอาณาจักรญี่ปุ่นซึ่งมีพระจักรพรรดิเป็นประมุข อันเป็นพระราชวงศ์ที่ยั่งยืนนานที่สุดในโลก เพราะองค์แรกแห่งราชวงศ์ ชื่อพระเจ้าชิมมุได้สถาปนาพระราชวงศ์ขึ้นเมื่อประมาณ ๒,๔๐๐ ปี และมีพระทายาทสืบต่อมาจนกระทั่งถึงพระจักรพรรดิฮิโรฮิโตปัจจุบันนั้น ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ญี่ปุ่นก็ได้ยกเลิก "สภาเจ้าศักดินา" (House of Peers) **โดยยกเลิกฐานันดรศักดิ์เจ้าศักดินาที่มีมาแต่โบราณกาลนั้นหมดสิ้นไปสภาสูงของญี่ปุ่นปัจจุบันนี้มีชื่อว่า "สภาที่ปรึกษา"** (House of Councillors) **มีจำนวน ๒๕๐ คน ราษฎรเป็นผู้เลือกตั้งโดยตรง ๑๐๐ คน และอีก ๑๕๐ คนเลือกโดยแขวงของมณฑล คือ เป็นสภาสูงที่ราษฎรเลือกตั้ง** ส่วนสภาผู้แทนนั้นราษฎรเป็นผู้เลือกตั้งสมาชิก **ดังนั้นแม้ญี่ปุ่นจะมี ๒ สภาแต่สมาชิกก็เป็นผู้ที่ราษฎรเลือกตั้งขึ้นมา** เมื่อสมัยปัจจุบันราชอาณาจักรต่าง ๆ ได้เปลี่ยนระบบโบราณมาเป็นวิธีให้ราษฎรเลือกตั้งผู้แทนดังนั้นแล้ว เราก็ควรพิจารณาว่าเหตุใด ผู้ที่ต้องการส่งเสริมระบบประชาธิปไตยจึงยังต้องการให้มีวุฒิสภาที่ราษฎรมิได้เป็นผู้เลือกตั้งสมาชิก และจะถือเอาตัวอย่างของอังกฤษก็ต้องศึกษาประวัติและลักษณะของสภาสูงอังกฤษให้ถูกต้องว่า เป็นสัญญลักขณ์เฉพาะของอังกฤษที่เป็นประเพณีสืบมาจากที่ประชุมของเจ้าศักดินาแคว้นน้อยใหญ่ ที่อยู่ใต้พระราชาธิบดี เปรียบประดุจสภาสหพันธ์เจ้าศักดินาอังกฤษตามที่ผมเคยกล่าวไว้ในบทความอื่น ๆ แล้ว

๖.๕ ในประเทศไทยเรานี่เองก็เคยมีสภาเดียวซึ่งพระปกเกล้า ฯ ได้พระราชทานไว้ ต่อมาในปี ๒๔๘๙ จึงมี ๒ สภา ผมเห็นเป็นการสมควรที่จะชี้แจงความเป็นมาดังต่อไปนี้

ก. ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามฉบับ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕ นั้น ผมในนามคณะราษฎรเป็นผู้ยกร่างขึ้น เดิมไม่มีคำว่า "ชั่วคราว" ครั้นเมื่อผมนำไปทูลเกล้าถวายพระปกเกล้า ฯ ที่วังสุโขทัยพระองค์ได้ขอให้เติมคำว่า "ชั่วคราว" แล้วก็ได้ทรงเขียนลายพระหัตถ์เองเติมคำว่า "ชั่วคราว" ไว้ โดยรับสั่งว่าให้ใช้ไปพลางก่อนแล้วจึงตั้งกรรมการและให้สภาผู้แทนราษฎรพิจารณาให้เป็นรัฐธรรมนูญถาวรขึ้น โดยทรงเห็นชอบด้วยในการให้มีสภาเดียว

ข. การร่างรัฐธรรมนูญฉบับ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ ได้ถือหลักการมีสภาเดียว ผมได้กล่าวไว้ในบทความอื่น ๆ ว่าในการร่างรัฐธรรมนูญฉบับนี้พระปกเกล้า ฯ ได้สนพระทัยพระราชทานพระราชดำริมายังรัฐบาลว่ารับสั่งให้พระยามโนปกรณ์ ฯ ไปเฝ้าบ้าง ให้พระยาพหล ฯ กับข้าพเจ้าไปเฝ้าบ้าง และพระราชปรารภนั้นคณะราษฎรได้ถวายให้ทรงร่างโดยพระองค์เองตามพระราชประสงค์ ส่วนตัวบทนั้นก็ได้ทรงพิจารณาครบถ้วนกระบวนความอย่างแท้จริงตามที่ปรากฏในพระราชปรารภซึ่งข้าพเจ้าก็ได้กล่าวไว้ในบทความอื่น ๆ แล้ว ดังนี้ย่อมเห็นได้ว่าพระปกเกล้า ฯ ในฐานะทรงแทนระบบสมบูรณา ฯ **ได้ทรงโอนพระราชอำนาจมาให้ปวงชนเพื่อให้มีสภาเดียวอันถือว่าเป็น "สังคมสัญญา" ระหว่างพระปกเกล้า ฯ ในฐานะทรงแทนระบบสมบูรณา ฯ กับปวงชนชาวไทย** แต่ในรัฐธรรมนูญ ๑๐ ธันวาคมนั้น ได้มีบทบัญญัติให้แก้ไขเปลี่ยนแปลงได้ตามวิธีการที่บัญญัติไว้มิใช่โดยวิธีรัฐประหาร ดังนั้นในการตารัฐธรรมนูญ ๒๔๘๙ ให้มี ๒ สภานั้นก็โดยอาศัยวิธีการรัฐธรรมนูญฉบับ ๑๐ ธันวาคม ได้อนุญาตไว้ ความเป็นมาของการให้มี ๒ สภาตามรัฐธรรมนูญ ๒๔๘๙ เป็นอย่างไรนั้นจะกล่าวในข้อ จ. ต่อไป

ค. มีบางคนโฆษณาหลอกลวงให้ชนรุ่นใหม่หลงเข้าใจผิดว่าพระปกเกล้า ฯ จำใจต้องพระราชทานรัฐธรรมนูญ ๑๐ ธ.ค. ประดุจเป็นพระลัญจกรประดับบนรัฐธรรมนูญฉบับนั้นที่คณะราษฎรทูลเกล้า ฯ ถวาย ผมขอชี้แจงความจริงว่านอกจากทรงพระกรุณาพระราชทานพระราชกระแสและทรงยกร่างพระราชปรารภประกอบรัฐธรรมนูญ ๑๐ ธ.ค. แล้ว ยังมีการปฏิบัติที่แสดงว่าพระองค์เต็มพระทัย ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่แม้จะมีอายุมากแล้วซึ่งเป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ในราชสำนักและนายทหารรักษาวังสมัยนั้นคงจำกันได้ว่า ก่อนถึงวันพระราชทานพิธีพระราชทานรัฐธรรมนูญนั้นพระองค์ได้เสด็จไปที่พระที่นั่งอนันตสมาคม เพื่อทรงบัญชาการด้วยพระองค์เองว่าพิธีนั้นควรจัดอย่างไร ได้โปรดเกล้า ฯ ให้พระยามโนปกรณ์ ฯ พระยาพหล ฯ และผมไปเฝ้าด้วย แล้วได้ทรงบัญชาการซ้อมพิธีพระราชทานรัฐธรรมนูญโดยให้นายทหารรักษาวังจำนวนหนึ่งยืนทางฝ่ายซ้ายสมมติว่าเป็นที่ประทับของเจ้านายที่จะมาเฝ้าในราชพิธีทางฝ่ายขวาของราชบัลลังก์ให้พระยามโนปกรณ์ ฯ พระยาพหล ฯ และผมกับคณะสมาชิกราษฎรจำนวนหนึ่งยืนเข้าแถวสมมติว่าเป็นที่ซึ่งคณะกรรมการราษฎรและเสนาบดีและข้าราชการประจำชั้นผู้ใหญ่จะยืนเฝ้าในวันราชพิธี ส่วนเบื้องหน้าพระราชบัลลังก์นั้นกำหนดให้เป็นที่ยืนเฝ้าของเจ้าประเทศราชและขุนนาง

ผู้ใหญ่อื่น ๆ นี่ก็แสดงชัดแจ้งว่ามิใช่พระองค์ทรงพระราชทานรัฐธรรมนูญโดยถูกบังคับหรือโดยเสียมิได้ก็จำต้องพระราชทาน

เมื่อได้กล่าวมาถึงตอนนี้แล้วก็ควรกล่าวเพื่อประวัติศาสตร์ไว้ด้วยว่าในวันพระราชทานรัฐธรรมนูญนั้น เจ้าประเทศราชซึ่งเป็นประมุขของคนไทยแห่งนครและรัฐต่าง ๆ ที่ยังมีพระชนม์ชีพอยู่ก็ได้เต็มใจมาเฝ้าเห็นพ้องต้องกันสนับสนุนรัฐธรรมนูญ ๑๐ ธ.ค. ๒๔๗๕ อาทิ เจ้าแก้วนวรัฐ ซึ่งเป็นเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่, เจ้าจักรคำจร ผู้ซึ่งเป็นเจ้าผู้ครองนครลำพูน, พระยาพิพิธเสนามาตย์ซึ่งเป็นราชาแห่งยะหริ่ง (อำเภอยามู), พระยาภูผา ฯ ซึ่งเป็นราชาแห่งระแงะ นอกจากนี้หลายท่านที่เป็นเชื้อสายของราชาหรือสุลต่านในบางจังหวัดภาคใต้ก็ได้มาร่วมแสดงความยินดีที่ราชอาณาจักรสยามมีรัฐธรรมนูญประชาธิปไตย โดยถือเอาตัวบทถาวรเป็นสัญญลักขณ์ ส่วนบทเฉพาะกาลนั้นก็เป็นเรื่องชั่วคราวซึ่งหมดกำหนดเฉพาะกาลแล้วก็มีบทถาวรตามมาตรา ๑๖ ที่บัญญัติไว้ชัดแจ้งว่า "สภาผู้แทนราษฎรประกอบด้วยสมาชิกซึ่งราษฎรเป็นผู้เลือกตั้งขึ้น"

ง. บางคนไม่พิจารณาให้ถี่ถ้วนว่า **"ผู้แทนราษฎรชั่วคราว" จำนวน ๗๐ คน** ซึ่งผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารในนามคณะราษฎรตั้งขึ้นตามฉบับ ๒๗ มิถุนายนนั้นคือใครบ้าง โดยผู้ไม่รอบคอบนั้นอ่านแต่ตัวหนังสือเมื่อเห็นว่าเป็นเรื่องของผู้รักษาพระนคร ฝ่ายทหารก็คิดเสียว่าเป็นเรื่องอย่างจอมพลสฤษดิ์หรือจอมพลถนอมแต่งตั้งขึ้น โดยไม่คำนึงถึงความเหมาะสม ผมจึงขอให้นิสิตนักศึกษานักเรียนและมวลราษฎรที่สนใจโปรดอ่านราชกิจจานุเบกษาว่า **ผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารในนามคณะราษฎรมิได้ตั้งแต่พวกของตัวเท่านั้น หากตั้งท่านผู้มีฐานันดรศักดิ์จากระบบสมบูรณา ฯ เป็นส่วนมากกว่าสมาชิกคณะราษฎรเอง** คือ เจ้าพระยา ๓ ท่าน คือ (๑) มหาอำมาตย์เอกเจ้าพระยาวงศานุประพันธ์ ผู้ซึ่งเป็นพระอัยยกา (ตา) ของสมเด็จพระบรมราชินีนาถองค์ปัจจุบัน (๒) มหาอำมาตย์เอกเจ้าพระยาพิชัยญาติ (๓) มหาอำมาตย์เอกเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี รองลงไปมีนายพลตรี มหาเสวกตรี มหาอำมาตย์ตรีและโท ที่มีบรรดาศักดิ์พระยา ๑๕ คน รองต่อไปมีนายพันเอก นายนาวาเอก นายพันตำรวจเอก อำมาตย์เอกที่มีบรรดาศักดิ์พระยา ๖ คน ที่มีบรรดาศักดิ์พระ ๓ คน ที่มีบรรดาศักดิ์หลวง ๒๐ คน นอกนั้นไม่มีบรรดาศักดิ์ ในจำนวนนั้นมีเชื้อราชตระกูลหลายท่าน คือ ท่านเจ้าพระยาวงศา ฯ แห่ง

ราชตระกูล "สนิทวงศ์ ฯ" ท่านเจ้าพระยาธรรมศักดิ์ ฯ แห่งราชตระกูล "เทพหัสดิน ฯ" ท่านเจ้าพระยาพิชัยญาติ แห่งราชนิกุล "บุนนาค" พระยาอุดมพงศ์เพ็ญสวัสดิ์ แห่งราชตระกูล "อิศรศักดิ์ ฯ" หลวงเดชาติวงศ์ ฯ แห่งราชตระกูล "เดชาติวงศ์ ฯ" หลวงสุนทรเทพหัสดิน แห่งราชตระกูล "เทพหัสดิน ฯ" หลวงดำริอิศรานุวรรต แห่งราชตระกูล "อิศรางกูร ฯ" หลวงเดชสหกรณ์ และหม่อมหลวงอุดม ฯ แห่งราชตระกูล "สนิทวงศ์ ฯ" ซึ่งทั้ง ๒ ท่านหลังนี้เป็นพระมาตุลา (ลุง) ของสมเด็จพระบรมราชินีนาถองค์ปัจจุบัน ในจำนวนผู้แทนราษฎรชั่วคราว ๗๐ คนนั้นมีสมาชิกคณะราษฎรเพียง ๓๑ คนเท่านั้น เมื่อนิสิตนักศึกษานักเรียนและมวลราษฎรทราบรายชื่อ "ผู้แทนราษฎรชั่วคราว" ตามฉบับ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕ ซึ่งเป็นผู้พิจารณาร่างรัฐธรรมนูญ ๑๐ ธ.ค. ก่อนเสนอพระปกเกล้า ฯ แล้วท่านผู้สนใจที่มีใจเป็นธรรมก็ย่อมเห็นได้ว่ารัฐธรรมนูญ ๑๐ ธ.ค. ๒๔๗๕ นั้น ท่านที่เป็นราชตระกูลกับราชนิกุลรวมทั้งผู้มิได้มีฐานะดังกล่าวแล้ว คือสืบมาจากสกุลราษฎรธรรมดาสามัญได้ร่วมมือกันเป็นเอกฉันท์ในการพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญ ๑๐ ธ.ค. เสร็จแล้วลงมติเห็นชอบพ้องกันให้นำเสนอพระมหากษัตริย์ทรงพิจารณาอีกครั้งหนึ่งก่อนที่จะลงพระปรมาภิไธยในพิธีพระราชทานรัฐธรรมนูญ และท่านทั้งหลายก็คงจะเห็นได้ว่าถ้ารัฐธรรมนูญ ๑๐ ธ.ค. ไม่เคารพระมหากษัตริย์แล้วท่านที่มีฐานันดรศักดิ์ทั้งหลายนั้นจะยอมลงคะแนนให้ง่าย ๆ หรือ ซึ่งต่างกับจำพวกที่เรียกกันว่า "ผักถั่ว" ในการพิจารณาลงมติให้แก่รัฐธรรมนูญบางฉบับ

ในหนังสือ "บางเรื่องเกี่ยวกับพระบรมวงศานุวงศ์ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒" จัดพิมพ์ในโอกาส ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๑๕ ผมได้กล่าวความไว้ตอนหนึ่งว่า

".....ในประวัติศาสตร์ฝรั่งเศสที่ผู้จงรักภักดีอย่างแท้จริงในระบบประชาธิปไตยได้เตือนพวกที่ภาษาฝรั่งเศสเรียกว่า "Ultra royaliste" ซึ่งมีคำอธิบายว่า **พวกที่อ้างเป็นราชาธิปไตยยิ่งกว่าองค์พระราชาธิบดีเอง** ประวัติศาสตร์ฝรั่งเศสปรากฏว่าระหว่างเวลา ๘๐ ปี นับตั้งแต่การอภิวัฒน์ฝรั่งเศสเมื่อ ค.ศ. ๑๗๘๙ ถึง ค.ศ. ๑๘๗๐ นั้น ราชวงศ์บูร์บองได้กลับมาครองราชย์หลายครั้ง ต่อมาเมื่อ ค.ศ. ๑๘๗๐ นโปเลียนที่ ๓ แห่งราชวงศ์โบนาปาร์ตได้สละราชสมบัติเนื่องจากแพ้เยอรมัน ฝ่ายเจ้าสมบัติเมื่อได้ปราบปรามขบวนการสหการปารีสสำเร็จแล้ว ก็ได้จัดให้มีระบบสภาเพื่อลงมติว่าฝรั่งเศสจะปกครองโดยระบบสาธารณรัฐหรือระบบราชาธิปไตยโดย

อัญเชิญรัชทายาทแห่งราชวงศ์บูร์บองขึ้นครองราชย์ เสียงราษฎรส่วนมากที่พ้นจากการปราบปราม ขณะนั้นปรารถนาตามวิธีหลังนี้ แต่ฝ่ายพวกที่ทำตนเป็นราชาธิปไตยยิ่งกว่าองค์ราชาธิบดีนั้น ได้อ้างพระราชหฤทัยรัชทายาทที่จะได้รับอัญเชิญขึ้นครองราชย์ และเรียกร้องเกินเลยไปแม้เรื่องธงชาติก็จะให้เปลี่ยนจากธงสามสีมาใช้ธงขาวประกอบด้วยรูปดอกไม้สามแฉก (คล้ายดอกบัวดิน) ....สมเด็จเจ้าแห่งมาจองตา (Duc de Magenta) ได้มีรับสั่งเตือนผู้ที่ทำตนเป็นราชาธิปไตยยิ่งกว่าองค์ราชาธิบดีและอ้างว่ารู้พระราชหฤทัยต่าง ๆ นั้นว่า ถ้าพวกนั้นต้องการจะเอาธงขาวมีรูปดอกไม้ชนิดนั้นมาใช้แทนธงสามสีแล้ว ทหารบีนยาวก็จะเดินแถวไปตามลำพังโดยปราศจากธงประจำกอง แต่พวกนั้นก็หัวรั้นไม่ยอมฟังคำเตือนของสมเด็จเจ้า จึงเป็นเหตุให้เสียงในรัฐสภาที่เดิมส่วนมากปรารถนาสถาปนาราชวงศ์บูร์บองขึ้นมาอีกนั้นต้องลดน้อยลงไป แม้กระนั้นเมื่อถึงเวลาลงมติฝ่ายที่นิยมสาธารณรัฐชนะเพียง ๑ เสียงเท่านั้น

ถ้าหากผู้ทำตนเป็นราชาธิปไตยยิ่งกว่าองค์พระราชาธิบดีไม่อวดอ้างเอาเด่นของตนแล้ว ราชวงศ์บูร์บองก็จะได้กลับขึ้นครองราชย์อีก ดังนั้น **พวกที่เป็นราชาธิปไตยยิ่งกว่าองค์พระราชาธิบดี จึงมิเพียงแต่เป็นพวกที่ทำให้ราชบัลลังก์ฝรั่งเศสต้องสะเทือนเท่านั้น หากยังทำให้ราชบัลลังก์แห่งราชวงศ์บูร์บองสลายไปตั้งแต่ครั้งกระนั้นจนถึงปัจจุบันนี้**

จ. การเปลี่ยนจากมีสภาเดียวมาเป็นสองสภาตามรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๘๙ นั้นผมขอให้ผู้สนใจได้อ่านหลักฐานที่ปรากฏในคำปรารภของรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๘๙ เสียก่อนเพื่อทราบความเป็นมาซึ่งหลักฐานเอกสารดังต่อไปนี้

> "ต่อมานายปรีดี · พนมยงค์ ซึ่งดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในขณะนั้น ได้ปรารภกับนายควง อภัยวงศ์ นายกรัฐมนตรีว่ารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยนี้ พระมหากษัตริย์ได้พระราชทานแก่ชนชาวไทยมาแล้วเป็นปีที่ ๑๔ ถึงแม้ว่าการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีรัฐธรรมนูญเป็นหลักนี้ จะได้ยังความเจริญให้เกิดแก่ประเทศชาตินับเป็นอเนกประการ ทั้งประชาชนจะได้ทราบซึ้งถึงคุณประโยชน์ของการปกครองระบอบนี้เป็นอย่างดีแล้วก็จริง แต่เหตุการณ์บ้านเมืองก็ได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นอันมาก **ถึงเวลาแล้วที่ควรจะได้เลิกบทเฉพาะกาลอันมีอยู่ในรัฐธรรมนูญนั้น** และ

ปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย นายกรัฐมนตรีจึงนำความนั้นปรึกษาหารือกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ ๒ พร้อมกับคณะผู้ก่อการขอพระราชทานรัฐธรรมนูญ เมื่อได้ปรึกษาตกลงกันแล้ว รัฐบาลคณะ นายควง อภัยวงศ์ จึงเสนอญัตติต่อสภาผู้แทนราษฎร เมื่อวันที่ ๑๙ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๘๘ ขอให้ตั้งกรรมาธิการสามัญคณะหนึ่งเพื่อพิจารณาค้นคว้าตรวจสอบว่า รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยนี้ สมควรได้รับการปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมอย่างไร เพื่อให้เหมาะสมกับสถานะการณ์ของบ้านเมือง และ **เพื่อให้การปกครองระบอบประชาธิปไตยเป็นผลสมบูรณ์ยิ่งขึ้น**

สภาผู้แทนราษฎรจึงตั้งกรรมาธิการวิสามัญขึ้นคณะหนึ่ง เพื่อพิจารณาค้นคว้าตรวจสอบรัฐธรรมนูญตามคำเสนอข้างต้นนี้ กรรมาธิการคณะนี้ได้ทำการตลอดสมัยของรัฐบาลคณะ นายควง อภัยวงศ์ คณะนายทวี บุณยเกตุ และคณะหม่อมราชวงศ์ เสนีย์ ปราโมช

ต่อมารัฐบาลคณะหม่อมราชวงศ์ เสนีย์ ปราโมช ได้ตั้งกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง เพื่อรวบรวมความเห็นและเรียบเรียงบทบัญญัติขึ้นเป็นร่างรัฐธรรมนูญ เมื่อกรรมการคณะนี้ทำสำเร็จเรียบร้อยแล้ว คณะรัฐมนตรีได้พิจารณาแก้ไขอีกชั้นหนึ่ง แล้วนำเสนอผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ได้ประชุมปรึกษาหารือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภท ๒ และคณะผู้ก่อการขอพระราชทานรัฐธรรมนูญ ที่ประชุมได้ตั้งกรรมการขึ้นพิจารณา เมื่อกรรมการได้ตรวจพิจารณาแก้ไขแล้ว สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ ๒ จึงได้เสนอญัตติขอแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยต่อสภาผู้แทนราษฎร เมื่อสภาผู้-แทนราษฎรพิจารณาลงมติรับหลักการแล้ว จึงตั้งกรรมาธิการวิสามัญขึ้นคณะหนึ่ง

บัดนี้คณะกรรมาธิการวิสามัญของสภาผู้แทนราษฎร ได้พิจารณาและแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติแห่งร่างรัฐธรรมนูญเสร็จเรียบร้อยแล้ว เสนอต่อสภาผู้แทนราษฎร สภาผู้แทนราษฎรได้พิจารณาเป็นการสำเร็จบริบูรณ์ จึงได้ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย เมื่อทรงพระราชวิจารณ์ถี่ถ้วนทั่วกระบวนความแล้ว ทรงพระราชดำริเห็นว่า ประชากรของพระองค์ประกอบด้วยวุฒิปรีชาในรัฐาภิบาลโนบาย สามารถจรรโลงประเทศชาติของตนในอันที่จะก้าวหน้าไปสู่สากลอารยะธรรมแห่งโลกได้โดยสวัสดี

จึงมีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้าเหนือกระหม่อม โดยคำแนะนำและยินยอมของสภาผู้แทนราษฎร ให้ตรารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับนี้ขึ้นไว้ ประสิทธิประสาทประกาศให้ใช้ตั้งแต่วันที่ ๑๐ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๘๙ เป็นต้นไป"

ท่านผู้สนใจทั้งหลายที่มีใจเป็นธรรมย่อมเห็นได้ว่า **ผมและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ ๒ เป็นผู้ริเริ่มเลิกบทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญ ๑๐ ธ.ค. ๒๔๗๕ ที่ใช้มาแล้วถึงปีที่ ๑๔ แทนที่จะนิ่งเฉยปล่อยให้บทเฉพาะกาลนั้นดำเนินต่อไปอีก ๖ ปี คือครบ ๒๐ ปี ตามที่ได้แก้ไขเพิ่มเติม ถ้ารัฐบาลได้ดำเนินการตามการริเริ่มดังที่ผมกล่าวแล้วประเทศไทยก็มีสภาผู้แทนราษฎรแต่สภาเดียว** แต่ความก็ปรากฏชัดอยู่ว่า **รัฐบาลคณะ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช ได้ตั้งกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง เพื่อรวบรวมความเห็นและเรียบเรียงบทบัญญัติขึ้นเป็นร่างรัฐธรรมนูญสำเร็จแล้ว คณะรัฐมนตรีนำเสนอผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ซึ่งผมดำรงตำแหน่งอยู่ในขณะนั้น** ครั้นแล้วผมจึงได้ประชุมปรึกษาหารือบุคคลต่าง ๆ ที่ปรากฏในคำปรารภ ในระหว่างนั้นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลเสด็จกลับกรุงเทพมหานครตามคำกราบบังคมทูลของผมและของรัฐบาล ผมจึงพ้นจากหน้าที่ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ **แล้วทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ แต่งตั้งผมเป็นรัฐบุรุษอาวุโส โดยผมไม่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับรัฐบาล** ฝ่ายสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ ๒ ซึ่ง ม.ร.ว. เสนีย์ ฯ ก็เป็นอยู่ด้วยผู้หนึ่งได้เสนอญัตติขอแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย **ตามร่างที่รัฐบาล ม.ร.ว. เสนีย์ และคณะกรรมการได้ทำขึ้นนั้น**

ต่อสภาผู้แทนราษฎร เมื่อสภาพิจารณาลงมติรับหลักการให้มี ๒ สภาแล้ว จึงตั้งกรรมาธิการวิสามัญขึ้นคณะหนึ่งซึ่งมีผมได้รับแต่งตั้งด้วยผู้หนึ่ง คณะกรรมาธิการได้ตกลงเลือกผมเป็นประธานและ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ฯ เป็นเลขานุการ ผมจึงทำหน้าที่ตามที่ได้รับแต่งตั้งพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญตามที่สภาลงมติรับหลักการนั้น

ในระหว่างนั้นได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ผมเป็นนายกรัฐมนตรี ผมได้ดำเนินหน้าที่ประธานคณะกรรมาธิการนั้นพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญ จนสำเร็จแล้วเสนอต่อสภา ฯ พิจารณาเป็นการสำเร็จบริบูรณ์ จึงได้ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายตามความที่ปรากฏนั้นแล้ว

หลักการของรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๘๙ ได้เคารพหลักประชาธิปไตยอันเป็น "สังคมสัญญา" อันศักดิ์สิทธิ์ระหว่างพระปกเกล้า ฯ ในฐานะแทนระบบสมบูรณา ฯ กับปวงชนชาวไทยที่ได้อิสสราธิปไตยสมบูรณ์ ราษฎรเป็นผู้เลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนโดยตรงและราษฎรเป็นผู้เลือกตั้งพฤฒสมาชิกโดยทางอ้อม (indirect) หรือการเลือกตั้ง ๒ ชั้น แต่ในระยะเริ่มแรกมีบทเฉพาะกาลที่ให้ผู้แทนราษฎรทั้งประเภทที่ ๑ และประเภทที่ ๒ ประกอบกันเป็นองค์การเลือกตั้ง ถ้ารัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๘๙ ยังคงใช้อยู่เพียงอีก ๓ ปี พฤฒสมาชิกก็ต้องออกไปกึ่งหนึ่งซึ่งผู้ที่จะเป็นแทนในตำแหน่งที่ว่างก็เป็นผู้ที่ราษฎรเลือกตั้งขึ้นมา และต่อไปอีก ๓ ปี พฤฒสมาชิกก็เป็นผู้ที่ราษฎรเลือกตั้งขึ้นมาครบถ้วนบริบูรณ์

แต่เมื่อได้พิจารณาเหตุผลต่าง ๆ ในทางปฏิบัติตามที่ผมได้กล่าวมาแล้วในข้อต่าง ๆ ข้างต้นนั้นประกอบด้วยทางโน้มของหลายราชอาณาจักร เพื่อเหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบันของโลก ผมจึงเห็นด้วยกับองค์การนักศึกษาที่ราชอาณาจักรไทยควรมีสภาผู้แทนราษฎรแต่สภาเดียว

ภาคผนวก

ในหนังสือว่าด้วย "**ความเป็นอนิจจังของสังคม**" (ผมได้เขียนขึ้นเป็นวิทยาทานพิมพ์ครั้งที่ ๑ ใน พ.ศ. ๒๕๐๐ แล้วได้พิมพ์ต่อมาอีก ๔ ครั้ง ท่านเจ้าสำนักวิปัสนาในอังกฤษได้แปลเป็นภาษาอังกฤษไว้ ๑ ฉบับ อาจารย์แห่งมหาวิทยาลัยใน ส.ร.อ. คนหนึ่งได้แปลเป็นภาษาอังกฤษ ๑ ฉบับ อาจารย์แห่งมหาวิทยาลัยในฝรั่งเศสคนหนึ่งกำลังแปลเป็นภาษาฝรั่งเศส ๑ ฉบับ) นั้น ผมได้กล่าวไว้มีความตอนหนึ่งว่า

๑. สิ่งทั้งหลายในโลกนี้เป็นอนิจจังไม่มีสิ่งใดนิ่งคงอยู่กับที่ ทุกสิ่งมีอาการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงไปอย่างไม่หยุดยั้ง

สสารวัตถุที่ประกอบขึ้นโดยพลังของธรรมชาติหรือโดยพลังของมนุษย์ ซึ่งเรามองด้วยตาเปล่าอาจเห็นว่าไม่เคลื่อนไหวนั้น ความจริงมีการเคลื่อนไหวภายในตัวของสิ่งนั้น ๆ คือสิ่งที่เกิดขึ้นแล้วย่อมเปลี่ยนแปลง จากความเป็นสิ่งใหม่ไปสู่ความเป็นสิ่งเก่า

พืชพันธุ์ รุกขชาติ และสัตว์ชาติทั้งปวง รวมทั้งมนุษยชาติที่มีชีวิตนั้น เมื่อได้เกิดมาแล้วก็เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงโดยเจริญเติบโตขึ้นตามลำดับ จนถึงขีดที่ไม่อาจเติบโตได้อีกต่อไปแล้วก็ดำเนินสู่ความเสื่อมและสลายในที่สุด

ชีวิตย่อมมีด้านบวกกับด้านลบ, มีส่วนที่เกิดใหม่ซึ่งเจริญงอกงาม กับส่วนเก่าที่เสื่อม ซึ่งกำลังดำเนินไปสู่ความสลายแตกดับ ด้านบวกหรือด้านลบหรือสิ่งใหม่กับเก่าย่อมโต้อยู่ในตัวภายในชีวิตนั่นเอง ซึ่งทำให้ชีวิตมีการเคลื่อนไหว

๒. มนุษยสังคม หรือเรียกสั้น ๆ ว่า สังคม ก็มิอาจหลีกเลี่ยงให้พ้นไปจากกฎแห่งอนิจจังดังกล่าวข้างต้น, กล่าวคือ สังคมมีอาการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงไปอย่างไม่หยุดยั้ง, สังคมย่อมมีด้านบวกกับด้านลบภายในสังคมนั่นเอง คือมีสภาวะใหม่ที่เจริญงอกงามและสภาวะเก่าที่เสื่อมซึ่งดำเนินไปสู่ความแตกดับ

สังคมของมนุษย์มีพลังใหม่ซึ่งเป็นด้านบวก และมีพลังเก่าซึ่งเป็นด้านลบที่ปะทะกันอยู่ อันทำให้สังคมเคลื่อนไหวไปทำนองเดียวกันกับสิ่งที่มีชีวิตทั้งหลายตามกฎธรรมชาติ พลังเก่าเสื่อมสลายไป, ระบบสังคมของพลังเก่าก็เสื่อมสลายไปด้วย พลังใหม่ที่เจริญเติบโต, ระบบสังคมของพลังใหม่ก็เจริญเติบโตไปด้วย สภาวะเก่าหลีกเลี่ยงจากความเสื่อมสลายไปไม่พ้น ส่วนสภาวะใหม่ก็ต้องดำเนินไปสู่ความเจริญ ซึ่งพลังเก่าไม่อาจต้านทานไว้ได้ ดังนั้นสภาวะใหม่ย่อมได้รับชัยชนะต่อสภาวะเก่าในวิธีแห่งการปะทะระหว่างด้านบวกกับด้านลบตามกฎธรรมชาติ

สภาวะใหม่ที่ได้ชัยชนะต่อสภาวะเก่านั้น มิอาจรักษาความเป็นสภาวะใหม่ไว้ได้ตลอดกัลปาวสาน, เพราะสภาวะใหม่นั้นก็ต้องดำเนินไปตามกฎแห่งอนิจจัง คือเมื่อเติบโตจนถึงขีดที่ไม่อาจเจริญต่อไปอีกแล้ว ก็ดำเนินเข้าสู่ความเสื่อม โดยมีสภาวะที่ใหม่ยิ่งกว่าเกิดมาปะทะและได้ชัยชนะรับช่วงเป็นทอด ๆ ไป

๓. ในระยะหัวต่อหัวเลี้ยวระหว่างระบบเก่ากับระบบใหม่นั้น เราอาจเห็นในบางสังคมว่าระบบเก่าที่สลายไปแล้ว ได้กลับฟื้นคืนชีพขึ้นมาอีกทั้งระบบหรือส่วนใดส่วนหนึ่งของระบบ ดูประหนึ่งว่าระบบเก่าหรือส่วนของระบบเก่าจะวกกลับมาตั้งมั่นอยู่ต่อไป และคล้ายกับเป็นวิถีที่แย้งกฎแห่งอนิจจัง

แต่สิ่งที่ลวงตาเช่นนั้น เป็นเพียงชั่วคราวตามวิถีแห่งการปะทะในระยะหัวต่อหัวเลี้ยว ทั้งนี้ก็เพราะระบบเก่ายังคงมีพลังที่ตกค้างอยู่ จึงดิ้นรนตามกฎที่ว่า **"สิ่งที่กำลังจะตายย่อมดิ้นรนเพื่อคงชีพ"** การต่อสู้ทำนองนี้อาจเป็นไปได้หลายยก โดยต่างฝ่ายต่างผลัดกันชนะผลัดกันแพ้ ระบอบของสังคมในระยะหัวต่อเช่นนั้นย่อมมีลักษณะปลีกย่อยต่างๆ ที่ได้รับการแก้ไขให้เหมาะแก่สถานการณ์ของฝ่ายชนะ **แต่ในที่สุดพลังเก่าพร้อมทั้งระบบก็หลีกเลี่ยงไปไม่พ้นจากกฎแห่งอนิจจัง** และระบบใหม่ที่ได้ชัยชนะนั้นก็ดำเนินไปตามกฎอันเดียวกัน โดยมีระบบที่ใหม่ยิ่งกว่ารับช่วงเป็นทอดๆ ต่อไป ดังที่ปรากฏตามรูปธรรมของมนุษยสังคมมากหลายในสากลโลก

เมื่อกล่าวถึงพลังตกค้างแห่งระบบเก่า เราจำต้องทำความเข้าใจว่า พลังตกค้างนั้นมิใช่บุคคลในวรรณะเก่าเสมอไป เพราะบุคคลในวรรณะเก่าบางคนเป็นผู้ก้าวหน้าที่มองเห็นกฎแห่งอนิจจัง ถือเอาประโยชน์ส่วนรวมของสังคมเหนือกว่าประโยชน์ของวรรณะโดยเฉพาะเป็นผู้ที่มีศีลมีสัตย์ซึ่งสมควรได้รับความเคารพสรรเสริญ นักปราชญ์ซึ่งเป็นต้นฉบับแห่งวิทยาศาสตร์ทางสังคมสมัยใหม่กล่าวไว้ตามรูปธรรมที่เห็นจริงว่า

> **"ในที่สุด, ขณะที่การต่อสู้ของวรรณะจวนจะถึงคราวเด็ดขาด ความเสื่อมสลายกำลังดำเนินไปภายในวรรณะปกครอง ที่จริงนั้นคือภายในสังคมเก่าทั้งกระบวนการดั่งว่านั้นรุนแรงและเกรี้ยวกราด จึงมีชนในวรรณะปกครองส่วนน้อยส่วนหนึ่งละทิ้งวรรณะของตน และเข้ามาร่วมวรรณะอภิวัฒน์ซึ่งเป็นวรรณะที่กุมอนาคตไว้ในมือ ดั่งเช่นเดียวกับในสมัยก่อน ซึ่งส่วนหนึ่งของวรรณะขุนนางได้ไปเข้ากับวรรณะเจ้าสมบัติ (นายทุนสมัยใหม่) ดังนั้น ในสมัยนี้ส่วนหนึ่งของวรรณะเจ้าสมบัติก็ไปเข้าข้างวรรณะผู้ไร้สมบัติ โดยเฉพาะส่วนหนึ่งของวรรณะเจ้าสมบัติผู้มีปัญญาที่ได้พยุงตนขึ้นสู่ระดับที่เข้าใจทฤษฎีแห่งขบวนวิวรรตการทั้งปวง"**

ในทางตรงกันข้ามกับบุคคลที่กล่าวในวรรคก่อน ความจริงก็ปรากฏว่ามีบุคคลซึ่งดูเหมือนจะเป็นวรรณะใหม่แต่ไม่เข้าใจกฎแห่งอนิจจัง โดยถือว่าสภาวะเก่าเป็นของถาวร และไม่พอใจในความพัฒนาของสภาวะใหม่ที่ต้องเป็นไปตามกฎธรรมชาติ บุคคลจำพวกนี้อาจไม่ใช่หน่อเนื้อเชื้อไขของวรรณะเก่า แต่บำเพ็ญตนเป็นสมุนของพลังเก่า ยิ่งกว่าบุคคลแห่งอันดับสูงของวรรณะเก่า ทั้งนี้ก็เพราะพลังเก่าที่สลายไปนั้นได้สูญสิ้นไปเฉพาะรูปภายนอกของระบบการเมือง แต่บุคคลเก่ายังแฝงอยู่ในกลไกอำนาจรัฐและอำนาจเศรษฐกิจ ซึ่งยังคงมีทรรศนะทางสังคมตามระบบเก่าที่ล้าหลัง สิ่งที่ตกค้างของระบบเก่าชนิดนี้ มีทรรศนะที่ผิดจากกฎธรรมชาติยิ่งกว่าบุคคลก้าวหน้าแห่งวรรณะเก่าเอง ฉะนั้น จึงดำเนินโต้กฎธรรมชาติและกฎแห่งอนิจจัง ดึงสังคมให้ถอยหลังเข้าคลองยิ่งกว่าพวกถอยหลังเข้าคลองที่จำต้องเป็นไปตามสภาวะของเขา แต่อย่างไรก็ตาม การดึงให้สังคมถอยหลังก็เป็นไปเพียงชั่วคราว เพราะในที่สุดกฎแห่งอนิจจังต้องประจักษ์ขึ้น.

พิมพ์ที่ ห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคล สหประชาพาณิชย์ (แผนกการพิมพ์) ๒๙/๑-๒-๓ ถนนลาดหญ้า
กรุงเทพมหานคร โทร. ๖๐๑๗๓,๒๒๓๕๙๕ นายบุญเห็น เล่าสกุล ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา เม.ย. ๒๕๑๗